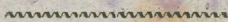

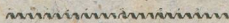
ZADANIA
DO
TŁUMACZENIA
Z POLSKIEGO NA ŁACIŃSKIE

PRZEZ

J. K. TROJAŃSKIEGO.

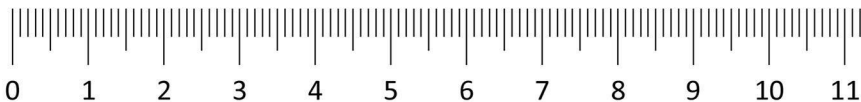
Część druga
zawierająca ćwiczenia ciągłej treści.

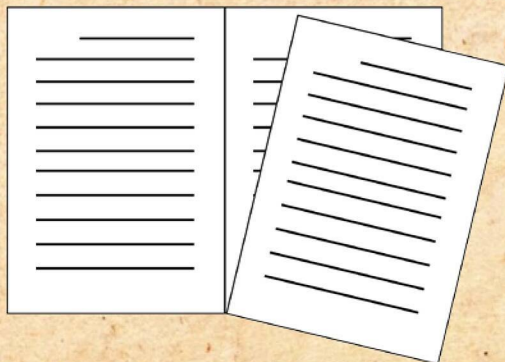

WYDANIE DRUGIE
na nowo przejrzone i powiększone.

W POZNANIU I BYDGOSZCZY.
Nakładem E. S. Mittler'a.
1829.

W woluminie kolejno współprawne sygnatury:

165498 I /1

165498 I /2

BIBLIOTEKA UNIW. W POZNANIU

165498

Wypożycza się
tylko do czytelní

Dar *P. Kuratora*
B. Chazanowskiego
Poznań 1934

ZADANIA
DO
TŁUMACZENIA
Z POLSKIEGO NA ŁACIŃSKIE

PRZEZ

J. K. TROJAŃSKIEGO.

WYPRÓBA

~~~~~

Część druga
zawierająca ćwiczenia ciągłej treści.

~~~~~

WYDANIE DRUGIE
na nowo przejrzone i powiększone.

W POZNANIU I BYDGOSZCZY.
Nakładem E. S. Mittlera.
1829.

165498.5

KD. 1934/5.17

W POZNANIU.

Główni *Wilhelma Deckera* i Spółki.

Szanownemu Przyjacielowi,

Wielmożnemu

W. A. MACIEJOWSKIEMU,

Professorowi Król. Uniwersytetu Warszawskiego,

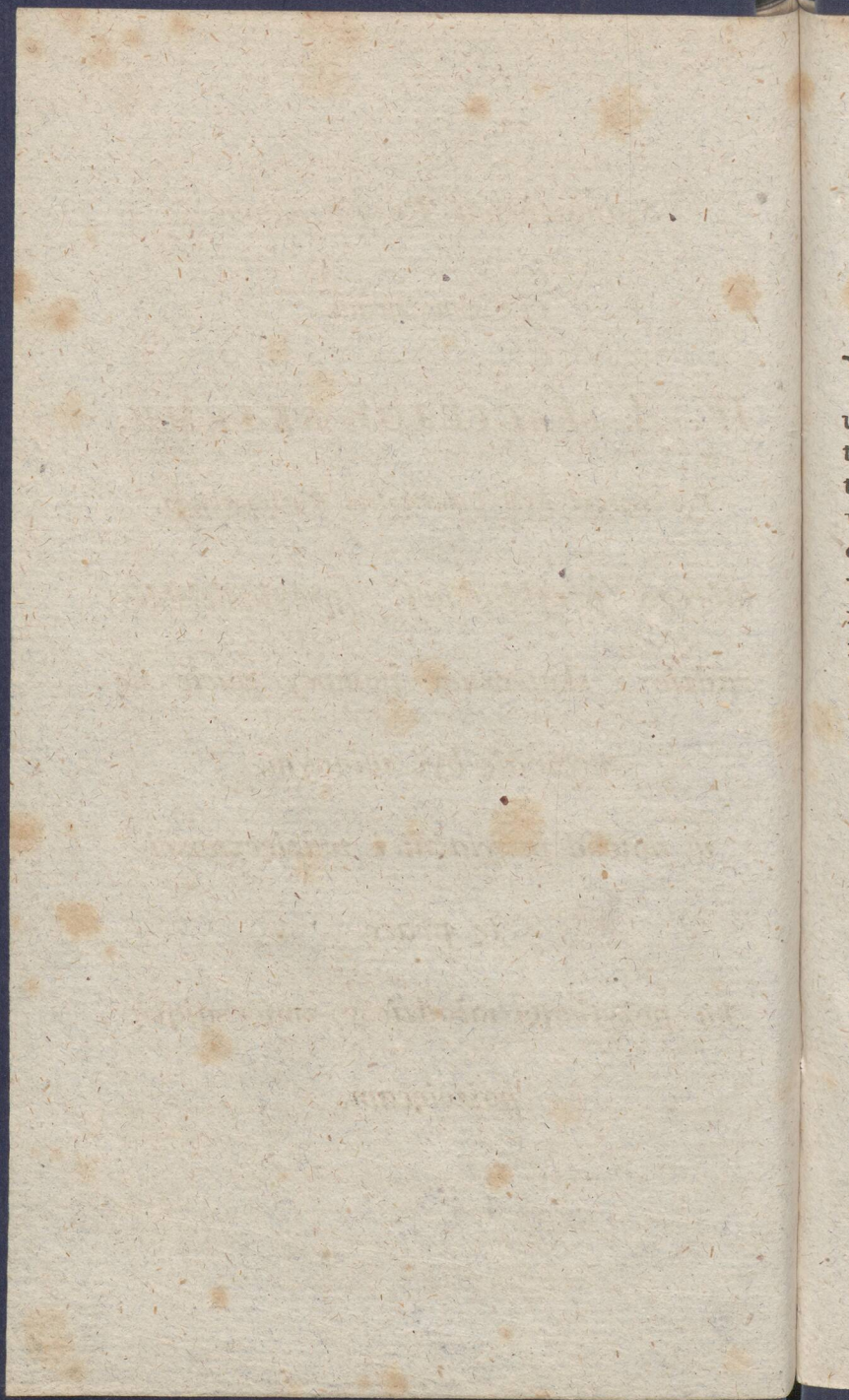
*którego przykładowi, przyjacielskiéy
radzie i skutecznéy pomocy wiele się
wyznać być winnym,*

w dowód przyjaźni i wdzięczności

tę pracę

ku pożytkowi młodzieży zmierzającą

poświęcam.

PRZEDMOWA

pierwszego wydania.

W czasie, gdzie gruntowne wykształcenie umysłu stało się powszechną i konieczną potrzebą wszystkich stanów, rozprawić o użyteczności łacińskiego języka, będącego głównym nieiako kluczem do nabycia męskiej oświaty, byłoby to dowodzić rzeczy, o której w wieku naszym kto by śmiał powątpiewać, niezawodnie grubéj niewiomości podeyrzenie na siebieby ściągnął. Temu raczéj słusznieby się dziwić można, iż przy takich ze strony rządu pomocach, przy takiéj usilności nauczycieli, rzadko który z uczących się do tego stopnia umiejętności doysdz potrafi, iżby, nie mówię płynnie po łacinie tłumaczyć się (co więcéj przyrodzenia darem, niż nauki skutkiem być zwykło), ale przynajmniéj gładko i bez błędu napisać był w stanie. Nad czém ja im się więcéj zastanawiałem; tym bardziéj przekonywałem się, iż nayśluszniesze iest zdanie tych, co tę niedogodność przypisują fałszywéj uczenia metodzie, która od dosyć dawnego w szkołach utrzymuje się czasu; a ta iest, iż uczniom dla wprawy iak naywięcéj każemy pisać, zamiast, iż naykrótszą i naypewniejszą drogą doyscia do zamierzonego celu iest, iezeli nie nic, to przynajmniéj iak naymniéj pisać. Który to przedmiot ponieważ zostaje w ścisłéj styczności z niniejszém dzieł-

kiem, które pod sąd znawców oddaie, rozumem więc, iż mi na wstępie wolno będzie myśl tę obszerniey rozebrać; zwłaszcza iż większa lub mniejsza pożyteczność tego pisma zależy od wyrozumienia celu, na które je przeznaczam.

Jeżeli nie zbywa na przykładach, że ci, którzy za gruntownych znawców ięzyka oyczystego uchodzą, przez częste tłumaczenie z obcych nieznacznie sobie styl psują, wprowadzając do niego przejęte poniewolnie sposoby mówienia obce, z tokiem oyczystéy mowy niezgodne; nie może być ani na chwilę wątpliwą rzeczą, że tłumacząc na ięzyk obcy, w którym się dopiero ćwiczymy, z oyczystego, którego własności i że tak powiem czucie samo jest nam wrodzone, przy naywiększéy nawet ostrożności przenosić musimy do niego tok macierzyńskiéy mowy, a to tym więcéy, im bardziéy dalecy iesteśmy od gruntownego zgłębienia natury i ducha mowy, którey się uczymy. To każenie obcego ięzyka zmniejsza się zazwyczaj w miarę postępów, iakie czynimy w gruntowném poznawaniu onego, zniknąć zaś zupełnie wtenczasby tylko mogło, gdybyśmy wszystkie iego własności tak sobie przyswoić byli w stanie, iżby się obcy ięzyk stał dla nas nieiako macierzyńskim; czego bez uszczerbku oyczystéy mowy nikt dokazać nie potrafi. *) Ztąd iuż oczywisty wypada wniosek, że na obcą mowę dokładnie i bezbłędnie (nie iest tu mowa o dokładności pod gramatycznym wzglę-

---

*) Zob. umieszczoną w „Mrówce Poznańskiey” z roku 1821. Num. 6. i 7. wyborną rozprawę Rektora Bernhardt.

dem, lecz co do właściwego językowi ducha) ten tylko przekładać zdoła, dla którego ta mowa stała się oyczystą, a właściwa macierzyńska nią być przestała.

To jeżeli w ogólności o wszystkich obcych językach powiedzieć można, szczególnięj jednak da się zastosować do starożytnych, a mianowicie do łacińskiego, którym z zupełną dokładnością nikt prawie mówić nie umie, a pisać bardzo ograniczona uczonych liczba; którego przeto iedyńie z pism starożytnych i tych, co im dokładnością się równają, poznawać i uczyć się musimy. Tego języka nauka im dłuższego czasu, im więkšzėj usilności wymaga, tym bardziėj zależy na tém, aby w uczeniu się go, ile być może, skróconą i łatwą postępować drogą; którą że nie iest ta, co się iey zazwyczaj trzymamy, w krótkości będę się starał okazać.

Wieloletnie doświadczenie przekonało mnie dostatecznie, a pewnie i innym na tém doświadczeniu nie zbywa, iż poprawianie chociażby najpilnieysze uczniom, i wykazywanie błędów popełnionych w robotach piśmiennych, nie przynosi tych korzyści, iakie sobie przez nie zamierzamy, chcąc sprawić, aby błądzący wystrzegał się na przyszłość wyrażen, które błędnemi być poznał, a w miejsce ich używał słów i mówienia sposobów, które mu za dobre podano; a to tak dalece, iż te same omyłki, iakoby iaka wkorzeniona choroba, po razy kilka poprawiane znowu do poprawy przychodzą. Gdyby się to tylko wydarzało niezdatnym, leniwym i nieuważnym uczniom, nie byłoby godnem uwagi; alem spostrzegam, że od téy po-

wszeczną zarazy bynajmniey wolni nie byli i ci, którym nie zbywało wcale na wszelkich dobrego ucznia zaletach. Czego widocznie przy czynia z saméj natury rzeczy wypływa. Czém się nasz umysł dłużey zaprzętał, do czego więk szey przykładał usilności, to też w nim silniey tkwić zwykło, aniżeli te wrażenia, które z mnieyszym mozółem i prawie bez dołożenia się naszego odbieramy. Ztąd uczeń pilny i staranny wypracowawszy mozolnie zadanie swoje, dłużey w pamięci mimowolnie zachowywać musi z pracą nabyte błędy, niżeli poprawki nauczyciela, które mu z łatwością przyszły; tak iż nieraz długo i często nauczycielowi walczyć przychodzi z wkorzenioną chorobą, nim ją przymusi ustąpić lekarstwu; chociaż i tak pewnym być nigdy nie może, że ją wyrugował na zawsze. Wypada ztąd oczywiście, iż zadając uczniom do tłumaczenia roboty, nad któremi by sami, każdy według swoiey zdolności i nabytego usposobienia, pracowali zosobna, czynimy właśnie to, czego nam się najmędrszy w téj mierze mistrz starożytny naybardziey wystrzegać każe *), t. i. przymuszamy uczniów do uczenia się tego, czego ich potém z wielką pracą oduczać musimy, chociaż na innéy drodze nie z mnieyszą wprawdzie pracą, ale z więk szą łatwością dobrej mowy od razu nauczyć ich możemy.

Jeżeli roboty, których przedmiotem są tłumaczenia piśmienne, tak szkodliwy wpływ mają na postępy w łacinie, tedy wypracowania, które uczniowie nieraz nawet klas niższych

*) Kwintylian w ks. I. §. 1. (ed. Spalding. Lips. 1798 str. 20.)

z głowy na podaną lub dowolnie obraną treść robić są przymuszeni, prawdziwie zabijającemi nazwać można. Już wyżey mowa była o tém, do iakiego stopnia zgłębić powinien ducha ięzyka obcego ten, który w nim miernie przynajmniej napisać co zechce. Jakżeż żądać od ucznia, który obarczony natłokiem różnych równie ważnych przedmiotów, pomiędzy które pilność swoją podzielać musi, zaledwo miał sposobność obeznać się z prawidłami mowy, a z pisarzy wzorowych, których pilne i długie badanie samo tylko obeznać może z własnościami i duchem ięzyka, niektórych tylko w części poznał, o drugich się otarł zdaleka, a o reszcie ledwo z imienia posłyszał, iak żądać, mówię, od niego, aby z tak słabą pomocą tego dokazać potrafił, coby nauczycielowi samemu (któremu wszakże na tych pomocach zbywać nie powinno) nie bez znaczney pracy uskutecznić przyszło? Jakiż tedy skutek tych prac i zabiegów? Oto uczeń daleki ieszcze od tego, aby chcąc pisać po łacinie myśli swoje potrafił przybrać w łacińską formę, to, co ma w łacińskim ięzyku ułożyć, wprzód sobie gotuie po polsku, i tę polszczyznę dopiero w łacińskie wyrazy przestraia, albo, co na iedno wychodzi, łacińską mową kształt polskich myśli i zwrotów oddaie. — O tém zaiste każdy uczący z własnego mógł się przekonać i zapewne przekonał doświadczenia, a moja zasługa na tém się tylko ogranicza, iżem na tę niedogodność zwrócił uwagę i pomyślał o sposobie iey zaradzenia. Przecież gdyby iaki zadawnionych zwyczajów miłośnik przez odrazę do nowości pogardy godnem być uważał to rozumowanie

człowieka zbyt mało posiadającego powagi, aby do słów jego tak wielką przywiązywać wartość, — zwłaszcza, iż temu zdaniu sprzeciwia się nietylko odwieczne przysłowie, które uczy: qui nunquam male nunquam bene, ale i poważny starożytnością Columella *), którego słowa są: usus et experientia in artibus dominatur, nec ulla est disciplina, in qua non peccando discatur; — ten niechay zechce przeczytać te kilka wyrazów, które w swojej Minerwie iako odpowiedź na podobny zarzut umieścił nie mniey poważny i poważany Sanctius **). Ja zaś pragnąc to przykładem wyjaśnić, com z własnego przekonania podał, za rzecz naylepszą uważałem, umieścić w zadaniach moich do tłumaczenia wyiątek iaki z oryginalnego polskiego pisarza. Pięć Rozdziałów z pierwszey księgi historyi Krasickiego nayzdatnieyszemi zdawały mi się do tego: wszakże, ieżeli pomimo tak widocznego podobieństwa polszczyzny z łaciną, rzecz tak łatwym i prostym napisana stylem, tak odmienną musi w łacinie od polskiéy przybrać postać, iak się to z przerobionych podług łaciny wyrażen i uwag umieszczonych w przypiskach pokazuje; łatwo ztąd każdy wniesie, iż tłumaczenie dla wprawy trudnieyszich zadań (np. Rozpraw w Rocznikach Towarz. Prz. Nauk umieszczonych), wymagałoby poprzedniczego ich przebrania w stróy polskiéy mowie zupełnie obcy, któryby dziwniéy się daleko wydawać musiał, niż nieiedno zdanie w wspomnionych notach do Krasickiego historyi podane.

*) W ks. I. R. 1.

**) F. Sanctii Minerva. — Amstelod. 1754 na str. 856.

Sposób tedy, który podług mego zdania prowadzi do celu drogą naykrótszą, bo prostą i łatwą, bez wodzenia wprzód po krętych i błędnych bezdrożach, iest ten: naprzód, aby tłumaczyć na łacińskie takie tylko zadania, któreby wyborną łaciną oryginalnie ułożone, na polskie do tego właśnie użytku przełożone były, i do łaciny tyle zastosowane, ile to bez skażenia mowy oyczystéy uczynić się da, a przytém opatrzone uwagami, któreby dostarczając stosownych zawsze i dobranych wyrażeń, przewodniczyły razem tłumaczacemu, i ani na chwilę z dobréy nie dały mu zboczyć drogi; powtóre, aby ich przy pilném i uważném czytaniu wzorowych pisarzy przyzwyczaić do zachowywania w pamięci tych wyrażeń i sposobów mówienia, które się w nich znajdują, i ćwiczyć ich w używaniu takowych. Lepiéy niż nayobszerniejsze rozwijanie téy myśli wyiaśni rzecz samo niniejsze pismo podług tych zasad ułożone, o którego użyciu nim mówić zaczę, wprzód o wyborze treści nieco nadmienić muszę.

Zadania te są przeznaczone dla uczniów trzech klas wyższych, którzy tłumaczeniem zadań pierwszéy Części (co koniecznie poprzedzić powinno używanie téy książki) iuż się dostatecznie ugruntowali w użyciu prawideł Gramatyki. Na wstępie położyłem dla pierwiastkowéy wprawy kilka łatwych zadań, przetłumaczonych z Döringa przez nieodżałowanego przyjaciela mego s. p. Doktora Jacynę, dla umieszczenia ich na końcu pierwszego wydania moiéy Gramatyki łacińskiéy.*) Z tegoż samego dzieła

*) Przeniosłem ie teraz do pierwszéy Części. Zob. na końcu przedm.

ułożonego podług klasycznych wzorów! wziąłem zadania umieszczone w pierwszym Oddziale od numeru XXV. aż do końca. Nayobfitsze żniwo znalazłem w dziełach Mureta, którego wyborny styl i czystość ięzyka w niczém nie ustępuje cyceronowym pismom.

Zadanie XXVI. Oddziału drugiego i ostatnie Oddziału trzeciego, wykazują podaną wyżej myśl o drugim rodzaju ćwiczeń, zasadzonych na czytaniu autorów łacińskich. Za treść pierwszego wziąłem opisany w Liwiuszu (w ks. VI. R. 11. — 20.) spisek kapitońskiego Manliusza, do którego łacińskie wyrażenia wziąłem z Cezara opisu wojny galickiéy ks. I. R. 1—20., iak to wykazują umieszczone u spodu noty; drugiego treścią jest list pocieszający złożony z formuł czerpanych z Cycerona Rozprawy o Starości; w który to sposób życzyłbym aby nauczyciele z każdego pisma, które z uczniami tłumaczą, układali zadania, wprawniejszym zaś samym je podług podanych wzorów układać kazali. Takową pracą gdyby im się z początku wcale nie miała udać, nie będzie iednak bez korzyści; bo przymuszając ich do pilnego badania i uważnego przeglądania znaiomych już rzeczy, z bogaci przynajmniej pamięć znaczną ilością dokładnych wyrażen.

Zadania niniejsze jeżeli godnie mają odpowiedzieć przeznaczeniu swemu, w ten sposób użyte być powinny. Naprzód każdy uczeń nauczy się na pamięć dokładnie wszystkich sposobów mówienia i wyrażen do tłumaczenia potrzebnych, które (wyiąwszy takie co ie z łatwością w Słowniku każdy znałédz potrafi i w ich stosowném użyciu uchybić nie może) umieści-

łem tak iak w pierwszėj Części nie u spodu ka-
 żdėj karty, ale dopiero na końcu zadania, aby
 się na to spuszczać nie można, że się ie przy
 tłumaczeniu w szkole mieć będzie pod okiem;
 däléy przeczyta sobie przytöczöne z Gramatyki
 lub umieszczone w nocie prawidła, ażeby nie
 miał najmnieyszéy przeszkody, kiedy do tłu-
 maczenia przystąpi; tłumaczenie zaś odbywac
 się będzie w przytomności nauczyciela, aby u-
 czniowie chcący czy to przez nieuwagę czy to
 przez nieostrożność zboćzyć z dobréy drogi, za-
 raz, nim ieszcze bład szkodliwym być zacznie,
 przestrzeżeni być mogli. *) To tłumaczenie po-
 wtazarzać się powinno dopötý, postępując koley-
 no od poiętnieyszých i uważnieyszých do mniéy
 zdatnych i mniéy skwapliwych uczniów, póki
 każdy z nich nie będzie w stanie bez czytania pol-
 szczyzny z samego na nią patrzenia tak płynnie
 i dokładnie przekładać, iak gdyby pismo łaciń-
 skie czytał; a to nietylko w obecnym czasie, lecz
 kiedykolwiek nauczycielowi zdawać się będzie
 powołać go do tego. Przyczém szczegölniéy tego
 przestrzegać należy, aby żaden z uczniów ani
 w szkole ani w domu do tych robót piórane u-
 żywał, ale zawsze o tém myślał, że, czego się
 na téy drodze raz nauczył, tego nigdy z pamię-
 ci wypuścić nie powinien. Do czego o ile częste
 powtarzanie rzeczy w różnym czasie tłumaczo-
 nych iest pomocném, o tyle pisanie szkodli-
 wém; bo uczeń spuszczaiąc się na pismo mniéy
 iest dbałym o pamiętanie, i im więcéy ma na

*) Kwintil. (I. 1. 11. str. 25): Paedagogus certe sit assiduus,
 qui, si qua erunt dieta vitiose, corrigat prolixus, nec in-
 sidere sinat.

papierze, tym mniey zazwyczaj stara się mieć w głowie. *)

Wypadałoby z kolei pomówić nieco o trzecim ćwiczeń rodzaju, który się zasadza na powtarzaniu z pamięci czytanych rzeczy: lecz gdy ten przedmiot mniey ma z niniejszém piśmie styczności, zostawię go więc do innéj pory; a kończąc tę nad moje spodziewanie długą przedmowę, upraszam łaskawych znawców, aby w sądzeniu o téj pracy chcieli sobie postąpić podług pewnéj perskiéj ustawy, którą umieściłem na czele pierwszego Oddziału.

W Poznaniu d. 15. Maia 1828.

Wydanie to nowe troskliwie przejrzone i od błędów tak drukarskich iak moich ile możności oczyszczone zostało. Day Boże aby się nie wkradły nowe, czy to przez moię, czy przez drukarza ułomność, czy to przez pospiech tego, co się poprawą druku zajmować będzie: albowiem odległość miejsca mnie się tém trudnić nie pozwoli. Rozumiem, iż pożyteczność méj pracy zwiększyłem nie mało, na miejsce dawnych zadań dla początkujących, które teraz do pierwszéj części należec będą, umieszczając Uwagi nad różnicą polszczyzny i łaciny; które ieżeli młodzieź używająca téj książki z równą troskliwością badać i z nich korzystać zechce, iak ja ie troskliwie zbierałem; u-

*) Kwint. (XI. 2—9) Invenio apud Platonem obstaré memoriae usum literarum; videlicet quod illa, quae scriptis reposuimus, velut custodire desinimus et ipsa securitate dimittimus. Cf. Caes. b. g. VI. 14.

chroni się od mnóstwa niedorzecznych w łacinie wyrażen, każących czystość ięzyka; a razem przekona się, iak pilnie i bacznie przy tłumaczeniu ze względu na drobne nawet szczegóły postępować sobie należy; ieżeli tłumaczenie ma być prawdziwie łacińskie, a nie raczény polszczyzna w łacińską przybrana barwę. Dalekim iestem od mniemania, iż ninieysze uwagi obięły w sobie wszystko, co powinny zawierac, aby się dokładnemi nazwać mogły. Mieszczą one tylko to, co mi uważne czytanie wzorowych pisarzy i zastosowywanie ich mowy do oyczystéy podadz było w stanie. Późnieysze badania uzupełnią ten zbiór niedokładny zaiste, lecz i wtéy postaci mogący przynieść pożytek; którego pilnéy młodzieży z serca życząc, proszę zarazem Boga, aby mi do nowéy, daleko ważnieyszéy i trudnieyszéy pracy, która mnie teraz zatrudniac będzie, zdrowia, sił i swobodnéy myśli użyczyć raczył.

W Krakowie w Grudniu 1829.

Ważnieysze omyłki druku, które przed używaniem ninieyszego dziełka poprawić proszę.

- Str. 1 wiersz 12 od dołu na początku polozyć liczbę 2.
 — 2 pod liczbą 1 wiersz 5 za *conficiat* czytay *conficiet*.
 — 3 pod liczbą 1 w. 2 zamiast: *która się i skończyła*, czytay: *która się zaczęła przed drugą, lecz która się i sk.* ==
 Tamże w. 5 od dołu za *hoc* czytay *hac*.
 — 4 pod l. 1 w. 10 za *Werressa* cz. *Werresa* == Tamże w. 14 za *z nie* cz. *ze nie*. == Tamże za *absteruerit* cz. *absterserit*.
 — 5 w. 1 za *do* *prawidła* cz. *stosuje do pr.*
 — 7 pod l. 9 w. 3 po *i t. d.* polož zamykający nawias. ==
 Tamże w. 13 za *essent* czyt. *esset*. == Tamże w. 2 od dołu za *eum* cz. *cum*.

- Str. 8 w. 6 za *ut* czyt. *et*. — a po *qui* połóż przecinek. — Tamże w. 7 za 5, 4 czyt. 6, 4. — Tamże pod l. 9 w. 1 za *Znana* cz. *Znaną*.
- 9 w. 1 za *widzenie* cz. *wiedzenie*. — Tamże pod l. 3 w. 4 za *effecit* cz. *offecit*.
- 10 w. 9 za *Kiedy* cz. *kiedy*.
- 13 w. 3 po *przyczyny* połóż Średnik. — Tamże w. 6 za *tr-telligent* cz. *intelligent*. — Tamże za *że to iuż* cz. *że to tuż* może. — Tamże pod l. 4 w. 3 od dołu za *duorum* cz. *duobus*.
- 15 pod l. 1 w. 3 po *powszechnie* dodaj: *lub całkiem*. — Tamże w. 8 za *primum* cz. *primus*.
- 16 w. 3 po *z którym* zmaż Przecinek. — Tamże w. 1 od dołu za *nie* cz. *nietylko*.
- 17 w. 5 za *Dyrhachium* cz. *Dyrhachium*. — Tamże pod l. 3 w. 15 za *ludzie* cz. *ludzi*.
- 18 pod l. 4 w. 2 za *causa* cz. *causae*; a w wierszu 7 za *potem* cz. *putem*. — Tamże pod l. 18 w. 2 za *posterior*, *Kiedy* cz. *posterior*, *kiedy*.
- 19 w. 3 za *alter* *uter* cz. *alteruter*; a w. 9. za *b*. czyt. *l*. (to jest *laceraverit*) — Tamże pod l. 19 w. 3 za *np. która i t. d.* czyt. (np. *która to rzecz* zamiast *co*, a *wę* *wszystkich i t. d.*) — Tamże w. 11 za *Qua* cz. *Quae*; a w. 12 za *Qua* cz. *Quae* (plural.). — Tamże w Przypisku * za *właśnie* cz. *własne*.
- 21 pod l. 4 w. 3 od dołu za *populo* cz. *imperio*. — Tamże pod l. 1 w. 10 za *quaeque* cz. *quisque*.
- 23 pod l. 1 w. 10 po *kiedy* zmaż kreskę; a pod l. 2 w. 5 od dołu po *corok* zmaż punkt.
- 24 pod l. 22 za *ze strony* cz. *ze strony*.
- 25 w. 6 po *każda* *rzecz* połóż Przecinek. — Tamże pod l. 2 w. 18 po *quid tu es* — dodaj: od *quis tu es*.
- 27 pod l. 23 za *Dla* cz. *Do*.
- 28 pod l. 3 w. 2 za *abyś* cz. *o to abyś*. — Tamże w. 13 za *przecie* cz. *przecie*; a w. 19 po *quam* zmaż Przecinek.
- 29 pod l. 3 w. 4 od dołu za *teraz* cz. *nam teraz*.
- 31 w. 4 od dołu za XXII. *b*. czyt. XXII. *c*.
- 33 w notach w. 5 za 8 cz. 5; a w. 11 po *nie* zmaż nawias.
- 34 pod l. V. w. 8 za *samą* cz. *samio*.
- 36 w nocie 1 za 5, 9 cz. 6, 9 — Tamże pod l. VIII w. 4 po *ustroniu* dadaj 4
- 37 w notach w. 7 przed: *nie vellem* połóż liczbę 7; a w nocie 13 na końcu czytaj: *O mieć* zob. Wst. 6, 5
- 38 w nocie 3 za *Wst.* 17 cz. *Wst.* 19; w nocie 5 po *agere* dodaj: z: *Wst.* 23, 3, e; a w n. 6 za VII. 4 str. 24 cz. VII. 4, str. 36
- 39 w. 3 za *Wst.* cz. *Wst.* 22, 2
- 40 w nocie 14 za *esse* cz. *esse* z *Przyp.* 6
- 41 pierwszą notę 19 zamień na 18
- 43 w nocie 24 czyt. *dissere*
- 44 pod l. XVI. w nocie 5 za *admunerari* cz. *adnumerari*
- 45 w nocie 13 za *kiedy się* *znaczy* cz. *kiedy* *znaczy*
- 46 w n. 18 czytaj: *Zob. Cz. I. XXI, 2, hh*

- Str. 47 w. 12 za *był* cz. *żył*; a w nocie 5 za 22, 6 cz. 15, 3 =
 Tamże za n. 10 stoi błędnie 13
- 48 za n. 8 stoi błędnie 3
- 51 w. przedostatni cz. Wst. 22, 6
- 53 w nocie 30 za *F. cz. Ph.* (t. i. *Philoxene*); a w n. 34 za *od coenam* cz. *ad c.* = Tamże pierwszą n. 36 zamień na 35
- 55 w. 13 od dołu po *przyprawadono* dodaj 40
- 56 w nocie 40 po *adducere* dodaj: o *nayprzód*
- 59 w n. 5 po *aeque* połącz Przecinek
- 60 notę 50 zamień na 30; a niżej w n. 1 czytaj: z. Wst. str. 28, 3. c
- 61 w n. 16 za str. 55. r czyt. XVII r; tamże XXIX w. 5 od dołu za *zchowana* cz. *zachowana*
- 64 w nocie 2 cz. *enarrare*; a w n. 12 po *consuetudinem* zmaż Przecinek.
- 65 pod l. III. w. 5 *zastać* cz. *zostać*.
- 72 w nocie 5 czyt. *finibus*; a w w. 3 od dołu po *wzmiankę* zamień 5 na 6
- 76 w n. 11 za *addire* cz. *adire*
- 78 w n. 5 czyt. Wst. 15, 2
- 80 w n. 1 w. 9 za *Wst.* 22, 6 cz. *Wst.* 5, 1. To samo na str. 81 w. 7 od dołu; i na str. 88 w nocie 18 i 22
- 88 pod l. XXIV po *woyny* zamień 3 na 2
- 91 w. 2 za 2 cz. 3; a w. 4 za 3 cz. 5
- 91 nota 7 tak ma być: *Piszą kronikarze, że Al. zobaczywszy ciało Daryusza przez B. zabitego, płakał nad jego śmiercią* (mortem alcjs. cet.)
- 91 pod l. XXVI* w. 6 za *dokusili* cz. *pokusili*
- 92 w. 4 od dołu przed *połączony* dodaj *był*
- 95 w. 3 za *Senatorowi* cz. *Dyktatorowi*
- 96 w. 12 za notę 85-cz. 35
- 97 w nocie 1 za *jurisc. celeberrimo* cz. *J. nobilissimo* (*clarissimo*)
- 98 w n. 29 za: o *takiego* Wst. czyt. *takiego nie wyrazi się*
- 100 w n. 10 za *contendere* cz. *flagitare*
- 101 w n. 72 cz. *contingit* = Tamże za XXVII. cz. XXIX.
- 102 w n. 8 cz. Wst. 22, 2, c
- 103 w. 3 i 5 przemień liczby 28 i 29; a w nocie 20 po *non est* zmaż *Oddz. I.*
- 105 w. 20 po *wątpienia* dodaj liczbę 52
- 109 w nocie 17 cz. *nominatim*; a w n. 36 cz. *Wst.* 19; a w n. 30 za *cudido* cz. *cupido*. = Tamże w w. 1 liczbę 8 zamień na 3, a w w. 4 od dołu liczbę 91 na 93.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.
- 12.
- 13.
- 14.
- 15.
- 16.
- 17.
- 18.
- 19.
- 20.
- 21.
- 22.
- 23.

II.-

SPIS RZECZY.

Wstęp.

	<i>Strona.</i>
1. Czas przeszły dokonany w łacinie za nasz niedokonany	1
2. — przysły niedok. za nasz dokonany	2
3. — — dokon. za nasz niedokonany	3
4. — zaprzęzły za nasz przeszły	3
5. Nieco o użyciu czasów w zdaniach zależnych	4
6. O różném znaczeniu Słowa <i>miēc</i>	5
7. Zdania wtrącone iaki kształt mają w łacinie	7
8. Konstrukcyā nieosobista w łacinie wyrażona osobiście	8
9. Spóynik <i>že</i> iak się tłumaczy	8
10. O Spóyniku <i>aby</i>	9
11. — — <i>gdy</i>	10
12. Zdania twierdzące w łacinie przeczące	10
13. O przypadkach z przyimkami, które się na łacinę bez Przyimków tłumaczā	10
14. Za polskie Przymiotniki w łacinie Rzeczowniki	13
15. Za Rzeczowniki polskie Przymiotniki w łacinie	14
16. Za polskie Przysłówki w łacinie Przymiotniki	15
17. O tłumaczeniu na łacińskie niektórych innych wyrażēń przysłówkowych	17
18. O niektórych wyrażēniach różnie się wykładających w łacinie	18
19. O Rzeczowniku <i>rzecz</i>	19
20. Różny stopień Przymiotnika i Przysłówka w polszczy- źnie i w łacinie	20
21. Różnica w użyciu imion liczbowych	23
22. <i>To i co, wszyſtſho, iaki i taki, ze strony</i> iak się tłuma- czy	24
23. O niektórych wyrażēniach, których tłumaczyć nie trzeba	27

Oddział pierwszy.

I. O pewney bardzo ludzkiej ustawie nPersów (1—2)	30
II. — XIV. Listy Nauczyciela do Ucznia (3—20)	31
XV. Emulacya między młodzieńcami (21)	43
XVI. Okrucieństwo Deiotara (22)	44
XVII. O ludziach z włochatym sercem (23)	44
XVIII. I uczeni nie gardzą sławą (24)	45
XIX. Ile mierność przykłada się do zdrowia (25)	46
XX. Wartość czasu (26)	47
XXI. Miedź Koryncka (27)	48
XXII. O przysłowiu: gdzie dobrze tam oyczyzna (28—29)	49
XXIII. Podobieństwo poetów i pszczół (30—31)	50
XXIV. Filoxenus dowcipny i obżarty poeta (32—35)	52
XXV. M. J. Brutus (36—38)	54

	<i>Strona</i>
XXVI. T. M. Torquatus (39—40)	56
XXVII. M. Furius Camillus (41)	58
XXVIII. C. Luscinius Fabricius (42—44)	58
XXIX. P. Corn. Scipio Africanus (45—46)	61

Oddział drugi.

I.—XXV. Historia przez Krasickiego (księga I. 1—25)	63
XXVI. O Manliuszu Kapitolińskim (26—30)	91
XXVII. List Mureta do Kuiuacyusza (31—32)	96
XXVIII. List Korn. Waleryusza do Mureta (33—35)	98
XXIX. List Biskupa Łubieńskiego do K. Sarbiewskiego (36)	101
XXX. Odpis Sarbiewskiego (37)	102
XXXI. Krótki rys historii języka łacińskiego (38—39)	104

Oddział trzeci.

I. Nadzwyczajna pamięć pewnego Korsykanina (1—3)	106
II. O pewnym Włochu teraz żyjącym, który wiele posiada języków (4—6)	110
III. Muret najuczeńszy mąż piętnastego wieku do Polski wezwany (7—9)	113
IV. List Jana Zamoyskiego Podkancl. Koron. do M. A. Mureta (10)	116
V. List Mureta do Pawła Sakrata wykładający rzecz o jego wezwaniu do Polski (11—15)	117
VI. List Mureta do Króla Stefana Batorego (16)	123
VII. List Mureta do Jana Zamoyskiego (17)	124
VIII. List Jana Zamoyskiego Kancl. Koron. do M. A. Mureta (18)	125
IX. List Mureta do Pawła Sakrata cieszący go po śmierci brata (19—20)	126
X. List pocieszający przyjaciela, któremu umarł oyciec już w wieku podeszły (21—26)	128

W S T Ę P

zawierający Uwagi nad różnicą polszczyzny i łaciny.

1. Czas przeszły dokonany w łacinie za nasz niedokony.

Nasz przeszły dokonany czas wyrażają Łaciniacy zawsze przez Perfectum; np. Napisałem list (*scripsi*) i posłałem książkę (*misi*); poszedł (*abiit*), przyszedł (*venit*); Alexander zwyciężył Daryusza (*vicit*); Romulus założył Rzym (*condidit*). Ale bardzo często kładą Perfectum tam, gdzie my zazwyczaj niedokonanego używamy. I tak:

1. My kiedy mówimy o czynności przeszłej, zwykliśmy myśleć przenieść się w przeszłość i zataić na tę czynność się zapatrywać, i dla tego wtenczas tylko czynność przeszłą wyrażamy przez Słowo dokonane, kiedy ona w przeszłości nie trwała, ale się tylko odbyła, a raz odbywszy na zawsze została ukończoną (np. wczoraj oyciec odiechał, matka umarła, brat sobie nogę złamał); każdą zaś czynność, z którą wyobrażenie trwałości jest połączone, oddajemy przez czas niedokony, chociaż nam wcale nie idzie o wyrażenie téj trwałości (np. państwo rzymskie naybardziej kwitnęło pod Augustem; Konstantyn mieszkał w Bizancyum); Łaciniacy przeciwnie zapatrywali się na przeszłość z obecności, i dla tego wszystkie upłynione czynności uważali za skończone i wyrażali przez Perfectum, a przez Imperf. tylko wtenczas, kiedy właśnie szło o to, aby ich trwanie w przeszłości wystawić. I tak: Wirgiliusz żył za czasów Augusta (*vixit* nie *vivebat*; bo tu nie idzie wcale o oznaczenie tego, że jego życie trwało przez czas nieiaki, lecz tylko o wyrażenie epoki, w której przypadło). Mieszkaniem Cesarzów rzymskich był Rzym (*fuit R.*, sed *Constantinus habitavit* — nie *habitabat* — *Byzantii*). *Civitas Romanorum maxime floruit* (nie *florebat*), albo *florentissima fuit* (nie *erat*) *civitatis romanae conditio Augusti tempore*. Prosiłem go wczoraj o przysłanie książki (*rogavi*). Kaligula chwalił się (*gloratus est*) przed żoną, ile zrobił podczas gdy ona spała popołudniu.

Kiedy Słowo w przeszłym czasie stojące ma sobie przydany Przysłówek iaki (albo inne wyrażenie w znaczeniu Przysłówka) do oznaczenia trwania czynności, zdaje się, iżby wtenczas słowo koniecznie w niedokonyym czasie położone być powinno, iak to zwykliśmy czynić w polszczyźnie, przeto iż takie Przysłówki okazują widocznie, że idzie właśnie o wyrażenie trwania; Łaciniacy iednakże dla tego samego, że iuż ta trwałość oznaczona iest Przysłówkiem, nie wyrażają iey w Słowie, ale kładą Perfectum, uważając to całe wyrażenie iakoby w ieden punkt zebraną sumę trwałey czynności, na którą z obecności się zapatrują (porówn. num. 1). — Marcellus przez trzy lata Syrakuzę oblegał (*circumsedit*) lub w obleżeniu trzymał (*obsessat tenuit*). Romulus panował

(*regnavit*) 27 lat. Przez długi czas z niepewnym skutkiem walczone (pugnatum est). — Więcej przykładów z. Gr. §. 182, a.

3. Nasze upodobanie wyrażania się przez Słowo dokonane sprawia, iż chociaż o czynności przeszłej mówimy, która przez nieiaki czas trwała, ale się zupełnie ukończyła; chociaż nie mamy żadnego względu na ię trwałość, lecz tylko wyrazić chcemy, że się odbyła; przecież niedokonany czas kładziemy, jeżeli tylko wyobrażenie trwałości da się z nim połączyć, a ukończenie czynności albo się samo przez się rozumie, albo też o ięgo wyrażenie nie idzie. Łaciniacy tylko Perfectum w takim razie kładź mogą (porówn. num. 1). — Cezar uważał to za rzecz naylepszą (optimum esse duxit, putavit, censuit). Czyś czytał tę książkę (*legisti* — bo się rozumie zupełne przeczytanie)? Wczoray chodziłem na przechadzkę (*ambulavi, ambulatione usus sum*), a na wieczór biesiadowałem (*coenavi, epulatus sum*) u twego brata. Pisałem wczoray do oycy (*scripsi*, bo się rozumie zupełne napisanie listu) i t. d.

2. Przyszły niedokonany za nasz dokonany.

Dowolność ięzyka naszego wyrażenia niekiedy przez Słowo niedokonane czynności skończonych, spostrzegamy w tym samym sposobie u Łacimików pod względem czasu przyszłego. Z powodu albowiem iż Futur. exactum nie będąc czasem bezwzględnym używa się tylko do wyrażenia czynności porównanych z drugą, a zatém nie czynności zdań głównych, przymuszeni są każdą czynność przyszłą zdania głównego czy trwającą wyrazić przez Słowo niedokonane, t. i. przez Futur. simplex. — Jutro przyidę do ciebie (*veniam* nie *verero*) i zaśpię ci (*canam*). Przyślę ci książkę (*mittam*), albo ją sam przeczytam (*legam*) Jutro list napiszę (*scribam*). — Jednakże kładzie się Futur. ex. w zdaniu głównym:

1. Gdy głównemu zdaniu przydane jest poboczne mieszczące w sobie Futur. exactum, a czynność główna przyszła nie ma się odbywać po ukończonej pobocznej, ale z nią razem skończyć. — Kto Antoniusza pognebi (*oppresserit*), nayszkaradniejszy wojnę ukończy (*confecerit* — nie *conficiat*) — bo ukończenie wojny nie ma nastąpić po pognebieniu Antoniusza, lecz to pognebienie będzie razem ukończeniem wojny). Jeżeli ten list do niego pošlesz (*miseris*), bardzo mi przyjemną rzecz uczynisz (*feceris* — bo pošłanie listu będzie uczynieniem tęj grzeczności, nie zaś, aby ta grzeczność po pošłaniu listu dopiero miała nastąpić). Kto ięgo zwycięży (*vicerit*), wielki da dowód męstwa (*dederit*). Gdy ty czytanie skończysz (*legeris*), list już będzie napisany (*scripta erit*).

2. Można w głównym zdaniu użyć Fut. exact, wtenczas, kiedy chcemy z dobitnością wyrazić czynność przyszłą dokonaną, a obawiamy się, aby użycie formy Fut. simpl. dla ię niedokonanego znaczenia nie sprawiło wątpliwości względem ukończenia czynności; np. robiącemu zarzut w ten sposób: »Kiedy też ty napiszesz do brata« — można odpowiedzieć: *cras scripsero* t. i. nie tylko się zajmę pisaniem, ale ię ukończę. Ja moięj powinności względem oyczyny i wodza dopełnię (*praestitero* — t. i. tak ściśle dopełnię, że naymniejszy zarzut nie będzie mógł być zrobiony). — Osobliwie często używano w ten sposób *videro* za *videbo*. Zo-

baczę, czy dowiedzie tego (*videro, num sit evictum daturus*). Podobnie nawiasowe powie kto (*dixerit quispiam*).

3. Przyszły dokonany za nasz niedokonany.

Przeciwno zwyczajowi swemu zwykli Łaciniacy od niektórych Słów używać w zdaniu poprzedniem Fut. exactum, chociaż czynność przezeń wyrażoną nie jest dawniejszą od głównéy, ale obok niéy w przyszłości trwająca, co, iak wiemy, przez Futur. simpl. wyrażać się zwykło (zob. Gr. §. 52. 4 i 223. b; tudzież Zadania Cz. I. XV.). A to ztąd pochodzi, iż uważają tylko moment zaczęcia się czynności, a nie iéy trwania, na którym w takim razie nic nie zależy. Są to Słowa, które w naszéy mowie przypuszczają w takim znaczeniu dowolne użycie obydwóch form przyszłych (dokonanéy i niedokonanéy), a mianowicie: *volo, nolo, malo, libet, licet, placet*. — Jeżeli będziesz chciał, nikt ci nie zabroni (*quum volueris lub voles*). Jeżeli tamto będziesz wolał (*malueris*), przysłé ci tamto. Jeżeli mi senatu wspierać nie będzie wolno (*non licuerit*), na cóż mi się zda moja powaga? Przyidź kiedy ci się będzie podobało (*placuerit*). Pójdę dokąd mi się będzie podobało (*libuerit*). Porówn. niżej 4, 1.

4. Czas zaprzestły za nasz przeszły.

W polszczyźnie każda czynność zdania pobocznego dawniejsza od głównéy (lub w ogólności téy, z którą ją porównać wypada) wyraża się zawsze iednakowo przez Słowo dokonane, bez względu na to, czy główna czynność jest terażniejsza, czy przeszła. Łaciniak zaś dawniejszą od przeszléy wyklada przez Plusquamperfect., a dawniejszą od terażniejszéy tylko przez Perfect. — Gdyś mnie się zapytał, więc ci odpowiadam (*quum interrogaveris*); zaś: Gdyś mnie się zapytał, odpowiedziałem (*quum interrogasses*). Zob. iednakże Cz. I. XV. Uw. 2. i Gr. §. 207. 2.

Na dwie atoli rzeczy względ tu mieć należy:

1. Aby za czynność dawniejszą od przeszléy nie taką uważać, która się i skończyła zupełnie przed iéy zaczęciem. — Gdy przez siedm godzin ciągle walczone, spostrzegli nasi tuman kurzu (*cum pugnaretur* — jeżeli ieszcze bitwa wtenczas trwała; a *pugnantum esset*, jeżeli przed spostrzeżeniem kurzu już była ustała). — Gdy go zbliżającego się widział (*viderem*), strach mnie ogarnął. — (*vidissem, conspexissem, conspicatus essem* rozumiałoby się tylko o pierwszéy zobaczenia chwili). — Ale przy *volo, nolo, libet, licet, placet*. kładą często Łaciniacy Plusquamperfect., gdzieby dla ciągłego trwania czynności pobocznéy obok głównéy tylko Imperfectum stać powinno; a to dla tego, że wtenczas mają względ tylko na pierwszą chwilę chcenia i t. p. czyli na iego powstanie; iak nam to okazuje Słowo *zachcieć*. — He razy chciał (*quoties vellet; qu. liberet, placeret*) — albo ile razy mu się zachciało, spodobało (*qu. voluisset; qu. collibuisset, placuisset, placitum esset*), przychodził do mego domu. Gdy tédy nie było wolno iechać (*quum hoc iter facere non liceret*) albo wzbroniono było (*non licuisset, licitum non esset*), puściłem się inną drogą. Gdyś tego wziąć nie chciał (*nolles* — albo o pierwszéy chwili, w której dał poznać że nie chce — *noluisset*), przymuszony byłem odesłać na powrót. Porówn. wyżej 3.

2. Jeżeli czynność iaka jest wprawdzie dawniejszą od drugiéy, lecz ta po niéy tak spieszenie nastąpiła, iż między niemi przedziału

przypuścić niepodobna, mogą Łaciniacy takową dawniejszą uważać za obecną drugiey i w miejscu Plusquamperfectum użyć Imperfect. — Wszakże i w polszczyźnie można w takim razie położyć Słowo niedokonane za dokonane. = Gdy Cezar wszedł (lub wchodził *intraret*) do Kuryi, senatorowie wszyscy powstali. Gdy się zapytał (lub pytał), czemu nas tak mało; odpowiedzieliśmy i t. d. (*quum quaereret*. — zaś *quaesisset* kazałoby się dorozumiewać, że po zapytaniu namysłano się przez czas nieiaki, nim odpowiedź nastąpiła). Gdy Hiero Symonidesa pytał, co jest Bóg, żądał od niego do namysłu iednego dnia; a gdy mu nazajutrz to samo zapytanie uczynił, prosił o dwa dni. W pierwszym miejscu użył Cyvero *quaesisset*, bo na tak ważne a niespodziane pytanie, nim się S. zdecydował żądać dnia, musiał wprzód długo szukać odpowiedzi; w drugiem położył *quaereret*, bo zapytany powtórnie S. miał już gotową odpowiedź.

5. Nieco o użyciu czasów w zdaniach zależnych.

1. Wiemy to już z Gram. §. 119 i 224. Uw., kiedy z *ut* i t. p. zależącym od czasu przeszłego może się zamiast Imperf. łączyć czas dokonany przeszły; nie od rzeczy iednakże będzie przydadź uwagę, że takie *ut* w polszczyźnie zawsze znaczy że (nie *aby*) i połączone jest ze Słowem dokonanem, lub w niedostatku takowego ze Słowem niedokonanem lecz czynność iednotliwą chwilową wyrażającym: przy *quin* zaś (*aby nie*) Słowo dokonane polskie do *aby* należące skazówką jest, kiedy w łacinie ma stać Perfectum. = Wtém zamieszaniu iednego senatora tak sponiewierano, że życie utracił (*amiserit*). Werressa okrucieństwo ku wieśniakom tak było wielkie, że wielu sobie dobrowolnie odebrało życie (mortem sibi *consciverint*) — zaś: iż scbie ludzie sami odbierali życie (*consciscerent*). Pisanie rozprawy o starości tak mi było przyjemnem, że nie tylko zniszczyło przykrości (*absteruerit molestias*) podeszłego wieku, lecz nawet samą starość miłą i przyjemną zrobiło (*effecerit*). Także się to wyuzł ze wstydu, iż się odważył (*ausus sis*) to publicznie powiedzić na radzie? Cezar starając się o dostoięństwo Arcykapłana hoynem szafowaniem pieniędzy tak dalece przewyższył moźnych współubiegaczy, że w ich gminach (*tribus*) więcéy miał (t. i. dostał, znalazł, pozyskał) głosów (*plura suffragia tulerit*), niż oni obydwu we wszystkich. Cezar takiego strachu nabawił senat ostro chcący sądzić zwolenników Katyliny, iż Sylanus nie wahał się (*non dubitarit*, ut Silanus non *piguerit*) zlagodzić zdanie. — Podobnie z przyczyny podanęy wyżey pod 1., 1 i 2: W obozie Cezara tak wielki był niedostatek, iż woysku przez kilka dni na zbożu zbywało (*caruerint*). Nie zwiedzał nikt Messyny, aby nie miał widziéć tych obrazów (*quin — viderit*). Alexander nie oblegał nigdy miasta, aby go nie miał zdobyć (*quin lub quam non expugnarit*). Nie było nigdy tak żalobliwéy niewiasty, aby raz przecie nie miała skończyć żaloby (*quin aliquando lugendi finem fecerit*).

2. Z wyłożonego w Gram., a w treści powtórzonego w Zad. Cz. I. Num. XV. prawidła o używaniu czasów względnych zdaie się wypadać, że *ut* (i inne iego znaczenia) zależąc od Słowa cel w sobie mieszczonego powinno się łączyć z formą Fut. pheriph. r, iako że, która wyraża czynność późniejszą od drugiey. Dla tego pamiętać nam należy na tę przestrożę, że *ut* znaczące *aby* ściśle się

do prawidła podanego w Gr. §. 118. (*rogo lub rogabo te, ut venias; — rogavi, ut venires — nie venturus sis, esses* *), i tylko z *ut* w znaczeniu że czynność późniejsza przybiera właściwą sobie formę Fut. periphr. — Powieść ta jest tak niedorzeczna, że i eý nikt nie uwierzy (ut nemo fidem *habiturus sit*. — Attius putabat narrationem tam esse absurdam, ut ei nemo fidem *habiturus esset*). Podobnie: nemo scire potest *lub* nemo unquam dicere poterit, quamdiu *victurus sit*, i nemo unquam pro certo affirmavit, quamdiu *esset victurus*.

6. O różném znaczeniu Słowa mieć.

1. Słowo mieć w właściwém znaczeniu użyte, tłumaczy się na łacinę przez *habere* lub *esse* (Gr. §. 131); także *uti* (Gr. §. 189 Uw. 1), kiedy z posiadaniem połączone jest używanie. — Najlepiéy żeglwie (*cursum facere*) okręt, który ma umiejętnego sternika (quae sc. gubernatorem *habet, cui est* sc. gubernator, lub: quae *utitur* gubernatore). Jeżeli kiedy mieć będę (*esse*) syna, ten będzie miał (*uti*) ze mnie troskliwego oycy. Nim za staraniem Temistoklesa port pireyski założonym został, mieli (*uti, esse*) Ateńcykowie tylko port falerycki i nie wielki i nie dobry. Hannibal miał (*habere, uti*) Sosila Lacedemończyka za nauczyciela ięzyka greckiego.

2. *Mieć* użyte do opisanja niepewný przyszłości wyraża się przez Imiesłów na *rus* ze Słowem *esse*, a w biernéy konstrukcyi przez *futurum est, erit, erat* cet. z *ut*. — Król ma intro przyjechać (*venturus est, venturus speratur*). Miał wczoraj przyjechać (*venturus erat* l. *venturus esse sperabatur* — rozumie się: lecz nie przyjechał, lub nie wiem czy przyjechał). Jutro mu mają wypłacić pieniądze (*futurum est, ut solvatur pecunia*). Już wczoray miano mu wypłacić (roz. lecz nie wiem, czy wypłacono — *erat futurum, ut solveretur debitum*).

3. Używa się często *mieć* w znaczeniu nieosobistych: *mówią, powiadaią, piszą* i t. p., wtenczas ie wykładać należy przez *dicunt, ferunt, tradunt* z konstr. Accusat. c. Infinit. lub *dicitur traditur* z konstr. Nomin. c. Inf. — Niekiedy po takich Słowach stoi *mieć* zbytecznie ze Spóynikiem *że* lub *iakoby*; w tym razie wcale się tłumaczyć nie może. — Wczoray miał król przyjechać, albo Mówią, że wczoray król miał przyjechać, albo Mówią, iakoby w. k. miał przyjechać. To wszystko tyle jest, co Mówią, że w. k. przyjechał, i wytłumaczy się: Regem heri venisse dicunt *lub* Rex venisse dicitur. On ma to umieć (scire perhibetur).

Przestroga. Ta konstrukcyja ze Słowem *mieć* zupełnie podobna jest poprzedzającéy (zob. Num. 2.); przeto na różnicę znaczenia bacznąć *mieć* należy przy tłumaczeniu.

4. Przy Słowach *sentiendi* i *declarandi* oprócz zwyczajnéy konstrukcyi dopiero wymienionéy, zwykło się czasem w polszczyźnie brać Subiekt zależnego zdania do rządzącego Słowa i

*) Nie zapominamy atoli, że tu mowa jest o Fut. periphr. iako formie wyrażającéy czynność późniejszą od drugiéy. Nie sprzeciwia się więc podanéy uwadze przykład umieszczony w Gr. §. 119. 1, *Nihil invenies tam pravi, quod homines improbi defensuri non sint* — aby tego nie mieli bronić i t. d. gdzie Futur. periphr. stój w swoim właściwém (bezwzględném) znaczeniu: czegoby nie mieli, nie chcieli, nie byli gotowi, nie mieli ochoty bronić.

z Przyimkiem o (np. O królu mówią, że ma jutro przybyć); albo też zdaniu zależnemu nadać kształt głównego, a rządzące Słowo wtrącić w nie z Przysłówkiem *iak* (np. Król, *iak* mówią, jutro ma przybyć). Łaciniey takich zdań wtraconych (Rex, *ut dicunt*, *venturus est*) rzadko, a konstrukcyi, gdzie Słowu sent. przydany jest Rzeczownik z Przyimkiem — o — (Dicunt *de Rege*, *eum venturum esse*) wcale nie lubią używać; lecz zawsze tylko zwyczajnym sposobem się wyrażają: Dicunt *Regem cras esse venturum* lub *Rex esse venturus dicitur*. Toż samo zachowują i wtenczas, kiedy nie Subiekt, lecz inny jaki rzeczowny wyraz z zależnego zdania do Słowa decl. lub sent. jest przeniesiony z Przyimkiem o. — Mówią o twoim bracie, że mu żona umarła, miała umrzeć (*fratri tuo uxorem mortuam esse dicunt*, *nie dicunt de fratre tuo, ei uxorem m. e.*).

5. Używamy w polszczyźnie często Słowa *mieć* ze Spóynikiem *by* (*aby, żeby, coby, któryby* i t. p.), czasem i bez tego Spóynika, do opisania Trybu łączącego (osobliwie tam, gdzie Łacinek kładzie *quin*, lub *qui non, ut non*); wtenczas się *mieć* w łacinie nie wyraża. = Żadnego dnia nie opuścił, abym do ciebie nie miał cokolwiek napisać (*quin ad te aliquid literarum daren*), Nie ma pomiędzy wami takiego, któryby nie miał słyszeć (*quin audierit*), *iak* Syrakuzą była zdobyta. Nie widzę, dla czegobym w dniu przeznaczonym nie miał wyjechać z prowincyi (*quin provincia ad diem decedam*). Na Tymoleona po zabiciu brata nie spojrziała nigdy matka, aby go nie miała nazwać bratobójcą (*quin eum appellaret*). Wątpię, aby to miało być prawdą (*num verum sit*). Ułożono się względem mieysca, na które mieli się schodzić (*in quem convenirent*). Wyprawiono posłów, którzy mieli się domagać wydania zbiegów (*qui transfugas repererent*). Szukano mieysca, gdzie miano założyć obóz (*ubi castra ponerentur*). Nie iestem ja takim (*is*), abym za prawdę to tylko miał uważać, co sam powiem (*qui verum non putem esse, nisi id, quod cet.*). Nie masz nic tak trudnego, czegoby on nie miał dokazać (*quod non perficiat*). Nigdy August ludowi nie polecał swoich synów, aby nie miał dodać (*ut non adjiceret*), jeżeli będą godni. Człowiek każdy pilnie na to zważać powinien, z kim się ma przyiąźnić (*cum quo amicitiam contrahat*).

6. Mam w znaczeniu *powiniennem*, *muszę, trzeba*, tłumaczy się *iak* wiadomo, przez Gerund. = Jeszcze trzy listy mam pisać (*trinae literae scribendae sunt*).

7. Gdy stoi z wyrazami pytającemi i Trybem bezokol., kładzie się w łacinie Tryb łączący bez wyrażenia *mieć*. = Cóż mam robić? (*quid faciam*)? mam iść lub czekać (*eam an maneam*)? Cóż miałem robić? sam ieden porwać się na tyłu (*quid facerem, solus aggrederer tantum numerum*)? Ja sam tak wielkie wydatki mam ponosić (*sumtus tantos ego solus faciam*)? Poczóż mam wyliczać (*quid enumerem*) wszystkie sztuki, bez których życie nie byłoby życiem. Miał Cezar nadzieję, że bez bitwy pokona nieprzyjaciela: na cóż więc miał los na niebespieczeństwo wystawiać (*cur periclitaretur fortunam*)? Chwali Afrykana Panecyusz, że był wstrzemięźliwym: czemużby nie miał go chwalić (*quidni eum laudet*)? Na cóż miałbym przy-

tać zać przykłady (*quid utar exemplis*), które każdy ma przed oczyma?

8. *Mieć* rozkazujące wyraża się przez Tryb rozkazujący. Masz iść (tu *vero abi*). Masz mi odnieść coś wziąć (tu *vero adfer*, *quod abstuleras*).

9. Kiedy po *mieć* następuje Zaimkę względny (*któ, co*), lub iaka bądź względna partykuła (*gdzie, zkąd, dokąd, po co, do czego* i t. d. z Trybem bezokolicznym, wykladać ie trzeba przez *esse*, po którym wyraz względny położy się z Trybem łączącym. Za *esse* może także stać *habere*; wyjąwszy kiedy w zdaniu zawarte iest znaczenie wyrazu, przyczyna, iak np.: Nie masz czego płakać t. i. nie masz przyczyny do płakania (*non est, quod fleas*). — Nie masz się czego wstydzic (*non est, quod te pudeat*). Nie ma się czego Epikur przeznaczenia obawiać (*non est, cur Ep. fatum extimescat*). Antoniusz nie miał się dokąd obrócić (*non habebat, quo se verteret*). Cezar napisał swoje pamiętniki, aby mieli zkąd czerpać ci; coby historiją układać chcieli ut *essent* — lub ut *haberent* — *unde sumerent*, qui h. scribere vellent). Wcale się nie masz o co żalić na wiek podeszły (*hili est, quod incuses s.*). Poselajcie dzieci na naukę, dopóki się mają od kogo uczyć (*dum est -- lub dum habent -- unde discant*). Nie miałeś się o co skarżyć na niego (*non erat, cur eum incusares*). Mam cię za co poganić, nie mam za co pochwalić (*est -- habeo -- quod te vituperem, non est, quod laudem*). Wiesz kupił, aby miał zkąd brać zasiłki do życia, i dokąd się schronić w czasie zamieszkań (ut *haberet -- esset -- unde subsidia vitae peteret, quoque confugeret tempestatibus rei publicae*). Mam ci coś powiedzieć (*est -- habeo -- quod tecum communicare velim*). — Podobnie w kształcie pytania: *Quid est, quod tu eum fortuna queri possis? quid habes, quod reprehendas? est, quo te conferas?*

10. Używa się ieszcze polskie *mieć* do wyrażenia podziwienia w zdaniach kształt pytań mających. Opisuje to Łacimik przez *ut* z Trybem łączącym, Słowa *mieć* nie tłumacząc wcale. — Ja to miałem powiedzieć (t. i. dziwi mnie, że mi zarzucasz, iakobym ia to powiedział — *egone id ut dixerim?*)? Ja miałbym tobie wierzyć (tibi *ego ut credam?*)? Oniby mieli tak słabą siłą potęgę naszą przełamać (*illi tantulo numero vim nostram ut frangant*).

11. Że Słowo *mieć* (*posiadać*), gdy iego przedmiot (t. i. Accusat, od niego rządzony) wyraża własność Subiektu i ma sobie dodany wyraz przymiotny, można tłumaczyć przez *esse cum Genitivo* lub *Ablativo qualitatis*, mowa iest o tém w Gram. 148. nast. i tu niżej 14, 4.

12. O *mieć* w znaczeniu uważać np. Kogo za co zob. Gr. §. 130 i 180 a.

7. Zdania wtrącone iaki kształt mają w łacinie.

Słowa i wyrażenia wymagające w łacinie konstrukcyi Acc. c. Infin. zwykliśmy czasem w polszczyźnie z przydaniem Przymiotnika *iak* (czasem i bez niego) w srodek zdania głównego wsadzać; niekiedy na początku kładź lub na końcu. (np. *prawa, iak wiemy*, dla wygody ludzi są wynalezione). Chociaż takowa konstrukcyja nie iest i Łacimikom obca, przecieź że rzadko

używana, lepićy ićy unikać, zamieniając Słowo sent, na zdanie główne, Osobliwie zaś wystrzegać się trzeba podobnych zdań wtrąconych (ut vidimus, ut videtur, ut demonstratum est, ut constat cet.) przy takich, które się od *qui* zaczynaia, i kładź np. Galli, quos supra demonstratum est e vicis suis demigrasse ut. a nie: Galli, qui ut supra demonstratum est, e vicis demigraverant cet. (Porówn. wyżey 5, 4). = Księżyc, iak Xenofanes utrzymuie, ma być ziemią zamieszkałą przez żywe istoty (lunam ait Xenophanes terram esse ab animantibus cultam). Iak Arystoteles naucza, nie było nigdy Orfeusza poety (Orpheum poetam docet Arystoteles nunquam fuisse). Początkiem wszystkich rzeczy ma być woda, iak utrzymuie Tales (Thales affirmat, aquam esse initium rerum). Syn Kreza, pisze Horodot, w niemowlęcym ieszcze stanie przemówił (Herodotus scribit, Croesi filium, cum esset infans, locutum). Germanowie, którym, iak się wyżey rzekło, taką odpowiedź dał Cezar, iżby i t. d. (quibus a Caesare ita responsum esse diximus). Pierwsi mieszkańcy Włoch, którzy, iak się zdaie, z Grecyi tam przybyli i t. d. (qui e Graecia venisse videntur, lub: quos — venisse verisimile, probabile est, pr. videtur cet.

Lecz o *videri* i to ieszcze dodadź wypada, że Łaciniacy w ogólności nie używają go nieosobiście. = *Zdaie się*, że wyście to wymyślił (*vos excogitasse videmini* — nie: *videtur*, *vos* [Accus.] excogitasse). *Zdaie się*, że król przyiedzie (*Rex venturus videtur*). Co się zdawało, że się stanie (*quae videbantur futura*), to się też i stało. Jeżeli ci się będzie zdawać, żem źle powiedział (*si male dixisse videbor*) cet. *Zdaie mi się*, że się na to ośmielę (*videor id ausurus esse*).

8. Konstrukcyja nieosobista w łacinie wyrażona osobiście.

W miejscu konstrukcyi bierney, kiedy się nie ma wyrażić działaiący Subiekt, od którego czynność wypływa, kładziemy za zwyczaj w polskiem Słowo nieosobicie z Trybem bezokolicznym, dodaiąc mu rząd ten sam, iakiby miało w czynney konstrukcyi, a zatem z Przypadkiem 4, jeżeli Tryb bezokoliczny iest od Słowa czynnego. Łaciniacy w takim razie zawsze dają konstrukcyi kształt bierny, t. i. Tryb bezokol. kładą biernie, a rząd iego, jeżeli nim iest Przyp. 4, robią Subiektem zdania. = Nie podobna pochwalić tego czynu (*hoc factum laudari non potest*). Nie można było przebyć rzeki (*amnis superari non potuit*). Za przewodnika mając przyrodzenie, nie podobna zbłądzić (*natura duce errari nullo pacto potest*). Śmierci za źle uważać nie należy, która i t. d. (*mors non debet in malis haberi*). Po śmierci Alexandra obrano królem Arydeusza (*Aridaeus rex creatus est*). Do Annibala posłów wyprawiono (*legati missi sunt*). Gdy włość przedadzą (*cum fundus erit venditus*). Nie dadzą ci przebaczenia (*venia non dabitur*). Nie podobna temu wierzyć, dać wiary (*hoc credi, huic rei fides haberi non potest*). Tędy się isdź powinno (*hac iri debet*). Porówn. Gr. §. 130. Przestr.

9. Spóynik że iak się tłumaczy.

Znana nam iuż częścią z Gramatyki, częścią z Zadań Cz. I, sposoby wykładania na łacinę Spóynika że (*iż*, *iakoby*) powtórzmy tu w krótkości:

1) podług Gr. §. 216 i Zad. Cz. I. XX. *a* po Słowach widzenie znaczących nie może się wcale tłumaczyć, ale wyraża się przez konstr. *Accusat.* (lub *Nominat.*) *cum Infinit.* (Przykłady zob. tamże i w Zad. Cz. I. XXV.),

2) po słowach mieszczących w sobie powód lub mocniejszy uczucia (np. *jucundum*, *molestum est*; *miror*; *animo aequo*, *iniquo fero*; *molesto*, *aegre fero*), tłumaczy się przez *quod* lub *Accus. cum Infinit.*; a kiedy jest Spóynikiem przyczynowym, przez *quod* lub konst. imiesłowową (Przykł. zob. w Cz. I. XX. *b*).

3) Podług Gr. §. 212. *b* po *non dubito*, *non ignoro* i t. p. wykładamy *že* przez *quin* lub konstr. *Accus. cum Inf.* (*Non dubito, quin hoc verum sit*); czasem przez *quo minus* (*Caesar quo minus adaequaret Ciceronem, cupido laudis bellicae effecit*); a z przeczeniem przez *ne* (*Pythagoras ne urbs caperetur, causa fuit*).

4) Po wyrażeniach zdarzenia przypadkowe wystawiających; tudzież tam, gdzie mu odpowiada użyte do wzniesienia *tak*, wyklada się przez *ut*, a *r* przecznie przez *ut non* (Przykł. z Gr. §. 210. *b. c.* tudzież §. 215).

5) Nareszcie po *huc accedit p. quod* lub *ut*. = Do tego się i to przyłożyło, *že* nie chciał aby Giermanowie za Ren przechodzili (*huc accedebat, quod Germ. nolebat cet.*). I to ieszcze przydać należy, *že* mnie mięsza okrucieństwo oskarzyciela (*accedit, ut crudelitate acc. conturber.*). Cf. *Caes. b. g. IV. 16*, i *Cic. Rosc. Am. 31. de Sen. 6, Verr. II. 12.*

10. O Spóyniku *aby*.

1. Spóynik *aby* tłumaczy się *a)* p. *ut* podług Gr. §. 210. *a*; *b)* p. *qui* podług Gr. §. 211, 3, 4 i 5. *c)* przez *Accusat. cum Infinit.* lub *ut* po wyrażeniach, *aequum, justum, utile est, expedit*; i po Słowie *patior*. — *d)* Nareszcie przez *Acc. c. Infinit.* lub *ut* domyślne, podług §. 211., 8. = Któż cię do tego namówił, *abyś* mu potakiwał? Takię trzeba szukać mądrości, *aby* nam służyła za pewną przewodniczkę w życiu. Wszystko czyni, *aby* (przez to) osiągnął swój cel. Godzien jest tego *Pollio*, *aby* go kochać. Żadnego pisarza nie widzę być godnym (*idoneus*), *aby* się go w tęg materji trzymać. Co jeżeli tak jest, słuszna, *abyś* i ty mnie nawzajem kochał. Chętnie pozwalam na to (*patior*), *abyś* go nad innych przełożył. Chciałbym *aby* wszyscy byli tego zdania. Nie chcę, *abyś* wątpił o tęg. Uczynię to, *abyś* raz przecie do mnie napisał. Trzeba, *abyś* go szczerze napomniał.

2. Spóynik ten z przeczeniem (*aby nie*) tłumaczy się przez *ne* (Gr. 213, 6), *qui non* (§. 215) *quin* (§. 212. *a*), *quo minus* (§. 213), i *ut non* (§. 215). = Któż cię do tego namówił, *abyś* mu nie był posłusznym? Takię szukay mądrości, *aby* cię nie zostawiła bez pomocy w nayważniejszych życia przypadkach. Ten wódz jest raczej tego godnym (*magis dignus, idoneus; is potius*), *aby* go nikt nie słucał, niż *aby* każdy mu był posłuszny. Sycyliczykowi nigdy tak źle nie jest, *aby* nie mieli czasem wystrzelić z sósownym żarcikiem (*alqd facete et commode dicere*). Wiele rzeczy było na przeszkodzie, iżby do pokoiu nie przyszło. Tak złym nie jest, *aby* nie mógł się poprawić. Tak ścisłym ten związek nie jest, *aby* nie mógł być zerwany. Któreż miasto jest tak warowne, *aby* nie mogło być dobytém?

11. O Spóbyniku gdy.

Gdy czy to czasowe, czy przyczynowe, wyraża się w łacinie przez *quum*; którego użycia, z różnemi czasami i Trybami uczy Gramatyka. Można zaś za *quum* czasowe położyć a) *dum* (dopóki) kiedy czynność do niego należąca jest długo trwająca a czynność zdania głównego ięy co do trwałości równa (Gr. §. 207. na końcu przestr.), tudzież podług §. 208. z czynnością ciągle trwającą, podczas której druga się raptownie wydarza. b) *ut, ubi, simulac, quum primum* i t. p. (§. 207. 2). Kiedy się ma wyrazić szybkie nastąpienie czynności głównej po poprzedniej, podobnie *postquam* odpowiadające w znaczeniu i używaniu naszemu *skoro* za *gdy*. — Gdy byłem w lepszym stanie (*dum meliotti loco res erant*), żyłem i ja lepięy. Gdym czekał na jego przybycie, tymczasem noc się zrobiła (t. i. nieznanie się zmierzchno; nie spostrzegłem nawet tego, kiedy się ściemniło, a zatem prawie w iednej chwili, raptownie — ztąd *dum ejus adventum operior, nox facta est*). Gdy się to wydało (*ut, ubi, simulacque, postquam cet. res innotuit*), nie omieszkał konsul zwołać senatu. — A za *quum* przyczynowe (w znaczeniu *iak skoro*), kładzie się *siquidem, quando, quandoquidem*. Posęłam ci drugi list, gdy tamten wcześnięszy zaginał.

12. Zdania twierdzące w łacinie przeczące.

Oprócz przeczącego *quin* za polskie że (Gr. §. 212. b) wyrażają się ięszcze łacimcy przez negacyą, gdzie my ięy nie używamy, w następujących szczególnięy przypadkach:

1) Kiedy nasze *moim* zdaniem lub *ile mnie się zdaie* i t. p. przez skromność wykładają wątpliwie przez *haud scio an*. — Tak wielka była jego stałość, którą rozumiem, że stósownięy (nescio an melius) cierpliwością nazwałby można. Gdyby był Grachus dłużęy pożył, nie byłby pewnie w wymowie miał sobie równego (nescio an neminem habuisset). Tęgo, *iak mi się zdaie*, nigdy nie dowiedziesz (*haud scio an nunquam*). Nad przyiaźń nic według mego zdania (*haud scio an nihil*) człowiek nie ma droższego.

2) Kiedy za *dico i jubeo* (tudzież równych im w znaczeniu) kłada *nego i veto*. — Powiedział, że tęgo zrobić nie może (negavit, se facere posse — nie dixit, non posse). Nie kazał mi tęgo robić (*vetuit*). — Ale uważać tu trzeba, że przy *dicere* negacya nie do niego ma należeć, ale do zdania, które od niego zależy; przy *jubere* zaś przeciwnie. Stoi więc *nego* za *dico-non* (a zatem: *nego quenquam, unquam, usquam cet. za dico neminem, nunquam, nusquam cet.*), zaś: *veto za non jubeo* (i podobnie: *veto quenquam, unquam, usquam — za neminem, nunquam, nusquam jubeo*). I dla tęgo: *non dixi* me hoc facturum — nie zamieni się na *negavi* me facturum; równię *iak edixit, ne quis extra ordinem in hostem pugnaret* — nie można uważać za błędne wyrażenie zamiast: *vetuit quenquam cet.*

13. O Przypadkach z Przyimkami, które się na łacinę bez Przyimków wykładają.

1) Przy Słowach czynnych z podwóynym rządem takim, iż rzecz albo częścią jest osoby, albo z nią ściśle złączona, zwykliśmy osobę kładź w 4 przyp., a rzecz z Przyimkiem (np. pocałować kogo w rękę; uiać kogo za suknią); łacimk rzecz

nayczęścięcy w czwartym kładzie przyp., a osobę w 2., (Genit. possessivus, czasem w 3, kiedy i w polszczyźnie konstrukcja z trzecim przyp. da się użyć. — Sannio niewolnika uderzył kiiem w głowę (fuste ferit, percussit caput servi). Oyciec uściskał syna za szyję (plexus filii collum), w głowę go pocałował (caput ejus osculatus est). Idącego złapał za piaszcz (euntis pallium prehendere). Pocisk zadrasnął Belwencyusza w rękę (albo: Belwencyuszowi rękę — *Belventii* lub *Belventio manum* perstrinxit). Rószczką dotknął mnie w ramie (*humerum meum* — bo possessiva zastępują miejsce przypadku 2).

Gotować się do czego lub na co, dwoiako można oddać w łacinie, przez *parare alqd* i *se ad alqd* — pierwsze znaczy przygotowania robić do czego, drugie siebie t. i. osobę swoją do czego przysposabiać. I tak: Rzymianie gotowali się do wojny — *bellum* parabant — zaś: Scipio się gotuje do wojny — *se ad bellum* parat. Podobnie *parare profectioem, iter, comparare fugam* — i *se itineri, fugae, ad proelium*. Nie przepowiedziałem ci, abyś się na ten wypadek gotował (ut te in hunc eventum parares)?

Wyrównać komu w czém, np. w chwale, *aequare laudem alicjs*, albo *alicui* parem esse laude; zaś przewyższyć w czém i ustępować w czém, *alqm* superare i *alicui* cedere aliqua re. — Cezar w wymowie równał się prawie Cyceionowi, w wojennęy chwale przewyższał Pompeiusza, w nauce nikomu nie ustępował (*arte dicendi Ciceronem* paene *aequabat*, *laude bellica superabat Pompejum*, *doctrina nemini cedebat*).

2) Że ogólne oznaczenia miejsca i czasu wyrażają się w łacinie przez sam przyp. 6 (*hoc loco, illo tempore*; też *anno* — w rok, co rok, na rok — *quater die* — na dzień), tudzież że wiele Słów maia sam przyp. 6, gdzie my używamy Przyimków (obfitować w zboże, *frumento*; być ogołoconym z czego, *aliqua re*), wiemy z Gramatyki §. 186, 3 i 4 i §. 190. Lecz stoi prócz tego bardzo często u Łaciniaków takowy przyp. 6. bez Przyimka, tam gdzie my używamy wyrażen z Przyimkami; a mianowicie:

a) Jako Ablat. *qualitatis* wszędzie, gdzie Rzeczownik z Przymiotnikiem służy do wyrażenia zewnętrznego przymiotu innego Rzeczownika na ogólne pytanie: *iak? iahi?* — Jowisza malują zazwyczaj w stroiu królewskim (*regali ornatu*). Euklides w kobiecym ubiorze (*muliebri habitu, veste*) do Aten chodził nocą, aby słuchał nauki Sokratesa. Człowiek z okrągłą, bladą twarzą, z długim nosem i krzywemi nogami (*facie rotunda et pallida, longo naso et pedibus tortis*). Z gołą głową (*nudato capite*), z obnażoną szyją (*nudo collo*). Porówn. Gr. §. 148.

b) Jako *Instrumentalis* wszędzie, gdzie tylko pod jakim bądź względem myśl tego dozwala, bez baczenia na to, z jakim Przyimkiem my zwykliśmy w tym razie kładź Rzeczowniki. — Jechać na koniu, w powozie; płynąć na okręcie, (*vehi equo, curru, navi*). Przybyć na flocie, pieszo t. i. na nogach (*venire classe, pedibus*). Być niesionym w lektyce (*lectica*). List, w którym (*quibus*) ci o tém doniosłem Z.

nienawiści, z przywiązania, z bojaźni (*odio, amore, metu*) co uczynić. Na twoję proźbę, radę (*tuo rogatu, consilio*); na mój rozkaz, bez rozkazu (*jussu, injussu meo*); z twoim staraniem (*tua opera*); z mojej winy (*mea culpa*) to się stało. Rzymianie w trzech wielkich potyczkach (*tribus proeliis*) od Annibala zostali pobici. (Co innego wcale jest: *poledz w bitwie — in proelio*). W moim imieniu (t. i. odemnie — *meo nomine, meis verbis*) go przywitał. Tutaj umieścić można nawet następujące wyrażenia: chory, chorować na oczy, na nogi (*oculis, pedibus*), na umyśle (*animo, mente*); dalej: człowiek z natury (*natura*) dobry, a z przyzwyczajenia (*consuetudine*) dla drugich przykry. Przez podstęp i zdradę (*dolo, perfidia*) i t. d.

Gdzie w polszczyźnie obok Przypadku z Przyimkiem Instrumentalis jest w używaniu, tam Łaciniak tylko przez Instrumentalis się wyraża. — Podług mego zdania (*mea sententia*) tak byłoby lepiej. Życie podług zwyczaju (lub na wzór) zwierząt (*ritu, more ferarum*). W ten sposób (*hoc modo, hac ratione*); w żaden sposób (*nullo pacto, nullo modo*); przez udawanie przyjaźni (*simulatione amicitiae*) mnie oszukał; pod pozorem dziesięciny (*nomine decumae*) Sycyliyczkom zabierał zboże.

Lubią jednakże Łaciniacy takiemu Instrument. dodawać słowny Imiesłów, gdzie się da użyć; np. Szedł w białej sukni (*alba veste indutus*), z szyszakiem na głowie (*capite galea tecto*) i z mieczem przy boku (*gladio cinctus*. Podobnie: z nienawiści, z przywiązania (*odio, amore, ductus, motus, impulsus*); na twoję radę (*tuo consilio adductus*; tua auctoritate *impulsus, motus*; na twoję proźbę (*tuis precibus coactus, victus*). Przez podstęp, zdradę (*dolo, perfidia usus*).

3) Uwagi godne jest częste używanie w łacinie szóstego przypad. *opera*, za który najczęściej sam Przyimek przez kładziemy; np. Język łaciński najbardziej przez Cyncerona, Wirgiliusza i Cezara wykształconym został (*Ciceronis potissimum, Virgillii et Caesaris opera*). Ten urząd otrzymałeś przez emnie (*mea opera*). Przez ciebie (*tua opera*) o dwa lata później, niż byłem powinien, konsulem zostałem. Przez niegośmy to stracili (*ejus opera*). Że do pokoju nie przyszło, stało się to przez tych (*eorum opera*), którzy z wojny chcieli korzystać. Przez ciebie to zrobię albo ciebie do tego użycie (*tua opera utar ad id*).

4) Tutaj naydogodniej wspomnieć można o Słwie *adhibere*, którego Imiesłów przeszły bierny często zastępuje nasze z, stanowiąc ze swym Rzeczownikiem konstrukcją Ablat. absol. — Z wielką szybkością dążyli do miasta (*adhibita magna celeritate*). Oni z odwagą i męstwem wycieczkę zrobivszy i t. d. (*adhibita audacia et virtute*). Podobnie: z pilnością, usilnością, pracą i t. d. (*adhibita diligentia, solertia cet.*)

5) Przyimek bez różnie się wyraża w łacinie, a nayprzód a) przez *sine*; b) przez Przysłówki (wraz z Rzeczownikiem) np. bez zastanowienia, żartu, trudności; *inconsiderate, serio, facile*; c) przez Przymiotnik np. bez nauki, rozumu, trosków; *expers eruditionis, vacuus curis*, d) przez Imiesłowy: bez winy, czucia, prawa; *vacans culpa*; *carens sensu, lege*: bez wiedzy oycy, paite *ignaro, inscio*. e) przez *nisi*: przysiągł, że nie

powróci do obozu bez zwycięstwa; *juravit, se nisi victorem* (albo *nisi victoria relata*), *in castra non reversurum*. Nic się stać nie może bez poprzedniéj przyczyny *nisi causa antecedente*. Bez wzajemnego kochania się nie może być przyjaźni, *si mutuus amor adsit*; *f)* przez *neque*: wielu chwali poetów bez rozumienia ich, *laudant neque intelligent*. Ma dom bez wolności w nim mieszkania, *neque tamen potestatem habitandi*. *g)* przez *quin* -- Nigdy w tamte strony nie wyprawił posłańca bez dania mu listu do ciebie, *quin ad te literas darem* *h)* przez *qui non*: któż staie do bitwy bez przekonania, że to już ostatni dzień życia iego; *cui persuasum non sit, fieri posse, ut cet.* *i)* przez *ut non*: nikt się kupiectwa nie chwyta bez chęci zbagacenia się, *ut nolit dives fieri*.

14. Za polskie Przymiotniki w łacinie Rzeczowniki.

Nasze Przymiotniki wyraża łacinik przez Rzeczowniki w następujących przypadkach:

1) Przymiotniki krajowe kiedy się łączą z Rzeczownikami król, książę i t. p. = Król perski (*Persarum*); Król polski (*Poloniae* lub *Polonorum*), Arcyksiążę Austryacki (*Austriae*) i t. d. *Rex polonus* lub *polonicus* znaczyłoby raczéj: król polskiego rodu, lub taki, iak jest w Polsce.

2) Podług Gram. §. 244. dla nadania przymiotowi więcéj ważności. = Wiele zwierząt jest tak niskich (*multorum animalium ea est humilitas*), iż z łatwością żer dziobem z ziemi zbierają. W nayodleglejszych kryówkach ziemi znajduję się bardzo wiele pożytecznych rzeczy (*plurimarum rerum utilitas*). Miéj pilne staranie o stałym zdrowiu twoim (*imbecillitatem valetudinis sustenta*).

3) Czasem niedostatek Przymiotnika lub iego nieużywanie w tém znaczeniu, iakie chcemy wyrazić, przymusza w łacinie użyć Rzeczownika. = Bydlęcy to jest zwyczaj (*pecudum is mos est*) ubiegać się za cielesną rozkoszą (*voluptatem corporis*), a nie dbać o rozkosz umysłową (*animi*). Odbyłem podróż trzechdniową (*iter trium dierum* lub *tridui*). Jestto dzieło bardzo pracowite (*magni laboris*), a nie wiele warte (*parvi* lub *non magni momenti*).

4) Jako często w polszczyźnie Przymiotniki wzmocnione Przysłówkiem dla tém większój dobitności zamieniamy na Rzeczowniki z Przymiotnikami zrobionemi z Przysłówek, a Słowo być wyrażamy przez inne stósowne (np. *posiadać, mieć* i t. d.); tak i w łacinie używa się do wyrażenia przymiotu ze Słowem *esse* tak zwany Genitivus qualitatis (porówn. Gram. §. 148), za który można położyć przypadek szesty tam, gdzie się da konstrukcyja uzupełnić przez domysłne *praeditus, instructus, ornatus*. = Kato był mięz bardzo roztropny — lub: miał, posiadał wielką roztropność (*erat vir summae prudentiae*, lub *summa prudentia*). Człowiek bardzo wier-ny (*spectatae fidei*), lecz nadzwyczajnie niestały (*summae inconstantiae*) i niesłuchanie lekkomyślny (*inaditae levitatis*), a przytém obżarty (*multi cibi*). Praca dwuletnia (*duorum annorum*, nie *duorum annis*); podróż kilkudniowa (*aliquot* lub *paucorum dierum*); dwułokciowy (*duorum cubitorum*) i t. d. Taki atoli Genit. qualitatis tylko z

Przymiotnikiem użyć się może, dla tego mu stósowny zawsze przydawać należy. = Sztuczne dzieło; opus *magnae, summae, eximiae artis*. Człowiek uczony i pocziwy, *vir magna doctrinae et eximiae probitatis*. Wielki a gruby, *parvae staturae et ampli corporis*.

15. Za Rzeczowniki polskie Przymiotniki w łacinie.

Przeciwnie zdarza się, iż Łacinicy przez Przymiotniki wyrażają Rzeczowniki nasze; a mianowicie:

1) Przy oznaczeniu okoliczności miejsca i czasu; w którym to razie Rzeczownik nayeścięcy ma Prepozycyą i rządzony od siebie przypadek drugi. = W środku miasta (*in media urbe*) stanęła piechota, a na końcu (*in extrema u.*) konnica. Ptak w locie swoim dotknął się powierzchni wody (*summam aquam*) i usiadł na wierzchołku drzewa (*in summa arbore*). Kamień spadłszy z wierzchu góry (*summo monte lapsus*) zgruchotał domy u spodu góry (*in infimo monte*) stojące. Na końcu listu (*in extrema epistola*) nie dopisałeś Vale. Pompeiusz z początkiem wiosny (*primo vere, ineunte vere*) rozpoczął wojnę, do której się przygotował w końcu zimy (*extrema hieme*); i tak mu się szczęśliwie powiodło, że ją już wśród lata (*media aestate*) ukończył. Decius Mus rzucił się w środek nieprzyacielskiego szyku (*in medium agmen hostium*). Wiele robaków, chociaż ie przetniemy w środku (*etiamsi eos medios secuerimus*), nie zdychają. Kiedy mnie kto potrafi na początku ulicy (*in prima via*), nie mogę o to posądzać tego, który wtenczas stał na końcu ulicy (*in summa, extrema via*). Wewnątrz świątynicy (*in intimo sacrario*) był posąg Cerery. Grecy umieścili Bizancyum na końcu Europy (*in extrema Europa*). Konon na końcu wojny peloponezkiej (*extremo bello p.*) był wodzem. Antistiusz schronił się do wewętrznych części Macedonii (*in intimam Macedoniam*). Już od dawna życzę sobie zwiedzić Alexandryą i resztę Egiptu (*reliquam Aegyptum*). Wespazyan z resztą świata (*cum cetero orbe*) i Brytanią odzyskał.

2) W miejscu polskich Rzeczowników używają ieszcze Łacinicy oprócz Przymiotników słownych na dus, a, um za Rzeczowniki słowne (np. do pisania listu, *ad scribendam epistolam* — zob. Cz. I. XXII. b) szczególnię następujące (porówn. Gram. §. 204): *invitus*, pomimo woli, gwałtem; *vivus*, za życia; *imprudens*, mimo wiedzy (niespodzianie); *sciens*, z wiedzą; *ignarus*, *inscius*, *insciens*, *nesciens*, bez wiadomości; turdzież Imiesłowy wymienione w Części I. XXII. c. 1: — które to Przymiotniki zawsze z Rzeczownikami zgadzać się powinny, do których ie myśl sama odsęła. = Wielcy ludzie za życia i po śmierci mają zazdrośników (*vivis et mortuis invidetur*). Pomimo woli naszey (*inviti*) chwaliliśmy człowieka bez jego wiedzy (*inscium*). W wojnie wiele rzeczy wydarza się wodom pomimo ich wiedzy) *ducibus imprudentibus*). Grecy Achilla pomimo woli (pomimowolnie, gwałtem — *invitum*) pod Troię zawieźli. Pod twoię niebytność (tibi *absenti*) posłałem ci trzy listy. Dla czego córkę przymuszasz gwałtem (*invitam et reluctantem*) iść za męża? Zli ludzie i

za życia (*vtos*) przesładują swych nieprzyjaciół, i po śmierci (*mortuorum*) hańbią ich pamięć.

3) Podobnie podług Części I. XXII. c. 2. za nasze Rzeczowniki krajów, wysp i miast z Przyimkiem z używają Łaciny stósownych Przymiotników. — Owidyusz z Sulmo (*Sulmonensis*), Tales z Miletu (*Milesius*), Apoloniusz z Rodu (*Rhodijs*), Horacyusz z Wenuzyum (*Venusinus*), Dyodor z Sycylii (*Siculus*), Wirgiliusz z Andes (*Andinus*), Arystoteles z Stagiry (*Stagirites*), Apelles z wyspy Kos (*Cous*), Dyon z Syrakuzy (*Syracusanus*), Demokryt z Abdery (*Abderites*), Krates z Mallos (*Mallotes*), Zenodotus z Efezu (*Ephesius*) i t. d.

16. Za polskie Przysłówki w łacinie Przymiotniki.

1) Wprzód lub naprzód tłumaczy Łacinek przez *prior*; naprzód przez *primus*; naostatku p. *postremus*, *extremus*, *ultimus*; tylko p. *solus*, *unus*; całkiem p. *totus*, *omnis*; powszechnie p. *omnes*; — zgadzając te Przymiotniki zawsze z tym Rzeczownikiem, z którym myślą naybliżey są połączone, t. i. których się okoliczność przez nie wyrażona naybliżey dotyczy; co nam w wątpliwych rzeczach wykaże przycisk w wymawianiu. — Ja naprzód przeczytałem tę książkę, ego hunc librum *primum* legi, jeżeli jest przycisk na *ia*, t. i. jeżeli znaczy: ja wprzód niż *inni*; zaś: ego hunc librum *primum* legi, kiedy znaczy: tę, a nie inną naprzód przeczytałem. On oycu naprzód to powiedział (*ille primus*, lub *ille patri primo*, lub *ille patri hoc primum* — stósownie do różnicy dopiero wykazaney). Których autorów naprzód czytałeś (*quos scriptores primos*)? Czy on tylko naprzeciw tobie wyszedł (*solusne ille* lub *tibine soli* obviavit — podług różnego odnoszenia się)? Daj mi tylko ten list, reszty, (*reliquas*) czytać nie chcę. Nie dla siebie tylko (*sibi soli, uni*) człowiek jest zrodzony. Dla ciebie tylko (iedynie) to uczyniłem (*tua unius* lub *solus causa* — w przypadku drugim połączone, ponieważ *tua* z którym jest połączone, iako *possessivum* zastępuje Rzeczownika przypadek drugi). Ja pod twoim iedynie dowództwem (*sub tuis unius, solus auspiciis*) służyłem woyskowo. Remusowi wprzód się pokazało (*Remo priori apparuerunt*) sześć sępów. Kto na nieprzyjaciela wprzód uderzy, wystawi się na niebezpieczeństwo większe. Kto wprzód tę ciasninę osadzi, otrzyma nad nieprzyjacielem górę. Idź ty wprzód, ja póyde za tobą. Tyś naprzód dał, tobie się więc naprzód odwdzięczyć wypada. Ja i Edylem i Pretorem naprzód byłem obrany. (*Aedilis prior, Praetor primus sum creatus* — bo Edylów było dwóch, Pretorów więcej). Ta rzecz jest powszechnie (*omnibus*) znana. Król Erotinus z 733 towarzyszyów Egipt całkiem (*totam, omnem Aegyptum*) spustoszył. Belki dwulokciowe całkiem zakopywano w ziemi. —

Uważać atoli należy, czy Przysłówek nie zostaje w naybliższej styczności ze Słowem, t. i. z czynnością; wtenczas bowiem i w łacinie pozostać musi. — On wprzód usiadł, a potem do nas przemówił (*prius* nie *prior*, bo przycisk na usiadł). Naprzód (*primum*) usiadł, potem wziawszy książkę do ręki czytał w głos. — Jednakże *solum* (*tantum*) kła-

dą niekiedy i najlepsi Łaciniacy, gdzieby podług przytoczonej uwagi wypadało kładź Przymiotnik; osobliwie zaś, kiedy Rzeczownik, z którym, solus powinno być zgodzone, już z innym Przymiotnikiem stoi. = W téj iednój tylko rzeczy różnego są zdania (de hac una re solum est inter eos dissensio). On w ciężkiéy chorobie tylko używa lekarza.

2) Podobnie i przy innych Przysłówkach baczyć na to należy, czyli wyłącznie znaczą tylko przymiot czynności wyrażonéy przez Słowo, albo też razem i przymiot Subiektu, o którym iest mowa, albo nareście tylko się subiektu dotyczą: stósownie bowiem do téj różnicy kładzie się w łacinie w pierwszym tylko razie sam Przysłówek, w drugim albo Przymiotnik zgodzony z Subiektem albo Przysł., w ostatnim zaś sam Przymiotnik. = Koło szybko się obraca; (rota cita currit, lub cito; bo i koło można nazwać szybkim i iego obrót). Podobnie starcy powoli chodzą (tardi lub tarde incedunt — bo i oni są powolni i ich chód). Apelles naysiękniey malował ze starożytnych (pulcherrime, bo przymiot tylko malowania się dotyczy, nie osoby). Po wrzuceniu niektórych towarów w morze, okrét lżej płynąć zaczął (levior incedebat nie levius; bo lekkość się ściąga tylko do okrétu, nie do płynienia, które ani lekkim ani ciężkiem być nie może). Wybornie tę myśl wyraził (egregie; bo mówimy, że wyrażenie myśli iest wyborne, nie myśl, ani ten co ją wyraził). Niewiasta nieustraszenie mówiła (intrepida lub intrepide, bo nieustraszonosc i osoby się dotyczy i mowy). Żyie bardzo nędznie (miserrimus). Brat wczoraj zdrowo powrócił do domu i siostry także zdrowo (salvus rediit fr. et salvae sor.). Czemu tak blade, smutno wyglądasz [na twarzy (quid vultu tam pallido es, tam moesto)? Przebity strzął Epaminondas wesoło (laetus) słuchał doniesienia o zwycięztwie i nieustraszenie (intrepidus) wyzionął ducha. Ponieważ mi nie wolno powiedziéć otwarcie, (libere) co myślę; w milczeniu (tacitus) więc słuchać będę, co drudzy powiedzą. Często rozpuszczano wieści (crebri lub crebro spargebantur rumores), że Cezar przybywa. Senat tego dnia licznie się zgromadził (frequens convenerat senatus). Rzadko gdzie nazautrz pokazywali się nieprzyiaciele (rari nie raro; bo znaczy że ich mało było, t. j. byli rzadcy). Rzadko (raro lub raras) odbieram od ciebie listy, chociaż wiesz, iak chętnie (lubens, lubenter) z tobą rozmawiam, i dla tego tak często (crebro, crebras literas) do Ciebie poséłam listy. Kto chce żyć długo w pokoju (diu lub diuturna pace frui), zawsze do woyny powinien być gotowym. Ludzie często popiiianu (ebrii) to czynią, czego się potrzebują [sobrii] wstydzic muszą. Nie masz człowieka, któremuby wszystko zawsze szło pomyslnie (cui omnia semper secunda eveniant, prospere cadant). Sulla i przy robotach i przy woysku i przy strażach wiele przebywał (multus, frequens aderat). — Na szczególną uwagę zasługuie nullus w znaczeniu wcale nie. = Nie rozumieycie, że tego ducha, skoro się odłączy od ciała wcale nie będzie (nullum fore). Wszakże i teraz, chociaż go nie widzicie wcale (nullum videtis), nie wątpicie przecież, że iest we mnie. Philotimus nie

wcale nie przyjechał (*nullus venit*), lecz mi nawet o sobie nie doniósł. Mówię do ciebie z litością, która ci się wcale nie należy (*nulla debetur*). Nie jest to wcale przyjaźń (*nulla est haec amicitia*), kiedy jeden nie lubi prawdy, a drugi do kłamania skłonny. Po bitwie pod Dyrhachum Pompeusz wcale już nie był wodzem (*nullus imperator fuit*).

3) Co się w Gr. §. 137. Uw. 4. powiedziało o imionach, liczbowych, że się nie kładą, iak w polszczyźnie, z przypadkiem 2., ale iako doskonałe Przymiotniki ze swemi Rzeczownikami zgadzać się muszą; to się o wszystkich wyrazach ilości ma rozumieć; a mianowicie o Przysłówkach: *wiele, więcéy, naywięcéy; mało, mniéy, naymniéy; ile, tyle i wcale nie*, o którym już w poprzedzającym numerze mówiliśmy dopiero. Ilu was jest? *quot (vos) estis?* — Jest nas trzysta; *trecenti sumus*. Więcéy was było dawniéy; dziwno mi, że was jest tak mało; *plures fuistis antea; miror, quod tam pauci estis*. — Z pięćdziesięciu tysięcy Greków tak nas mało pozostało (tam *pauci supersumus*). Policzcie, ilu was jest (*quot ipsi sitis*); Tarkwinius zdiął poświęcenie z kościołów, których kilka (*quae aliquot*) Tacyusz był poświęcił. Więcéy jest szczęśliwych (*plures sunt fortunati*) ludzie na świecie, niżli uczonych. — Tyle jest sztuk, tyle wynalazków (*tot artes, tot inventa*). Przyjaciele, których tak wielu miałeś (*quos tam multos h.*), teraz cię opuścili. Mówią o prawdziwych przyjaciółach iakich za przykład niewielu podają (*quos paucos* — nominant, *qui pauci* — nominantur). Potem pomówimy o drugim rzędzie przyjaciół: a i tych nie zbyt się wiele znajdzie (*neque tamen et hi admodum multi invenientur*). Zastanówmy się teraz nad kształtami rządu, których, iak wiadomo, szczególniéy jest trzy (*quas tres constat potissimum esse*). Potrzeba do tego ludzi światłych, iakich dotąd u nas albo wcale nie było, (*qui adhuc apud nos aut nulli fuerunt*), albo bardzo mało (aut *admodum pauci*); a przynajmniéy daleko mniéy (*longe pauciores*), niż w Grecyi. Czy dziś jest iakie święto dla rybaków, że ich wcale nie widzę (*quod eos nullos video*)? Wiele, więcéy, bardzo wiele pieniędzy znaleziono w skarbie (*magna, major, maxima, permagna, ingens pecunia inventata est* — nie *multum pecuniae* cet. bo pieniądze nie jest *collectivum*).

Uwaga. Że z temi Przymiotnikami kładź się może przypadek 2, i na czém zawisła różnica tych konstrukcyi, uczy Gram. §. 136 nastp. — Przy imonach podzielnych zaś używają się w mieyscu tych Przymiotników odpowiadające im w znaczeniu, te same co i w polszczyźnie, partykuły, które przybierają prep. 2, np. *multum, plus, plurimum frumenti; paulum, minus, minimum vini; nihil, quantum, tantum, quid i id olei* cet.

17. O tłumaczeniu na łacińskie niektórych innych wyrażen przysłówkowych.

Umieścimy tu w dodatku niektóre inne wyrażenia polskie adverbialne, które się w łacinie nie przez Przyłówki tłumaczą.

1) *a to* ieszcze lub *a nawet*, przez które Rzeczownikowi poprzedzającemu przymiot się iaki przyłącza, tłumaczy się przez *et is, et hic, isque* — a z przeczeniem przez *neque is*, zaś *a do tego ieszcze* lub *a razem i* przez *et idem* lub *idemque*. — Jedną

dopiero od ciebie list odebrałem, *i to jeszcze bardzo krótki (eamque perbreuem)*. Z historyi czerpał przykłady, *a nawet znakomite (eâque illustria)*. Dwa razy obiegił metę, *a do tego w krótkim czasie (atque id brevi tempore)*. Niektórym ludziom rozsądnym, *a nawet nie bez nauki (neque iis indoctis)* nie podobą się ta rozprawa. Niektórzy ludzie wiele pracy łożą na rzeczy zawite, *a nawet niepotrzebne (easque non necessarias)*. Te potrawy najsmaczniejsze są, *a do tego jeszcze i najzdrowsze (iidemque saluberrimi)*. Człowiek odważny, *a do tego jeszcze (a razem i) filozof (idemque philosophus)* miałby się lekkać śmierci? W iedny, *a nawet nie wielkićy (atque eo facili)* bitwie zgnęko nieprzyjaciela. Przez Tamizę w iednym tylko przeysdź można mieyscu, *a i to z trudnością (atque hoc aegre)*. Gallowie widząc ieden legion, *i to jeszcze niezupełny (neque eam plenam)*, uderzyć nań postanowił. Naród tak dzielny *a razem i nauką wyższy od innych (eademque doctrina ceteras antecellens)* zaginął tak marnie.

2) także tłumaczy się przez *et ipse* kiedy przyłącza iakiemu Rzeczownikowi przymiot już innemu przyznany, w którym to razie zazwyczaj nań pada przycisk. = Antoninus Commodus nie miał w sobie nic oycowskiego, wyjąwszy że także (nisi quod *et ipse*) z Germanami szczęśliwie wojował. Po Wespazyanie nastąpił Tytus, który także (qui *et ipse*) Wespazyanem się nazywał. Oto jest świadek naoczny; reszta, od których także (*a quibus et ipsis*) się o tém dowiedzie, przybędą w krótce.

3) Podobnie przez *ipse* tłumaczy się nasze właśnie z Zaimkiem; lecz w takim razie zawsze stoi po Zaimku. = Właśnie w téy książce to stoi (*hoc ipso libro*). O to właśnie się pytałem (*hoc ipsum quaerebam*). Właśnie w tym czasie (*illo ipso tempore*) to się stało. Właśnie iego dzieci (*ejus ipsius liberi*) tę mi krzywdę wyrządziły. Do tego właśnie (*ad hunc ipsum*) pisałem.

4) Pytające czemu? ze Słowem można włącinie ozdobnie wyrazić przez *quid est, quod* —; *quid causa est, quod* (lub *cur*) — z Trybem łączącym. — Czemuż cię tak bardzo dolega ta strata? Czemuż się tak spieszysz? Czemuż to cnota nie miałaby przez się czynić szczęśliwymi? — Podobnie: z wielu przyczyn muszę to uczynić — *multae causae sunt, cur mihi id faciendum potest*; — nie masz się czego obawiać — *non est, quod timeas*. Zob. wyżéy 6. 9.

5) *nieiako* (albo że tak powiem) często się da wyrazić przez *quidam*, któremu się iednak dodaje *quasi*. = Dla niewolników dom pana jest *nieiako* kraiem (*quaedam quasi civitas*). Śmierć nie jest zniszczeniem duszy, lecz *nieiako* przeyscieniem iéy (*quaedam quasi migratio*), do życia wiecznego. Był to rodzaj najwyższéy szczęśliwości, i *nieiako* uczucie nieśmiertelności (*quidam quasi immortalitatis sensus*).

18. O niektórych wyrażeniach różnie się wykładających w łacinie.

Jako Przymiotniki pierwszy i ostatni tłumaczą się nie przez *primus* i *postremus*, ale przez *prior* i *posterior*. Kiedy mowa jest o dwóch tylko przedmiotach (zob. niżej 20. B. 2.); tak i przy tłumaczeniu wyrazów *któ* (*który*)? żaden, ieden, na to

mieć trzeba uwagę, czy się one dwóch lub więcej dotyczą przedmiotów; w pierwszym albowiem razie wyklada się *кто* (*który*) przez *uter*; *żaden* przez *neuter*, a *jedyn* przez *alter uter*. — Wirgili i Horacy do najsławniejszych poetów się liczą. Który wam się bardziej podoba? Zła rzecz jest bieda chociaż dla zdrowego, zła też choroba choć dla bogatego: lecz która z przecię lepszym być mniemacie? — Który z was (dwóch) tę książkę podarł? — *Żaden*. — Jeden przecież koniecznie podrzeć musiał (*fieri non potest, quin alteruter b.*), kiedy was dwóch tylko było. — Byliśmy tu obydwaj obecni, ale *jedyn* (*alter*) czytał całkiem inną książkę, drugi (*alter*) pisał zadanie.

Inne przykłady dla wprawy. — Lydus i Tyrrhenus losowali o to, *który* z nich miał oyczyznę opuścić. *Którego* masz za największego wodza, Cezara, Scypiona czy Annibala? *Któremu* w sztuce mówienia przyznajesz pierwszeństwo, Cyceronowi czy Demostenesowi? Przeczytałeś dwie tragedye Sofoklesa, *która* ci się lepiej podobała? Epaminondas umierając pytał otaczających go, *кто* (*którzy*) zwyciężąc, Tebanie czy Peloponezyjczykowie? *кто* ci się zdaie być bogatszym, ten co ma więcej rozumu, czy ten co więcej nauki? Epikur i Zeno różnego są zdania o tém, co najwyższe dobro stanowi; ale *żadnego* z nich zdanie mi się nie podoba. Ztąd widać, że z dwóch rzeczy różnych nie koniecznie *jedna* (*alterutrum*) podobać się musi. Gdy Herkules dwie drogi przed sobą widział, jedną (*alterum* lub *unum*) rozkoszy a drugą cnoty; a *jedną* z nich (*alterutrum*) koniecznie iść musiał, był z razu niepewny, *którą* miał obrać. Przynosimy wam wojnę i pokój, weźcie *co* (*które*) się podoba.

19. O Rzeczowniku rzecz.

Jako w polskim języku w miejscu Zaimka lub Przymiotnika rzeczowne położonego używamy niekiedy wyrazu *rzecz* z tymże Przymiotnikiem lub Zaimkiem (np. *która to rzecz*), za *co we wszystkich rzeczach*, za *we wszystkichiemi* t. d.); tak i Łaciny często tę zamianę czynią. Jednakże gdy w sposobie używania téj zamiany tak się obydwaj języki różnią, że często z sobą są w sprzeczności, nie można więc łaciny stosować do polszczyzny, ale właściwe dla niéj poznać należy prawidło; które w ogólności jest to, że Łaciny wczwartym przypadku kładą zazwyczaj rodzaj nijaki; podobnie i w pierwszym; wyiawszy kiedy ma zdanie zaczynać Zaimek *qui* z *quidem* (*Qua quidem res* za *Quod* lub *Quaa*); w innych zaś przypadkach (dla uniknienia dwuznaczności rodzaju) wyrażają się zwykle przez *res* *). — Wstydlivi wstydzają się nawet mówić rzeczy bezwstydné (*erubescunt impudica loqui*). Końcem wszystkiego (*omnium rerum*) jest śmierć. Wiem, że ci na niczem nie zbywa (*te nulla re indigere, nullius rei egentem esse*). Człowiek roztropny z przeszłych rzeczy przyszłe przewiduje (*futura ex praeteritis* — gdyż to rodzaj zawarty w *praeteritis* jest oznaczony wyrazem *futura*). Przyrodzenie codziennie nam daie poznać, iak mało potrzebuje (*quam paucis rebus eget*). Atticus wspierał przyjaciół swoich *wszystkiem* czego tylko potrzebowali (*quibus rebus indi-*

*) To jest prawidło, którego się trzymać należy. Zastanawianie się właśnie da poznać drobne szczegóły, które modyfikują prawidło.

guerunt). Werres mawiał, że wielu rzeczy potrzebuje dla ciebie, wielu też dla psów, których miał koło siebie (*multa sibi opus esse*, lub *multis rebus se opus habere*). Niczem się ty od niego nie różnisz (*nulla re differs*, lub *nihil interest inter utrumque vestrum*). Niczemus (*nulli rei*) tego nie winien, iak iego irwodzi. On pamięcią swoją dokazuje wiele rzeczy (*multa*), które podziwienie wzbudzają. Już o tém (*de hac re*; lub *de his rebus* — jeżeli więcej) kilka razy do niego pisałem. On we wszystkiém (*omnibus in rebus*) ciebie naśladowie. Wiele rzeczy (*multa*) czynimy dla drugich, którychbyśmy dla siebie nie uczynili. Niektóre rzeczy (*quaedam*) są tak ezcigodne, że ich bezwstydni nawet nie śmieją naruszyć. Często to, co się zdaie bardzo łatwém, trudném jest do odkrycia (*quae facillima videntur, difficillima sunt ad inv.*). Mamy wyobrażenie nawet o tém, czego nigdy nie było i być nie mogło (*imago earum rerum, quae nunquam fuerunt* — lecz także: *eorum, quae n. f.* — bo następujące *quae* niszczy dwuznaczność poprzedzającego *eorum*).

20. Różny stopień Przymiotnika i Przysłówka w polszczyźnie i w łacinie.

A. Stopień wyższy za nasz równy.

1) Niekiedy w polskiéj mowie można stopień równy zamienić na wyższy przy domyślném zdaniu porównawczém; np. Lekarze w cięższych chorobach używają mocnych lekarstw, t. i. w cięższych niż zwyczajne. Dostawszy się na wolność szumnicy (rozumie się, niż dotąd) żyć zaczął. U Rzymian żadney ważniejszey rzeczy nie przedsiębrano bez poradzenia się wieszczby. Królowie perscy zwykli miewać więcej żon. — Taki stopień wyższy jest daleko obszerniejszego w łacinie niż u nas użycia i kładzie się zazwyczaj za nasz równy, któremu dodane jest *za* z wyraźnym lub domyślnym Przysłówkiem *cokolwiek*, *nadto* i t. p. = Miejsce to jest cokolwiek za ciemne (*paullo obscurior*). Starość z natury jest za gadatliwa (*loquacior*). Rozkosz jeżeli jest za wielka i trwa za długo (*si major est atque longior*) przygasza światło umysłu.

2) Często ten stopień wyższy rządony jest w łacinie od przypadków szóstych *opinione, spe, solito, aequo, justo* i t. p., czasem tylko domyślnych (Gr. §. 187. Uw. 2.), za które zwykło się w polszczyźnie kładź Przysłówki: *nadspodziewanie, nadzwyczajnie* i t. d. (lecz także *za nadto* i t. p. zob. num. poprzedz.) ze stopniem równym. = Dzień dzisiejszy nadzwyczajnie długim (*solito longior*) mi się wydaie. Urodziło się dziecko z nadzwyczajnie dużą głową i długą prawą ręką (*capite solito majore et longiore dextra*). Wydała na świat syna nadspodziewanie dużego (*majorem expectatione*). Nadspodziewanie prędko (*opinione celerius*) powrócili. Nadsp. mało, dużo, późno (*spe, opinione, expectatione minus, plus, serius*).

3) Podług Gram. §. 210. c. porównanie polskie przez stopień równy z dodaném *za* i następującém *aby* oddają Łaciniey przez stopień wyższy, po którym następuje *quam ut*. = Za

ciężkie są czasy, aby można żyć tak hucznie (*graviora sunt t., quam ut cet.*) To wino za kwaśne jest, aby je można pić (*acidius, quam ut*). Za nadto jest roztopnym, aby mu takie brednie miały się podobać (*prudenter est, quam cui*). *)

4) W ogólnych porównaniach (t. i. tam, gdzie nie idzie o ściśłość w porównaniu), lubią Łaciniacy przesadzać, kładąc stopień wyższy tam, gdzie my na równym zazwyczaj przestaniemy. = Rzecz tak jasna jak słońce (*sole clarior*). Nie ma nic tak wybornego (*praestantius*) iako zdrowy rozum. Żaden kraj na świecie nie jest tak wielki iako Chiny (*Chinensium populo nullum est majus*). Jak życie nie widziałem człowieka tak nierozsądnego iako on (*hominem illo stultiorem* — lepij: *nihil stultius vidi hoc homine*).

5) Nasze porównanie przez *raczej* (*bardziej*) i *niż*, lub: *nie tak* — *iako raczej* oddają Łaciniacy przez dwa wyższe stopnie, rzadko przez *magis quam* i *minus quam*. = Ten człowiek szczęśliwym jest raczej niż rozumnym — albo: nie tak rozumnym iako raczej szczęśliwym (*felicior quam prudentior*). Pawła Emilego mowa nie tak była ludowi miła, iako prawdę w sobie mieszcząc (*verior quam gratior populo*). Powietrze morowe nie tak było niebezpieczne, iako groźne (*minacior quam periculosior*). Rzymianie niektóre woyny prowadzili bardziej odważnie niż szczęśliwie (*fortius quam felicius*). Ta rada Alexandrowi nie tak przyjemną była iako raczej pożyteczną (lub mnięj przyi. niż póź. — *utilius, quam carius*) — Kiedy Pzymiotnikowi zbywa na drugim stopniu, musi się wyrazić porównanie przez *magis* i *quam*. Celer bardziej był wymownym niż mądrym (*magis disertus quam sapiens*).

B. Stopień najwyższy za nasz wyższy; i na odwrót.

1) Polskie porównania wyższego stopnia, w które (zazwyczaj) wchodzi: *im kto* (*im co, im który, a, e*) — tym najczęściej znajdujemy wyrażone w łacinie przez *ut quisque* i *ita* z stopniami najwyższymi; np. *In morbis corporis ut quisque est difficillimus, ita medicus nobilissimus et optimus quaeritur* (im trudniejsza choroba, tym sławniejszego i t. d.). Im która sprawa jest zawilsza, tym lepszego do niej należy wziąć obrońcę (*ut quaeque causa difficillima est, ita optimus cet.*). Im kto uczeńszy tym skromniejszym zwykł być (*ut quaeque est doctissimus, ita modestissimus cet.*). W radzie syrakuząskiej kto drugich godnością i wiekiem przewyższa, ten przed innymi zwykł zawsze mówić (*ut quisque honore et aetate antecedit t. i. aetate primus est, ita primus solet dicere*). Im kto wymowniey mówi (wymowniejszym jest), tym bardziej się obawia zdatności mówienia (*ut quisque optime dicit* — albo *facundissimus est, ita maxime cet.*).

*) Rozumie się samo przez się, że podobne zdania i inny kształt mogą mieć w polszczyźnie; np. Ciężkie czasy, nie można żyć tak hucznie. To wino jest za kwaśne do picia. Nie uwierzy on temu, za nadto jest na to roztopny.

Inne przykłady dla wprawy. Nie *im kto mniéy* siebie cení (*in se arbitrari*), *tym zdalniejszym* jest do przyjaźni; lecz owszem *im kto więcéy* sobie samemu ufa i *im kto bardziéy* opatrzony jest (*munire*) cnotą i mądrością, *tym bardziéy* celnie w szukaniu i szanowaniu (*expetere* i *colere*) przyjaźni, *Im bardziéy* kogo zdołają te cnoty, skromność, umiarkowanie, sprawiedliwość, *tym bardziéy* go szanować (*colere*) należy. *Im kto więcéy* posiada tych rzeczy, do których naywyższą przywiązuemy cenę (*plurimi habere*), za *tym bogatszego* zwykło się go uważać. *Im lepszym* *kto sam* jest człowiekiem (*vir*), *tym trudniéy* mu jest drugich za niegodziwych uważać. *Im bardziéy* *kto* celnie nauką, *tym skromniejszym* zwykł się okazywać; *im zaś nieumiejętniejszym* *kto* jest, *tym* jest *dumniejszym* zazwyczaj.

Uwaga. Mniéy używano w takich porównaniach zwyczajnego w polszczyźnie wyrażania się sposobu przez *quo* i *hoc*, lub *quanto* i *tanto* z *quisque* lub *quis*; jednakże go za błędny uważać nie należy; np. *Im* *kto* jest *bardziéy* utalentowany i *im* *bieglejszy* w uczeniu, *tym* *pracowniéy* i *uparciéy* zwykł udzielać nauki — *quo* (lub *quanto*) *quisque* (lub *quis*) *ingeniosior* est et *sollertior*, *hoc* (lub *tanto*) *docet iracundius* et *laboriosius* — albo *ut quisque est ingeniosissimus* cet. Podobnie: *quo quisque doctior*, *eo modestius se gerit*; *quo imperitor*, *eo arrogantior esse solet*. — Znajdujemy też często dwa zdania ściągnięte w jedno przez opuszczenie *ut* i *ita*, a wtenczas *quisque* stoi bezpośrednio po pierwszym Superlat. — *Im* *mędrszym* jest *kótry* *człowiek*, *tym* *spokojniéy* *umiera*, *im* *nierozsądniejszym*, *tym* *niespokojniéy* — *sapientissimus quisque aequissimo animo moritur*, *stultissimus iniquissimo*. *Im* *kótry* *list dawniejszy*, *tym* *wcześnieý* *nań* *odpowiem* — *antiqussimae cuique epistolae primum respondebo*. *Im* *bardziéy* *nam* *los* *sprzyja*, *tym* *mniéy* *mu* *ufać* *wypada* — *maxime cuique fortunae minime credendum*. *Im* *bardziéy* z *kótrém* *nieszczęściem* *iesteśmy* *obeznani*, *tym* *łatwiéy* *nam* *je* *znosić* — *notissimum quodque malum maxime tolerabile est*, lub *facillime toleratur*. *Im* *głębsza* *rzeka*, z *tém* *mniejszym* *płyńie* *szelestem* — *altissima quaeque flumina minimo sono labuntur*. — Ztąd trojaki wyrażenia się sposób: *Quo quis* (*quisque*) *est diligentior*, *hoc magis laudandus* — albo: *ut quisque est diligentissimus*, *ita maxime laudandus* — albo: *diligentissimus quisque maxime laudandus est*.

2) Na odwrót zaś za nasz stopień naywyższy kładą Łacini-cy wyższy tylko wtenczas, kiedy my o dwóch mówiąc używamy o jednym z nich wyrazu *pierwszy*, o drugim *ostatni*. — *Pierwsze* sześć ksiąg Wirgilego Eneidy opisują podróż Eneaszę do Włoch, *ostatnie* sześć jego bohaterkie dzieła (*sex priores* — *sex posteriores libri* — bo dzieło dzielimy na dwie części biorąc po 6 ksiąg). Zaimy ty *pierwsze* *mieysce* (*priorem locum*), *ia* *siedę* *na* *drugiém*. *Pierwsza* *część* *tego* *okresu* *nie* *dóbrze* *jest* *połączona* *z* *ostatnią* (*prior cum posteriore*). *Tobie* *się* *pierwsza* *nagroda* *należy*, *iemu* *druga*. *Mnie* z *dwoch* *Edylów* *pierwszym* *obrał* *lud* *rzymski*. *Pierwsza* *część* *zawiera* *ogólne* *uwagi*, *druga* *wykłada* *szczególty* (*pars*

prior — potterior). Dwa listy odebrałem; na pierwszy wrzód (priori prius) odpowiem.

21. Różnica w używaniu imion liczbowych w łacinie i w polszczyźnie.

Za nasze pierwotne (cardinales) używają czasem Łaciniacy porządkowych (ordinales), czasem podziałowych (distributivi).

1) Z partykulą *co* używamy zazwyczaj liczb pierwotnych do wyrażenia, iak często powtarzać się zwykła czynność w równych przedziałach czasu (np. *co trzy lata przyjeżdża*); to się w łacińskiéy mowie wyraża przez liczby porządkowe, po których stoi bezpośrednio *quisque*; np. *tertio quoque anno venit*. — W ten sam sposób wykładają Łaciniacy nasze wyrażenia następującego kształtu: z *dziesięciu* (między 10) *ledwo ieden* i t. d. — Co pięć lat odbywały się olimpijskie igrzyska (*quinto quoque anno celebrabantur* l. o.). Dziesiątkowanie w woysku nazywało się, kiedy — z *dziesięciu* żołnierzy iednego chłostano na śmierć (*decimum quemque fustibus necare*), albo mu toporem ucinano głowę. Co pięć dni kazał mi do siebie przychodzić. Drzewo oliwne *co dwa lata* rodzi. Co *siódmy dzień* mamy święto (*septimus quisque dies festus est*). Bitwa tak była zacięta, iż w legione między *dziesięciu* żołnierzy *ledwo ieden* się znalazł bez rany (*vix decimus quisque miles*). — Lecz *co rok, miesiąc, dzień, godzina* i t. d. jest *singulis annis, mensibus, diebus, horis*; lub *omnibus annis (quotannis), in annos, in dies, in horas*. — Nasze; roku *tysiąc ośmset trzydzieści* — w łacinie koniecznie musi się wytłumaczyć przez liczby porządkowe: *anno milesimo cet*.

2) *a.* Łaciniacy tak są ścisłymi w używaniu liczb podziałowych, że ie wszędzie kładą, gdzie tylko jest mowa o dzieleńniu pomiędzy kilku lub o powtórzeniu kilkakrotnym czynności. Nasz zaś zwyczaj używania w podobnym razie często liczb pierwotnych sprawia, że się w tym względzie nie zgadzamy z Łacinkami. — Lwice pierwszym pomiotem rodzą *pięć* młodych (*primo partu quinos foetus edunt*); ta iednakże lwica *sześć* (*sex* nie *senos*, bo raz tylko i iedna) porodziła. Archidamus w testamentie każdemu z przyjaciół zapisał *pięć* talentów. Legiony powiększono tak, iżby każdy miał 5000 piechoty i 300 jazdy (*quina milia p. et trecenos e.*). Cezar każdemu legionowi dał za dowódcę iednego legata lub kwestora (*singulis legionibus singulos — praefect*). Każdy z nich przyprowadził *pięciu* (*singuli quinos*). Oyciec w testamentie zastrzegł, aby każdy z synów dostał 9000 dukatów, a każda córka 7000 (*novena milia aureorum* lub *novies mille aureos* i *septena milia* lub *septies mille*). Codziennie dwa listy (*binas epistolas*) od niego odbieram. Atticus obdarzył Ateńczyków zbożem, dając każdemu *siedm* korcy (*singulis septenos modios*) pszenicy. Bieg księżycy odbywa się w cztery razy *siedmiu* dniach (*diebus quater septenis* — bo nie raz, ale zawsze). Rzymianie obierali *dwóch* konsulów; Pretora zaś zrazu *iednego*, później *dwóch* na rok, dalej *sześciu*, a nareście i *ośmnastu* (*singulos quotannis — binos — senos — octonos denos*). Werres za ieden korzec pszenicy brał od rolników sycylijskich

dziesięć denarów (pro *singulis modis denos denarios*). Kurom w lecie podkładać można trzy trzynaście (*terna dena*), w zimie naymnięj dziesięć (non *infra novena*). Dawni Germanowie przestawali na iednėy żonie (*singulis uxoribus erant contenti*). August wyprawiał obiady o trzech półmiskach (*ternis ferculis*), a naywięcėy o sześciu (*senis*). Przed kaźdym Decemwirem szło dwunastu liktorów (*duodeni lictores*) z pękami różg. Dwa razy dwa ile jest (*bis bina quot sunt*)? Cztery razy siedm dni (*quater septeni dies*) jest dni 28. Dziesięć razy sto tysięcy (*decies centena milia* lub *decies centies milia*) jest milion. Dwa, trzy, cztery, pięć, sto milionów (t. i. 20, 30, 40, 50, 1000 razy sto tysięcy — *vicies, tricies, quadrages, quinquages, milies centena milia*).

Uwaga. Nie zbywa wprawdzie na przykładach, że za iedną z dwóch liczb podziałowych kładli Łaciniicy pierwotną, iedźli iey podziałowe znaczenie z drugiey się dało domyśleć; iak np. *duodecim* z podziałowey *singulos* w następującym przykładzie: *Gallus censuit, ut Princeps duodecim candidatos in annos singulos nominaret*; — lecz te przykłady tak są rzadkie, że ie niedbalstwu raczėy przypisać, niż naśladować należy. Jednakże dosyć często stoi *centum* za *centeni* (np. *Aediles curules tritici decies centum milia populo diviserunt*); a *milia* za *mileni* zawsze (*Dabitur milia talentum per duodecim annos — za milena talenta. Milia peditum et centeni equites singulis legionibus adjecti — za mileni pedites*).

6. Przy Rzeczownikach pluralia tantum, t. i. takich, które w liczbie mnogiey stoiąc poiedynczą rzecz znaczą, używają Łaciniicy zawsze liczb podziałowych. Lecz za *singuli*, *ae*, a kładą *uni*, *ae*, a — a trzy wyrażają przez *trini*, *ae*, a, nie *terni*, *ae*, a. = Jeden, dwa, trzy, cztery listy, obozy, wesela i t. d. *unae, binae, trinae, quaternae literae, nuptiae; una, bina, trina, quaterna castra*. Żołnierze przechodzili wzajemnie z obozu do obozu, tak iż się zdawało, że z dwóch obozów ieden się tylko zrobił (*ex binis castris una esse facta*) Wercyngetoryx blisko Rzymian w trzech obozach się usadowił. Cezar postanowił z trzema legiami w trzech obozach (hibernis) zimować. Przybyła do mnie Tullia [moja] i oddała mi trzy listy. Otho do siostry dwa bilety (*codicilli, orum*) napisał pocieszające. Po Romulu dworoie tylko wielkich łupów (*spolia opima*) na nieprzyjacielu zdobyto. W dwóch miejscach od dwóch nieprzyjacielskich woysk (*copiae, arum*) woyna na lądzie i morzu prowadzoną była.

22. *To i co tudzież wszystko, iaki i taki, ze strony iak się tłumaczq.*

1) Względem wyrazów *to, co* pamiętać mamy nayprzód pod względem liczby, że się tylko wtenczas przez poiedyncze *hoc, id* *et. i quod* wykładają, kiedy ieden oznaczaia przedmiot; kiedy się zaś w ich znaczeniu więcėy mieści przedmiotów, wykladać ie należy przez *haec, ea, ista, illa, i quae* (plural). I z tego to powodu wyraz *wszystko*, a zatėm i ściągające się do niego *co* przez *omnia* i *quae* wyrażać się musi. = *Wszystko, co niewia-*

sta posiada, staie się własnością męża pod imieniem posagu (*omnia, quae mulieris sunt*). — Jeżeli jednak wyraz *wszystko* bierze się nie ogółowo (t. i. wszystkie szczególne przedmioty razem obeymując), lecz raczej szczegółowo (t. i. wyszczególniając nieiako każdy z przedmiotów niem obiętych), i znaczy tyle co każdy szczegół, każda rzecz tłumaczy się p. liczbę pojedynczą, np. Wszystko, co wymawiamy, rozbiegają dyalektycy, czy jest prawdą lub fałszem. (*Omne, quod eloquimur — nie omnia*, bo nie w ogóle wszystko, lecz każdy przedmiot osobno). Strzeżmy się wszystkiego, czém się oczy lub uszy brzydzą (*vitemus omne, fugiamus ab omni, quod cet.*) Podobnie tłumaczy się *wszystko* przez *omne*, kiedy stoi w znaczeniu całej, — Już wszystko, co się należało, wypłaciłem (*omne, quod oportuit — bo tu jest tyle, co cała należytość*). Gdy będzie wypłacał, miéy się na bacznosci, ażeby wypłacił wszystko (*omne t. i. cały dług*). Jeżeli mu pozwolisz, aby wziął zboża, ile będzie widział potrzebę, weźmie wszystko, co znajdzie (*omne, quod t. i. wszystko zboże, cały zapas*).

2) Że to stojąc rzeczownie w znaczeniu Subiektu, również iak ściągające się do niego co w łacinie się z następującym Rzeczownikiem zgadzają (np. to są wady młodości — *haec sunt adolescentiae vitia*). To samo powinno być prawidłem dla pożyteczności, co i dla cnoty — *eadem esse debet regula, quae*; mówiło się już w Gram. §. 231. Że jednak te wyrazy (*to i co*) niekiedy się i w łacinie na polski sposób kładą (*Quod ego ad Cannas fui, id tu hodie es. — Non satis acute distinguunt, qui formas idem putant esse, quod partes*); wypada się więc dokładniéy nad niemi zastanowić, aby na ich użycie stałe i pewne wyprowadzić prawidło. Dla wykazania różnicy weźmiemy za przewodnika polszczyznę. Kiedy chcąc się od kogo dowiedzieć o nim samym, mówimy: Powiedz, czém jesteś? dajemy mu do zrozumienia; że chcemy poznać jego wewnętrzną cechę t. i. istotne znaczenie jego osoby; jeżeli zaś pytamy: *кто ты* jesteś? badamy tylko o zewnętrzną cechę jego, iaką jest imię, nazwisko, lub zastępujące je oznaczenia np. syn twego sąsiada, brat Piotra i t. p. — Podobnie różni Łacinik *quid tu es, i is sum* od *hoc sum*. I tak kiedy kto pokazując na stół kamienny, powie: to jest kamień, wyrazi to Łacinik przez: *hoc est lapis*; bo tu nie idzie o wskazanie powierzchownéy cechy, np. nazwiska, kształtu, lecz przeciwnie o oznaczenie wewnętrznęy jego wartości; to jest dajemy przez to poznać, że ten przedmiot, na który wskazujemy, chociaż ani kształtu, ani nazwiska kamienia nie ma, jest przecież kamieniem co do istoty. Żkąd łatwy wniosek, że te same wyrazy: to jest kamień, wskazując na kamień co do kształtu i nazwiska, wytłumaczyć wypadnie przez: *hic lapis est*. Tak Annibal pod Zamą przemawia do Scypiona zwycięzcy: *Quod ego fui ad Cannas, id tu hodie es*; t. i. ia pod Kannami byłem zwycięzcą w téy wojnie, ia miałem wyższość, w moim ręku wasze były losy; to samo dziś o tobie można wyrzec. — *Qui ego fui, is tu es* — znaczyłoby: ty teraz zowiesz się Annibalem, dowodzisz Kartagińczykami i t. p. iak ia wtenczas. I ia też czémś jestem (t.

i. coś znacząc, *aliquid sum*). Nie to mnie boli, że teraz niczym jestem (*nilhil sum*), lecz że pamiętam, czém byłem (*quid fuerim*). — Ztąd: powiedz, co jest ślacheństwo (*quid sit nobilitas*); a — powiedz, co jest prawdziwe ślacheństwo (*vera nobilitas quae sit* — bo tu badamy tylko o przymiot rzeczy). I tak zawsze, gdzie Rzeczownikowi przydany jest Przymiotnik, dający poznać, że nie idzie o rzecz, ale o ię przymiot. = To jest moja matka, a tamta jego (*haec — illa mater*). To ja uważam za prawdziwą przyjaźń (*hanc veram amicitiam habeo*). Gdy Symonidesa pytano, co jest Bóg (*Deus quid sit*), nie był w stanie dać odpowiedzi. Co to jest pamięć (*quid est m.*)? Co się teraz zowie miastem, dawniemy wsią było. Nie są to wady sztuki ale ludzi. Niemcy nie są iustém, czém byli dawniemy (*non iudem, qui — ieżeli rozumie my odmianę w przymiotach t. i. w obyczajach, w sposobie życia, stroju, nazwiskach i t. p. — ale non idem, quod — ieżeliby się rozumiała zmiana ich istoty t. i. wewnętrznego znaczenia np. potęgi, wpływu, zamożności i t. d.*).

Uwaga, a) Za ułatwienie służyć nam może ta uwaga, że gdzie Rzeczownik będący Predykatem da się powtórzyć w Subiektie, polskie to i co muszą się z nim zgodzić. = To jest najbliższa droga do sławy (*haec via*; bo tyle znaczy co: ta droga jest drogą najbliższą). To są zupełnie różne zdania. Co to są pisarze klasycy? Chlubna to jest pochwała, którą dają ludzie pochwały godni. Dawne to jest pytanie: co to jest człowiek. Poczciwym być człowiekiem, to nasi przodkowie uważali za prawdziwe bogactwo; to za prawdziwe ślacheństwo. Często filozofowie o tém rozumują, co to jest dusza.

b) Podobnie się tłumaczy *to i co*, kiedy wspomniony Rzeczownik może w polszczyźnie przybrać kształt predykatowy właściwy (t. i. przyp. 6). = To było przyczyną ich sprzeczki. Co jest przyczyną twego smutku? Nie jestże to gwałt (lub gwałtem)?

c) Nareszcie pytające *co za* podobnie się wyraża: Co to jest za dobrowolna niewola (*quae est ista v. servitus*)? Co to jest za człowiek (*quis iste homo est*)? Co to jest za sztuka pamiętania, o której mi tyle nagadałeś?

3) *to* partykuła, którą czasem kładziemy po Zaimku, osobliwie po *który*, wyraża się w łacinie przez *quidem*. Który to człowiek gdy do mnie przyszedł i t. d.

4) *O to* nie wyrażającem się wcale zob. niżej 23. 3. d.

5) *co* stojąc za *który*, *a*, *e* — czy ma dodany Zaimek *ona*, *ono*, czyli nie, zawsze się tłumaczy przez *qui*. Ten człowiek, co tu siedzi. Kobieta, coś ją widział. Ta siostra, coś od nię dostał pierścień.

6) Na osobną uwagę zasługuje Przymiotnik *iaki*, kładący się często w polszczyźnie za *który*. Dla tego pilnie przy tłumaczeniu na to baczyć należy, czy idzie o wyrażenie podobieństwa, albo samychże przedmiotów. = Mężowie, *iakich* w tym wieku bardzo mała jest liczba (*quorum exiguus — numerus* —

bo z
nomen
iakim
iak
Jana
trali,
Bard
(qua
qua
rator
kiego
stem
luisti)
eum
bredr
n. 3.

(tant
iace
Przy
kie g
omit)
iak
nawie
(tant

mo a
brata
być

23.

wied
nie
Przy
nin y
prze

dnicy
góln
id es
była
nely
qua
tylko
frum
Cezar
wał,
(qua
set.)

bo znaczy: mała *ich* liczba) *Jakie* jest twoje imię? (*quod nomen*, bo się o samo imię pytamy, nie jego przymiot). W *jakim* przypadku (*quo casu*) położyłeś to imię? Oświadcza mi, *jaki* zamiar powziął (*quod consilium* lub *quid consilii cepit*). *Jakąż* jest moja wina (*quae — culpa*)? Nikt zgadnąć nie potrafi, *jaki* koniec wojny weźmie (*quem exitum sit hab.*). Bardzo na to zważać trzeba, *jakie* wyrazy z *iakiemi* mieszać (*quae verba cum quibus*). Ztąd: *jakim* sposobem? *quo modo*? *qua ratione*? *Jakiemi* sposobami dokazać tego można (*quibus rationibus*), wyłożę. — Podobnie *taki* stoi niekiedy za *ten*. *Takiegoś* (*eum*) wybrał, który jest słabszym od ciebie. *Takim* jestem, *jakim* mnie mieć chciałeś (*is sum, quem tu me esse voluisti*). *Jakim* ty jesteś; *takim* ja sobie być życzę (*qui tu es, eum me esse cupio*). Nie jestem ja *taki* (*non is sum*), abym tęg bredni uwierzył. Zob. w Zadaniach XV. notę 7 i 16, XVIII. n. 3.

7) Kiedy *jaki* (*iak*) odpowiada Przymiotnikowi *tak wielki* (*tantus*), wyklada się przez *quantus*. Podobnie *iak* odpowiadające poprzedzającemu *tak bardzo* przez zastosowany do niego przysłówkę. Tak wielki ci zaszczyt uczyniono, *iak* (lub *iakiego*) dotąd nikomu (*quanti* sc. honores nemini adhuc habiti sunt). Nie tak bardzo (*tantopere*) pragnąłem jego przybycia, *iak* (*quantopere*) się teraz z niego cieszę. *Jak* (*quantum*) nie nawidzę złych i *iak* (*quantumque*) się występnymi brzydzę, *tak* (*tantum*) wszystkich dobrych kocham i szanuję ich cnoty.

8) *Ze strony* w znaczeniu *co się tyczy* wyraża się przez samo *a*. *Ze strony* Germanii niebezpieczeństwo grozi. *Ze strony* brata nie się nie boję. Gdy się *ze strony* nieprzyjaciół widział być bezpiecznym i t. d. (*a Germanis, a fratre, ab hoste* cet.).

23. O niektórych wyrażeniach, których tłumaczyć nie trzeba.

Dla dokładnego wyrażenia się w łacinie należy i to, aby wiedzieć, czego Łaciniacy w pewnych przykładach wcale kładź nie zwykli, chociaż w naszym mowie zazwyczaj się kładzie. Przytoczymy tu niektóre przykłady dla okazania, że przy czytaniu wzorowych pisarzy dla ukształcenia łacińskiego stylu i na ten przedmiot uwagę mieć należy.

1) Kiedy zdanie *jakie* mieści w sobie wyjaśnienie lub dokładniejsze oznaczenie tego, co już w poprzedzającym zdaniu w ogólnych wyrazach powiedzianem było, nie kładą Łaciniacy nigdy *id est* za nasze *to jest*. = Ośmnaście okrętów, o których wyżej była mowa, to jest te, na które posiadała konnica, wypłynęły z portu (XVIII. naves, de quibus supra demonstratum est, quae equites sustulerunt cet.). Cezar wysłał po zboże jedną tylko legią, to jest tę, którą nazywaną siódmą (una legio trumentatum missa est, quae appellabatur septima). Przybywszy do wojska przekonał się, że się stało to, co przewidywał, to jest, że do Germanów wyprawiono poselstwa i t. d. (*quae fore suspicatus erat, facta cognovit, missas legatione* cet.). Miarkował Cezar, że *żądania* nieprzyjaciół do tego *ce-*

mego co i dawniey celu zmierzają, t. i. ażeby uzyskać trzechdniową zwłokę, dopókiy ich konnica nie wróciła (eodem illo pertinere arbitrabatur, ut tridui mora interposita cet.). Dowodzący już tego, co było powodem do przeprowadzenia wojska, to jest, dawszy Ubiom odsiecz, Germanów nabawiwszy strachu i t. d. (omnibus his rebus confectis, quarum rerum causa exercitum traducere constituerat, Ubiis obsidione liberatis, injecto Germanis metu cet.). Senat uchwalił zaskarzenie konsula, to jest Cypiona (decreta est consuli quaestio, Caepioni). Cynna koledze swemu, to jest konsulowi Oktawiuszowi głowę uciąć kazał (Cinna collegae sui, consulis Octavii praecidi caput jussit). Któreż to choroby cięższe być mogą nad te dwie, to jest zmartwienie i chciwość (his duobus morbis, aegritudina et cupiditate)? Cf. Cic. de Rep. I. 24 init.

2) Takowe to jest może i inne mieć w polszczyźnie kształty np. *a ten jest; a to temu, a to dla tego* i t. p. = Cezar z różnych przyczyn postanowił się za Ren przepawić, a temi były, że widział, iż Germanowie łatwo się daia przeprowadzać na tę stronę, że i t. d. (Multis de causis C. Rhenum transeundum sibi putavit, quod Germanos facile impelli videbat cet.) Porówn. Zad. Oddz. III. X. notę 19. i 53 i Zad. I. n. 81.

3) Daléy nie tłumaczą się następujące partykuły *a) oto*. = Do czego to wszystko zmierza? abyś poznał, że i t. d. (quosum vero haec omnia? ut intelligas cet.) — *b) tak* stojące bezpośrednio przed iż i zaczynające część zdania. = Cezar i w naukach wygórował nad innych, i sztuką wojowania wszystkich przewyższył, tak iż trudno jest osądzić (ut iudicatu difficile sit), w czém bardziey wycelował. — *c) iako* stojące przed wyrazem oznaczającym, czém kto jest. = Wyprawiono go, iako posła (legatus missus est). Przysłali Eduowie trzydziestu książąt iako zakładników (principum filios obsides miserunt). Porówn. Cz. I. XIV. notę h. — *d) to* odpowiadające poprzedzającemu jeżeli, kiedy, gdyby, iak skoro, ponieważ i t. p. lub kiedy po niem następuje przecie, iednak. Gdybym wiedział, tobym powiedział (si scirem, dicerem). Jeżeli (kiedy, iak skoro) masz, to day (si, quando, quoniam habes, da). Chociaż wieść nie była podobna do prawdy, to oni iednak (przecie) uwierzyli (tamen crediderunt). Podobnie kiedy ma stać między *quam* i *quod*. = Nic mnie tak nie zmartwiło *iak to*, że (*quam, quod*) od ciebie tak dawno nie miałem listu — *e) co* w wyrażeniu: co innego, jest np. szkalować a co innego oskarżać (*aliud est maledicere, aliud accusare* albo: *aliud est m. et occus.*) — tudzież w wyrażeniu *co innego robić* (*aliud agere*). = Opianika czém innym zajętego (tac. co innego robiącego — *aliud agentem*) przynaglił do téy skargi. Tak błędnie list napisany, iż widać było, żeś czém innym był zajęty (co innego myślałeś), gdyś go pisał (ut constaret *aliud* egisse te cum scriberes). *f) niż* po *plus, amplius, minus* = Ze swoich utracił mniey niż 30 (minus triginta), nieprzyaciół więcej niż 500 padło na placu (*amplius quingenti cecidere*). *g) Narescie* nie wyrażają się Przysłowki czasowe, kiedy okoliczność, którą one wyrazić mają, jest już przez samą formę

Słowa w łacinie oznaczona. Tak widocznie i bezczelnie broisz, iż trudnoby znaleźć takiego, któryby cię nie widział popełniającego zbrodnię czy *teraz*, czy *dawniey*, czy kiedy *na przyszłość* — (qui te non videat, aut non viderit, aut denique visurus non sit scelera patrantem). Tegom się obawiał, abym nie zrobił co haniebnego, lub czylim już kiedy dawniey nie zrobił (ne quid turpiter facerem, aut jam fecissem). Wątpię, aby on to miał już zrobić (num fecerit). Scisłość zaś w zachowywaniu następstwa czasów w łacinie sprawia, że chociażby takowe wyrażenie przysłówkowe stało wyraźnie i dawało poznać różnicę czasów; ta jednakże formami Słowa koniecznie wyrażona być musi: np. Nie lepszy był stan nauk w téy epoce, iak w przeszléy — non melior fuit literarum conditio hac aetate, quam superiore fuerat. Tego samego nauczyciela teraz, co i dawniey — eodem nunc tutor magistro, quo antea eram usus. W przeszłym roku miałem stu niewolników, a dawniey trzysta — Superiore anno centum habui servos, quum antea trecentos habuissem.

4) Na osobną uwagę zasługuie nielumaczące się wyrażenie: *To wiedz, że* — kiedy zaczyna zdanie następne i odpowiada wyrazowi *Jeżeli* lub *Co się tyczy* i t. p. stojącemu na początku zdania poprzedniego; np. *Jeżeli* rozumiesz, że z trzema tylko legionami będziesz miał do czynienia; *to wiedz, że* się z niemi cztery inne złączyły niedawno. — *Si tibi cum tribus solis legionibus rem fore credis, his tribus quatuor aliae nuper accesserunt.* *Co się tyczy* groźby, że bronią zemścisz się za krzywdy; *wiedz, że* nikt ze mną bez własnéy zguby nie walezył. *Quod mihi denuncias, armis te vindicaturum injurias, nemo mecum sine sua pernicie dimicavit.*

Może i *to wiedz* pod innym ukazać się kształtem, i za *Jeżeli* inny Spóynik zaczynać zdanie poprzednie; np. *Ponieważ* przybyć na ustną rozmowę się wzbraniasz, oświadczam ci więc, że te są moje żądania. — *Quoniam ad colloquium venire gravaris, haec sunt quae a te postulo.*

ODDZIAŁ PIERWSZY.

I. Zadanie pierwsze mające służyć za wstęp.

O pewney bardzo ludzkiey¹ ustawie u Persów.²

1 Wiele ustaw miało być niegdyś u Persów; z których się pokazuje³, iż ten naród w istocie osobliwszą posiadał⁴ mądrość. Z tych szczególniej jedna zasługuje na to⁵, aby ją powszechnie⁶ znano. Było bowiem u nich ustanowione, iż, kiedy kogo oskarżono w sądzie, że co uczynił przeciw prawu, chociażby przewinienie jego nie podpadało żadney wątpliwości⁷, nie zaraz go wskazywano na karę⁸, ale wprzód pilnie śledzono całe jego życie⁹, i uważano¹⁰, czy więcey złych i haniebnych, albo też więcey dobrych i chwalebnych czynów w życiu jego było¹¹; i dopiero, jeżeli przewyższała¹² liczba złych, potępiano go; jeżeli¹³ zaś uczciwe postęпки przeważały¹⁴, uwalniano¹⁵ od kary. **2** = Albowiem myśleli sobie, iż to jest nad siły człowieka¹⁶ nie zbaczać nigdy z dobrej drogi¹⁷; i że za dobrych nie tych uważać należy, którzy nigdy nie błędzą¹⁸, lecz (tych), którzy częściej uczciwie działałi.¹⁸

Co się mnie tyczy¹⁹, pragnę, aby ci, którzy o téj moiej pracy sąd wydawać²⁰ zechcą, podług téj ustawy sobie postąpili²¹; aby nie stanowili zaraz potępienia wyroku²², jeżeli w niéy tu i owdzie jaki błąd znajda²³; lecz przez wzgląd na to²⁴, co²⁵ w niéy dobrego spostrzegą, przebaczyli wady²⁶. Wszakże²⁷ jeżeliby po ścisłym obrachunku²⁸ liczba rzeczy²⁹ nagany godnych większą się znalazłz miała³⁰ od tych, które się dobrze udały³¹, nie wzbraniał się³² bynajmniéy, aby ją zarzucono i wyłączono od użycia³³.

¹ humanitatis plenus. ² nie apud (bo nie ma Słowa); zob. Cz. I. XXII. c. 2. ³ ex quibus intelligitur, unde patet ⁴ esse z przyp. 2 lub 3 osoby (Gr. §. 176. i Uw.) ⁵ dignus (§. 211. 4) ⁶ ab omnibus cognosci ⁷ liquido constat me culpae affinem

esse ⁸ condemnare ⁹ inquirere in omnem vitam ¹⁰ rationem
 inire ¹¹ popetniti (gerere z *Adverb.* turpiter, flagitiose; bene,
 laudabiliter ¹² vincere ¹³ sin (za si w przeciwstawieniu do
 drugiego si wyraźnego czy domysłnego) ¹⁴ praeponderare — do-
 dadz haniebne, i potożyć biernie ¹⁵ absolvere ¹⁶ iż to nie
 jest rzeczą si ludzkich — podług *Gr.* §. 151. — albo: non
 sufficiunt ad id vires hominum, ut cet.; majores ad id, quam
 sunt hominum vires, requiruntur, ut cet. — a co następuje, po-
 tożyć biernie ¹⁷ rectum cursum tenere (sposób mówienia od że-
 glugi wzięty) ¹⁸ Uważamy, że ta cała uboczna mowa zależy
 od Słowa myśleli, do którego się wszystkie formy czasowe stó-
 sować muszą. ¹⁹ Za: Me quod attinet; lepię się na początku
 wyda: equidem summopere cupio ²⁰ iudicium ferre; ze-
 chcę t. i. maig — praca; opera, opella, liber ²¹ observare
 legem — ale biernie ²² alqd sententia sua damnare — aby nie,
 ut ne. zob. *Gr.* §. 213. 6. ²³ si quid a me peccatum deprehen-
 derint ²⁴ przez: respicere alqd; rationem rei habere ²⁵ zamiast
 quae, wyrazić skromnię przez si qua — reperire bona
²⁶ peccatis veniam dare; erroribus indulgere; albo in judican-
 do remittere frontem (podług *Plin. Ep. V. 5*) ²⁷ nam ²⁸ ratio-
 nem fideliter inire ²⁹ p. ea, quae; — nagana, vituperatio
 (nie vituperium, które łacińskie nie jest) — uzupełnić przez
 videbuntur ³⁰ esse ³¹ quam illorum, in quibus non aberravi
 ab eo, quod mihi proposueram ³² recusare ³³ alqd rejicitur
 et velut usu indignum sordet (zob. w *Słown.* sordēre.

Listy Nauczyciela do Ucznia. ¹

II. Miły ² mi był twój list, iak wszystko, co ³
 od ciebie wychodzi ³: chociaż w nim wiele omyłek
 zrobiłeś. ⁴ Lecz iako oycowie lubią ⁵ słuhać szcze-
 biocące ⁶ dziatki, i same ich błędy sprawiaią ⁷ im
 roskosz, tak i mnie twoie niemowłęctwo listowe ⁸
 nader było przyjemnem. Odsęlam ci go z poprawka-
 mi moiemi. ⁹ Wiesz bowiem, iż taki między nami
 stanął układ. ¹⁰ Ty, naydroższy, naymilszy Alexan-
 drze, postępuj ¹¹ odważnie ¹² tą drogą, do której cię
 i samo przyrodzenie wiedzie, ¹³ i moje zachęcenia na-
 kłaniaią. ¹⁴ Wielką o tobie nadzieję świadectwem
 moiém w ¹⁵ rodzicach wzniecił. Usilnie ci więc o to
 starać się wypada, ¹⁶ aby ta ich i mnie nie omyliła. ¹⁷
 Sciskam Cię serdecznie iako twój prawdziwy przyja-
 ciel. ¹⁸ Dan w Warszawie ¹² dnia 17. Lutego ²⁰
 1815.

¹ Po łacinie będzie: Listy od N. do U. pisane. Zob.
 w *Cz. I. XXII. b. 2.* List, epistola; nie literae, które
 iako plurale tantum w znaczeniu wielości nie da się tu użyć:
 — lecz zob. niżej w III. notę 5 ² dulcis, jucundus, gratus; ale
 nie amoenus, które pospolicie o zmysłowej tylko przyjemności

używa się; np. amoenus hortus, rivus, cet. ³ proficisci; venire ⁴ zrobić omyłkę przez Słowo peccare; a wiele p. multa, saepe, frequenter ⁵ libenter audio ⁶ balbutire; dzia-
 ki, filiōlus. Zdanie to wyrazić biernie. ⁷ sum ⁸ infantia literarum ⁹ Odsętam ci go moją ręką poprawiony (emendare) ¹⁰ albo nieosobiście: ita convēnit inter nos; albo osobiście: ita convenimus ¹¹ sequi, persēqui viam ¹² magno animo ¹³ ferre ¹⁴ impellere ¹⁵ apud ¹⁶ omni cura et studio providere aliquid ¹⁷ spes me fallit. — Piękniej zaś będzie po łacinie to zdanie zależne położyc przed tem, od którego zależy, a Zaimek ta wyrazić na początku przez qui, quae, quod, w ten sposób: która (t. i. nadzieja) aby i ich i mnie nie omyliła, u silnie ci i t. d. ¹⁸ Takie przydatki do listów, które grzeszność naszych czasów wymyśliła, nieznanne były wcale Łacini-kom dawnym; przeto ich też używać w łacińskich listach nie należy. I z tego powodu we wszystkich następujących zadaniach te dodatki opuściliśmy. Można zaś podług potrzeby używać następujących zakończeń: Vale. — Bene vale. — Etiam atque etiam vale. — Cura ut valeas. — Valetudinem tuam diligenter cures. — Vale, meque tui anantem (studiosum) redāma. — Ama me et valetudinem tuam cura. — Vale, et me, quod facis (albo ut facis) ama; a do osób wyższych: et mihi, quod facis, fave. — Interea amabis me, ut facis; scis enim me id mutuo facere. Vale. — Interea peto a te, ut amare me pergas, et tibi plane persuadeas, te a me fraterne amari; a do wyższych te a me mirifice coli (za nasze: jestem z najwyższem uszanowaniem). Vale. — Vale, et me ad omnia tua utere (za nasze: uniżony sługa). — Ita tibi persuadeas velim, si quid unquam tua causa faciendum sit, quantum quidem in me est, nemini me concessurum, qui id promptius aut majori animo faciat. Vale. cet. .... Zamiast podpisywania imienia i nazwiska swego u spodu, należy je przed zaczęciem listu umieścić przed nazwiskiem osoby, do której się pisze, albo i po niem, jeżeli godność téj osoby jest większa od piszącego; a na końcu dodadz: S. lub S. D. lub S. P. D. to jest: Salutem dicit; Salutem plurimum dicit (pozdrowienie przesęta); np. Joannes Zamoscus. — Regni Poloniae Vicecancellarius — M. Antonio Mureto S.
¹⁹ Przez drugi lub szósty Przypadek. Drugi częściej się używa przy wielkich miastach; przy mniejszych miasteczkach i wsiach zazwyczaj szósty. ²² Zob. Gram. §. 283. Uw.

- 4 III. Iż dawniejszy ¹ list twój cię nie doszedł, ² przyczyną ³ tego jest niedbalstwo człowieka, przez którego go był posłał. Teraz razem ⁴ z moim obadwa ⁵ swoje odbierzesz z poprawkami; a porówny-wając je, znajdziesz (czego sobie wieszować możesz), iż ostatni ⁶ daleko lepszy jest od pierwszego; tak ⁷ iż jeżeli w ⁸ ten sposób postępować ⁹ będziesz, wielką mam nadzieję, że wybornie ¹⁰ odpowiesz oczekiwaniu memu. Staraj się ¹¹, jeżeli mnie kochasz, ażebyś zaniechawszy ¹² wszystkich innych rzeczy, ile tylko ¹³

zdrowie¹⁴ pozwoli, do nauk się przykładaj usilnie: abyś wiele czytał, wiele się uczył, wiele słuchał, wiele przestawał¹⁵ z tymi, których obcowanie lepszym i uczeńszym uczynić¹⁶ cię może. = Pamiętaj na to,¹⁷ 5 że strata czasu jest niepowetowana: ¹⁸ osobliwie w twoim wieku ¹⁹ żadna godzina nie może zginąć bez wielkiéy szkody. Klaniaj²⁰ się swemu oycu, i pokaż mu ten list, jeżeli chcesz; te zaś, które ty masz do mnie pisać, żądam²¹, aby wcale nie były pokazywane nikomu. Przyjemnieyszemi bowiem czynią mi ie same błędy twoje. Bądź zdrow najmilszy Alexan-drze. w Warszawie dn. 21. Marca 1817.

Zapomniałem napisać, że wczoray przy stole²² o tobie mówiono.²³ Musiało²⁴ ci wtenczas bardzo w uszach dzwonić.²⁵

1 prior 2 pervenire ad aliquem 3 łac. stało się to przez niedbalstwo (incuria) tego, któremu go do zanieśienia (perferre) dałem 4 una nie simul; bo to ostatnie znaczy tylko w iednym czasie, ale z osobna każde 5 Jakkolwiek literae i inne pluralia tantum w znaczeniu wielkości nie używają się; mogą jednakże być użyte, jeżeli się przy nich znajduie wyraz przymiotny tę wielość dający poznać, iak tutaj uterque. Przy czém i to zaraz uważamy, iż przy takich Rzeczownikach zamiast liczb kardynalnych używają się podziałowe (distributiva). I tak dwa listy będzie: duae epistolae — albo binae (nie (duae) literae. Więcej zob. we Wstępie 21. 2. b. Słowo odbierzesz albo się tu wyrazi przez Futurum iak w polskiém, albo przez Praesens podług zwyczaju Rzymian, którzy formy czasowe w listach stosowali do chwili, w której list miał być czytany. Zob. Gr. §. 225. 6 ostatni — pierwszy — nie ultimus, primus; ale posterior, prior, bo tu mowa tylko o dwóch. Zob. Wstępu 20. B. 2. 7 Takowe tak umieszczone nie w środku poprzedzającego zdania, ale na początku następnego bezpośrednio przed iż, zazwyczaj w łacinie jest tylko domyslnie 8 ad 9 t. i. dalej iść, pergere 10 praeclare 11 videre 12 postpōnere, negligere 13 przez quidem 14 valetudinis ratio patitur 15 frequenter versari 16 reddere. — Po łacinie lepiéy biernie ze Słowem fieri 17 fac cogites 18 t. i. bardzo ważna (gravissima iactura) 19 W tym wieku (aetas), w którym ty teraz jesteś 20 Pozdrów mi oycę 21 volo; które w znaczeniu nakazującém stojąc, iak tutaj, rządzi konstr. bezokoliczną i zamyka zdanie; ale wyrażając życzenie w sposób proszący, (iak niżej w IV. na początku i VII. 6) może mieć po sobie ut z Trybem łącz. 22 in mensa, inter coenandum 23 sermo est, injicitur de aliquo 24 oportet, necesse est 25 aurea mihi tinniunt.

6 IV. Im ¹ późniejszy list twój, tym lepszy. Ale
 życzyłbym sobie, abys i o sposobie i układzie ² nauk ³
 swoich co napisał, ile codziennie czytasz, czy robisz
 jakie wyiątki ⁴ z autorów, których czytasz; czy tłu-
 maczysz co z łaciny na polszczyznę, tudzież ⁵ z pol-
 skiego na łacinę. Terencyusza i Cyropedyi nie zanie-
 dbuy. ⁶ Miłoby mi było także, gdybyś zaczął czytać
 Roczniki ⁷ Cezara, abys tych pieniędzy, któreś nau-
 czycielom zapłacił, nie wyrzucił ⁸ na próżno. Nie
 trać ochoty ⁹ Alexandrze, i co mi słowy obiecuiesz,
 staray ¹⁰ się uczynkiem dowieśdź, iż pałasz ¹¹ pra-
 wdziwem przywiązaniem do nauk. Wszystkiego bę-
 dziesz miał podostatkim, ¹² jeżeli ci na pilności zby-
 wać nie będzie. Bądź zdrów.

¹ Późniejszy (posterior) każdy list twój lepszy jest (Gr. §. 233. 3) ² ratio; a życzyć sobie przez velle, nie cupere, które znaczy pragnąć ³ tu studia, bo idzie o uczenie się ⁴ robić w. excerpere aliquid ex scriptore ⁵ atque etiam ⁶ intermittere. A tryb rozkazujący opisać przez cave z Tr. łac. lub noli z Tr. bezokół. ⁷ Commentarii ⁸ przez perit mihi pecunia. Ale uważać trzeba, iż tu nie znaczy, abys teraz nie wyrzucił, ale dawniey, t. i wten czas, gdyś brał lekcye: jest to więc Praeteritum (nie Praesens) in Praesente ⁹ Magno animo sum ¹⁰ operam dare, ut cet. — uczynek, res, factum ¹¹ incensus sum amore alicujus rei — nauki — literao ¹² aliquid mihi affātum suppēt.

7 V. Nie przestaway, ¹ iak dotąd, mój Alexan-
 drze, lubić nauki; w nich rozkosz znaydowac, ² do
 nich i poważne i żartobliwe rzeczy odnosić. ³ Nie
 wielka praca wielki ci w czasie zaszczyt przyniesie. ⁴
 Tą drogą, którą ty teraz postępuiesz, ⁵ wielu niskiego
 i podłego rodu ⁶ do najsświetniejszych godności do-
 szło. Wszakże chociażby żadne takie nagrody cię nie
 czekały, ⁷ to samą, przez się naukę kochać wypada;
 nie ma bowiem nic haniebniejszego w człowieku wol-
 nym, ⁸ nad niewiadomość ⁹ tych rzeczy, których
 znaomości ¹⁰ bez nauk nabyć nie podobna. Rozkosz,
 którą szpetne rzeczy przynoszą, ¹¹ szybko przemii: ¹²
 ale praca uczciwym rzeciom poświęcona ¹³ chociaż
 także ¹⁴ znika, w sercu ¹⁵ jednakże pamięć po so-
 bie ¹⁶ zostawia pełną nayuczciwszay ¹⁷ rozkoszy. Nad-
 tém się zastanów ¹⁸ i bądź zdrów.

¹ Nie prz. pergere — iak dotąd, po łac. iak czy-
 nisz. ² voluptatem capere ex... albo oblectari (se oblectare)

aliqua re ³ collocare, ponere in — seria et joca ⁴ esse —
 zaszczyt, honor; w czasie, olim, aliquando — *Jest tu zaś wy-*
rażenie niepewnej przyszłości (Futur. periphr.). ⁵ viam ingredi,
 sequi, persequi; via incedere ⁶ przez orus, natus aliquo loco
 — niski, podły, humilis, obscurus; świetny, amplius. ⁷ prae-
 mium mihi propositum est — *Wszakże, atque* ⁸ ingenuus
⁹ ignoratio (które się różni od ignorantia tak iak Słowo
 czynne od niiakiego; np. iak canere aliquid, od same-
 go canere: pierwsze oznacza niewiedzenie czego, drugie
 niewiadomość przez się ¹⁰ scientia; — nabyć, compara-
 re; — nie podobna, p. non posse ¹¹ voluptatem capere ex...;
 szpetny, turpis ¹² transire, perire ¹³ laborem collocare in
 re ¹⁴ Kiedy się osobie iakiey lub rzeczy własność iaka przyzna-
 ie, którąśmy właśnie już przyznali innéy osobie lub rzeczy,
 Spóynik także wyraża się w łacinie przez et ipse zob. Wstęp.
 17, 2 — znikać, fugere ¹⁵ animus, iako mieysce uczuć; cor,
 używa się zazwyczaj tyłto w znaczeniu ściśle właściwém, t. i. iak-
 o część ciała ¹⁶ Genit. (Zob Cz. I. XXII. c. 2. str. 82. ¹⁷ so-
 lidus ¹⁸ cogitare aliquid.

VI. Dwa swoje listy ¹ razem z tym moim odbie- 8
 rzesz, ieden w łacińskim, ² drugi w naszym oyczy-
 stym ³ ięzyku. W łacińskim nie było ⁴ nic do po-
 prawy; co ⁵ mi wielką sprawiło radość. Dla tego ⁶
 wszystkie i moje i swoje w tę samą księgę powpisuy.
 Będzie ci to w czasie przyjemnie, widzieć swoje po-
 stępy. Bądź zdrów, mój Alexandrze, i nie przesta-
 way z tą samą pilnością, z iakąś zaczął, naukami się
 trudnić. ⁷ Nie możesz nic nadto uczynić ⁸ albo mnie
 przyjemniejszego albo pożyteczniejszego sobie. Raz
 ieszcze ⁹ bądź zdrów.

¹ *Jeżeli literae, nie duae. Zob. Wstępu 21. 2. b.* ² bez
 Przyimka, iako Ablat. qualitatis na pyt. iaki? Wst. 13. 2.
³ noster vulgaris sermo; albo opisać przez Słowo uti (które-
 go używamy); ale w łacinie musi się dodadź Imiestów pisany
 (Zob. Cz. I. XXII. c. 2 str. 82) — ieden, drugi, iak wiado-
 mo, alter, alter ⁴ p. est quod. Nie było nic, cobym po-
 prawił; nie miałem co poprawiać. Zob. Wstęp. 6. 9 ⁵ id quod;
 albo też quae res — Sprawić, parere, adferre; albo p. esse ⁶ qua-
 propter ⁷ versari in aliqua re... nauki znowu studia, bo tu
 jest tyle co uczenie się ⁸ po łac. znowu będzie: — Nie mo-
 żesz nic uczynić, coby albo mnie p... było ⁹ iterum.

VII. Chociaż nie mam wcale ¹ co pisać, a oprócz ⁹
 tego mi się i nie chce ²; to iednak nie mogę tego
 przewieśdź na sobie ³, abym miał w wasze strony ⁴
 posłać chłopaka a nie dadź mu listu do ciebie. Codziem
 cię bardziéy kocham, ponieważ iestem przekonany ⁵
 że i ty tym samym sposobem kochasz nauki. Ale ży-

czyłbym ⁶ sobie, abys mi dokładnie napisał, iakiego autora ⁷ teraz szczególnię ⁸ czytasz, Cyncerona czy Terencyusza, albo (coby mi się bardzięj podobało, ⁹ obydwóch. Starać się ¹⁰ też powinienes, abys wtém, co do mnie pisać będziesz, tych samych używał sposobów mówienia ¹¹; które w ich pismach uważać będziesz, aby mnie właśnie to ¹² przekonało o pilności twoięj w ich czytaniu.

¹ wcale, nihil; a o konstr. zob. Wstępu 5, 9. — Zachowując zaś rzymski zwyczaj, położyć; Nie miałem, (za nie mam) i do tego zastósować czasy wszystkich Słów tego peryodu. ² animus prorsus a scribendo abhorret; albo: dziwna mnie iakąś nienawiść pisania trzyma ³ facere a o to zob. Wst. 23. 3. d ⁴ istuc — W waszych stronach byłoby: istic; a z w. stron: istinc. Których to Przystówków mieyscowych lubią Łacini w rozmowach i listach używać do oznaczania mieysca, na którém się ten znayduje, do którego mówią lub piszą. Podobnie się kładzie hic, huc, hinc; za w naszych stronach, u nas, np. tutaj w Warszawie; it. d. a illic, illuc, illinc, o mieyscu, na którém się kto trzeci znayduje i t. p. np. Donieś mi też, co tam robią w Krakowie; (albo u was w Kr.) u nas w Poznaniu wszystko cicho; ale od brata dostałem list, że do nich do Warszawy kilku artystów przybyło. Fac me edoceas, quae istic agantur; hic omnia silent: sed ex literis, quas a fratre accepi, cognovi, illuc advenisse cet. ⁵ mihi persuadeo, albo confido; ale zdanie zależne wyrazić biernie. — Nauki, studia literarum ⁶ Velle, po którém ut zależne często się tylko domysła (Gr. §. 211. 8. ⁷ Tutaj scriptor a nie auctor, które bez drugiego przypadku kładzie się tylko ze znaczeniem powagi (auctoritas), iaką do autora przywiążujemy; np. przytacząc go na świadectwo i t. p. ⁸ potissimum; którego to wyrazu użycie pamiętajmy w znaczeniu szczególnię, t. i. tyle co: pominąwszy innych (niem. vorzugsweise, franc. par excellence) ⁹ malle ¹⁰ operam dare. nb. curare nie może być w ten sposób użyte; znaczy ono zawsze; mieć staranie (pieczę) o czém, dbać o co, zająć się wykonaniem czego ¹¹ genus loquendi; dicendi formula; locutio — uważać notare ¹² ea ipsa res; — przekonać o czém, fidem facere alicujus rei.

10 VIII. Do nikogo ¹ tak chętnie ² nie piszę iak do ciebie. Mam ³ bowiem dla ciebie serce i chęci prawdziwie oycowskie. Lecz zaledwobyś uwierzył, iak jestem w tém ustroniu zatrudniony, które iednak wszyscy mają za najspokojniejszy. ⁵ Codziennie pięć albo sześć ⁶ od przyjaciół listów odbieram; na które wszystkie gdybym chciał ⁷ odpowiadać, nicby mi innego robić nie wypadalo. Miło mi to iest, iż się za-

przyjaźnił ⁸ z Pawłem M. i Janem S., oni cię bowiem obydwa ⁹ i nauką i przykładem lepszym uczynić mogą. Za takimi się ubiegaj; ale tych, co są innego sposobu myślenia ¹⁰, unikaj obcowania iakby zarazy iakięy. Wiekowi twojemu na nie tak pilnie zważać ¹¹ nie należy, iak na to ¹², [z kim się masz przyjaźnić. ¹³ Nie chcę ia, abys był ponurym, ¹⁴ tetrycznym i unika-
jącym wszelkiego rodzaju rozrywek; lecz cię tylko przestrzegam, iżbyś nie tych szukał przyjaźni, które-
by ci się najmiłszemi być zdały, ale te uważał za naj-
przyjemniejsze i najmiłsze, które ¹⁵ są nayuczciwsze.

¹ Daleko pięknięy po łacinis: Nikogo nie ma (można dodać: ze wszystkich), do którego bym i t. d. ² w takich porównaniach lubię Łaciniicy używać stopnia wyższego za równy; np. Rzecz tak iasna iak słońce — res sole clarior. zob. Wst. 20. 4. ³ sum animo paterno erga aliquem; — *chęci*, voluntas (singular); — *prawdziwie*, vere, plane. ⁴ secessus ⁵ plenus otii — *mieć*, putare ⁶ Zob. Wst. 21. 2. a. nie vellem, ale velim. Zob. Cz. I. XIX. str. 58; a robić, t. i. *działać*, *trudnić się*, agere, *nie facere* ⁸ applicare se ad consuetudinem alcijs; jungere consuetudinem albo familiaritatem cum aliquo; se dedere ejus amicitiae. ⁹ nie obydwa razem, ale każdy z osobna, a więc nie ambo ale uterque. Różnię się więc te Przymiotniki, iak Przystówki una i simul. Zob. wyż. III. 4. ¹⁰ ingenium — Na początku położyć qui; a eorum znacznie drugą połowę zdania. ¹¹ providere ¹² Zaimek is lubię Łaciniicy opuszczać, gdy ma stać bezpośrednio przed qui, quae, quod, quia i quod (Spóynik); *osobliwie* kiedy przed niemi ma być quam ¹³ iakich towarzystw (sodalitates) używać. — O *mieć* zob. Cz. I. XVII. notę m. str. 55. ¹⁴ severus — tetricus — inimicus; które to ostatnie iako Przymiotnik (unikający) będzie stało z Przyj. 3. — *rozrywka*, voluptas ¹⁵ To zdanie położyć zaraz po sed; a eas odpowiadające Zaimkowi quae stanie na początku drugiey połowy. Szczególnięy bowiem Łaciniicy lubię peryody zaczynać Zaimkiem względnym. Zob. przykład: In qua urbe cet. w Gram. na karcie 226.

IX. Trzy ¹ listy od ciebie odebrałem; w osta- 11
tnim ² niektóre rzeczy ³ tak były niedbale napisane, iż widać było ⁴, żeś wcale o czém inném myślał ⁵, kiedyś pisał. Pokażę ci to ⁶, kiedy do was przybędę i wytargam cię za ucho ⁷; ażebyś na przyszłość ⁸ uważniejszym był w pisaniu, i przynajmniej tych się wystrzeżał ⁹ błędów, którychby dzieci ¹⁰ nawet uniknąć mogły, co się pierwszych początków uczą. Niechay ci ta moja przestroga nie sprawia żadney przykrości ¹¹; nie wesolość ¹² bowiem twoię przez to chcę zmniejszyć, ale pilność powiększyć.

¹ Zob. Wstępu 21. 2. b. ² postremus, t. i. ostatni z porządku: ultimus znaczyłoby taki list, po którym już żaden więcej nie był pisany. ³ quaedam (neutr. plur.) zob. Wst. 17. tak można zamiast ita wyrazić przez adeo, bo tu tyle znaczy co tak bardzo; ale nie p. sic, które należy zawsze do Słowa ⁴ apparere, constare ⁵ agere ⁶ to t. i. te błędy; a więc ea nie id, bo tu mowa o więcej niż jednéj rzeczy. Zob. Wst. 22. 1. — O do was zob. wyżej VII. 4 str. 24 ⁷ auriculam pervellere ⁸ posthac, postea ⁹ effugere; — gruba omyłka w języku, soloeecismus ¹⁰ puer, puerulus, qui primis literis imbuitur, qui prima literarum elementa discit ¹¹ łac.: Nie chciały jednak z téj moiéj przestrogi iakiéj (ullus) przykrości doznawać (molestiam capere) ¹² de hilaritate detrahere, — ad diligentiam addere; ale oboje wyrazić biernie.

- ¹² X. Odsęlam ci wszystkie niemal listy, którém od ciebie odebrał, nieco ¹ poprawne przezemnie. Zaklinam cię, starayże się na przyszłość i częściej i dokładniejszy pisać. Nie ² uwierzysz bowiem, iak przykre mi są te ³ dziecinne błędy, w które tak często wpadasz. Kiedy w mniéj używanych albo ciemnych sposobach mówienia się pomylisz ⁴, to ci tego za złe nie biorę ⁵; ale kiedy tak zbłądzisz, że się zdaie, iakobyś nie znał pierwszych prawideł Gramatyki, ⁶ to już znieść nie podobna. Wiesz wszakże ⁷, iak częstośm się o to na ciebie gniewał. I dla tego ⁸ słuszną iest, abys w pisaniu większą staranność okazał ⁹. =
- ¹³ Co się tyczy ¹⁰ rzadkości listów, téj już żadnym sposobem uniewinnić nie możesz. Cóż to ¹¹ bowiem mogą być za zatrudnienia tak wielkie, o których mi piszesz? Owszem ¹² rozrywki to zapewne cię od czytania i pisania odrywają; a jeżeli tym się oddasz, to już po tobie ¹³. Nie zabraniam ¹⁴ ia ci wszelkiego ucich rodzaju; nie iestem tak surowym; ale rozrywki twoie powinny być uczciwe, i trzeba też w nich miarę zachować ¹⁵. Wierz mi mój Alexandrze, nic bardziéj nie przynosi ¹⁶ prawdziwéj i pewnéj rozkoszy, iak pogardzanie ¹⁷ próżną. Kłaniay się odemnie ¹⁸ Rodzicom. Jeszcze raz bądź zdrów.

¹ leviter ² tu przez vix ³ przez isti mieszczące w sobie pogardę (Gram. 231. 3 na końcu) ⁴ labi — to pomylisz i i następujące zbłądzisz (errare) stoią tu wyraźnie za czasy terażniejsze iednotliwe ⁵ offendi aliqua re ⁶ grammatica, eorum — niepodobna, non posse ⁷ przez et ⁸ za et propterea lepiéj na początku: quapropter ⁹ curam adhibere alicui rei lub in re (tecz. zob. o trzecim Przyp. Gerund w Cz. I. XXII. a 1); diligentiam conferre in aliquid ¹⁰ quod attinet raritatem epist. hanc

tu cet. — albo przez samo vero lub quidem (raritatem vero);
które często nasze: Co się tyczy zastępują ¹¹ znowu z po-
gardą przez iste; lecz zob. Wst. 12 fac. lepię: obawiam
się, aby cię i t. d. — odrywać, avocare, abducere, abstra-
here ¹³ actum est de aliquo ¹⁴ interdicere ¹⁵ modum adhibe-
re rei; także modum habere, tenere voluptatis fruendae ¹⁶
adferre, parare. To zdanie obrócić na bierno; a ponieważ ni-
hil nie przypadknie się, trzeba więc za nie wziąć, nulla res
(Zob. jeszcze Wst. 19. ¹⁷ contentio (lepsze niż contentus);
— próżny, vanus, futilis ¹⁸ meis verbis, meo nomine; at-
bo: Saluta mihi cet.

XI. Patrz iak cię kocham, kiedy od wielu dźiś ¹⁴
odebrawszy listy, za rzecz najważniejszą poczy-
tał ¹ tobie szczególnięj odpisać. Nie sądz ² mój Ale-
xandrze, iżbyś nawet oycu swemu miłszym był niżli
mnie. A ieżli mnie zapytasz ³, co jest za przyczyna
tęj moięj tak wielkięj ku tobie miłości, niech zginę ⁴
ieżeli inną potrafię podać nad tę, że mi się zdaie, iżem
w tobie spostrzegł talent wyborny ⁵, i ieżeli ty sam
zechcesz, do wielkich rzeczy ⁶ zdatny. Lecz ty ze-
chcięj się nad tém zastanowić ⁷, że wiele zaiste jest
rzeczy z przyrodzenia dobrych, które iednak z winy
tych, co ie posiadają, czasem nągorszemi i nayszko-
dliwszemi stać się mogą. Dobre są bogactwa; ale ie-
żeli ich kto nie dobrze używa, złe. Dobrą jest rze-
czą ⁸ piękność; ale to dobro wielu zgubę przynio-
sło. ⁹ = Tego samego rodzaju jest i talent. Jeżeli się ¹⁵
go dobrze używa ¹⁰, żaden prawie nie może być ro-
dzaiowi ludzkemu większy lub wyborniejszy ¹¹ dar
użyczony; ale ieżeli do talentu zły się umysł ¹² przy-
łączy, będzie to tyle co ¹³ miecz w ręku szalonego. Im
będzie lepszy i ostrzejszy, tém więcéj złego zrządzi.
Ja zaś ciebie, Alexandrze, teraz kocham, że masz ¹⁴
piękny talent; ale przestanę kochać, ieżeli pięknego
talentu na złe ¹⁵ używać zaczniesz. Lecz spodziewam
się, że do tego nie przyidzie ¹⁶, i ufam, że twego ta-
lentu na dobre użyiesz i z własnego natchnienia ¹⁷
i dla tego ¹⁸, że bardzo zdaiesz mi się lubić tę moię
miłość ku tobie; któręj utrzymać ¹⁹ i zachować ża-
dnym innym sposobem nie potrafisz. Bądź zdrów, i
ieżeli mnie kochasz, kochaj cnotę i nauki: nie masz
na świecie ²⁰ większych nad nie dobr.

¹ nihil mihi prius faciendum esse duco, quam ut cet. —
szczególnięj zob. wyżej w VII, notę 8 str. 36. ² cave putes;

a nawet przez ipse ³ Coniunctiv. bo tu jest tyle co: gdybyś chciał zapytać O co za (t. i. — iaka) przyczyna zob. Wstępu 22. 2. U. c. ⁴ ne vivam, ne sim salvus, si cet. — podadź adferre ⁵ ingenium excellens ⁶ omnia summa; — zdatny, aptus, natus ⁷ fac tecum cogites ⁸ bonum (Subst.) ⁹ esse ¹⁰ Łaciniicy częściej niż my przez drugą osobę liczby pojed. wyrażają osoby nieoznaczone; np. Kiedy się przyjdzie, kiedy przyjdziemy, si veneris; — dobrze bene, recte ¹¹ praestans, praestabile donum; użyzyć, dare tribuere ¹² mens; — przytączyć się, accedo ¹³ tyle co: itidem, ut ¹⁴ esse ¹⁵ używać na złe, na dobre, male (non recte), bene (recte) uti ¹⁶ fore ¹⁷ tua sponte ¹⁸ dla tego że, przez same quia; a lubić miłość, amare amorem ¹⁹ tueri ²⁰ in humanis rebus; a nie masz, nulla sunt.

16 XII. Wierszyki, któreś do mnie przysłał, okazują ¹ wprawdzie, że, gdybyś się był do wierszopistwa przyłożył ² i dostawszy dobrych nauczycieli, przy téj nauce pozostał ³, mógłbyś być doysść do pewnego doskonałości stopnia ⁴. Albowiem są pięknie brzmiące ⁵ i mieszczą w sobie zdania wcale do rzeczy i zgrabnie ułożone; a i styl ⁶ dosyć iest nie zły, tak iż ⁷ śmiało mógłbyś się spodziewać zostać dobrym poetą, gdybyś się temu chciał poświęcić. ⁸ Lecz większe ty rzeczy masz przed sobą, ⁹ do których się spiesz ¹⁰ ile zdołasz: a w urywkowych chwilach ¹¹ bierz do rąk dawnych poetów dzieła, nie tak, abyś ie miał naśladować, lecz iżbyś w nich roszkosz znajdował, ¹² a razem wybierał ¹³ z nich, co ci pożytecznym ¹⁴ być ¹⁵ może. = Abyś na pisaniu wierszy czas trawił, ¹⁶ jeżeli mam prawdę wyznać, tegobym sobie nie życzył ¹⁷. Złe robić wiersze, szpetną ¹⁸ iest rzeczą; mierne, wcale niechwalebna ¹⁹; dobre, za nadto trudna, aby tego mogli dokazać ²⁰ ci, którzy co innego mają do czynienia. ²¹ Co w twoich okrziesania ²² potrzebuie, mógłbym ci to wytknąć naocznie, ²³ listownie nie mogę tak ²⁴ łatwo: słusznie ²⁵ zdaniem moiém i wprawdzie powiedział Owidiusz, że daleko większa iest praca poprawiać ²⁶, niż pisać. Co do mnie ²⁷ chciéy wierzyć, Alexandrze, iżby mnie dzisiaj nie łatwiéy ²⁸ można nakłonić do pisania wierszy iak do tańcowania. Jeżeli w rzeczach poważnych ²⁹ będziesz potrzebował moiéy pomocy, ³⁰ nie będę od tego; ³¹ w tych mniey ważnych jeżeli kiedy ³² o mnie pomyślisz, proszę cię.

abyś³² i o tém także pomyślał, żem nie wiele młod-
szy, iak był Horacyusz, kiedy to o sobie pisał:

Teraz i wiersze porzucam i inne podobne igraszki.³³

¹ łac. okazują one (illi) wprawdzie; bo quidem lubi stać
po Zaimkach; i dla tego się one często przydają, chociaż do
myśli mniey potrzebne iak u Cycerona: Xenophontis sermo est
ille quidem melle dulcis, sed a forensi strepitu remotissimus (zob.
Gram. §. 239. 3.) ² se (albo ingenium suum) ad poetam conferre,
applicare ³ persistere in studio ⁴ stopień w tém zna-
czeniu rzadko się wyraża; dosyć powiedzieć: aliqua prae-
stantia ⁵ numerosus. Dobitniey się wyda; Albowiem i
sq... i mieszczq (continere, habere) zdania (sen-
tentia) wcale do rzeczy i t. d. — neque inconcinuus, neque in-
eleganter collocatus. ⁶ genus dicendi; non abhorre a recto
⁷ zob. wyżey w III. notę 7. str. 33 — śmiało, plane — zo-
stać p. fieri (nb.: w znaczeniu nieprzechodném Inf. fut. fore,
futurum esse, a nie factum iri) ⁸ id agere; ei rei se de-
dere ⁹ aliquid mihi propositum est; — rzeczy p. neutr. plur.
¹⁰ urgere aliquid ¹¹ horae subsecivae, — brać do rąk, do-
bitniey p. terere manibus ¹² oblectare se aliqua re ¹³ sumere,
colligere, petere ¹⁴ utilis; albo p. usus; — także poź. być
może, profuturum est ¹⁵ collocare, consumere; — (biernie Ac-
cus. c. Infin.); jeżeli mam i t. d. łac. abym prawdę (ve-
rum zob. Cz. I. XXVIII. fff. str. 100) wyznał ¹⁶ życzyć sobie,
zawsze p. velle, a nie życzyć nolle. Porównay wyżey IV. 2.
¹⁷ przez rodzaj niaki ¹⁹ wcale nie chw. inglorium ¹⁹ effi-
cere, tu lepięy praestare; za nadto trudno (zob. Cz. I.
XVII. o) ²⁰ Gerund. od agere ²¹ pilnika (lima) ²² praesens
praesenti ostendere, praesentem monere ²³ aequae ²⁴ recte;
a zdaniem moiém można wyrazić p. zdaie mi się że
i t. d. ²⁵ te tryby bezok. mają w łacinie zależeć od Rzeczowni-
ka labor (labor emendandi) Gr. §§. 192. ²⁶ zob. wyżey X.
10 str. 38 ²⁷ w łacinie położy się na odwrot podług Gr. §. 244,
5 pod Non minus quam str. 237; — nakłonić adducere
biernie ²⁸ p. rodzaj niaki, serium; — mniey ważne, le-
vius ²⁹ desiderare operam ³⁰ deesse (zgodzić z Subiektem
Ja) ³¹ Gr. §. 241 Uw. 2 ³² Gr. §. 241, 8 ³³ Hor. Epist.
l. 1, 10.

XIII. Nie smuć¹ się mój Alexandrze, ia cię¹ nie 18
opuszczę; kiedy inni tobą i moiém poleceniem gardzą,
postaram się o to², abyś ich pomocy wcale³ nie po-
trzebował. Nie trać tylko serca⁴, słuchay rodziców
i nie czynń nic takiego, o coby⁵ się słusznie na ciebie
gniewać mogli. Jeżeli tego dopełnisz², nie wątpiy,
że ia się o resztę postaram.⁶ Spodziewam się wkrót-
ce być u was. Zachoway mi swoię dawną wesołość
i dzielnie⁷ bierz się do nauk.

¹ Uważmy tu sobie osobliwość Łaciników w pisaniu listów, iż niekiedy na samym wstępie używali Przysłówka *vero*; iak np. tutaj: — Tu *vero* noli afflictare te, mi Alexander. — Co ztąd pochodzi, iż pisząc, żywo w pamięci wystawiali sobie przedmiot, którego się dotyczyło pierwsze zdanie listu, i było niasiało odpowiedzią na pytanie; np. w ten sposób; (*»Piszesz mi, Alexandre, że się smucisz, widząc, iż moje wstawienie się za tobą nie było przyjęte«*) ale nie smuć się i t. d. ² praestare ³ nihil ⁴ animum demittere; ale Tryb rozkaz. opisać p. *cave* ⁵ cur ⁶ est mihi aliquid curae ⁷ animose; magno, forti animo incumbere literis.

19 XIV. Przy ¹ téy odmianie zamiaru twego nie mnie bardziéy niespokoynym nie czyni ², iak to ³, że nie wiem iak wielki postęp w łacińskim uczyniłeś ięzyku ⁴; bez którego gruntowny ⁵ znaomości nie myśl ⁶ aby kto daleko w prawnictwie zayść ⁷ potrafił. Jeżeli go iuż do tego stopnia zgłębisz ⁸, iż tych pisarzy, których klassycznymi zowią, będziesz mógł rozumieć, nie potrzebując brać do pomocy ⁹ ani tłumaczenia polskiego ani też Słownika, nie przeciwko temu mieć nie będę ¹⁰, ieżeli do prawnictwa krok uczynić ¹¹ zechcesz; chociaź, ieżeli prawdę maia wyznać, życzyłbym sobie, abyś z pół roku ¹² na grecki ięzyk poświęcił, którego mierną przynajmniéy znaomość słusnie do nauki prawa uważaią za potrzebną.

20 = Pragnę ia zaiste ¹³, ażeby, cokolwiek przedsięwzięmiesz, wszystko ci pomyslnie poszło i szczęśliwie się powiodło ¹⁴; nie dopuszczę ¹⁵ iednakże, ażebyś bez tego narzędzia do prawnictwa się zabrawszy ¹⁶, mógł kiedy powiedziéć, że ia ci taką dał radę ¹⁷. Bo co się tego tyczy, że, iak piszesz ¹⁸, wielu przy mierney tylko umiętności łacińskiego ięzyka ¹⁹, nie znaiąc wcale greczyzny, wysokie w sądach piastuią ²⁰ urzędy; to nie zbywa wszakże ²¹ na przykładach, że nie tylko w sądach, ale nawet i tam, gdzie od znaomości łaciny wszystko się zdaie zależeć, osoby ²² w niéy albo bardzo mało biegłe, albo wcale iéy nieznaiące świetne zajmują mieysca ²³. Którą rzecz zamierzyłem sobie obszerniéy rozebrać ²⁴; ale mnie wołaią ²⁵. Wybacz więc zatrudnieniom moim i bądź zdrów.

¹ in ² aliquid me sollicitum habet ³ To w łacinie będzie tylko domyslnie, zob. Wst. 23. 3 d ⁴ literae latinae ⁵ accurata cognitio ⁶ opisać p. *cave*; myśleć *putare* ⁷ multum proficere, ad ulla praestantiam pervenire ⁸ imbuī aliqua re; do tego st., ita ⁹ i nie będzie potrzeba radzić się i t. d. ¹⁰ non in-

vītus patior ¹¹ gradum facere; accedere ¹² anni saltem dimidium literis graecis dare — *biernie a ieżeli przez ut* ¹³ equidem ¹⁴ ex voto cadere; — prospere ac feliciter evenire ¹⁵ committere ¹⁶ se conferre — *si* — instrumentum ¹⁷ consilii auctor sum; *albo*: aliquis auctoritate mea inductus consilium aliquod capit ¹⁸ *bo co piszesz, że i t. d.* ¹⁹ *ięzyk t. niekoniecznie znaiąc* (non adeo peritus), *a greckiego wcale nie znaiąc* (plane rudis, omnino ignarus) ²⁰ sustinere, habere munus amplum ²¹ utique ²² homo admodum tenui, (mediocri) aut etiam nulla linguae alęjs scientia inbutus ²³ amplissimo, gravissimo muneri praelectum esse ²⁴ pluribus dissere de aliqua re ²⁵ *avocare, biernie.*

Zadania innéy treści.

XV. *Emulacya między młodzieńcami.* ¹

Jest to bardzo pożyteczna ² przestroga dla młodzieńców ³, którzy się chcą z rówieśnikami ⁴ ćwiczyć dla ⁵ ugruntowania się w iakiéy umiejętności ⁶, iżby nie wybierali właświe ⁷ takich, nad których się mocniejszymi czują ⁸, ale każdego wyzywali w tém ⁹, w czém on naybardziéy celuie; i w każdéy umiejętności ¹⁰ z takimi się ubiegali o pierwszeństwo ¹¹, którzy w niéy za naylepszych uchodzą ¹². Tamten albo wiem sposób ¹³ właściwy ¹⁴ iest tym, co się chcą popisywać ¹⁵; ten zaś takim ¹⁵, którzy codziennie więkksze ¹⁷ postępy czynić i siebie samych przewyższać usiłują. I tak ¹⁸ Cyrus, iak stoi ¹⁹ w Xenofoncie, gdy już wyrostkiem ²⁰ będąc chował się pomiędzy Medami, chłopców Medyiskich ²¹ nie na to ²² wyzywał, czego się był nauczył u Persów; lecz (na to), czego lepiéy u Medów uczono, i nie zrażał się tém bynajmniéy ²³, że go oni przez czas nieiaki ²⁴ przewyższali, i wyśmiewali się z niego ²⁵, byle ²⁶ tylko zwołna do tego ²⁷ doszedł, iż właświe ²⁸ w tych umiejętnościach, w których oni celowali, albo im wyrównał, albo ich nawet przewyższył.

¹ *ne inter.* zob. Cz. I. XXII. c. 2. ² *perutile praeceptum*
³ *Dativ. comm Gr. §. 164* ⁴ *aequalis* ⁵ *przez causa. Gr. §. 134, lub ut* ⁶ *facultatem aliquam firmiter comparare* ⁷ *potissimum: które równie iak iego Comparativus potius używa się zazwyczaj, gdy o wybieraniu pomiędzy wielu przedmiotami iest mowa. Porównay wyżéy VII. nota 8 — taki przez is zob. Wst. 22. 6 na końcu* ⁸ *scio me alicui praestare, illo potiore, superiore esse* ⁹ *provocare alqm aliqua re* ¹⁰ *ars (Ablat. instr.)*
¹¹ *aemulari, certare, contendere* ¹² *putari* ¹³ *ratio* ¹⁴ *pre-*

prius (*cum Genit.*), które właśnie w tém znaczeniu się używać powinno, a nie za przywłaszczające własny ¹⁶ se ostentare ¹⁶ is ¹⁷ indies magis ac magis proficere ¹⁸ itaque ¹⁹ est apud nie in; zob. niżej XXV. 21. i Oddz. II. XXI. 1. ²⁰ adultus, adulta aetate ²¹ Medus (*Genit.*) ²² eae res ²³ non recuso, quin cet. ²⁴ ad tempus — wyrazić to zdanie biernie ²⁵ śmiejąc się ze mnie; sum alicui deridiculo Gr. §. 167. 2 ²⁶ dummodo, dummodo ²⁷ eo; — z wolna, paulatim ²⁸ ea ipsa ars

XVI. Nieludzkie okrucieństwo ¹ króla Deiotara.

22 Bardzo nieczułe i dzikie serce ² mieć ³ musiał ⁴ król Deiotarus, jeżeli prawda jest, co o nim Plutarch napisał, który przecież do tych pisarzy należy ⁵, co nimi iako niegodnymi wiary nikt nie powinien gardzić. ⁶ Píše tedy ⁷ o nim, iż ⁸ kilku ⁹ mając synów ¹⁰, gdy z nich iednemu tylko królestwo i wszelkie bogactwa chciał pozostawić, aby tego tém łatwiej dokazał ¹¹, resztę ¹² własną ¹³ ręką pomordował, na wzór ¹⁴ chodujących wino ¹⁵, którzy, gdy szcep ¹⁶ iaki kilka ⁹ latorośli wypuści ¹⁷, zwykli iedną tylko zostawiać, a inne wycinać ¹⁸, aby się zostawiona ¹⁹ przez to większą i mocniejszą ²⁰ stała.

¹ immanis crudelitas ² ingenium atrox et barbarum ³ esse z 3 przyp. osoby (Gr. §. 131.); lub 6 przyp. rzeczy (§. 148. i 149. Uw. 2); który się częścię używa niż drugi, gdy o złych przymiotach jest mowa. ⁴ necesse est, oportet (z Acc. c. Infinit.) ⁵ admunerari alicui ⁶ repudiare, spernere alqm — co nimi zob. Wst 22. 5. ⁷ igitur ⁸ zob. Wst 6. 4. ⁹ plures, nie aliquot; bo tu jest tyle, co więcéy niż ieden ¹⁰ iż, gdy kilku miał synów, a iednemu tylko i t. d. ¹¹ efficere ¹² omnes ceteri ¹³ suus, a, um; iak zawsze (przez meus, tuus, suus), nie proprius — zob. wyżej XV. 14. ¹⁴ exemplo ¹⁵ vinitor ¹⁶ vitis; bo o winnym szcepie mowa ¹⁷ surculos emittere O ezasie zob. Gr. §. 208, 2 ¹⁸ amputare ¹⁹ is, qui relictus sit. ²² robustus.

XVII. O ludziach z włochatém ¹ sercem.

23 Pliniusz pisze, iż po śmierci ² Arystomenesa, Mezeńczyka, który 300 Lacedemończyków w bitwie zabił, i odwagą a razem chytrnością ³ nad innych celował, znaleziono serce iego ⁴ włochaté ⁵ i iakby ⁶ gestym lasem włosów ⁷ okryte. Toż samo podali Grecy o Lacedemończyku Lizandrze, który także ⁸ razem był odważny ⁹ i podstępny ¹⁰. Muret, także pisze

w swoim dziele różnych czytań ¹¹, iż pamięta, że podczas iego pobytu ¹² w Wenecyi (r. 1565) tracono ¹³ pewnego sławnego ¹⁴ rozbóynika, który bardzo włochate ¹⁵ miał serce, iak się pokazało przy ćwiertowaniu. Niektórzy utrzymują, że to iest dowodem ¹⁶ nadzwyczajnéy siły; inni, że przebiegłości i chytrości ¹⁷: to przynajmniéy iest pewno ¹⁸, że pochodzi ¹⁹ od wielkiego gorąca ²⁰ w ciele, a ci, którzy ²¹ go dużo mają, zazwyczaj ²² są mocni i przebiegli ²³. I dla tego ²⁴ pewien uczony i niepospolity poeta, Nonnus, w 26 księdze swego poematu ²⁵ Dionysiaca pisze, że Sabirskich ludów ²⁶ serce zwykło być gęstemi włosami okryte, i że dla tego są bardzo mocni i nieustraszeni ²⁷ w bitwach.

1 pilosus 2 Partic. od mori 3 astutia 4 Gr. §. 202. 2. 5 setosus 6 veluti z dodaniem quidam 7 pilus (capillus — caput i pilus — tylko o włosach na głowie) 8 et ipse; i tak zawsze, gdy ten sam predykat przydaie się innemu Subiektowi. Porówn. wyżéy V. 14 str. 35 9 strenuus, fortis 10 astutus 11 variae lectiones 12 gdy był w Wenecyi (Venetiae, arum) 13 supplicium sumere de aliquo. Ale uważać na to, że przy memini stoi zazwyczaj Infin. Praesentis (np. Memini fratrem mihi dicere; pamiętam, iak mi brat mówił t. i. przenoszę się myślą w ten czas, kiedy mi mówił. Podobnie: memini me legere; m. te de hac re disserere): i tylko wtenczas kładzie się Inf. praeteriti, kiedy się znaczy przypominać, iak się działa rzecz iaka, lecz pamiętać (teraz) że się stała (dawniéy) t. i. że już iest zrobiona (Meministi me ita distribuisse initio causam) 14 nobilis latro 15 setosus. Ale dla uniknienia niemitego Łacinikom pośredniego zdania z ut, ułożyć tak konstr.: którego serce, gdy był ćwiertowany, bardzo włochate było znalezione (reperio) 16 signum, documentum 17 magnitudo virium Gr. §. 244. 2 17 calliditas et astutia 18 id certe constat 19 proficisci — albo: przyczyną téy rzeczy iest wielkie g. 20 nimius calor corporis 21 którego którzy dużo m. (abundare) 22 p. solere 23 callidus 24 quapropter doctus quidam neque vulgaris p. 25 opuścić poem., a Dionysiaca położyć w 2 przyp. 26 gens 27 intrepidus; animo intrepido.

XVIII. I ludzie uczeni nie gardzą sławą.

Co Cycero w mowie za Archiaszem poetą wy- ²⁴ rzekł o swoim przywiązaniu do sławy ¹, iż ona największą iest a nawet iedyną nagrodą ² za pracę, iakiéy cnota wymaga ³; to ⁴ i Tales z Miletu na wiele lat przed nim ⁵ i słowami i uczynkami ⁶ potwierdził ⁷. Był to mąż wielkiego geniuszu i wybornéy

nauki, który wiele rzeczy ⁸ podziwienią godnych i ⁹ w innych umiętnościami ¹⁰ i osobiwiew w Astronomii ¹¹ odkrył. Kiedy wynalazł, iaki ma stósunek ¹² wielkość słońca do wielkości okręgu, który w swoim różnym biegu opisuie i przebiega ¹³, iak to można z matematyczną dokładnością ¹⁴ wykazać, udzielił ¹⁵ tego rachunku ¹² pewnemu bogaczowi ¹⁶, który miał w takich rzeczach upodanie ¹⁷. Ten dziwiąc się ¹⁸ geniuszowi Talesa i piękności ¹⁹ iego wynalazku, kazał mu, żądać od siebie nagrody, iakię tylko ²⁰ zechce. Żadny inny, rzekł Tales, nie żądam od ciebie nad tę ²¹, iżbyś sobie nigdy nie przypisywał ²² chwały tego wynalazku; lecz ieżli go kiedy ²³ udzielisz innym, abyś zawsze obwieszcział ²⁴, że on ode mnie pochodzi ²⁵. Nie gardzą więc chwałą nawet sami mędracy; cóż więc dziwnego ²⁶, iż my, którzy nie iesteśmy mędracami, ieżeli co takiego zrobimy ²⁷, co nam się dobrém i pożyteczném być zdaje, radzi to widzimy ²⁹, kiedy i pracę naszą i nas ²⁹ za nią ludzie znaiący ³⁰ się chwałą.

¹ laus, gloria, laus et gloria ² merces laborum. ³ desiderare *iakię p. qui zob. Wst. 22. 6.* ⁴ idem — z *Miletu zob. Wst. 15. 3.* ⁵ Gr. §. 182. ³ ⁶ res, factum ⁷ comprobare ⁸ multa (*neutr. plur.*) ⁹ i — i, quum — tum ¹⁰ ars; *bo scientia nie ma liczby mnogię* ¹¹ astrologia nazywali starożytni ¹² ratio ¹³ metiri et conficere ¹⁴ subtilitas geometrica (*Ablat*) — demonstrare ¹⁵ communicare cum ¹⁶ homo admōdum dives opulentus; *h. magnis opibus praeditus* ¹⁷ curiosus sum ¹⁸ *Zob. Cz. I. str. 73 notę h.* ¹⁹ elegantia ²⁰ poscere praemium, quantum maximum quis vult ²¹ nisi hoc solum ²² vindicare, arrogare ²³ Gr. §. 241. *Uw. 2* ²⁴ fateri ²⁵ auctor sum ²⁶ mirum *będzie predykatem Rzeczownika quid* ²⁷ aoristus §. 208. ² ²⁸ laetitia affici ²⁰ nosmet ipsi, *dla dobitności* ³⁰ viri earum rerum intelligentes — *wyrazić biernie.*

XIX. *Ile mierność przykładą się ¹ do zachowania ² zdrowia.*

²⁵ Co Seneka o Platonie pisze, iakoby z pomiarowaniem żyjąc ³ przedłużył ⁴ sobie życie; to samo Plato i Aristoteles o Herodyku z Solymbryi ⁵, a sławny lekarz Galenus o sobie samym napisał ⁶. Murc także wyborny ⁷ i bardzo zastanowienia godny ⁸ tego rodzaju przykład przytoczył ⁹. Tak bowiem pisze ¹⁰: Znałem w Padwie ¹¹ Wenecyanina Aloyzego

Korneliusza 12, męża świetnego rodu 13, a razem 14
 wyborczego talentu 15 i pięknych obyczajów. Tego
 zdrowie w czterdziestym roku życia gdy tak było zni-
 szczone 16, iż się zdawało, że opuszczony od lekarzy
 śmierć raczéj niżli życie przez krótki tylko czas pocią-
 gnął 17; tak urządził 18 swój sposób życia, iż iadła
 używał podług 19 wagi, a napoju podług miary, i
 przepisu 20 iaki sobie sam w téj mierze zrobił, nigdy
 ani na włos nie przestępował, miernych zażywał prze-
 chadzek, wystrzegał się zmartwień 21, rozweselał 22
 umysł rozmową z przyjaciółmi i innemi przystoynemi
 rozrywkami; i tego nareszcie dokazał 23, iż był wol-
 ny od chorób, i nie tylko lekarzy swoich przeżył 24,
 ale i do nayspóźniejszój 25 doszedł starości.

1 conferre ad alqd. 2 conservare 3 moderata vivendi ratio
 (instrument.) 4 producere 5 przez Adiect. Solymbrianus
 podług Wstępu 22, 6 6 tradere 7 luculentus 8 memorabilis,
 memoratu dignus 9 afferre, proferre, proponere 13 można to
 cate przytoczenie wyrazić sermone obliquo (z. Gr. §. 248. nastp.
 i wyżéj Cz. I. XXIV.) 11 Patavium 12 Aloysius Cornelius 13
 z Cz. I. XVIII. g. 14 idemque (et idem) zob. Wstępu 17, 1
 15 ingenium — Dla iednostajności konstrukcyi należy i temu i
 następującemu Rzeczownikowi przydadź Imięstowy, lub Przymio-
 tniki, któreby odpowiadały Imięstowowi ortum, natum: —
 egregio ingenio praeditus et morum elegantia commendabi-
 lis 16 moje zdrowie iest zniszczone, sum profligata valetudine
 17 aegre trahere — będzie Nomin. cum Inf. rządzony od Sto-
 wa głównego videri — opuszczony, depositus, desperatus:
 nayszczęściéj używają się obydwu razem 18 instituire coepit 19
 ad 20 modum, quem sibi aliquis praescipit, ne tantulo qui-
 dem excedere 21 curas abjicere 22 relaxare. hilarare — rozm-
 owa, sermones 23 id assequi, ut — żyć, agere, degere 24
 superstes sum alicui lub alicujus. 25 summa senectus.

XX. Wartość czasu.

Starożytni pewne 1 krótkie zdania, które wiele 26
 mądrości zawierały zebrané 2 w niewielu słowach,
 Bogu przypisywali 3. Tego rodzaju zdania były:
 Znaj siebie samego; Naśladuy 4 Boga; Nie
 nadto 5; i inne tym podobne 6. Między 7 naysia-
 wniejszemi 8 była i ta: Oszczędzay 9 czasu,
 o której wzmianka znajduje się 10 w Cyceronie. Ze-
 nona to iest myśl 11, że na niczém 12 tak nam nie
 zbywa, iak na czasie. Ale my śmiesznie uskarzamy
 się 13 na krótkość życia, a nayswiększój jego części da-

iemy ¹⁴ upływać bez pożytku: trawimy bezkorzystnie ¹⁵ całkowite miesiące i lata, iak gdybyśmy ¹⁶ nie tylko z pełnego ale nawet z przepelnionego ¹⁷ naczynia rzecz iaką bez ceny wydawali ¹⁸; a kiedy czuiemy, że śmierć się zbliża ¹⁹, tośmy gotowi wszystko, co ²⁰ mamy oddadź, gdyby nam kto obiecał ²¹ ze trzy lub cztery ²² dni przyłożyć do życia. Nie można przeto dosyć zalecać młodzieży téj przestrogi ²³, która z czasem oszczędnie i rostopnie obchodzić ²⁴ się każe.

¹ quidam po *Przymiotniku*. ² adstringere. *Imięstów zgo-*
dzic z multum ³ ad aliquem referre auctorem ⁴ sequi ⁵ ne quid
nimis ⁶ ejusdem generis ⁷ in z ⁶ przyp. — nie inter zob. *nie-*
żę Oddz. II. XXI notę 1 ³ omnium sermone celebratus ⁹ par-
ccre ¹⁰ occurrere apud, nie in zob. *niżę Oddz. II. XIII. no-*
tę 20 ¹¹ ten *Rzeczownik nie wyrazi się wcale* ¹² nulla res
za nihil (zob. *Wstęp. 19.*) — zbywać, p. ego aliqua re
¹³ queri de ¹⁴ patior effluere, abire alqd — *pożytek, fructus*
¹⁵ temere profundere, praetermittere ¹⁶ ut si ¹⁷ ex abundantia et
superfluenti — *naczynie opuścić* ¹³ largiri rem nullius pretii
¹⁹ imminere ²⁰ *wszystko co, quidquid lub omne (nie omnia)*
quod — zob. *Wst. 22. 1* ²¹ profiteri ²² triduum, quadriduum
²³ commendare praeceptum ²⁴ parce ac sapienter uti.

XXI. Miedź koryncka. ¹

²⁷ O miedzi korynckiej, iaki iey był początek ², róż-
ne są podania ³ starożytnych. Pliniusz pisze ⁴, iż
trafem powstała ⁵, po zapaleniu Koryntu, podczas ⁶
dobywania. Tego samego zdania iest ⁷ Florus; po-
daie bowiem, że gdy się potopiły przez pożar posągi
i obrazy ⁸, strumienie ⁹ złota, srebra i miedzi spły-
nęły do kupy ¹⁰. Inni zaś piszą, że ieden tylko dom
w dawnych czasach w Koryncie raz się zapalił ¹¹, w
którym gdy nieco ¹² znajdowało się ¹³ złota i srebra,
miedzi zaś znaczna ilość ¹⁴; wszystko razem zmiesza-
ne i zlane ¹⁵ w iedną masę, od tego kruszcu, które-
go większa była część, dostało nazwisko miedzi ko-
rynckiej. Inni znowu ¹⁶ mówią, co ¹⁷ się do pra-
wdy podobniejszém być ¹⁸ zdaie, iż był w Koryncie
pewien spiżownik ¹⁹, który znalazł ²⁰ skrzynkę zło-
ta i wziął ²¹ ją sobie; ale z obawy ²² aby się nie do-
wiedziano ²³, pociął ²⁴ na drobne kawałki ²⁵ złoto
i petrochu przymieszywał ²⁶ do miedzi, i tak utwo-
rzył ²⁷ ową dziwną mieszaninę ²⁸, z której potem
wielki majątek zebrał ²⁹. Były zaś szczegółniey ³⁰

trzy gatunki téy miedzi; z tych ieden 3 1 blaskiem złotu się równał 3 2, drugi srebru, trzeci między obydwoima środek trzymał 3 3.

1 aes corinthium 2 origo 3 przez traderè 4 ait, tradit, dicit, prodit, perhibet — scribit w takich przytoczeniach rzadko się używa
 5 p. misceri 6 quum 7 sequi sententiam 8 simulacrum 9 vena (żyła) 10 in commune fluere 11 ardere 12 nonnihil 13 inesse
 14 magna vis 15 confundi in eandem massam 16 etiam, item
 17 id quod, które się za samo quod w podobnych wtrąconych zdaniach często używa 18 propius accedere ad veritatem, ad verisimilitudinem 19 faber aerarius 20 incidere in thecam auro plenam 21 sibi auferre 22 metuere 23 alqd rescitur, patefit, palam fit, in lucem profertur 24 dissecare. Partic. praeter. a następujące et opuścić 25 minutae particulae 26 paulatim admiscere 27 efficere 28 temperatura 29 opes sibi comparare aliqua re.
 30 potissimum — gat., genus 31 unus (lub alter), — alter, — tertius 32 aequare splendorem auri, candorem argenti 33 medium quoddam inter utrumque esse.

XXII. O znaném 1 przysłowiu: gdzie dobrze, tam oyczyzna.

Co w staréy traiedyi syn Telamona Teucer miał 28 powiedzieć, że tam dla każdego 2 iest oyczyzna, gdzie 3 mu 2 dobrze; to iakkolwiek zdaie się, iż pięknie i mądrze iest powiedziane, i że pochodzi 4 od wzniosłego umysłu, gardzącego 5 wszelkiemi przykrościami, które los zadadź 6 może człowiekowi, ostréy iednakże doznało i sprawiedliwéy przygany 7 od mądrego i dowcipnego 8 mówcy Lizyasza; który wykazał, iż to iest zdanie człowieka o własne tylko dobro dbającego 9 i niezdatnego do społeczności obywatelskiéy 10. Nie bardzo albowiem będzie się troszczył o powodzenie 11 i oyczyzny taki człowiek, który 12 ten będzie miał sposób myślenia 13, iż za miarę swego do oyczyzny przywiązania brać będzie własną pomysłność 14. = Wszakże tę ziemię 15 nawet, na 29 której pierwszy krok zrobił 16 i to powietrze 17, którym pierwszy raz odetchnął 18, kochać powinien ten, co chce za dobrego uchodzić 19 obywatela; albo, jeżeli gdzie indziéy się urodził, a w innym kraiu 20 obywatelstwem udarowany został; powinien w siebie to wpoić mniemanie 21, iż, jeżeli kraiovi, którego iest obywatelem, nie dobrze się powodzi 22, to i iemu 23 dobrze być nie może. I tak też 24 Ulises, iak stoi 25

w powieściach, gdy u Nimfy Kalipso ²⁸ mógł wieszć życie rokoszne ²⁷, iednak swoię nieprzyjemną ²⁸ i kamienistą oyczynę przeniósł nad nieśmiertelność samę; i wszelkich rokoszy gotów był odstąpić ²⁹ za widok dymu wznoszącego ³⁰ się nad oyczystą ziemią; czego nie byłby pewno uczynił, gdyby był tak myślał, iak Teucer ³¹. To więc Teukra zdanie ³² możeby w pewnym razie ³³ przystało na człowieka ³⁴ wielkiego serca, na dobrego obywatela nigdy przystać nie może.

¹ *vetus illud proverbium: patria est, ubicunque bene est* ² *quisque* ³ *ubicunque* ⁴ *t. i. i. ze wyszło* (prohiscisci a —) *zum.* ⁵ *despicere acerbitates* ⁶ *objicere* ⁷ *alqd graviter et vere reprehenditur ab aliquo* ⁸ *prudens et acutus* ⁹ *sollicitus* — *wi. dobro, sua commoda* (*plur.*) ¹⁰ *communio civilis* ¹¹ *trószczyć się o pow. czego, laborare, quid aliqua re fiat* ¹² *taki czł., który; razem quicunque* ¹³ *sum eo animo, ut* ¹⁴ *patriae caritatem suis commodis, opportunitatibus metiri* ¹⁵ *solum* ¹⁶ *insistere rei, pedem ponere in re* ¹⁷ *coelum* ¹⁸ *unde* — *spiritum ducere* ¹⁹ *haberi, putari, perhiberi* ²⁰ *alibi* — *alibi* ²¹ *eam imbibere opinionem, ut* — *putem; — które Słowo na samym końcu stanie* ²² *esse* ²³ *ne ipsi quidem* ²⁴ *itaque Ulixes* (*częścię w prozie używane niż Ulysses*) ²⁵ *esse; — powieść, fabula* ²⁶ *Nympha Calypso* (*Gen. psōnis i t. d. albo G. psus D. pso Acc. pso*) ²⁷ *in deliciis vivere* ²⁸ *asper, era, um* ²⁹ *i nie wzbraniał się* (*non recuso, quin*) *utracić* (*privari, carere*) *wszelkich r. (voluptates, jucunditates vitae), byleby się mógł cieszyć widokiem* (*frui adspectu*) *dymu i t. d.* ³⁰ *impendere alicui rei* ³¹ *sententiam alicjs probare* ³² *dictum* ³³ *aliquando fortasse* (*nie forte zob. niżę Oddz. II. XXVIII. 13*) ³⁴ *vir fortis. Przeciwstawienie wyrazić przez quidem* (*po vir fortis*) *i certe* (*po civis*).

XXIII. *Podobieństwo poetów i pszczół.*

³⁰ Często lubią ¹ poeci siebie przyrównywać do pszczół, a swoje zatrudnienia ² do robienia miodu; i jeżeli się kto nad tēm pilnie zastanowi ³, nie ⁴ mało między niemi ⁵ znajdzie podobieństwa. Pszczoły w ustawianiu swoich mieszkań ⁶ idą ⁷ iedynie za przewodnictwem przyrodzenia, sztuki nie używając ⁸ wcale: tak i poeci z przyrodzenia tylko czego dokazać mogą ⁹; a jeżeli kto ¹⁰ rozumie, że przez sztukę po- trań zostać poetą, o takim ¹⁰ wyrokuje ¹¹ Plato, naylepszy takich rzeczy znawca ¹², iż nic wybornego ¹³ godnego pamięci nigdy nie utworzy ¹³. I ztąd to ¹⁴ Pindar z chlubą to o sobie powiada ¹⁵, iż w tēm iest

wyższym od przeciwników swoich (Symonidesa i Bachelidy), że ¹⁶ jego przyrodzenie utworzyło poeta, oni zaś téy sztuki w szkole ¹⁷ się nauczyli; i dla tego ¹⁸ szczególniéj siebie do orła a ich do kruków przyrównywa.

Pszczoly, jeżeli ich nie drażnią ¹⁹, nieszkodliwe ³¹ są; rozdrażnione zaś ²⁰ kolą ²⁰ żąclami tych, co je zaczepili ²¹, i naydotkliwsze im boleści zadaia ²²; ten sam charakter ²³ mają ²⁴ poeci: kiedy im nikt nie dókucza ²¹, nie masz niewinniejszych stworzeń na świecie ²⁵; ale ²⁶ rozdrażnieni tak się mszczą ²⁷, iż nie zbywa na przykładach, że tym, co im dali zaczepkę ²¹, wierszami swoiemi tak dopieklili ²⁸, że albo pomarli albo sami sobie odebrali życie ²⁹. I nie taia też ³⁰ tego sami o sobie, iak na przykład ³¹ Horacyusz w Epodach. I dla tego to ³² Płato rostopnie napomina tych, co dbaia o dobre imie ³³, aby się strzegli ³⁴ nieprzyiaźni z poetami. —

Pszczoly wyciskaiąc sok z rozmaitych kwiatów, robią słodziutki ³⁵ miód. Tak też poeci, po Gracyi i Wenery ogrodach się uwiiając ³⁶, o których wspomina Pindar, i zrywaiąc z nich co iest naypiękniejszego ³⁷, takie ³⁸ układaia wiersze, nad które sam nawet miód słodszy ³⁹ zdawać się nie może.

¹ libenter ac saepe facere, ut cet. ² studium. *Dobitniéj wyrazić przeciwstawienie przez quidem i autem* ³ inspicere, considerare ⁴ to non z poprzedzaiącym i zamienić można na neque ⁵ przez liczbę mnogą od uterque ⁶ opus struere ⁷ naturam sequi magistrum ⁸ adhibere; — wcale zob. Wst. 16, 2 na końcu ⁹ mōdz dokazać valere ¹⁰ przez liczbę mnogą: at si qui (za aliqui) — de his cet. ¹¹ pronuciare ¹² przez: gravissimus auctor ¹³ efficere ¹⁴ itaque ¹⁵ cum vera gloria de se praedicare ¹⁶ quod — z. Cz. I XX. b. str. 63 ¹⁷ a magistris ¹⁸ eoque potissimum nomine ¹⁹ irritare ²⁰ figere ²¹ laedere: to zdanie wyr. biernie ²² infligere — dolor acerbissimus ²³ ingenium ²⁴ esse podług §. 131 albo §. 149. 2 ²⁵ przez: hominum natio ²⁶ nie wyrazi się, bo przeciwstawienie w samych wyrazach (drażnić, rozdrażniony — dókuczać, rozdrażnieni) iuż iest dosyć dobitne ²⁷ se ulcisci; bo tu iest tyle, co mszczą się za siebie ²⁸ tantum dolorem inurere ²⁹ alqs se ipse vita privat z Wst. 5, 1 ³⁰ neque non praedictant ³¹ samo ut ³² quocirca ³³ studiosus esse bonae famae ³⁴ aby nie podeymowali (suscipere) nieprzyiaźni (inimicitiae plur., bo liczba pojedyncza nie używa się) ³⁵ superlativ. ³⁶ vagari ³⁷ bellissimum quodque carpere ³⁸ is. z. Wst. — concinnare carmen ³⁹ mellitus.

XXIV. 1. *Filoxenus dowcipny i nadzwyczajnie obżarty* ¹ *poeta.*

32 Filoxenus rodem był z Cytery ², pisał dytyramby, i poema, któremu dał tytuł ³ *δειπνον*, (t. i. biesiada), o wytwornych potrawach ⁴ i o sposobie urządzania ⁵ biesiady. Miał on zaś nietylko sam mieć upodobanie ⁶ w wytworném i kosztowném iadle; lecz i o to się starał ⁷, aby iego współobywatle ⁸ iedli ⁹ dobrze przyprawione potrawy. I dla tego też ¹⁰ gdy się wykąpał, obchodził miasto ze służącemi ¹¹, którzy nieśli wino, oliwę, ocet, i inne rzeczy do przyprawy ¹² potrzebne, i wstępuiąc ¹³ do każdego ¹⁴ domu, rewidował ¹⁵, co mają na obiad ¹⁶; a iezeli co nie dobrze znalazł przyprawione, to sam ze swego przyprawiał. Tak zwiedziwszy ¹⁷ całe miasto, wracał ¹⁸ do domu i biesiadował. = Ten gdy raz do Efezu przyjechał, i zastał ¹⁹ próżny rynek, na którym zwykle przedawano przyprawy ²⁰, zapytał, coby to miało znaczyć ²¹; a odebrawszy odpowiedź ²², że wszystkie przysmaczki ²³ zaniesiono do domu pewnego człowieka ²⁴, który wesele wyprawiał; poszedł ²⁵ tam na obiad, i nieproszony ²⁶ usiadł z drugimi do stołu ²⁷. Gospodarz ²⁸, któremu się dowcip iego podobał ²⁹, zapytał go: a co ³⁰, Filoxenie, czy masz ochotę ³¹ i jutro iść z nami? dobrze ³², rzecze, iezeli tak iak dzisiaj, nic nie będzie na rynku ³³. Zaproszony ³⁴ raz na obiad od Dyonizyusza tyrana, gdy widział, że przed samym Dyonizyuszem ogromną barwę ³⁵, a przed nim daleko mniejszą postawiono ³⁶; podniósł ³⁷ swoje z talerza i przytknął ³⁸ do ucha, iakby się iey o co pytał ³⁹: a gdy się Dyonizyusz zapytał ⁴⁰ o przyczynę: oto ia, rzecze, Królu, piszę poema ⁴¹ o Galatei, i dla tego pytałem się téj ryby nieco o nimfach morskich ⁴², dla ⁴³ przyozdobienia tém poematu tego; ale powiada, że ią nadto młodo ⁴⁴ złapano, aby te rzeczy mogła wiedzieć ⁴⁵; ale iezeli się téj większy spytam, którą tobie postawiono ³⁶, to łatwo mnie oświeci ⁴⁶ w tém, co chcę. Rozśmiawszy się ⁴⁷ Dyonizyusz, posłał do Filoxena rybę, która przed nim stała ³⁶.

¹ Poeta excellentis ingenii et idem multi cibi; *albo*: poeta ingeniosissimus idemque ventri praeter modum deditus ² genere Cytherius. *z. wst.* 15, 3. ³ inscribere (librum) ⁴ lauta edulia

⁵ convivium ⁶ instruere, apparare ⁷ studiosus sum laute opipareque
 vivendi ⁸ curam adhibere ⁹ civis (*nie concivis*) ¹⁰ vesci
¹¹ itaque ejus rei causa *a o Trybie Słowa wykopał zob. Cz. I*
 XVIII. 2. ¹² comitantibus pueris ¹³ aliaque ad cibos condiendos
¹⁴ n. ¹⁵ ingredi domum alcjs ¹⁶ *t. i. każdego obywatela;*
¹⁷ przez singuli ¹⁸ inspicere ¹⁹ *co każdemu na obiad zgotowano*
²⁰ lustrare ²¹ *Partic.* ²² offendere ²³ rynek taki zwat sier
 forum cupedinarium ²⁴ quid hoc rei est ²⁵ samo acci-
 pere ²⁶ quidquid erat obsoniorum ²⁷ samo quidam ²⁸ pro-
 ficisci ²⁹ invocatus ³⁰ *usiądz do stołu, accumbere* ³¹ dominus
 epuli ³² delectari (*Particip.*) ³³ nunquid, F., cras quoque cet.
³⁴ *to się wyrazi przez Futur. periphr. Słowa epulari (ięść)*
³⁵ przez etiam ³⁶ macellum ³⁷ adhibere — ad mensam, która
 się (za invitare od coenam) zazwyczaj używa, gdy wyższe osoby
 zapraszaią ³⁸ nullus ³⁹ apponere alicui ⁴⁰ podniesioną
it. d. ⁴¹ admovere ⁴² quaerere ex ⁴³ Ablat. absol. albo Dativ.
 — *pytaicemu D.* ⁴⁴ poëma quoddam *a Oto nie wyrazi się.*
 Wst. 23, 3. ⁴⁵ a ⁴⁶ Naiades, Nereides ⁴⁷ *czëmbym przyozdobił p.*
⁴⁸ juvenis. — *o Konstr. zob. Wst. 20, 3.* ⁴⁹ aby o tych rzeczach
 dla wieku (per aetatem) mogła się była dowiedzieć (cognoscere
 alqd) — *te rzeczy, illa (neutr. plur)* ⁵⁰ explicare alqd ⁵¹ ri-
 dens albo in risum conversus.

2. Dalszy ciąg.

Od tego iednak tyrana do więzienia ¹ wtrąco- ³⁴
 nym został ²; czego ³ Plutarch tę przyczynę poda-
 nie ⁴: Dyonizyusz pisał także wiersze ⁵; i chociaż ⁶
 były niezgrabne i niedorzeczne, chciał, by ie miano ⁷
 za bardzo dobre. Gdy więc raz iakaś traiedyą napisał,
 dał ją Filoxenowi do przejrzenia ⁸, aby poprawił,
 co ⁹ mu się będzie zdawało ¹⁰. On zaś iednym prze-
 kreśleniem ¹¹ całą traiedyą poprawił ¹²; o co rozgnie-
 wany Dyonizyusz, do owego więzienia go wtrącił.
 Z którego iednak wypuszczony ¹³, gdy znowu słyszał
 Dyonizyusza czytającego ¹⁴ swoje wiersze, podczas
 gdy ¹⁵ inni podchlebiali mu i przyklaskiwali, powsta-
 wszy ¹⁶ sam: posłëy mnie, rzecze, na powrót ¹⁷ do
 więzienia; lepiëy albowiem iest tam iëczëć ¹⁸, niż tu
 słuchać tak nędznych ¹⁹ wierszy. Inni cokolwiek i-
 naczą ²⁰ to opisuia.

Ten Filoxenus zwykł był w kąpieli nie tylko ręce ³⁵
 zanurzać ²¹ w gorący wodzie i tak się przyzwyczai-
 łać ²² do znoszenia zbytecznego ciepła ²³: lecz też tą
 samą wodą gębę sobie płukać ²⁴, albo iak mówią le-
 karze, płukanie robić ²⁵; ażeby potëm przy stole ²⁶,
 gdy do iedzenia przydzie ²⁷, tëm łatwiëy mógł i w rę-
 kę brać ²⁸ i polykać ²⁹ gorące ³⁰ potrawy: a nawet
 prosił kucharzy, aby wszystko iak najgorëtsze na stół

przynosili 31; ażeby, gdy innych gorącość potraw będzie odstraszać 32, on mógł wygodnie 33 pakować 34.

Jakie życie taka i śmierć 25 miała 36 być tego poety. Kupił sobie był w Syrakuzie rybę dwuokciową nadzwyczajnie 37 grubą i tłustą, i zaraz ją ziadł, 38 tak iż tylko głowę zostawił 39. Na niestrawność 40 więc zachorował 41, i leżał bez nadziei 42; a gdy mu lekarz radził 43, aby się przygotował na śmierć 44, że bowiem siódmą godziny nie dożyje 45: ową głowę rybią, abym i tę ziadł jeszcze, nim zamknę powieki 47.

¹ latoniae albo lautumiae. Było to sławne w skałe wykute więzienie Dyonizjusza w Syrakuzie, o którym tu wzmianka; tak nazwane od podobieństwa miejsca, gdzie tamą kamienie ² concinnus ³ cuius rei ⁴ biernie ⁵ poema, carmen ⁶ quum — inconcinnus et illepidus ⁷ przez videor ⁸ alqd inspiciendum dare ⁹ si quid; dla tem dobitniejszego wyrażenia zarozumiałości Dyonizjusza, który mniemał zapewne, że nic albo mało co do poprawienia znajdzie ¹⁰ dodadź: że potrzebuie poprawy (przez Gerundium) ¹¹ litura ¹² emendare ¹³ liberare ¹⁴ recitare o czytaniu w głos (szczególniey własnych robót) tak, aby drudzy słyszeli ¹⁵ Ablat. absol. od Słów adulari et plaudere ¹⁶ surgens podług Gr. §. 203. Uw. 2, na końcu str. 173. ¹⁷ deno ¹⁸ actatem degere ¹⁹ malus ²⁰ paulo aliter hanc rem ²¹ demittere in aquam ²² se assuefacere ad ²³ immoderatus calor ²⁴ os proluere ²⁵ gargarizare ²⁶ in mensa ²⁷ wyrzucić to żartobliwie przez: quum ad rem gerendam ventum esset ²⁸ manu contrectare. Nieznane było bowiem starożytnym użycie widelców ²⁹ deglutire, vorare ³⁰ calidissima quaeque ³¹ in mensam inferre ³² aliquis reformidat calorem. Abl. absol. ³³ commode; suo arbitratu ³⁴ se ingurgitare cibus ³⁵ mors vitae consentanea ³⁶ narrari ³⁷ inusitatae crassitudinis et pinguedinis ³⁸ alqd totum simul conficere, consumere ³⁹ praeter caput nihil reliqui facere ⁴⁰ lecz zob. Wst. 5, 1. ⁴⁰ cruditas ⁴¹ aliquis ex morbo aliquo laborare coepit ⁴² nulla spes salutis est ⁴³ monere biernie przez ⁴⁴ Imiestów ⁴⁴ se ad mortem parare; ordinare suprema sua ⁴⁵ ⁴⁶ mu bowiem przed siódmą g. umrzeć trzeba ⁴⁶ de ceteris, inquit non magnopere laboro ⁴⁷ oculos claudere; migrare de vita.

Rzadkie przykłady zadanego własnym uczuciom gwałtu dla pospolitego dobra.

M. JUNIUS BRUTUS.

XXV. Spisek młodych patrycyuszów przeciwko wolności rzymskiej. ¹

³⁶ Jakkolwiek ² wygnanie Tarkwiniusza było po większej części ³ dziełem ⁴ patrycyuszów, nie wszy-

scy jednak patrycyuszowie z niego byli kontenci 5. Osobliwie uskarżali się 6 na zaszłą zmianę rządu młodzieńcy wysokiego rodu 7, przeto iż powaga praw teraz zaczęła rządzić 8, i ich, którzy pod rządem Tarkwiniusza daleko większą mieli wolność 9, do skromności i pomiarkowania 10 zmuszała. Takowe skargi wznieciły 11 w młodych patrycyuszach niechęć ku nowemu rządowi i uczyniły ich skłonnymi 12 do buntu na korzyść 13 Tarkwiniusza. O czém skoro się Tarkwiniusz dowiedział; nie zaniedbując 14 z okoliczności korzystać, natychmiast posłów do Rzymu wyprawił, którzy pod pozorem 15 domagania się 16 dawnego króla majątku, mieli 17 spisek wzniecić 18 przeciwko Konsułom. I to mu się pomyślnie powiodło 19. = Albowiem 20 wielu młodych patrycyuszów, a między tymi 21 także 22 synowie Konsula Brutusa, Tytus i Tyberyusz, z namowy 23 posłów sprzyśleli się 24 na to, aby Konsulów zabić i potajemnie Tarkwiniusza do Rzymu wpuścić 25. Aby zaś Tarkwiniusz nie wątpił o prawdziwości 26 tego, co posłowie mieli donieść 27, dali im na dowód 28 list do niego. Lecz nim jeszcze posłowie z Rzymu odjechać mogli 29, odkryto 30 spisek. Niewolnik bowiem imieniem Vindex, podsłuchał 31 sprzyśleń i o ich haniebnym 32 zamiarze Konsułom doniósł 33. Ci zdrajców natychmiast pojąć 34 kazali, zabrali 35 im listy do Tarkwiniusza, i z nich 36 się o prawdziwie doniesienia 37 przekonali. = Nazajutrz zwołali 38 38 lud; a usiadłszy na sędziowskich krzesłach 39, kazali winowajców stawić przed sobą 40. Gdy ich przyprowadzono, najprzód Brutus synów swoich zapytał, coby mogli powiedzieć na swoją obronę 41. Oni zamiast odpowiedzi obfite łzy wylali 42. Senatorowie i lud ich żalem wzruszeni, rozumieli, że im Brutus przebaczy winę 43. Lecz on kraju tylko dobro mając na uwadze 44, wszelkie uczucia nietylko oycy ale i człowieka z siebie wyzuł 45 i z zimną krwią 46 dał liktorom rozkaz 47, aby synów jego osmagali 48 różgami i głowy im poucinali 49. Wykonali liktorowie konsula rozkaz 50; a Brutus bez zmienienia twarzy 51 albo odwrócenia na chwilę oczu 52 na ten okropny widok patrzył 53.

¹ Conjuratio facta zob. Cz. I. XXII. c. 2 str. 82 ² quamquam

³ maximam partem ⁴ alqd operae, studio alcjs debetur ⁵ alqd probare, alicui rei favere ⁶ queri, conquēri de mutata rei publicae forma ⁷ zob. Cz. I. str. 105 o ⁸ potestatem suam exercere ⁹ quōrum solutior in regno Tarquinii fuerat libīdo ¹⁰ vita modesta ac temperans ¹¹ taedio alcjs rei implere animum alcjs ¹² proclivem, propensum reddere ad alqd ¹³ in gratiam ¹⁴ occasionem rebus suis consulendi cupide amplecti (*Partic. Praeter. — zob. Cz. I. str. 73 hh*) ¹⁵ przez Imięstów Słowa simulare — sequ. Accus. c. Infin. ¹⁶ repetere bona alcjs ¹⁷ zob. Wst. 6, 5 ¹⁸ conflare, concitare, commovere ¹⁹ alqd prospere cedit, ex sententia succēdit ²⁰ namque ²¹ in z 6 przyp.; *bo ci synowis Brutusa także patrycyuszami byli; inter wyrażałoby, że pomiędzy patrycyuszami się znaydowali, ale sami nie byli nimi.* ²² to także stoi wyraznie za nawet, i dla tego się wyrazi przez etiam; *bo także (też) bez tego znaczenia, t. i. łączące z iakim przedmiotem drugi, (czyto z rzeczą, czy z czynnością, czy z przymiotem) tantemu równy, a nie wyższy od niego, iest zawsze tylko quoque położone w tyle wyrazu, do którego należy* ²³ przez addūci, induci ab aliquo ²⁴ conjurare, conjurationem facere; — *na to t. i. w tym celu* ²⁵ recipere ²⁶ przez: alqd verum est ²⁷ co postom dla doniesienia mu polecili (alqd nunciandum mandare) Plusquperf., *bo to iest czynność dawniejsza od wyrażonéj przez esse, które zależąc od dubitaret iest Trybem bezokol. Imperfecti. zob. Cz. I. XV.)* ²⁸ dali list iako (z. Wst. 23, 3, c.) zakład wiary (pignus fidei) ²⁹ licet mihi ³⁰ deprehendere, patefacere, detegere ³¹ subauscultando (*albo clam*) excipere voces (verba, sermones) alcjs ³² nefarius, probrosus, impius ³³ deferre ad alqm ³⁴ comprehendere ³⁵ eripere literas ad alqm datas zob. wyżéj 1. ³⁶ za et ex iis lepiéy ex quibus ³⁷ rei patefactae, indicatae veritatem intelligere ³⁸ vocare ad concionem (*za zgromadzenie*) ³⁹ siedząc na s. krz.; sedere in tribunalibus; także pro tribunalibus, którego to Przyimka pro za in użycie szczególniéj częste iest w następujących sposobach mówienia: pro tribunali (alqd significare); pro concione (*na zgromadzeniu*) dicere; pro rostris (*na mównicy*) laudare alqm; pro suggestu (*na wyższém mieyscu, np. na rusztowaniu*) pronunciare alqd i t. p. ⁴⁰ adducere zob. Wst. 16, 1 ⁴¹ ad defensionem, ad crimen diluendum, ad culpam a se removendam asferre alqd ⁴² nil nisi lacrymas proferre ⁴³ veniam dare crimini alcjs ⁴⁴ patriae tantum prospicere, consolare cupiens; solam patriae salutem respiciens; *albo filiorum vitam nihili ducens prae salute reipublicae* ⁴⁵ non pietatem modo sed et humanitatem omnem exuere, abjicere, deponere ⁴⁶ animus alienus ab omni misericordiae sensu ⁴⁷ jubere alqm (*Gr. §. 211 9 str. 187*); imperare alicui ⁴⁸ virgis caedere ⁴⁹ alqm securi percutere, ferire ⁵⁰ parēre imperio, exsequi iussa alcjs; *albo: lictores, quod jussi sunt, faciunt* ⁵¹ haud mutato vultu ⁵² immotis oculis ⁵³ atrox spectaculum intueri, contemplari.

XXVI. TITUS MANLIUS TORQUATUS.

³⁹ Podobny przykład bezwzględny surowości i dał z na swym synu Titus Manlius Torquatus, ten

sam, który młodzieńcem będąc 3 w wojnie z Gallami 4 z Galliem ogromney wielkości 5 sam na sam się spotkawszy 6, zabił go, i złoty łańcuch z niego zdarły na szyi sobie zawiesił 7, od którego zdarzenia 8 Torkwatem go nazwano. Ten iako 9 konsul wysłany z woyskiem na wojnę z Latynami 4, z ważnych przyczyn wydał rozkaz 10, ażeby pod karą śmierci 11 żaden Rzymianin 12 nie ważył się bez pozwolenia iego 13 osobno 14 spotykać się 15 z nieprzyjacielem. Jednakże tak się wydarzyło 16, iż własny 17 syn iego przeciwko temu rozkazowi 18 zgrzeszył. = Wysłany na zwiady 19 z oddziałem 20 kon- 40 nicy 21, napadł na Geminiusza Meczyusza 22 zacnego i odważnego młodzieńca 23, rodem z Tusculum 24 który w tym samym, co 25 i on, zamiarze, wyjechał był 26 z obozu, i od niego na pojedynk wyzwanym został 27. Przyjął wyzwanie Manliusz, i tak mu się szczęśliwie powiodło 28, że trupem położył 29 przeciwnika, zbroję zdiał z niego 30 i iako 9 zwycięzca do obozu wrócił. Ale konsul nie puścił synowi bezkarnie 31 tego zgwałcenia prawa 32: naprzód 33 Manliusza za odwagę wieńcem udarował: ale potem osmagać różgami i toporem głowę mu uciąć kazał.

1 severitas nil nisi officium respiciens 2 edere 3 adolescens quum esset 4 wojna z Gallami i z Latynami; bellum gallicum, latinum, albo b. cum Gallis gestum, cum Latinis gerendum, podług Cz. I. XXII. c. 2 5 eximia corporis magnitudine, proceritate 6 singulari pugna congrēdi cum aliquo 7 zdarły z zabitego złoty łańcuch (torques aureus, alicui detrahere alqd) na szyi sobie zawiesił (collo suo circumdare.) 8 przez samo unde 9 z. Wst. 23, 3 c. 10 wyd. rosk.; edicere 11 poena capitis proposita 12 ut ne quis Romanorum, poena cet. 13 suo injussu 14 extra ordinem 15 in hostem pugnare 16 nihil secius accidit, ut cet. 17 opuścić 18 edictum 19 explorandi causa, albo: ad hostes explorandos 20 manus 21 przy wyrazach ilości za equitatus, peditatus, bierze się zawsze concretum equites, pedites 22 Geminius Mettius 23 adolescens nobilis ac strenuus 24 Tusculo oriundus, lepięy Tusculanus 25 idem, qui — zob. Wst. 22, 5 26 egredi 27 provocare alqm, ut ferro secum certet, depugnet 28 Manliuszowi, który wyzwanie przyjął (Partic. haud detrectare certamen, ad quod sum provocatus), udało się (contigit mihi) iż i. d. 29 obtruncare 30 i zdiałwszy z niego zbroję (spolia alicui detrahere) 31 non patior impūne alqd fieri ab aliquo 32 p. violare legem tutay wtasciwięy disciplinam militarem) 33 przytączyć do poprzedzającego; lecz wieńcem (corona) za odwagę (virtutis ergo) udarowanego smagać i. t. p. i. t. d.

Nie bronią tylko ale i wielkością umysłu nie-
przyjaciela zwalczyć można.

XXVII. M. FURIUS CAMILLUS.

41 Kamil, który późniéy Rzym od Gallów ocalił i dla
tego za drugiego założyciela Rzymu i był uważany 2,
poczciwością 3 swoją zdobył 4 miasto Falisków,
Falerii, które przez długi czas bronią na próżno usi-
łował opanować 5. Pewien nauczyciel 6 podste-
pnym sposobem 7 dzieci najznaczniejszych 8 obywateli
pod pozorem 9 przechadzki do obozu rzymskiego za-
prowadził, i stawiony 10 przed Kamilem oświadczył,
że mu poddaie 11 miasto, pod moc iego poddaiąc 12
dzieci, których rodzice naywiększe mają 13 znacze-
nie w mieście: spodziewał się zaś wielkiéy za to od
Kamila nagrody 14. Lecz on 15 oburzoy 16 tak po-
dłą zdradą, zamiast 17 nagrody, obnażyć 18 zdraycę
kazał i związać mu w tył ręce 19; potém 20 dał
chłopcom różgi, aby 21 go smagając 22 zapędzili na
powrót 23 do miasta. Ta poczciwość i sprawiedli-
wość Kamila tak wielki miała wpływ 24 na Falis-
ków, iż dobrowolnie 25 miasto Rzymianom poddali.

¹ alter Romae conditor ² habere ³ probitas, justitia ⁴ ca-
pere ⁵ usił. opan t. i. zdobywał był p. oppugnare ⁶ ma-
gister juventutis ⁷ perfidiose ⁸ nobilis ⁹ udając (simulare),
że ie na przechadzkę (ambulare) prowadzi (producere)
¹⁰ adduci ad ¹¹ dedere ¹² in potestatem tradere ¹³ esse magna
auctoritate inter suos, magno honore apud suos; plurimum aucto-
ritatis habere in civitate ¹⁴ p. praemium accipere ¹⁵ at ille
¹⁶ aversari, detestari alqd. Lepiéy tak: ale Kamil, w któ-
rym tak p. zdrada obrzydzenie wznieciła (indignatio-
nem mihi movet alqd) ¹⁷ w mieyscu n. ¹⁸ nudare, denudare,
vestibus nudare alqm; ei vestes detrahere (Particip.) ¹⁹ manus
post tergum illigare, revincire alicui ²⁰ p. que pryczepione do
Słowa dare ²¹ ktdremiby go sm. — z. Gram. §. 211 ²²
²² caedere ²³ retro agere ²⁴ adeo movere alejs animum ²⁵ ultro,
sponte, sua voluntate, albo przez ipse.

XXVIII. 1. CAJUS LUSCINIUS FABRICIUS.

42 W wojnie z Pirusem, Królem Epiru, szczegó-
lniéy się Rzymianie wślawili i męstwem i wielkością
umysłu; osobliwie zaś K. L. Fabrycysz, stary sena-
tor, który na małym przestając 2, wiele odwagi i roz-
tropności posiadał 3. Po bitwie pod Heraklęą w Lu-

kanii posłanym był z dwoma innymi Rzymianami do Pirusa względem ⁴ wykupienia ieńców. Król również dumny iak ⁵ wspaniałomyślny, i bardziéy porywczy ⁶ w robieniu planów ⁷, niż wytrwały ⁸ w ich wykonywaniu, bardzo gościnnie ⁹ przyjął posłów, w nadziei ¹⁰, że przybyli z prośbą ¹¹ o pokóy. Chociaż bowiem za pomocą słoniów pod Herakleą zwyciężył Rzymian; to ¹² strata, iaką poniósł ¹³ w bitwie, tak dalece o męstwie ich go przekonywała ¹⁴, iż sobie życzył ich przyiaźni ¹⁵. Lecz posłowie iedynie tylko ¹⁶ o wykupieniu ieńców mówili; czego im Pirus nie zdawał się odmawiać ¹⁷. — Potém z Fabrycyuszem sam na sam ¹⁸ rozmawiał. Słyszał o iego ubóstwie ¹⁹; i dla tego spodziewał się, że go darami i obietnicami ²⁰ pozyskać potrafi ²¹. Ale Fabrycyusz oboygiem wzgardził. Nazaiutrz usiłował nagłym przestachem ²² wzruszyć odwagę ²³ iego. Postawił ²⁴ w pokoju za zasłoną ²⁵ słonia ogromnéy wielkości ²⁶; który za danym znakiem, podczas gdy ²⁷ król spokojnie rozmawiał ²⁸ z Fabrycyuszem, okropnie zaryczał ²⁹ i trąbę ³⁰ swoię Fabrycyuszowi koło głowy owinął ³¹. Ale poczciwy Rzymianin nie dał się tém ustraszyc ³², i z uśmiechem ³³ rzekł do króla: ani złoto, któres mi wczoray ofiarował ³⁴, ani słon, którym dzisiay przestraszyc mnie chciales, nie zdola zachwiac wierności moięy dla oyczyzny ³⁵. Król tą wielkością umysłu ³⁶ wzruszony, oddał mu wielu ieńców bez okupu ³⁷.

43

¹ insignem gloriam sibi parere aliqua re ² paucis contentus ³ multum valere aliqua re — virtus — consilium ⁴ de lub ad ⁵ pariter (aeque non minus) ac, et, atque ⁶ acer ⁷ consilium capere ⁸ constans ale zob. *Wst.* 20, 5. ⁹ admodum (perquam) hospitaliter excipere alqm ¹⁰ przez sperare ¹¹ p. *Imiesł. przyszyły lub Supinum* Słowa petere ¹² p. tamen położone po Rzezczoowniku ¹³ damno afflicti; cladem accipere, sentire. *Lecz zob. Wst.* 22, 6 ¹⁴ adeo convincere, persuadere alqm de aliqua re; albo p. tantam de virtute alcjs opinionem concipere — a clade lub damnum będzie *Ablat. instrument.* — *położyć to biernie* ¹⁵ alqm sibi amicum reddere, adungere; amicitiam cum aliquo facere; recipi in amicitiam alcjs — *życzyć sobie t. i. pragnąc velle, optare, cupere* ¹⁶ non nisi (tantummodo, duntaxat) de r. c. verba facere ¹⁷ nie odmawiać i t. d., precibus alcjs locum relinquere; alcjs preces non repudiare; alqd non rennuere ¹⁸ arcano, secreto, in occulto collōqui cum aliquo ¹⁹ p. in egestate versari, vitam in egestate degere ²⁰ pollicitationes; larga promissa ²¹ sibi conciliare, in partes suas trahere, ad studium sui

perducere aliquem ²² subitus terror ²³ conuultere animum ²⁴ collocare ²⁵ aulaeum ²⁶ immāni corpore ²⁷ dum: o czasie z. Gr. §. 208 ²⁸ sedate, placide colloqui, sermocinari cum aliquo; placidis sermonibus occupare aliquem, placidos sermones conferre cum aliquo ²⁹ horrendum barritum edere, tollere ³⁰ proboscis, manus ³¹ circumdare aliquid alicui rei, complecti aliquid aliqua re ³² nullo terrore a statu dejici posse, animum ostendere intrepidum ³³ *i uśmiechając się* (subridere), o Królu, rzecz, ani i t. d. ³⁴ aliquid me daturum polliceor ³⁵ fidem, quae patriae debetur, labefactare ³⁶ p. tanta indoles animi ³⁷ (redemptionis) pretium.

2. Dalszy ciąg.

44 Tenże sam Fabrycyusz, który iako 1 poseł tak wielkie przywiązanie 2 do oyczyzny okazał, dał i nieprzyjaciółom dowód swoihey rzadkihey pocziwości 3. Gdy go iako 1 konsula wysłano wraz 4 z Emiliuszem Papem 5 przeciwko Pirusowi; w krainie 6 tarentyńskihey obóz swój założył 7 naprzeciwko obozu króla. Tu odebrał list od Tymochara 8, iednego 9 z przyjaciół królewskich — którego Claudius Quadrigarius Nicyaszem nazywa i nadwornym króla lekarzem 10 czyni 11 —, w którym 12 mu przyrzekał 13 otruc 14 Pirusa za znaczną iaką nagrodę 15. Ale Fabrycyusz zamiast 16 korzystać 17 z téy zdrady odkrył 18 raczhey za zgodą 19 kollegi swego i za zezwoleniem 20 senatu całą rzecz Pirusowi, nie wymieniając 21 iednak zdraycy, i przestrzegł 22 go, aby ostrożnihey działał i uważał, iakim 23 ludziom powierza swoię całość. Zdziwiony 24 tak wielkim pocziwością 25 dowodem Pirus miał zawołać: »Łatwihey zaiste byłoby słońce w swoim biegu zatrzymać 26, niżeli Fabrycyusza od pocziwości oddalić 26a i zaraz Rzymianom odesłał wszystkich ieńców, których miał u siebie, i Cyneasza powtórnie wyprawił do Rzymu, aby się starał 27 o pokóy i o przyiaźń; Rzymianie też 28, aby się nie zdawało 29, że raczhey dla zysku 30 niż z przywiązania do cnoty wzgardzili 31 zdradą, z swoihey strony 32 tyleż 33 ieńców królowi odesłali.

¹ z. Wst. s. 28, 3. ² amorem patriae probare: se patriae amantissimum praebere, praestare; albo insigne documentum dare pietatis in patriam ³ singularis iustitia — z. poprzedz. notę ⁴ una, (bo obydwu wystani byli razem; simul znaczyłoby w iednym czasie ale każdy z osobna) ⁵ Aemilius Papus ⁶ ager ta-

rentinus ⁷ castra sua castris alcjs opponere; c. s. ponere e regione castrorum alcjs ⁸ Timochäres ⁹ e numero ¹⁰ princeps regis medicus ¹¹ przez esse i dicere ¹² t. i. przez który (Abl. instrum.); bo to właśnie stanowiło treść listu; in quibus znaczyłoby, że list innéy był treści, a tę okoliczność także w sobie zawierał ¹³ polliceri; które się od promittere różni tak iak nasze przyrzec od obiecać; pierwsze mieści w sobie uroczyście zaręczenie, którego niedotrzymanie pociąga za sobą niestawę, drugie jest prostém oświadczeniem na przyszłość. Często iednak obydwu używaią się bez różnicy; osobliwie promittere za polliceri w znaczu, bierném, którego polliceri nie ma ¹⁴ veneno tollere, necare alqm; ei praebere venenum ¹⁵ accipere amplum praemium (Abl. abs.) albo przez datur pr. i si. Alé wturący to zdanie zaraz po SE zaczynaiącym Konstr. Accus. c. Inf. ¹⁶ p. tantum abest ut, — ut. zob. Cz. I. str. 55 r ¹⁷ aliqua re ad suum commodum uti; albo p. delectari aliqua re ¹⁸ aperire ¹⁹ p. consentire ²⁰ probare ²¹ indicare; albo p. celare (ukryć) proditoris nomen. Abl. abs. ²² monere ²³ qui (z. Wst. 22, 6) — alcjs fidei credere salutem ²⁴ obstupesceri ²⁵ virtus, probitas ²⁶ avertere a. Alé zdanie trzeba ułożyć odwrotnie podług Gr. str. 237 pod non minus i t. d. ²⁷ tutay p. petere lub impetrare alqd; albo agere de ²⁸ nie etiam, ale quoque z. wyżéy XXV 22 ²⁹ z. Cz. I. XVII kł ³⁰ p. motus, ductus aliqua re; albo same Abl. instrum. albo dla tłumacząc przez ob. — zysk, lucrum; prz. do cnoty, virtutis studium, amor ³¹ abhorrere a ³² t. i. także p. et ipse ³³ totidem; lub par numerus.

XXIX. P. CORNELIUS SCIPIO AFRICANUS.

Gdy Scypio zdobył nową Kartaginę, osadę Kar- 45
tagińczyków w Hiszpanii, przyprowadzili mu żołnierze
poymaną nadzwyczajną piękności dziewczę ¹.
Widok iéy ² wzbudził w sercu młodego bohatera ³
tak wielką żądę ⁴, iż zrazu ⁵ chciał ją dla siebie za-
trzymać ⁶; w krótce ⁷ iednak uczciwszą ⁸ i godną
bohatera ⁹ myśl powziąwszy, powściągnął ¹⁰ namię-
tność ¹¹ i dziewczę o miejsce urodzenia ¹² i o rodzi-
ców zapytał. Odpowiedziała, że jest panną wyso-
kiego rodu zrodzoną w Celtyberyi ¹³ i zaręczoną ksią-
żęciu celtyberskiemu ¹⁴ imieniem Allucius. Natych-
miast więc Scypio rodziców i oblubięca do siebie
przyzwawwszy ¹⁵: oto jest ¹⁶, rzecz, wasza córka i
oblubięca z tą samą czcią ¹⁷ u mnie, iakby u rodzi-
ców zchowana, weźcie ją bez okupu ¹⁸ i bądźcie
przyjaciółmi Rzymian ¹⁹. = Młodzieniec uszanowa- 46
niem i radością przeięty ²⁰ za rękę Scypiona uia-
wszy ²¹, bogów wzywał, aby mu ten wspaniały czyn
hojnie wynagrodzili ²²; rodzice zaś nie mniej tą umy-

slu wielkością ²³ wzruszeni, błagali go, aby złoto, które na okup ²⁴ córki przynieśli, nie jako nagrodę ²⁵ lecz jako dowód ich wdzięczności przyjąć raczył ²⁶. Nie mogąc się oprzeć ²⁷ ich prośbom, przyjął Scypio złoto; ale ie natychmiast Allucyuszowi na pomnożenie posagu ²⁸ podarował. Uradowany ²⁹ młodzieniec wróciwszy ze swoimi do domu, głosił ³⁰ między ziomkami zasłużone Scypiona pochwały. »Młodzieniec, rzecze, ³¹ przybył do Hiszpanii, bóstwo raczył niż człowiek ³², który nie mniey ³³ dobrodziejstwy iak bronią wszystko pod moc, swoją podbił ³⁴;« a zebrawszy 1400 iazdy ³⁵ w ³⁶ kilka dni do Scypiona powrócił. ³⁷

¹ puella eximiae pulchritudinis ² cuius adaspectus ³ p. dux, imperator, bellator ⁴ libidinem excitare in animo ⁵ primo ⁶ uxoris loco habere ⁷ mox ⁸ honestiores sensus animo concipere *Particip. praes.*; salubrius consilium inire (*Part. praet.*) ⁹ vir fortis; *godny, za dignus lepiéy qui i decere* ¹⁰ coercere, comprimere, cohibere ¹¹ libido ¹² patria, solum natale — albo p., ubi et quibus parentibus natus, editus sum ¹³ apud Celtiberos illustri loco natus ¹⁴ Celtyberów ¹⁵ accire ¹⁶ en ¹⁷ eodem honore, quo si apud p. fuisset, habita; albo quae apud me eadem fuit reverentia, qua apud p. fuisset ¹⁸ pretium ¹⁹ *Dativ. Bo tu amicus stoi przymiotnie w znaczeniu; sprzy- iaiący, przyiazny* ²⁰ pudore et gaudio perfundi ²¹prehendere (complecti) dextram alcjs ²² dignam tanto (tam praeclaro, egregio, magnanimo) facinore gratiam referre ²³ animi magni, excellentis documentum ²⁴ *na okupienie (redimere) c.* ²⁵ non praemii, mercēdis loco, sed grati animi documentum ²⁶ velle, non gravari ²⁷ p. vinci precibus. *Albo: quum id, quod tanto opere petebant, Scipio denegare (abnuere) non posset; także preces alcjs repudiare* ²⁸ ad augendam dotem; albo donum dotale iako Apozycya ²⁹ laetus, gaudio affectus ³⁰ celebrare laudes alcjs; albo: meritis alcjs laudibus implere populares suos ³¹ opuścić: *a co tu przytoczone, to wyrazić w mowie ubo- czney, zależący od stoiącego wyżey głosić* ³² *dostownie, albo przez diis simillimus* ³³ *po łac. nie bardziéy bronią, niż d. — z. Gr. §. 244, 5. na końcu pod non minus* ³⁴ p. vincere ³⁵ *zob. wyżey XXVI. notę 21. i Gr. §. 137. 4.* ³⁶ post, intra ³⁷ reverti (*Depon.*); *ale Perfect. i co od niego pochodzi używa się częściéy od Słowa Niedepoens, reverto.*

ODDZIAŁ DRUGI.

Historia przez Krasickiego. ¹

I. **W**szyscy o tém wiedzą ², że w kraiu Lu-
gnagianów są ludzie takowi, którzy umrzeć nie mogą.
Rodzay tych nieśmiertelnych ludzi ³ zowią Strutel-
burgs. Sławny ⁴ Gulliwer, autor rzetelności niepo-
ślakowaney, tak o nich pisze:

»Trafia się niekiedy, iż urodzi się dziecię ze zna-
»mieniem ⁵ czerwonym okrągłym w pośrodku czoła.
»To znamie oznaczające człowieka umrzeć nie mogą-
»cego ⁶, z początku nieznaczne ⁷, coraz się powięk-
»sza; od lat dwunastu ⁸ do dwudziestu ma kolor zie-
»lonawy; staie się potem błękitne, w czterdziestym
»piątym roku czarne iak węgiel, i odtąd się nie odmie-
»nia. Ludzie takowi do lat trzydziestu podobnie żyją
»iak i drudzy, od téy pory tęskności niezwyčajney
»doznają ⁹; ta coraz się bardziéy powiększa; a gdy
»do lat ośmiudziesiąt przychodzą ¹⁰, czują wszystkie
»przywary ¹¹ wieku tego; przeświadczenie ¹² zaś nie-
»ustannéy trwałości napelnia ich rozpaczą ¹³ i sprawia
»to, iż się stają nieznośnymi i sobie i innym.«

¹ conscripta a Krasickio; *albo*: auctore Krasickio ² *Wia-*
domo to iest wszystkim (notum alicui est; constat inter;
lub neminem fugit, latet, praeterit); — *kraiy*, terra; — *być*,
reperiri ³ *ten nieśmiertelny ludzi* rodzay ⁴ *sławny*
nobilis, clarus, nie ceber) między dziełopisami G.
o którego rzetelności nikt nigdy nie powątpiewał
(fidei alicujus in dubium vocare — biernie) ⁵ *signum, nota —*
w pośrodku medius, a, um; bo w pośrodku znaczy tyle co
nie na boku ale ku środkowi; — in medio (Subst.) frontis
znaczyłoby: w samym środku ⁶ *ponieważ posse nie ma*
Imiestowu, więc albo rozwiązać przez qui, albo lepiéy wyrazić
przez: morti non obnoxius; nunquam moriturus; ea conditione
natus, ut ipsi haud unquam moriendum sit ⁷ *exiguus; — coraz,*
paulatim, sensim, pedetentim ⁸ *od roku 12 i t. d. — iest*
koloru (Ablat.) zielonawego (subviridis); który potem
staie się błękitnym (caeruleus) a nareszcie w 45 roku
(dodadź: zamienia się na abire in) czarny, i więcéy
się i t. d. ⁹ *aetas mihi molesta esse incipit* ¹⁰ *vitam perducere;*
pervenire — o czasie zob. Gr. §. 208, 2 ¹¹ *vitium* ¹² *to zaś,*
iż wiedzą, że nieustannie trwać będą (*vita mea sine*
caeritura est; perpetuo mihi in hac vita commorandum, manendum
est) ¹³ *ad desperationem adducere.*

2 II. Tego jestem rodzaju¹ ia, który przypadki² życia moiego pisać przedsięwziąłem. Urodziłem³ się w kraju Lugnagianów, w mieście Gagnapp, i skoro rodzice fatalne znamie na czole moiém postrzegli, napelnieni byli żalością⁴, iż tak nieszczęśliwe stworzenie wydali na świat. Do lat osmdziesiąt⁵ żyłem w oyczyźnie zwyczajnym trybem, ożeniłem się w dwudziestu pięciu. Szczęściem⁶ żona moja była nieplodna, oszczędziła⁷ mi przykrości żalowania straty przyszłych potomków. Umarła, gdy miała lat siedmdziesiąt dziewięć. A |że⁸ wyborne iey przymioty słodziły przykreść życia moiego, właśnie od czasu iey śmierci zacząłem czuć⁹ niezmierny ciężar trwałości moiéy ustawicznéy. Ci, z którymi od młodości miałem zachowanie¹⁰, krewni, przyjaciele wymarli; ich następcy¹¹ stronili od towarzystwa¹² nierównego wiekiem i sposobem myślenia. Wspólnieśmiertelni¹³ też mając, co i ia przywary, nienawiedzili¹⁴ mnie tak, albo bardziéy ieszcze, niżeli ia ich; zgoła¹⁵ próżny ciężar ziemi, sobie przykry¹⁶, innym nieznośny, w śmierci, którój dostąpić nie mogłem, zakładałem¹⁷ naywiększą szczęśliwość.

1 *Z rego r.* 2 *varii casus*, — *enerare* 3 *lucem adspicere*, in vitam edi; — *kraiy*, *fines*; — *Gagnappii*, *orum* 4 *aegritudine*, *sollicitudine affici*; — *stworzenie przez puer*, *infans*; — *wydadź na świat* in *lucem edere* 5 *do roku i t. d.* — *ratio vulgaris* — *vitam agere* 6 *bono Dativ. podług Gr. §. 167, 6)* *mih i est*, *quod* — —; *percommode ita accidit*, ut 7 *ta bo-wiem rzecz sprawiła, iż nie mając dzieci, nie miałem i żalu (luctus), którzyby mi ich strata (mors, abitus jactura) przynieść musiała (adferre i necesse est. Będzie Acc c. Infin. Ale ten koniec wyrazić biernie).* — *Obydwa nie mieć wytłumaczają się przez carere; które równie znaczy być pozbawionym czego, iak i być wolnym od czego. Bo chociaż Cycero (Tuscul. I. 36) mówi: Carere hoc significat, egere eo, quod habere velis. i. Carere in malo non dicitur; to jednak sam używał: Carere dolore, — suspitione, — crimine, — culpa, — feбри, omni malo i t. d.* 8 *Quumque*; — *przymioty virtus (singul.)*, *indoles animi*, *animi bona (neutr. plur.)* — *słodzić*, *lenire*, *levare*, *minuere*, *leviorem reddere molestiam* 9 *przez śmierć iey stało się, iż mi życie wiecznie trwać ma-iące zdawało się być ciężarem niezmiernym (onus intolerabile, gravissimum, Aetna gravius)* 10 *est mihi consuetudo cum aliquo; usu, consuetudine conjunctum esse cum al.* — *od młód*, *a puero*, *a pueritia*, *a prima aetate* 11 *quique eos sequuti, ex iis nati sunt, ii cet.* 12 *fugere, vitare, consuetudinem; hominis; nierównego i t. d. p. neque — neque; — spo-*

sóó m. ingenium ¹³ ejusdem immortalitatis particeps; — *miéć przywary*, laborare vitis iisdem, quibus alter ¹⁴ odio habere aliquem; magno (maiori) odio ferri in aliquem ¹⁵ ne multa (sc. dicam); *albo quid quaeris? którego Łacinicy adverbialnie używają w tém znaczeniu w opisach; osobliwie w listach. Tuby się zdania najlepiej dały potążyć przez itaque lub atque ita; — inane pondus* ¹⁶ molestus ¹⁷ ponere; *albo aliquid puto esse summum bonum.*

III. W tak okropnym stanie ¹ przetrwałem lat ³ trzydzieści dwa; gdy jednego czasu ², nie mogąc znieść wzgardy publiczney, z którą mnie traktowano, umyśliłem porzucić ³ towarzystwo ludzi, i wpośród dzikiego zwierza życie przepędzać, żebym ⁴ mógł zastać łupem ich żarłoczności. Nie wiedząc ⁵ sam gdzie idę, szedłem ku południowi, i minawszy wiele miast i wsi, nieznacznie zaszedłem ⁶ w dzikie stepy, dalej w lasy nieprzebyte. Uważałem nie bez ciężkiego żalu ⁷, iż piętno nieśmiertelności moiej zrażało wszystkie zwierze ⁸. Lwy, dziki, tygrysy przechodziły koło mnie, i wzgardę niby ⁹ okazując, żadney mi szkody, nawet przykrości nie czyniły.

¹ misera conditio, *albo aerumnae, arum; przetrwać p. vivere; albo: miseram trahere, vivere vitam* ² tandem. *Lecz zrobić z tego zdania główne bez Gdy, albowiem niżej przez ten Spóynik Imiestów mogąc w łacinie musi być rozwiązany: Naręście, gdym nie mógł znieść dłużej, że mną wszyscy gardzili (gardzą mną; alicui in contemtionem veni)* ³ fugere; — *wpośród, inter, albo cum* ⁴ abym, *gdybym mógł, od drapieżnych zwierząt (rapax bestia) rozszarpanym został (dilacerare, laniare)* ⁵ *Puściwszy się w drogę, (ingredi iter), ani, dokądbym szedł, dosyć wiedząc, podobny błahającemu się szedłem* ⁶ *paulatim deserri aliquo — dzikie stepy, solitudines vastae; deserta (plur. neutr.); regiones desertae; — dalej i t. d. tak wyrazić: po których następowały (excipere aliquid) lasy nieprz. (silvae in immensum pertinentes, se diffundentes)* ⁷ *magnus dolor* ⁸ *iż zwierzęta spostrzegłszy (conspicio) piętno n. m. zrażone (horrore percuti) cofały się (refugere)* ⁹ *lepię się wyda w łacinie, kiedy się ta myśl uzupełni, na przykład w ten sposób: iak gdyby gardziły podtém (villis) ciałem, z którego żadney nie mogły się spodziewać zdobyczy (inde nullam praedam sperare possum; hoc haud unquam praedae mihi futurum esse spero), nie tylko szkody (detrimentum), lecz nawet (ne — quidem) przykrości (offensio) żadney mi nie czyniły (afferre).*

4 IV. Szedłem więc coraz dalej ¹ przepływając ² bez żadnego niebezpieczeństwa rzeki szerokie i bystre, przebywając góry ledwo dostępne ³, przepaści głębokie. Ze zaś gorącość powietrza ⁴ zbytecznie poczęła mi dokuczać, udałem się ⁵ na północ, i po długiej podróży, upatrzyłem miejsce iedno dość przyjemne, gdzie między skałami piękną dolinę dzielił bystry po kamykach spadający strumyk ⁶. Cień cedrów stoletnich ⁷ uśmierzał upały słoneczne, a w pobliskiemy skale pieczary ⁸ iakby kunsztem ręki ludzkiej sporządzone ⁹ stały mi się miejscem wygodnym dla spoczynku i ochrony ¹⁰. Kontent, ile w moim stanie być mogłem, przepędziłem w tém miejscu lat kilka ¹¹; gdy razu iednego wyszedłszy pomiędzy skały, a przypatrując się strumykowi, który z wielkim szumem ¹² z wierzchołka prawie iedney z nich spadał ¹³ w dolinę; nieznacznie miłym uieży snem, rzuciłem się pod cień niewielkiego drzewka, i zasnąłem smaczno.

¹ longius ire pergere; ulterius progredi, procedere ² transnatare; *lepiéy* nando transire, trajicere ³ montes inaccessi *raz tylko stoi w Pliniuszu (h. n.); lepiéy więc opisać przez: montes, qui transiri, superari vix possunt; albo lepiéy: insuperabiles fere montes, invii, m. per quos nullus (vix ullus) transitus esse videtur; montes invii nec triti antea* ⁴ solis ardor, aestus, calor vehementius urit, quam ut — *albo ferventiór est, quam qui — cet. (Zob. Cz. I. str. 55, notę o.)* ⁵ se vertere; *na*, versus; — *podróż peregrinatio; upatrzeć, nancisci — a iedno nie wyrazi się wcale.* ⁶ amoenus rivulus, inter lapides saxaque rapido cursu labens, pererrat, interfluit vallem, per mediam vallem fluit, liquidas trahit aquas. ⁷ *przez vetustus; uśmierzać, temperare, lenire, propulsare, arcere.* ⁸ spelunca, specus, caverna. ⁹ artificium, ars, manus; manus et ars hominum. ¹⁰ tutus et tranquillus ad quietem locus; *stać się praebere (t. i. dać co)* ¹¹ *W tém schronieniu (recessus) spokojnie, i ile podobnym było (quoad fieri potest) w moim stanie (his rebus, in tali tempore, hoc rerum statu), przyjemnie lat kilka przeżyłem (vivere); a wyszedłszy (progredi) pom. sk., bliżej niżem był zwykł, przypatrywałem się (intueri, contemplari) strumieniowi, który — —; gdy mnie nieznacznie napadł (me imprudentem, non sentientem occupat), i rzuconego (stratus) pod drzewem mocny (arctus) uiął (complecti, opprimere) sen. — Można też w pierwszym miejscu położyć somnus, a w drugim sopor (mocny sen) z Przymiotnikiem; suavis, placidus. Także: arctior insequitur somnus. — O czasie i Trybie Słów zob. w Cz. I. XVIII. 4. str. 56* ¹² strepitus aquarum; *Przyimek cum lepiéy opisać z VVst. 13, 2, b* ¹³ decurrere, devolvi, praecipitare (*iako intransit, bez se; bo forma zwrotna używana jest pospolicie w znaczeniu rzucać się, zeskakiwać gwałtownie.*)

V. Obudziwszy się, drzewu temu, weale ¹ mi ⁵ przedtém nieznaiomemu, zacząłem się przypatrywać, a postrzegłszy ², iż ze rdzenia iego tłusta iakowás massa na kształt żywicy ³ wychodziła, wziąłem ⁴ iéy nieco i włożywszy w usta, uczulem smak przedziwny, i tegoż momentu, nie wiem czy sen, czyli mdłość tak mnie opanowała, żem zupełnie od siebie odszedł. Obudziłem się, gdy świtać poczynało, a żem około południa owéy massy skosztował, mniemałem więc, iż w tym stanie musiałem być godzin kilkanaście.

Czułem ⁵ po przebudzeniu iakowás odmianę, i wewnętrzną rewolucyą ⁶ i ledwom sobie ⁷ mógł wierzyć, gdy przedtém nie mogąc ⁸ się prawie ruszyć bez pomocy laski, porwałem się rzesko i stanąłem na nogach ⁹. Nie opłonąwszy ¹⁰ z pierwszego ieszczé zadziwienia, skoczyłem ku strumykowi, i w czystéy iego wodzie zobaczyłem się w postaci młodzieńca piętnastoletniego, bez zmarszczków, bez siwizny, a co naypożądańsza, bez owéy szkaradnéy plamy na czole. Ledwo obiać mogło serce moje zbytek radości. ¹¹

¹ omnino, prorsus. ² lepiéy opuściwszy a postrzegłszy, połączyć zdania: z którego rdzenia wychodziła i t. d. ³ spissus quidam liquor resinæ similis ⁴ którégó smaku chcąc doświadczyć (naturam rei gustu explorare), nieco (paullulum) włożyłem w usta (in os inserere); i w tym samym momencie (temporis punctum, t. momentum) przed. iéy smak (sapor perjucundus, suavissimus) tak mocną mdłość (tam gravis torpor, tantus stupor) i głęboki z (cum albo p. ex) nią sen (altus somnus, arctus sopor) mi sprawił (afferre), iżem od — — odszedłszy (a sensu mentis abstrahi, de statu mentis dejici) przez godzin kilka leżał zupełnie bez czucia (ab omni sensu alienatus); gdym bowiem około południa (meridiano tempore, circiter meridiem) owéy m. był sk., obudziłem się (somno solvi) dopiero gdy (przez non prius, quam Gr. §. 236. U. 1) już św. pocz. — Kiedym przyszedł do siebie; (ad se redire, mentem recipere) i t. d. ⁵ sentire mihi videor; ⁶ facta corporis mutatio et quaedam naturæ meæ quasi conversio. ⁷ ego ipse; mei sensus (plur.) ⁸ gdy, który przedtém nie mogłem się być ruszyć z mieysca, iak tylko (nisi) oparty (niti) na lasce; — albo: który przedtém, aby się ruszyć z mieysca, kiem się podpierać sustinere se, corpus, artus) musiałem, wtenczas i t. d. ⁹ incredibili celeritate prosilire sequè in pedes conjicere, conferre, proripere. ¹⁰ Jeszczem nie był ochłonął z zadziw. (se recipere, colligere ex stupore), którą mi sprawiła (afflicere aliqua re) tak nagła odmiana, gdym skoczył (currere aliquo; celeri cursu petere

aliquid; cursu tendere ad) *ku str.*, i przeglądatąc się (se contemplari) w zwierciadle iego wód, zob. człowieka młodzieńczey postaci (Ablat. — bo mowa o zewnętrznęj postaci Gr. §. 149, 2) piętnast. (annorum circiter qu.) ¹¹ hoc tantum gaudium; — obićć, capere; serce animus. — *Albo*: majus est gaudium, quam quod universum capiam; — vehementer, mirifice delector aliqua re, ut prae gaudio vix mei compos sim; — nimio gaudio, quod ex aliqua re percipio, paene desipio.

6 VI. Tęy impet pierwszy ¹ gdy się nieco ukoil ², padłem na twarz ³, i adorując ⁴ naywyższą Opatrzność, dziękowałem ⁵ za tak wielkie dobrodzieystwo. Udałem się ⁶ natychmiast do owego szczęśliwego drzewa. Z wielkiem staraniem zebrałem wszystek ten zsiadły ⁷ sok, i napełniłem nim dość sporą puszkę, w tęy nadziei ⁸, że gdy do sędziwych lat ⁹ przyidę, tym sposobem znowu może będę mógł odmłodnić ¹⁰. Patrzałem ¹¹, czyli podobnego drzewka w bliskości nie znajdę, ale zabiegi moje były próżne. ¹²

Chęć powrócenia do ludzi opanowała natychmiast serce moje; udałem się więc w tęż stronę ¹³, iak mi się zdawało ¹⁴ z której przyszedłem: ale po trzymiesięcznyj podróży ¹⁵ żadnego człeka nie znalazłszy ¹⁶, resztę drogi odprawiałem iuż na domysł ¹⁷, i po bardzo długiem pielgrzymowaniu, poznałem na koniec, żeż zaszedł do kraiu mieszkalnego.

¹ przez: subita effusaque animi laetitia ² paululum comprimere, cohibere (czynnie: *gdym ukoil*) ³ in os procumbere ⁴ adorare, venerari; *nayw. Opatrzność*, providentia divina ⁵ pio animo gratias agere pro cet. ⁶ revertor i revento; ostatniego Perfectum szczególnię często się używa, inne formy od revertor ⁷ concretus; — *puszka pyxis* ⁸ ea spe (eo consilio, ea mente), ut, quum cet. — (*Lecz mieć trzeba baczność na prawidła mowy ubocznyj wyłożone w Gr. §. 218 i nast.; osobliwie §. 219, 1, 2 i — Dla Słowa przyidę zob. szczególnię §. 228 6 na końcu Uw.*) ⁹ seniles anni, senectus ¹⁰ repuerascere, juvenilem vigorem recuperare; *tutay można*; senectutem, senectam exuere, deponere, — *może*, forsitan, fortasse; *tutay także*: nimirum, duntaxat ¹¹ omnia circum oculis perlustrare, si qua forte ejusdem naturae arbor — inveniri possit ¹² labor irritus est, frustra suscipitur. *Tutay można skrócić przez*, sed frustra a dla połączenia zdań, następujące tak zacząć: *Skoro tylko młodociany umysł przywrócony mi został* (reddere), *powróciła i chęć obcowania z l.* (versari inter, cum): — *albo*: *Po odzyskaniu* (recipere) *młodoc. żywości, opanowała mnie* (incessit me, animum) *chęć* (cupido, alacritas) *powrócenia do l.* (redire ad consuetudinem hom. dia intermissam) ¹³ eodem iter dirigere, convertere, intendere, unde

eet. — easdem regiones petere, unde ¹⁴ takie zdania wręczone (iako mi się zdaie, iako mnie mam, iako powiadano, i t. d.) daleko rzadsze w łacinie, niż w naszym mowie: zazwyczaj robią się z nich zdania główne. Zob. Wst. 7. O zdawać się Zob. Cz. I. XVII. kł. ¹⁵ uszedłszy i t. d. (emetiri, progredi iter trium m.) ¹⁶ nancisci; incidere in; albo: aliquis mihi se offert — lecz użyć quum, postquam ¹⁷ reliquum conficere fortuna magis, quam consilio duce ¹⁸ peregrinatio.

VII. Widok kraiu mieszkalnego osobiwą wemnie ⁷ sprawił czulość ¹. Przez lat kilka od towarzystwa ludzkiego oddalony, z iednéy strony ² pragnałem mój rodzaj na nowo poznać: z drugiéy, obawiałem się dawniéy sprobowanych ³ niesmaków; a do tego nie wiedząc w iaki kray i do iakich ludzi przyszedłem ⁴, byłem razem ciekawym i niespokojnym.

Z pierwszego weyrzenia ⁵ kray się wydawał ⁶ piękny i ludny ⁷; role były dobrze uprawne, a zdaleka widać było ⁸ miasto, którego gmachy wyniosłe i okazałe ⁹, utwierdzały ¹⁰ mnie w zdaniu, że do narodu ćwiczonego, znającego się na rolnictwie i kunsztach trafił. ¹¹ O kilkanaście staj ¹² od miasta postrzegłem na boku ¹³ kilka domów niskich mniey ozdobnych, wniosłem sobie ¹⁴, iż to były mieszkania rolnicze, udałem się tam.

¹ varie affici ad spectu, specie, facie alicujus rei ² z iednéy strony; z dr. str. — przez quidem i sed simul ³ experior; którego Imięstów przeszły nawet w dobréy prozie biernie był używany (iako od niektórych innych Deperentia; np. comitatus uno fratre; confessum erimen; depopulatis agris; dimensus ager; emensa pars itineris; meditata oratio; metatis castris; pactae induciae; partito exercitu) — niesmak, molestia, incommodum ⁴ nieznaomość (ignoratio) mieysca i ludzi do kt. prz., wzbudzała niespokojność (solicitudine afficere z 4 pr.) w ciekawym umyśle (animus noscendi cupidus) ⁵ ad spectus, species. ⁶ apparere, videri ⁷ regio opulenta et hominibus frequens ⁸ conspici, cerni; ⁹ altus et splendidus ¹⁰ confirmare opinionem alejs ¹¹ populus peritus et agri colendi studiosus — trafić, devenire ¹² stadium. Ale Rzymianie oznaczali mnieyszg odległość zazwyczaj przez kroki: aliquot milia passum ¹³ recessus; — niski humilis; — mniey ozd.; ornata carens ¹⁴ które gdy miałem za m. i t. d.

VIII. Odzież moja ¹ niezwyczajna zadziwiła ⁸ mieszkańców; dzieci ² przestraszone z krzykiem ³ uciekły i pechowwały się; a tym czasem zbliżywszy się ⁴ ku mnie człowiek ieden sędziwy, dał mi rękę na znak

dobrego przyjęcia ⁵, mówił do mnie, ale anim ia iego ięzyka, ani on mego rozumieć nie mógł. Wszedłem ⁶ do domu porządnego z owym gospodarzem, przyjął mnie z wszelką ludzkością, i do stołu z sobą zaprosił. Gdy się uczta skończyła ⁷ domyśliłem się z gościów ⁸ iego, iż mnie prosił, abym się póty w domu iego zatrzymał, póki z miasta nie powróci; przestałem na iego żądaniu ⁹, on zatem poszedł. Około zachodu słońca powrócił i z nim pięciu innych: z tych czterech musieli ¹⁰ być żołnierze, mieli ¹¹ albowiem łuki w ręku i strzały w kołczanach; piąty zapewne ¹² ich wódz, dał mi znać przez giesta, iż potrzeba, abym szedł z nimi do miasta; dodał i to giestami ¹³, iż mnie bierze na swoją porękę ¹⁴ i nie mam się niczego obawiać. Szedłem natychmiast z nimi ochotnie. ¹⁵

¹ cultus corporis mei — *niezw. dodadź: w tym kraju (ibi) c. Genit. Gr. §. 139* — *zadziwić, admirationem alicujus movere* ² puer (*które się używa bez oznaczenia rodzaju iak nasze dzieci*) ³ clamorem tollere (*Abl. abs.*) ⁴ accedo; — *sędziwy actate provector, venerabilis; — ieden nie wyrazi się* ⁵ aliquem porrecta manu benigne salutatum alloqui ⁶ *potém wprowadził mnie do d. porz. (bene instructus) i przyjętego z w. l. (liberaliter excipere, tractare, habere), do st. zapr. (adhibere mensae, ad coenam)* ⁷ mensam tollere (*Abl. abs.*); *post coenam; albo p. surgere a mensa z postquam* ⁸ vultus et corporis motus; *albo gestus — dom, się, conicere, conjecturam facere, cognoscere, suspicari.* ⁹ *lubenter accipere conditionem* ¹⁰ *t. i. rozumiem że byli p. credo, albo: mihi verisimile, probabile videtur. Albo: czterech że byli ż. ztąd wnositem (conicere, intelligere), iż m. ł.* ¹¹ tenere — *i byli, opatrzeni (instruere, armare) kołczanami pełnymi strzał* ¹² *procul dubio* ¹³ *giestami nie potrzeba powtarzać* ¹⁴ *suscipere patrocinium alicujus; eum in fidem, in tutelam suam recipere; nie mam zob. Wst. 6, 9* ¹⁵ *alacri animo sequi.*

9 IX. Miasto było dość ozdobne, porządne i ładne ¹, domy inakszym prawda kształtem ² budowane, niżeli u nas, przystoynie iednak i wygodne ³. Zaprowadzono mnie do gmachu obszerniejszego ⁴ nad inne, domyśliłem się, iż to było mieszkanie króla, albo rządcy ⁵ tego miasta. Nie byłem zaraz przypuszczony do audyencyi ⁶, ale zaprowadzono mnie do iednej izby na ustroniu ⁷; stanął ⁸ u drzwi na warcie ieden z tych żołnierzy, którzy mnie przyprowadzili. Wkrótce potém wszedł do mnie człowiek sędziwy, który przez giesta pokazywał, iż mnie będzie uczył ięzyka

tamteyszego ⁹: chętnie na tém przestałem, i pokaza-
łem, iż mam wielką do tego ochotę. ¹⁰

Codziennie dwa razy przychodził do mnie nau-
czyciel; i w kilka niedziel już mogłem rozumieć gada-
jących, z czasem ¹¹ sam mówić dość dobrze nauczy-
łem się ¹². Po czterech miesiącach nauki zaprowa-
dzono mnie do rządzcy: odpowiedziałem na jego py-
tanie dostatecznie, tając iednak moję trwałość i przy-
miot balsamu. Pudełko, gdzie był zachowany ¹³, by-
ło złote; bojąc się więc, żeby dla szacunku kruszcu ¹⁴
obywatele tamteysi nie wzięli mi go, kazałem podob-
ne z blachy ¹⁵ zrobić, a dawniejsze darowałem mi-
strzowi, wprzód pilnie maść owę wyiawszy ¹⁶.

¹ amplus, apte dispositus atque etiam venustus ² forma, ra-
tio; — *prawda p. quidem*; — *po u nas dodadź zwykły*
³ concinnus et commodus ad usum ⁴ amplus ⁵ praefectus
⁶ admittere alqm, ei aditum dare ⁷ pars aedium remotior;
u którego drzwi i t. d. ⁸ consistere custodiendi causa albo
przez excubias agere, habere ⁹ sermo illius terrae proprius
¹⁰ magnopere, valde cupere alqd ¹¹ succedente tempore
¹² *złączyć przez: tak iż — po 4 miesiącach* (elapso 4
mensium spatio) *mogłem być zapr. do kr., i na jego pyt.*
dost. odpowiedzieć (alicui quaerenti respondendo satisfacere):
utaitem iednak (silentio tegere; occultare, celare) *m.*
trw. (aeternitas, perpetuitas vitae; aeterna vitae conditio
i przym. (virtus) *bals.* (balsamum, opobals. ¹³ asservari ¹⁴
pretio metalli allectus, invitatus, motus, inductus aliquis me pri-
vat aliqua re ¹⁵ *rozumie się żelazny; ale w łac. trzeba wy-*
razić: lamina ferrea albo ductile ferrum ¹⁶ promere.

X. Kray ten nazywał się Poro-stan; monarcha ¹ 10
Pooroch, którego Grecy według zwyczaju swego na-
zwali Porusem, gotował się ² na wojnę: wieść się
albowiem w okolicach rozeszła ³, iż lud iakiś od za-
chodu woienny, pod wodzem bitnym i zuchwałym ⁴,
wiele innych narodów zawoioiwawszy, zbliżał się ku
Indyi ⁵.

Rozumiano zrazu ⁶, iż byłem spiegiem tego ⁷
woyska, i dla tego straż mi była przydana ⁸; gdy więc
poznali, iż skądinąd przyszedłem, rządzca posłał mnie
do króla.

Nie było go w stolicy ⁹, wyszedł był albowiem
z woyskiem, chcąc nad brzegami Hidaspu bronić wni-
ścia ¹⁰ tym zbóycom przychodniom i ich hersztowi ¹¹,
tak albowiem lud ten gruby nazywał Macedonów, i
sławnego w Europie dotąd Alexandra.

Król, iakem był przed niego stawiony ¹², nie czynił mi wiele kwestyi ¹³, ale kazawszy mnie mierzyć ¹⁴, i widząc, żem miał wysokości stóp pięć i calów pół iedenasta, wziął mnie do swojego półku ¹⁵. Dano ¹⁶ mi łuk, strzały, dziedę iedną większą, drugą mnieyszą; a żem się nie umiał z tą bronią ¹⁷ obchodzić, setnik tak rzęsiło względem mnie używał kii ¹⁸, iż w kilka dni stałem się rycerzem ćwiczonym, i w moiéy professyi biegłym ¹⁹. W naszym kraiu ten rodzaj nauki ²⁰ nie był używany, ale też ²¹ nie było rycerzów.

¹ princeps, tutay rex; — według zw. sw., suo more ² parare bellum, arma; in bello apparando occupatum esse (nb. nie: parare se ad bellum. O czém zob. Wstęp. 13, 1 ³ fama, rumor per civitatem spargitur, albo in civ. est ⁴ strenuus idemque ferox; fortis et magna audacia praeditus ⁵ Indiam petiit neque jam longo a flnibus abest ⁶ primo ⁷ speculator, emissarius; lepiéy: przez speculandi causa mittere ⁸ imponere custodem ⁹ abesse ab urbe (bez dodania: primaria: bo uŁaciników kiedy się nie wyraża, o którem miéście mowa, zawsze przez urbs rozumie się stolica) ¹⁰ prohibere alicui aditum, lub alqm ab aditu ¹¹ dux; — gruby, barbarus ¹² adducere ad ¹³ (multa, pauca) quaerere ex ¹⁴ metiri magnitudinem corporis; — która wynosita (esse Gr. §, 148) stóp 5 i c. 10^{1/2} (pedes sex sesquidigito detracto, t. i. 6 stóp odciągnąwszy półtora cala) ¹⁵ recipere in numerum militum, legioni adjicere ¹⁵ przez: armari. dzida większa, hasta; mnieysza, pilum ¹⁷ hoc genus armorum — obch. się, tractare alqd. ¹⁸ rzęsiłstém używaniem kii (crebris verberibus subigendo, fustibus implendo) dokazał tego S. (centurio) ¹⁹ paucis diebus interjectis — mógłtem być policzony między starych żołnierzy (veteranus miles) w swoiéy sztuce naybiegley-szych (exercitatus in arte) ²⁰ disciplina ²¹ przez: hinc; — nie było; nulli sunt — rycerz; vir bellica virtute clarus; — albo w żarcie: heros.

41 XI. Ruszyło się ¹ w kilka dni woysko nasze, ile że wieści coraz świeższe przychodziły ², iż ów Alexander zwyciężywszy króla Taxyla, ku nam się zbliżał. Część woyska była nad rzeką pod komendą ³ brata Poroča Nazardynga. Król przeświadczony ⁴ o tém, iż przytomność monarchy w podobnych okolicznościach naywięcéy dopomaga, spieszył się, ile możności, ażeby ⁵ całe woysko zebrane razem, broniło przycięcia rzeki. Niedostateczną czyni o tém wzmiankę ⁵ Kurcyusz historyk Alexandra: a że bardzo wiele podobnych omyłek znayduie się w iego księdze, ia iako świadek oczywisty ⁷ tych dzieiów, mam

to za powinność, ażebym, ile możności ⁸, czytelników z błędu wywiódł ⁹, powiadając ¹⁰ szczerze, co się, iak i kiedy działo. Mniemam ¹¹, iż moje rzetelne powieści ¹² przywiodą ¹³ uczonych do nowéj edycyi ¹⁴ tego autora: ręczę ¹⁵, że będzie naylepsza, bo prawdziwa. ¹⁶

¹ Zaczęć peryod wyrazami: *W kilka dni* (interjectis diebus), a drugą część zdania: — *ruszyło się* (movēre iako Intransit) *woysko nasze* umieścić na końcu po: *zbliżał* (Porówn. Gr. §. 237.) ² crebri afferuntur nuncii — *ile że*, quum, quod. *zbliżał się ku nam*, przez samo adventare ³ *częścią woyska*, która była ustawiona (dispono) — *dowodź* (praesesse) *i t. d.* ⁴ persuasum habere. *Albo: Król wiedząc* (non ignoro), *ile to dopomaga do zwycięstwa* (quantum momenti ad v. esse), *kiedy się rzeczy odbywają* (res gerere) *w przyt.* (conspectus) *wodza* ⁵ adhibita, quantum maximam aliquis potest; celeritate, id agere, ut cet. — *zebrać razem*, in unum cogere ⁶ ex parte tantum meminisse; *hist. Al. qui scripsit historiam Alex. M.* ⁷ ego qui ipse interfui rebus gerendis, meum esse puto, ut cet. ⁸ pro virili parte, quantum possum, quantum in me quidem est ⁹ errorem alicui, in quo versatur, eripere; eum errore levare; — *czyteln. przez* legere w stosownym czasie położone ¹⁰ singula quaeque narrare ¹¹ przyłączyć do poprzedzającego; *i spodziewam się*, że *i t. d.* ¹² ea, quae quis ad fidem rerum gestarum (albo samo: rerum fide) tradit ¹³ adducere z ad lub ut ¹⁴ de scriptore denuo edendo cogitare, novam editionem scriptoris alcijs procurare ¹⁵ która ręczę (spondere), że *i t. d.* ¹⁶ quippe (lub ut) quae, ad res quod attinet, verissima et accuratissima futura est.

XII. Pisze Kurcyusz, iż woyska Porusowego, ¹² było 30,000 ¹ pieszych; było nas tylko * 22,000; słonów 85, było tylko 53; o wozach wspomina, że było 300, tych liczby nie pamiętam; ale w tém nagany ² godzien, że o iąździe nie czyni wzmianki, a było nas 6000. Pisze o Porusie, że był postaci ogromnéj ³, dodając te słowa: par animus robori corporis, et, quanta inter rudes poterat sapientia. Kray Indyjski nie był dziki, tenże sam autor zapomniał o tém, iż tamtejszych mędrców Brachmanów ⁴ chwalił. A nakoniec iężeli szło o dzikość, nie wiem, który ⁵ dzikszyszy; czy ten, co bez żadnego prawa ⁶ spokojne narody woiował, czyli ten, który swoięy własności bronil.

Pisze daléy Kurcyusz, iż Alexander fortelem ⁷ Porusa zwycięzył, kazawszy rozbić ⁸ namioty swoje nad brzegami Hidaspu, tam gdzie przebywać nie miał.

Attala podobnego do siebie ⁹, w własne szaty ubrane-
go tam osadził ¹⁰. Indyjanie mniemając że sam Alexan-
der przybywa, moc swego woyska na przeciwnym
brzegu postavili, a tym czasem Alexander drugą stro-
ną rzekę przebył. W całej téy powieści podobień-
stwa prawdy nie masz ¹¹. Alexander zuchwały i du-
mny ¹² nie umiał fortem kraść zwycięstwa, jako
pierwéy Parmenionowi oświadczył: Attal nie był po-
dobny do Alexandra, wzrostu był wyższego ¹³, ospo-
waty, i miał brodawkę na nosie, która go mocno
szpeciła. ¹⁴

¹ *Lubią łacińscy pisarze przytaczając podobnym sposobem
ilość woyska dodawać numero (co do liczby); np. exercitum
Pori hominum numero XXX. milia fuisse, Curtius tradit * non
amplius zob. Wst. 23, 3 f. ² reprehendus, reprehensione
dignus sum; reprehensionem mereri ³ sum corpore rarae mag-
nitudinis (Zob. Kurc. VIII. 13.) ⁴ Brachmannes, um; albo pod-
ług pierwszêy Dehl. ⁵ Wst. 18 — a czy — czyli, pierwsze-
go nie wyrażać wcale, drugie przez an. ⁶ nullo jure; contra
jus fasque, non lacessitus; nulla injuria provocatus; — woio-
wać, ultro bellum, arma inferre — własn. sua defendere
⁷ dolus — także: dolo usus ⁸ rozbiwszy — tabernaculum
statuere, collocare, ponere; — tam gdzie t. i. którêdy,
qua; — przebywać t. i. przeprować się, trajicere ⁹
haud dispar habitu oris et corporis — ubrać, exornare ¹⁰
considère jubere ¹¹ a vero abhorret, discrepat aliquid, veri-
simile non est ¹² audax et ferox — miał to za rzecz go-
dną łotrów i złodziei, podstępem sobie gotować
zwycięstwo (Zob. Kurc. IV. 13.) ¹³ sum breviori corpore,
humiliori statura; — ospowaty, variolarum vestigiis notatus
¹⁴ deformare.*

13

XIII. Żeśmy byli zwyciężeni, temu przeczyć nie
mogę; ale dyskurs Porusa z Alexandrem na poboio-
wsku ¹ fałszywy. Sam się Kurcyusz w téy mierze
z sobą nie zgadza ²; mówi iż zdziętego ze słonia Porusa
na pół umarłego do Alexandra przyniesiono ³. Czło-
wiek w tym stanie nie zdobywa się na odpowiedzi ⁴,
zwłaszcza, gdy ani Alexander po indyjsku, ani Porus
po grecku mówić nie umiał ⁵. To prawda, iż Poroch
traktowany był po królewsku ⁶: gdy do sił przy-
szedł ⁷, odwiedził go ⁸ Alexander, ale co z sobą ⁹
mówili, nie wiem; bo do namiotu nas nie puszczono.
Weszło z Alexandrem kilku przedniejszych wo-
dźów ¹⁰ i tłumacz.

W tém miejscu niech mi się pozwoli zastanowić

niece czytelnik nad lekkomyślnością kronikarzów 11, którzy rozmowy wielkich ludzi 12 kładą tak, iak gdyby ich byli świadkami 13, igdy pospolicie takowe rozmowy bywają 14 albo sam na sam 15, albo w przytomności dworzan dyskretnych 16, którzy wiedzą, iak sekreta powicrzzone chować należy 17.

Taż sama uwaga służyć może 18 do przemów, które częstokroć w usta wodzów przed bataliami autorowie kładą 19. Pełno ich iest w Livwiuszu 20. Baczny 21 czytelnik nie inaczey ie czytać powinien, tylko iak przydatek autora, chcącego pokazać, że nie tylko iest doskonałym dzieiopisem 22, ale i krasomowcą 23.

1 locus proelii; locus, in quo erat pugnatum; *tutay lepiéy* wyrazić p. statim post pugnam, albo postquam depugnatum est; a za colloquium *lepiéy* użyć Słowa: colloqui 2 sibi ipsi contradicere, non constare, secum ipse pugnare — w *téy mie-rze*, hac i re 3 *Zob. Kurc. VIII., 14 na końcu* 4 non ita facilis et promta mihi est acuta responsio; non ita facilis et promptus sum ad respondendum acute — *dodadz Słowo, solere, consuesse* 5 praesertim quum — *albo quum praesertim* — loqui graece. indice; uti lingua indica, graeca (*albo* Indorum, Graecorum); *ale umieć nie wyrazi się wcale* 6 aliquem tractare, habere liberaliter, honorifice, ita ut regem decet 7 convalescere 8 alqm adire, convenire, ad eum venire visendi causa 9 *między s.* 10 ducum primi, principes, praecipui — *tłumacz* interpret 11 bona venia eorum, qui ista legent, liceat mihi notare levitatem et temeritatem — *annalium scriptores* 12 vir magnus, illustris, auctoritate ceteris praestans, honoris gradu superior — *kładź, memorare* 13 interesse alicujus sermoni 14 sermonem habere, conferre, in-stituere — *pospolicie p. solère* 15 secreto, remotis arbitris; *także inter solos np. duces* 16 paucos tantum admittere eosque circumspectos, *albo* cautos, probatae fidei, fidos arcanorum custodes 17 commissa celare — *iak, quantopere; quanta diligentia, fide* 18 *tęz s. uwagę zrobić można; alqd. observare, notare, monere* de 19 tribuere alicui sermonem; oratio, qua facit ducem scriptor usum apud milites; verba, quibus fingit scriptor allocutum milites suos ducem signum proelii daturum 20 quorum apud Livium (*nie in Livio, boby to znaczyło w iego osobie*), in opere Livii magna copia est; *albo* przez refertus, plenus sum; *abundo* 21 *o tych baczny (cautus) czytelnik tak sądzić* (existimare) powinien, że to są przydatki (commentum, figmentum) *autara i. d.* 22 idoneus historiae scriptor, *albo* id. ad historiam scribendam; *także* bonum esse atque perfectum rerum gestarum explicatorem 23 dicendi artifex; *albo* p. eloquentia excellere. praestare; valere dicendo, dicendi copia.

14 XIV. Po nastąpióney porażce 1 ia, który byłem na odwodzie 2, i na moje szczęście 3 stałem na warcie 4 u namiotu Porusa, byłem wzięty w niewolę 5 przez Eurydyka rotmistrza pólku Ptolemeuszowego, który potem był królem Egiptu; ten rotmistrz zaprowadził mnie do wodza swojego. Szczęściem 6 podobałem mu się z pierwszego weyrzenia. A że zostawiono wolność powrotu 7 żołnierzom Indyjskim, kazał mnie się pytać Ptolemeusz, czylibym 8 nie chciał przy nim zostać. Przestałem z ochotą na woli jego 9, i byłem policzon między domowniki tego pana 10.

Udaliśmy się 11 w krótcie z Alexandrowém wojskiem ku morzu, ale wprzód odwiedziliśmy kraj Pombor, którego naródu obywatelów Kurcyusz, nie wiem dla iakowégó przyczyny, nazwał Sophitami.

W krótcie potém, pierwszy raz doznał nieposłuszeństwa woyska swojego Alexander 12, i chcący iść daley za Ganges, buntem żołnierzy tak był przestraszony, iż ze wstydem i rozpaczą powrócić musiał. Lenuus albo Lennus 13, który był autorem buntu 14 i imieniem żołnierzy 15 miał mowę do Alexandra, w kilka dni 16 umarł na gorączkę 17, o której na ówczas rozmaicie mówiono 18.

1 cladem accipere 2 esse in subsidis, in agmine subsidario 3 tum forte fortuna 4 excubare 5 capi — rotm. praefectus turmae equitum, quibus praefuit Ptolemaeus (nb. nie Ptolemaeus; bo to pochodzi od greckiego ΠΤΟΛΕΜΕΟΣ woyna) 6 percommode ita accidit, ut primo adspectu cet 7 libertas datur, conceditur redeundi ad suos, domum 8 anne; lepięty: utrum manere — an domum abire mallet 9 parere voluntati 10 assumere, recipere in familiam; referre in numerum domesticorum; adscribere familiae 11 w krótcie (non multo post) 12 wojskiem Alexandra udaliśmy się (addire locum) ku morzu it. d. — odwiedzić, visere; — kraj, gens 12 w krótcie potém Al. chcąc iść daley za G., buntem żołnierzy, którego nigdy dawnięy nie był doświadczył, przestraszony i prawie do rozpaczy przywiedziony, ze wstydem i hańbą (probrum et dedecus) powracać (retro ire) zaczął. 13 Owszem Coenus — zob. Kurc. IX. 2 i 3, gdzie ta rzecz opisana 14 seditionis auctor, concitator 15 militum nomine causam exercitus agens 16 post paucos dies; paucis post diebus 17 aliquis feбри correptus vi morbi extingitur 18 varii sunt rumores.

XV. Że dla sławy ¹ kazał Alexander w miejscu, ¹⁵ gdzie obozował ², pozostawiać żłoby nader wysokie ³ dla tego, żeby potomność rozumiała, iż ludzie nadzwyczajni ⁴ podiego przewodnictwem tam zaśli, wyraża Plutarch ⁵. W Kurcyuszu ⁶ jest wzmianka, iż umyślnie większe łóżka, dla żołnierzów niby zrobione ⁷, zostawić kazał. Nadto był oświecony ⁸ Alexander, żeby się na takie dzieciństwa zdobywał ⁹. A wreszcie gdyby był chciał omamić ¹⁰ potomność, lepiejby było ¹¹ żłoby dla koni, łóżka dla ludzi robić mniejsze od zwyczajnych, żeby następcy słuszni ¹² się dziwować mogli, iż karli ¹³; a nie olbrzymi, pod Alexandrem ¹⁴ świat mogli zwyciężyć, i słusznych ludzi ¹⁵ zwoiować. W podziale ¹⁶ łupów między wojsko zarobiłem znacznie, co według zwyczajnego u dworów trybu ¹⁷, bardziéj pana protekcyi ¹⁸, niż męstwu i zasługom moim przypisać powinienem ¹⁹. Dostało mi się daryków ²⁰ złotych 245, naczynia srebrnego grzywien ²¹ 39, trzy bardzo piękne kobierce ²² perskie, muślinu ²³ Indyjskiego sztuka ²⁴, i dwa wielbłądy.

¹ Że Alex. dla sławy (quo gloriam suam auget) w m. i. d. ² castra habere ³ solito major (podobnie niżéj solito minor); potomność, posteri ⁴ homo insolitae, inusitatae, ingentis magnitudinis, proceritatis; homo humanae magnitudinis modum excedens; — przewodnictwo zam. ductus lepiéj p. dux ⁵ Pl. auctor est ⁶ apud C. (zob. wyżéj w XIII. notę 20) mentio occurrit ⁷ cubilia militum amplioris formae, quam pro habitu corporis ⁸ eruditus, doctus, sapiens (o konst. zob. Cz. I. XVII. notę o) — lepiéj: non tam leve est mihi tamque rude ingenium, ut cet. albo: non tam demens sum tamque eruditio- nis expers, ut cet. ⁹ ad nugae istas, puero dignas, abūti ingenio suo; delectari nugis ingenio puerili dignis ¹⁰ verba dare, imponere — A wreszcie, ceterum ¹¹ melius ac prudentius rem aggressurus fuisset, jubens et — et ¹² słusznie, wyraża się przez Abl. jure; które się czasem wzmacnia: jure meritoque; także: non sine causa; ale na stopień 2 i 3 nie mają Łacinicy wyrażen: czasem się używa: justius, verius, justissime, verissime. Najlepiéj icdnak użyć stosownego o- pisu; tutaj np.: quo justior esset posteris admirationis causa; albo; ita enim magis erat futurum, ut jure mirarentur poster; także: quo magis possent poster jure mirari; dodadź: creden- te. ¹³ pumilio, pusio ¹⁴ p. dux; — zwyciężyć — subigere (wyrazić biernie) ¹⁵ homo grandis — debellare; — mogli, nie wyrazić wcale ¹⁶ Gdy ł. dzielono m. w., mnie częśc najznaczniejsza (luculentus, magnus) dostała się (ob- tingo); — albo przez: multum lucrī lub lucrum magnum, haud contemnendum facere; multum lucrā ¹⁷ zrobić nawias (ut

moris est in principum aula ¹⁸ favor, benivolentia ¹⁹ aliquid acceptum referre ²⁰ daricus aureus; albo numus aureus cum Darii effigie — dostać p. datur mihi ²¹ selibra t. i. pół funta. Lepiej to więc wyrazić przez 19 funtów i pół — pondus (indeclin.) undeviginti cum selibra ²² tapes, ētis; — bar-dzo piękny, perpulcher ²³ tela indica pellucida albo filo tenuissimo ²⁴ quantum uno tenere textitur.

16 XVI. Od téy pory przestaliśmy wojować ¹, a powrót ² nasz do Babilonu był ustawicznym tryumfem. Śmierć Efestyona przerwała nasze radości ³, i lubo pan mój faworyta tego ⁴ cierpieć ⁵ za życia nie mógł, po śmierci na znak żałoby ⁶ kazał sobie włosy ostrzyżdz i brodę zapuścił ⁷. Wziął za to znaczną część sukcesyji po nieboszczyku ⁸; i mnie się z téy puścizny ⁹ dostał puchar złoty za to, żem rejestr ruchomości ¹⁰ z rozkazu pańskiego spisał.

Nastąpił wkrótce powrót i wiazd Alexandra do Babilonu *. Rządca tamtejszy, który obywatelów krzywdził ¹¹, i iak mówiono znaczną część skarbów zostawionych, na swój pożytek obrócił ¹², bojąc się, aby w iego sprawy nie weyrzano ¹³, przekupił ¹⁴ wieszczków, aby królowi śmiercią pogrozili ¹⁵, jeżeli do Babilonu wiedzie. Stało się tak ¹⁶: ale Ptolemeusz, który chciał na tém mieyscu brata swego osadzić ¹⁷, dał znaczną summę Bogoasowi ¹⁸, który na ówczas w wielkiéy był łasce ¹⁹, ażeby wybił z głowy królowi te płonne przestrazy ²⁰. Jakoż mimo przestrogi, wieszczby i prośby ²¹, Alexander wiechał z tryumfem do Babilonu ²². Rządca iednak mieysca nie stracił ²³ dla wkrótce nadeszłej śmierci tego monarchy: któręj okoliczność Plutarch w księgach swoich wyraził dość obszernie ²⁴, mniéy iednak rzetelnie, co się tamtemu zbyt łatwemu do wierzenia ²⁵ autorowi częstokroć przytrafiło.

¹ nulla amplius occasio bellandi offertur, bellum iam confectum videtur ² wracać (repetere locum) do Babilonu, wojsko nie do wojującego lecz do odprawiającego tryumf (triumphare, triumphum agere) było podobnie ³ aliquamdiu turbare laetitiam. Lepiej po łacinie tak wyrazić: która to iednak radość aby mniéy trwać (diuturnus) była, śmierć Efestyona sprawiła ⁴ ponieważ był faworytem króla (gratiosus apud aliquem) ⁵ ferre; — za życia; po śmierci przez Słowa zob. Wst. ⁶ ut luctum prae se ferret; — włosy, coma ⁷ barbam promittere ⁸ Część bowiem znaczna i t. d. venit ad me pars hereditatis haud con-

temnenda ⁹ bona defuncti + dostać się, obtingere — za to
 mercedis loco ¹⁰ index rerum ad hereditatem pertinentium *
 Gdy A. wracał się do Bab. (reverti, festinare), rządzca
 tego miasta (satrāpes, praefectus) ¹¹ premere aliquem
 multāque crudeliter et avarē facere — obyw. cives, sui ¹² ex
 pecunia regia, ex thesauris r. sibi in custodiam traditis, multum
 in suum usum convertere, ad suum commodum avertere — albo
 samo: avertere ¹³ aliquem vocare ad rationem reddendam; ab
 eo reposcere, requirere r.; także, aliquis cogitur reddere r.
¹⁴ pecunia corrumpere, inducere, impellere ¹⁵ mortem minari,
 minitari. Lecz się to Słowo używa pospolicie o grożeniu śmiercią
 za karę, przez tego, który ukarać może. Lepiej więc użyć na-
 stępujących wyrażen: aby przestrzegali (monere) króla,
 żeby nie wchodził do B., że go, gdyby to uczynił,
 koniec czeka (exitus vitae portenditur. — zob. to Słowo
 w Słowniku) — albo: aby przestrzegli króla, że, gdyby
 chciał wejść do B., wystawi (w łac. lepięy Praesens.
 na niebespieczeństwo życia (adire capitis periculum; mor-
 tis periculo se committere; in capitis periculum ac vitae discrimen
 se inferre); — także: aby przestrz. k. o grożącym nie-
 bezpieczeństwie (periculum vitae instat, imminet), gdyby
 wszedł do miasta — Najlepięy użyć pierwszego wyrażenia
 dla Słowa portendere najstósowniejszego do wieszczków (va-
 tes, Chaldaei, hariōli) ¹⁶ tego nie potrzeba wcale wyrazić, bo się
 już z poprzedzającego rozumie ¹⁷ starał się, aby na mie-
 scu Mazea brat jego tēy prowincyi był przełożony
 (id agere, ut Mazaeus, — praeficere) ¹⁸ Owszem Bogofāne-
 so wi (Bogophānes, nis). Ten bowiem bywszy Podskarbin Daryusza,
 służył potem w wojsku Alexandra i zostawał u niego w łaskach.
 Zob. Kurc. V. 1. na końcu ¹⁹ gratia, praecipuo favore alcijs frui;
 alicui gratum acceptumque esse; tutaj także: mihi aliquis plurimum
 fidit, credit ²⁰ alicui eripere, demere vanum terrorem; eum,
 ejus animum liberare inani metu, vindicare a metu. ²¹ Itaque
 spernere vatū monita et preces suorum ²² aliquis triumphans in-
 greditur, inī urbem, invehitur in urbem ²³ a munere amovere
 aliquem ²⁴ uberius, multis verbis scribere de aliqua re; latius et
 uberius persequi aliquid — okoliczność, singula (neutr. plur.)
 — rzetelnie, vere, ad veritatem ²⁵ nimis facilis ad creden-
 dum; omnia temere credens — często: non raro, saepius; —
 przytrafić się, accidere, evenire, contingere. (Accidere
 tu najlepsze, jako zazwyczaj o złych wydarzeniach używane; tak
 jak contingere najczęściej o dobrych) — tutaj także: in er-
 rorem incidere, delābi; peccare in aliqua re.

XVII. Zwyczaj ¹ prawie powszechny zawsze ¹⁷
 iako niezwyčajne okoliczności śmierciom wielkich
 monarchów i wodzów oznaczał i przydawał. Nadto
 był sławnym Alexander, żeby go w tym poczcie nie
 umieszczono. Ztąd owa bajka o truciznie w kopycie
 mulim do Babilonu przywiezioney; ztąd porozumie-
 nie o Antypatrze, Arystotelesie, a co większa o sa-

méyże matce Alexandra. Żalowałem², iak inni, tego wielkiego człowieka; nie znalazem jego matki i nauczyciela, z tém wszystkiém śmieie upewnić mogę³, iż nie był otruty⁴. Skorośmy⁵ wiechali do Babilonu, moda do dworu weszła⁶ pić iak naywięcý. Dworzanie⁷, którzy dla przypodobania się panu karków sobie byli ponakręcali, widząc, że mógł wiele wina w dobréy ochocie znosić⁸, poczęli wielbić⁹ w nim ten nadzwyczajny przymiot szczęśliwego przyrodzenia. Ztąd emulacya, kto lepiéy pana naśladować potrafi. Jeden dla téy przyczyny wypiwszy duszkiem¹⁰ półtora garca¹¹ starego wina, umarł na placu¹²; drugi dla zakładu¹³ oszalał¹⁴; ia sam upiwszy się¹⁵ wielokrotnie¹⁶, dostałem febry kwartanney¹⁷, byłbym może maligną przyplacił¹⁸ téy niewczesney ochoty¹⁹, gdybyśmy w domu lekarza nie mieli.

¹ *Zwycząy ten mieli (mos mihi est) dawni dzieiopi-sowie, iż (ut) wielkim monarchom (rex) albo wodzom, nigdy prawie (vix unquam, haud unquam) nie dali (pali lecz zob. Wst. 5, 1) umrzeć zwyczajnym sposobem, ale ich śmierci niezwyuczayne oznaczali (assignare) przyczyny. Taka (zob. Wst. 22, 6) była sława Alexandra, iż w tym poczcie musiał być umieszczony (reponere in numero, assumere in numerum — z. debere lub p. fieri non potest, quin — lecz zob. znowu Wst. 22, 6). To dano powód do owéy b. (inde locus datus est illi fabulae, mendacio)*
² *dolere vicem, miserari casum, commiserari fortunam* alcy
³ *aliquid pro certo affirmare* ⁴ *venenum alicui praebere, eum veneno tollere* ⁵ *simulac, ex quo* ⁶ *weszło w modę (in consuetudinem venire; usa ac more recipi)* ⁷ *aulici, purpurati, regis amici — zwykli (Partic.) na widoczne niebespieczeństwo chciwie się wystawiać (avide offerre corpus) dla żadney innéy korzyści (fructus), iak że wiedzieli, iż się to królowi podoba* ⁸ *aliquis hilaritati deditus vini capax est* ⁹ *laudibus effere, extollere — eximia facultas naturae beneficio data. — Ztąd powstała em. (certatio, certamen, contentio)* ¹⁰ *simul exhaurire; uno haustu ebibere, epotare (nb. Partic. epötus używa się zam. epotatus; tak iak na odwrót zwyuczay jest używać exercitatus w mieyscu Imiesowu od exercere)*
¹¹ *rzymski congius mieścił prawie nasze trzy kwarty; a więc dwie takie miary (bini congi) nasze 1½ garca* ¹² *exanimari; exanimis corruere, collabi* ¹³ *gdy zakład (sponsio) zrobivszy z drugimi usitował ioh zwyciężyć (aliquem deponere — właściwie: położyć, z nóg zwalić), przebrawszy miarę i t. d. (largiore vino uti, modum excedere in bibendo, intemperantius bibere — albo p. largior vini usus)* ¹⁴ *a sensu mentis abstrahi* ¹⁵ *vino mergi, onerari, obrui* ¹⁶ *aliquoties, saepius, iterum ac saepius* ¹⁷ *incidere in* ¹⁸ *i byłbym jeszcze drożey*

przyplacił (maiores poenas dare alcjs rei — plaris mihi stat alqd). — *lecz tu lepiéy tak wyrazić: i byłbym życiem przyplacił* (morte mihi stat) — *gdyby był zdatny lekarz nie odpędził* (discutere. abigere; albo praesentibus remedijs occurrere) *grożący maligny* (febris putrida imminet) ¹⁹ *futile gaudium, futilis laetitia.*

XVIII. Alexander zwycięzca narodów ¹ przyzwyczajony w każdym punkcie do pierwszości ², mniemał, iż wielkość jego rozciągała się ³ nawet do pianaństwa. Filip lekarz, ten, który go po owéy kąpieli w Cydnie do zdrowia przyprowadził ⁴, wszedł do sali bankietowéy ⁵ i zaczął nawracać do wstrzeźmiewczości ⁶ Alexandra: ten trzymając w ręku kielich ⁷ wybornego wina, przedsięwziął nawrócić ⁸ Filipa; skończyło się na tém ⁹, iż i króla i doktora od stołu wyniesiono ¹⁰: nazajutrz legli ¹¹ obadwa. Doktor nieprzyzwyczajony * leżał dwa dni ¹² bez pamięci; Alexander wyszumiawszy się nieco ¹³, zaczął pić w najlepszą ¹⁴ i tak dobrze, iż powtórnie zanieiony na łóżko ¹⁵, już z niego nie wstał. Czynił Filip co mógł ¹⁶, ale przesilony temperament ¹⁷ starania jego uczynił płonne ¹⁸. Umarł więc Alexander, strawiony ¹⁹ maligną, następcy wyznaczyć nie mógł ²⁰, bo przez cały czas choroby był bez zmysłów i przytomności ²¹.

¹ *tytu narodów* ² *aliquis omni ex parte, in omni genere ceteris praefertur* — *przyzwyczajony p. solitus* ³ *pertinere ad* — *ebriositas, vinolentia* — *albo p. rozumiał, że i w pianaństwie nikomu ustępować nie powinien* (cedere aliqua re) ⁴ *sanare morbum aliqua re contractum.* — *Lepiéy: który mu, gdy myjąc zgrzane* (calidus, sudore perfusus) *ciało w zimnéy Cydnu wodzie, w ciężką był wpadł chorobę, przywrócił zdrowie* (sanitatem reddere, salutem restituere — *albo: aliquis mea opera recuperat pristinam validitatem*) ⁵ *coenatio; coenaculum; tu najlepiéy p. conclave, ubi epulamur,* — *gdy wszedł raz do sali, gdzieśmy właśnie* (tum forte) *biesiadowali* ⁶ *alqm ab ebriositate ad temperantiam revocare conari* ⁷ *scyphus, cyäthus, poculum.* *Zaczęć zaś do zdania wyrazami: Alexander contra* — *napełniony wybórnym winem* (v. generosum, validum, vetus) ⁸ *animum aliquis flectere studere* ⁹ *res hunc exitum habet* ¹⁰ *aliquem bene potum cubiculo efferre* (z. *Wst.* 22, 6) ¹¹ *aliquis morbo affectus lecto tenetur* * *lekarz, który nieprzyzwyczajony* (insuetus) *za wiele pił* (largiter se invitare, largiore vino uti) ¹² *biduum;* — *bez p. mentis suae non compos* ¹³ *crapulam exhalare, edormire* ¹⁴ *denuo se inebriare* — *i tak dobrze się upił* (mergi, onerari) ¹⁵ *deponere in lecto* ¹⁶ *nihil praetermitto, quod quidem in me situm est; nihil inexpertum omitto; omnia*

exerior, quae quidem in mea manu sunt ¹⁷ sensus vitalis vi morbi oppressus; morbi vis major, quam ut fractis, (infirmis) viribus corporis sustineri possit; — *tutay naylepiéy* pertinax vis morbi; *albo*: mali pertinacia ¹⁸ eludere conatus alcjs ¹⁹ consu- mere ²⁰ regni heres — constituere; *bo p.* ut qui ²¹ toto, quo quis aegrotat, tempore in potestate mentis non esse.

19 XIX. Nad tém się zastanawiać ¹ zwykli prawi ² kronikarze ³, ażeby opisawszy ⁴ dzieie zacnych ludzi, ich charakteru, sposobu działania i myślenia określili wyobrażenie. Tym sposobem oświecony ⁵ czytelnik poznaie doskonale osobę, której dzieie czyta, wcho- dzi w nayskrytsze onéy wzruszenia ⁶, a iąwszy się tego pasma ⁷, docieka ⁸ łatwo, iakie być mogły po- budki czynów, nad którymi się zastanawiał ⁹. Histo- rya tym sposobem uważana, nauka jest obyczajów ¹⁰.
Jeżeli kto, zapewne Alexander ¹¹ godzien ze wszecch miar zastanowienia się czytelników uważnych i bacnych. Oprócz tych, którzy ¹² do wiadomości tego wieku doszli, miał wielu innych historyków ¹³, iedni ¹⁴ go nad ludzi wynieśli, drudzy zbyt ostrzy le- dwo go w ten poczet kładą. Zbytek chwaly i naga- ny ¹⁵ podeyrzany iest; temu ¹⁶, co widział i słyszał, naybespiecniéy wierzyć można.

¹ agere aliqd ² prudens, religiosus — albo z przydaniem gravis: prud. et gr., relig. et gr. ³ historicus; rerum scriptor, explicator. Rzecznik stanie przed przymiotnikiem, iak zazwy- czaj w łac. ⁴ aby tych ludzi zacnych (illustris), kto- rych dzieie (res gestae) opisuią, także charakter i sposób m. (ingenium et mores) określili (exprimere). — Spos. dział. (ratio agendi) nie potrzeba dodawać, iako za- warte już częścią w ingenium, częścią w mores; albo wyra- zić razem przez sentiendi agendique ratio ⁵ Tak ten, który czyta historyę, nie tylko czyny (res gestae, opera, facta) ludzi, ale i samychże ludzi doskonale poznaie (penitus cognoscere). Tym sposobem uniknie się wyrazu per- sona, którego użycie w tém miejscu chociaż nie błędne, mniéyby iednak było stósowne. Zob. w Słown. łac. Persona ⁶ alcjs veluti apertum pectus videre; abditos animi sensus penitus perspi- cere. ⁷ via aliqua ad fontem pergere, properare, progredi ⁸ col- ligere, intelligere, conjicere; albo przez investigare causam facin- norum ⁹ examinare, expendere ¹⁰ Zdanie to trzeba uzupełnić w następujący sposób: Historyi opowiadanie tak urzą- dzone (instituere) nie tylko iest zwierciadłem czasów (testis temporum), lecz i nauką obyczajów (vitae morumque magistra). ¹¹ Jeżeli kto iest, który przez dzieła swoje zastużył sobie na to (commerere aliquid; albo p. assequi), iż go uważaią a godnego, aby nad iego historyę

uwaznie i bacznie się zastanowić (accurate ac diligenter exquirere alqd, inquirere in alqd), *Al. pewno tym jest.* — *O dignus zob. Gram. §. 211. 4 i 5* ¹² *których pisma i t. d.* — *ad nos pervenire, aetatem ferre, interitu vindicari* ¹³ *rerum suarum scriptores* ¹⁴ *z których ieden* (alius) *go nad ludzi* (supra humanum fastigium) *i t. d.* — *w ten poczet kł.* (in numero hominum habere) ¹⁵ *nimia laus et nimia vituperatio aequae cet.* (nb. vituperium *nie dobry łaciński wyraz* ¹⁶ *mnie to podajacemu* (narrare, tradere, prodere), *co sam w. i t. d.* — *naybieszczniéy* (recte).

XX. *Miam* ¹ *cuda poprzedzające urodzenie tego* ²⁰ *bohatera.* Lekkowierny Plutarch obficie niemi obdarzył czytelników, a kiedy chciał zażartować z prognostyku zgorzenia téżże nocy, w której się Alexander urodził, kościoła Dyany w Efezie, żart mu się nie udał ². Olympias była piękna i młoda ³, Filip letni i kulawy ⁴, z tych powodów złożyli ⁵ może Macedończykowie na węża dzieło którego z dworzan. Cóżkolwiek bądź ⁶ pierworodnym był synem i następcą Filipa ⁷. Ten ze wszech miar znakomity ⁸ monarcha, lubo nie był zwycięzcą ⁹ Azyi, iemu przecie naylepszą część ¹⁰ powodzenia Alexandrowego ¹¹ przypisać należy ¹²; on albowiem postawił ¹³ naród i syna w stanie sposobnym do przedsięwzięcia takowego.

Wychowanie Alexandra takowe było ¹⁴, iakie zwyczajnie dzieci królewskich. Sprowadzony Arystoteles, lepiéy się ieszcze znał ¹⁵ na dwo szczytnie ¹⁶, niż na Filozofii. Uczeń z wiadomością ¹⁷ niektórych terminów uczonych zyskał wielką o sobie opinią, mistrz fawor u dworu. Ow sławny list Filipa do Arystotelesesa, w którym bardziéy się cieszy z przyszłego mistrzostwa tego mędrca ¹⁸, niż z urodzenia syna, dziełem był ¹⁹ płodnéy imaginacyi uczniów Arystotelesowych.

¹ *Miam* (omittere, praeterire, missum facere) *cuda* (prodigium) *wydarzone* (p. nunciare, iako *naypospoliciéy używane przy prodigium*) *przed urodzeniem* (ante quam Gr. §. 182 Uw. 3), *które przepowiadały* (declarare; właściwiéy portendere — *lecz to zdanie wyrazić biernie*) *iego przyszłą wielkość.* *Obfitość* (magna copia) *ich podać* (exhibere) *książka Plutarcha, który sam do wierzenia skory* (facilis, pronus) *gdy sobie chciał zażartować* (in ludum jocumque vertere alqd) *z łatwowierności tych, którzy za cud uważali* (prodigiū loco habere, albo mihi alqd prodigium esse videtur), *iż téżże* (idem) *nocy, — zgorzał k.* (conflagrare, incendio absūmi) ² *haud belle cadit inconditus*

jocus ³ mulier venusta et florentis aetatis ⁴ annis proventus et pede claudus ⁵ alicui tribuere, assignare, in eum conferre culpam facinoris, cujus aliquis alius auctor esse videtur, quod ab alio profectum esse, ad alium auctorem referendum esse videtur ⁶ utcunque res sit ⁷ filius Ph. natu major, maximus — *następca*, in spem regni natus ⁸ rex omni genere laudis cumulatus, rerum gestarum gloria florens ⁹ domitor. *lepiéy* przez domare, subigere, expugnare ¹⁰ *po więkkszej części*, maximam partem, maxima ex parte; *albo* maxima pars eorum, quae cet. ¹¹ ea, quae ab Alexandro prospere, feliciter perpetrata, peracta, confecta, gesta sunt ¹² *przypisać należy przez samo deberi* ¹³ *on bo wiem to sprawił (efficere)*, iż i syn i naród (populus) *zahi zamiar powziąć i powzięty wykonać* (ad effectum adducere; exequi) *był w stanie* ¹⁴ institutio — eadem, quae — esse solet ¹⁵ peritus ¹⁶ mos; qui in aula viget; mos aulicus ¹⁷ *wyuczony niektórych term. ucz.* (vocabulary artis philosophicae proprium), *to uzyskał (assequi)*, iż wielka *powstała (esse) między ludźmi o jego talencie (ingenium) i mądrości opinia; mistrz zaś wielki fawor zyskał (inire gratiam) u króla i księżąt.* ¹⁸ *z tego, że synowi Arystotelesa za nauczyciela dać może, niż że mu się syn urodził* ¹⁹ *pochodzi (debetur alicui, profecta est ab) z uczniów Ar. (jednym wyrazem Aristotelici) imaginacyi płodnéy (ingenium promptum ad fingendum).*

- 21 XXI. Między ¹ innemi korespondencyami kancelaryi królewskiéy ², znalazłem był w archiwum Ptolemeusza, moiego pana, list, za którym Arystoteles do dworu Filipa był sprowadzony: pisał go Pausaniasz podkomorzy: był zaś takowy; »Ze zlecenia ³ »królewskiego donoszę ci, iż iesteś wyznaczony ⁴ »nauczycielem młodego królewica. Jurgieltu ⁵ »Lędziesz »miał dwa talenta, stół ⁶ u dworu, mieszkanie, i o- »prócz tego wszystkie inne wygody. Winszuję ci ⁷ »skawych względów pana mego ⁷; oddawca, co po- »trzeba będzie na drogę, zapłaci ⁸. Bądź zdrów.«
Pensya dobra ⁹ więcéy ucieszyła ¹⁰ Arystotelesa, niżby był ukontentował ¹¹ i ¹² czyzy komplement ¹². Już i tamtego wieku ¹³ filozofowie zaczęli ¹⁴ nie gardzić bogactwy. Dalsza historia Alexandra ¹⁵ wiele podobnych fałszywych zamyka w sobie okoliczności. Zastanawiać się nad wszystkiemi ¹⁶, wieleby czasu zabrało ¹⁷; niektórych więc tylko, lub fałsz, lub niedostateczne opisanie wyrażę ¹⁸.

¹ in (nie inter; bo list, o którym mowa, nie tylko między temi papierami się znajdował, ale też i część ich stanowił. — Podobnie: ille est in civibus clarissimis — on iest jednym z nazyz. ob. — zaś: est inter c. cl., znajduje się w posród

nayz. ob. sam takim nie będąc. Zob. wyżey Oddz. I. XXV. notę 21) ² Między temi papierami (libellus), które interesa króla w sobie mieszcząc, w archiwum (tabellarium) Pt. pana m. były chowane (asservare), znalazłem list, za którym (Ablat.) Ar. do dw. F. był spr. (accire): pisał go (Plusquam, bo to dawniejsze niż znalezienie tego listu) P. podkomorzy (aerarii regii praefectus) w téy treści (hoc exemplo) ³ mandato, jussu alcs — albo jussus (Partic.) ab aliquo ⁴ iż tobie król poleci (demandare, tradere) wychowanie (cura educandi, instituendi) młodego syna (filius, puer recens natus) — wyrazić biernie ⁵ merces annua; (lecz nie w Przyp. 2, bo dwa talenta były tym iurgieltem) — będziesz miał p. datur mihi ⁶ victum praebere; — habitatio gratuita, — quae ad vitae commoditatem pertinent. ad vitam eommode agendam sunt necessaria, suppeditare alicui — wszystko biernie wyrazić; a za u dworu położyć regio samtu ⁷ iżeś z łaski (beneficio, gratia, benignitate) króla naszego ten zaszczyt pozyskał (ad honorem evehi), mam ci czego powinszować (est, quod — gratulari — można dodadź: prosperumque ejus rei eventum precari) ⁸ Na drogę (viaticum) jeżeli będzie potrzeba, da ten, któregom do Ciebie z tym listem posłał, — któremum ten list dał do zanieśienia (perferre); albo który Ci ten list przyniósł (czas przeszły podług Gr. §. 225) ⁹ larga, ampla merces; m. luculenta, opłma (zob. ten wyraz w Słown.) ¹⁰ laetitiam afferre ¹¹ Jest to nie z zupełną pewnością powiedziane, ale znaczy tyle co: „niżby był może ukontentował.“ a w takim razie *Condit. praeter.* iest nie amavissem, ale amaturus essem ¹² vanus verborum honor; inanis verborum pompa; compellatio honorifica quidem, sed carens pondere ¹³ illa aetate ¹⁴ zaczynali — opuścić. a za to przed gardzić (despicere) położyć: nie koniecznie (non utique, non magnopere) ¹⁵ Co daléy o Alexandrze opowiadają, iest po większey części (plerumque) albo fałszywe, albo dodanemi fałszami (commentum) oszpecone (deformare, corrumpere) ¹⁶ quorum singula persequi, percensere, recensere. ¹⁷ longi temporis res est ¹⁸ Niektóre więc tylko, które albo całkiem fałszywe (omnino falsum esse; a vero longe abesse), albo przynajmniej (certe) niedostateczne (minus ad veritatem exactus, minus integra veritate traditus; non omnino verus) wyrażę (ostendere; albo p. expendere, roztrząsnąć) — Lecz dla zaokrąglenia perzodu dodadź można taki stósowny wyraz, np. in animo est, statui, mihi proposui eet. Zob. Gr. §. 238.

XXII. Po zburzeniu Tebów, że dom Pindara ²² ocalony został ¹, Plutarch tego poety sprawiedliwy wielbiciel przyświadcza. I prawdziwie, gdyby tak było ², akcyja ta umniejszyłaby nieco dzikości postępu Alexandrowego: ale rycerz ów młody ³ i popędliwy ⁴ dobywając tak sławnego miasta, nie miał czasu ⁵ myśleć o odach Pindarowych, których ⁶ po

większemy części, ⁷ może tak nierozumiał, iako my teraz, a podobno i wszyscy Grecy. Oplonąwszy ⁸ nieco, prawda ⁹, że w dalszym czasie kazał mieć wzgląd na jego potomków ¹⁰; ale dom Pindara tak zgorzał ¹¹, iak i drugie. Choćby albowiem ¹² chciano go utrzymać, byłaby rzecz niepodobna ¹³ w powszechnym pogorzeliisku ¹⁴. Był chwalonym za to ¹⁵ od Greków szczerzemy ¹⁶ zapewne, niż za zwycięstwo pod Cheroneą ¹⁷.

Był ¹⁸ z nim Ptolemeusz w Atenach, wziąłem więc jednego razu śmiałość ¹⁹ pytać się o okolicznościach rozmowy ²⁰ Alexandra z Dyogenesem. Gdyśmy byli w Atenach, rzekł, oglądał Alexander ciekawie wszystkie tameczne osobliwości ²¹. Naród Ateńczyków płochy ²² nie mogąc się nad niczym trwale zastanowić, lubił rzeczy osobliwe ²³: znaiomi téy przywary ²⁴ ludu przednieysi obywatele ²⁵ starali się o to, aby go bawić nadzwyczajnymi widokami. Ich mędrzy, rodzaj zwyczajnie dumny ²⁶, chcąc zyskać iak najlepszą o sobie opinią ²⁷ a przeto i poważenie, z swoiemy strony ²⁸ omamiali osobliwością te, że tak rzekę ²⁹, dorosłe dzieci.

¹ temperare, parcere aedibus, albo aedificium intactum manet
² która to (quae quidem) rzecz, gdyby (si modo) była prawdziwą; zmniejszyłaby nieco (paululum) mniemanie okrucieństwa (opinio erud.), którego się w tém miejscu Al. miał dopuścić (exercere crudelitatem zob. Wst. 6, 3)
³ juvenis bellator ⁴ temerarius, et ferox; audacia furens
⁵ non vacat mihi; albo p. longe absum ab eo, ut cet. — ody przez carmina ⁶ których górnosc (sublimitas) nie bardziemy jego umysł (mens) pojąć (capere, assequi) mógł, iak nasz jest w stanie (także posse); albowiem (quippe quae); iak się zdaie (zob. wyżey VI. notę 14), Grekom nawet (nequidem) samym nie łatwe były do zrozumienia (ad intelligendum facilis, apertus) ⁷ po w. cz. opuścić, a może wyrazić przez wtęcone credo; które często zastępuje w łacinie Przysłówek, nie zmieniając w niczym Konstrukcyi; np.: może dla tego nie przyszedł, iż i t. d. ille ideo, credo, non venit, quod cet. Zob. w Słown. Credo. ⁸ iracundiam reprimere, remittere — dodadź: et ad se redire; — albo przez: tandem irasensim sensimque defervescit (stygnie gniew), deflagrat, paulatim decedit ⁹ quidem — lepiemy tak: Nie można wprawdzie zaprzeczyć że: oplonąwszy nieco i t. d. ¹⁰ liberi ¹¹ domus atq; eodem, quo omnes reliquae, incendio absumitur, deflagrat ¹² quam (sc. domum) si quis vel maxime cet. utrzymać, a flamma vindicare, servare, liberare ¹³ żadnym sposobem uczynićby tego nie był w stanie — (posse) dostownie,

albo p. operam perdere: operam incassum dependere; inanem laborem capere ¹⁴ in eommuui totius urbis incendio; *lepięy p. urbs tota continentis incendio flagrat, ardet* (Abl. abs.) *ale to zdanie położyć wprzód* ¹⁵ *wyrażnęy to trzeba oddzielić: za (ob) tę takawość* (mansuetudo) *ku (in) dzieciom Pindara* ¹⁶ *sincerus — lecz ten stopień drugi mnięy był używany; — lepięy więc: magis sincere, magis ex animo* ¹⁷ *Zob. Cz. I. XXII. c 2* ¹⁸ *przez Plusquamp., bo czynność dawnięysza od następiącego wziętem* ¹⁹ *audere sibi sumere, ut cet.; id licentię sibi sumere, ut cet.* ²⁰ *singulae res, quas aliquis in colloquio alteri dicit et ab illo audit* ²¹ *quidquid in aliqua urbe notatu dignum videtur, diligenter spectare, lustrare* ²² *petulans ac levis — in re una, in re eadem diutius immorari non posse, sed cet.* ²³ *res semper novas ac singulares sectari* ²⁴ *video aliquem hac parte (albo tu levitatis vitio) maxime laborare* ²⁵ *principes civitatis; rectores, moderatores reipublicae — studiosę operam dare, ut cet. — aliquem miro et insolito spectaculo oblectare* ²⁶ *genus hominum plerumque arrogans, superbum* ²⁷ *famam quaerere; magnam de se opinionem afferre populo — albo p.: aby tęm więksha była ludzi o nich opinia, i tęm więksha dla (adversus) nich poważenie* ²⁸ *et ipsi — deludere — mira et insolita agendi ratio* ²⁹ *ut vere dicam — puer adultus.*

XXIII. Dyogenes nie mogąc ¹ co innego wymyślić, wlaż w beczkę ². Postrzegł go w tęy postaci ³ Alexander, i kazał go do siebie zawołać. Filozof kontent ⁴, że mu się dobra okazyja do dystyngwowania ⁵ od drugich zdarzyła, nie chciał wynieść. Gdy się o tęm Alexander dowiedział ⁶; w pierwszym impetie popędliwości swoięy ⁷, kazał mi pójść z kilkunastu żołnierzami, a zabiwwszy dno u beczki ⁸, toczyć w nięy Dyogenesa ⁹ aż na miejsce, gdzie miał ięść wieczerzą. Nie było bezpiecznie ¹⁰ czynić mu remonstracyę, kiedy był w passyi ¹¹: iużem więc był poszedł, gdy ¹² odplonawszy z passyi ¹³, kazał mi się nazad wrócić, a śmiejąc się z głupięy dumy ¹⁴ mniemanego ¹⁵ mędrca, rzekł: iż wzgarda takiego grubiaństwa naywięksha jest karą.

Kazał ¹⁶ nam zatęm wszystkim, żebyśmy się przechodzili kóło beczki, a żaden żeby na nią nie spoyrzał. Ten rodzaj kary tak rozgniewał ¹⁷ filozofa, iż ku wieczorowi z beczki wylaż ¹⁸, i nieproszony ¹⁹ do Alexandra przyszedł. Ale przestrzeżeni ²⁰ nie puścili go: częm tak się zmartwił ²¹, iż tego samego dnia zachorował na żółtaczkę ²², i leżał ²³ u iednego z admiratorów swoich ²⁴ kilka niedziel ²⁵.

¹ *gdy nie mógł* ² *irreperę in dolium* *3 t. i. siedzą-*

cego w b. (latere in d.) — conspicere, animadvertere, conspiciari ⁴ gaudens, elatus gaudio ⁵ oculos in se convertere; lub prae ceteris conspici z ut — *wyisdź prodire* ⁶ cognoscere albo nunciatur mihi ⁷ erumpente iracundia; *lepięy* vehementi ira commotus; — *kazać p.* mittere, ut cet. ⁸ operculo addito obstruere d. ⁹ *abym beczkę, w któręy się znajdował D., przydanęm dnem zabitę, zatoczył* (provolvere, volvere) *na to m. i t. d.* — *ieść wiecz.* coenare ¹⁰ periculosum, periculosa res est alqm monere, hortari velle ¹¹ ira flagrans, ardens, incensus; iracundia inflammatus ¹² *Zob. Cz. I. XVIII.* ¹³ defervescente ira ¹⁴ in ludibrium vertere, ludibrio habere — stolidam arrogantiam hominis, qui ¹⁵ nomen sapientis sibi asserere; se sapientem putari velle; se s. profiteri ¹⁶ *dla lepszego związku w łacinie przenieść trzeba następujące zdanie niżej, a to, które się zaczyna od każę, bezpośrednio z poprzedzającym potężyć w ten sposób: a śmiejąc się z mędrca, każę, abysmy wszyscy (cuncti) przechodzili przez owo miejsce (praetergredi, transire locum), na któręm był D., ale oczu na niego żaden nie zwracał* (oculos conjicere, convertere in alqm — *nb. względem każę aby — i każę aby nie zob. w Gr. §. 178; 211, Uw. 9. osobliwie §. 245;*) *będąc przekonanym, że tę wzgarda człowieka dumnego naydotkliwszą (gravis) będzie iego grubiaństwa (rusticitas) karę. I nie omylił się w mniemaniu swoim (non me fallit opinio mea). Ten bowiem rodzaj k i t. d. — przekonany będąc, persuasum habens, albo: ratus; które zazwyczaj stoi na końcu zdania, któręm rządzi, a czasem w środku; np. filium suum venturum esse ratus; albo filium suum ratus esse venturum* ¹⁷ alqd indignationem mihi movet, molestum est; albo: moleste, aegre fero, patior alqd; commoveri aliqua re ¹⁸ *prorępere (zob. Wst. 22, 6)* ¹⁹ non vocatus, invocatus; *naylepięy p. ultro (zob. w Słown.) można też i Imięstów potężyć i ultro* ²⁰ ii, quibus id negotium datum erat — regis adeundi copiam non facere, ad regem non admittere ²¹ alqd me mordet, irrat, aegritudinem, moerorem mihi affert; aegritudine, moerore me afficit ²² in morbum arquatam incidere, morbo corripit; hile suffundi o czasie tych Stów i następującego jacere zob. Wst. 22, 6 ²³ aliquis lecto affixus jacet ²⁴ quidam admirator sapientiae alcjs ²⁵ *za hebdomas, lepięy tu, gdy czas nie iest oznaczony, — per satis longum tempus.*

- 24 XXIV. Grecy naypierwsi pisali 1 wojny 3 Alexandra. Zeby się był téy pracy Pers, lub Indyanin podiał 3, nie takby się dobrze wydawała 4, a może obostronne pióro 5 naylepięyby nam dało poznać 6, iako i on i iego koledzy szczęśliwym hazardom winni naywiększą wdzięczność 7. Batalia pod Granikiem decydowała o szczęściu i sławie Alexandra 8; gdyby ią był przegrał 9, byłby pierwszym w poczcie szalonych zwycięzców 10. Szła dalej pasmem iego pomysłu

ność 11; naywięcéy był winien 12 gnusności Persów. W Tyrze naypierwéy znalazł ludzi 13; ale też ten 14, który przejazdem 15 królestwa zabierał, pod iedném miastem siedm miesięcy strawił 16. Pielgrzymowanie do Jowisza Ammona było dziełem polityki tego monarchy 17. Smiał się on pierwszy z swoiéy adopcji 18: ale zamyślając o monarchii uniwersalnéy 19, zdawało mu się, iż tym fortem lepiéy oczy gminu omami 20, i do siebie umysły zdziwione przyciągnie 21. Pisał Ptolemeusz dyaryusza życia 22 Alexandrowego, ale że był szczerzy 23, nie wyszedł na świat 24. Po śmierci iego 25 dostałem kopią, i stąd naywięcéy powziąłem wiadomości 26, i lepiéy, niżeli gdym na żywego patrzył 27, poznałem Alexandra. Batalia pod Arbelą od Kureyusza i Plutarcha inaczéy iest opisana, niż w tym manuskrypcie 28. Według ich powieści 29 siedział Daryusz na wozie złotym 30, stały posągi 31 z drogich kruszców w kraiu, gdzie przez religią Magów reprezentacye takowe były zakazane 32; zobaczył 33 unoszącego się 34 orla nad Alexandrem wieszczek, który był na odwodzie 35.

1 primus sum, qui 2 historia bellorum ab aliquo gestorum
 3 suscipere aliquid faciendum — Persarum aliquis 4 speciosum et
 clarum esse. — *Potężnyé zdania przez quidem i sed 5 diversa*
de aliquo judicia — albo: historia ab historicis diversarum partium
concinata — może, procul dubio 6 ostendere, demonstrare
 7 aliquis gloriam suam fortunae magis favori, quam suae virtuti
 debet 8 *od wypadku bitwy pod Gr. zależało mniemaniu o szcz. i st. Alex.* 9 *vinci proelio* 10 *in numero ali-*
quo primum alicui assignare locum — vesanus ac furiosus 11 Ab
hoc initio aliquis perpetuo fortunae favore utitur, eam semper
quasi comitem habet; fortuna ita aliquem complectitur, ut eam in
potestate sua habere videatur 12 naywięcéy iednak b. winien
(prodest mihi alqd.) — ignavia 13 Tyrus pierwsze było
miasto, które mężów stawiało (opponere, objicere) —
mąż vir strenuus, albo vir hoc nomine dignus. Także dostownie
p. nancisci viros — ale wtenczas naypierwéy wyłoży się p.
demum (dopiero) 14 quae res fecit, ut cet. 15 in transitu —
zabierać, expugnare 16 in obsidione urbis haerere, tempus
consumere; albo obsidio me detinet, moratur 17 Ze odbył
peregr. do Jow. (adire templum Jovis), tą iego polityce
(prudentia et calliditas) przypisać należy (tribuere) albo:
o tém sądzić trzeba, że to z polityki (callido consilio)
zrobił. 18 To iego przybranie do familii Jowisza
nie bardziéy w innych, iak w nim samym śmiech
wzbudziło (risum alicui movere) 19 mente, animo, spe com-
plecti (Part. praeter.) imperium totius orbis terrarum 20 wymy-
ślił ten podstęp (artificium, excogitare, dolum componere;

fraude uti), *którymby gmin omamił* (decipere, capere, deludere, fallere) ²¹ *i podziwem siebie umyśli i t. d.* (voluntatem (alcijs sibi conciliare) ²² commentarii rerum alcijs ²³ w którym iednak, gdy wszystko (singula quaeque) szczerze było opisane (ad veritatem exactus) ²⁴ vulgari, foras emiti ²⁵ *którego pisma* (liber. scriptio) *i t. d.* — *kopia*, exemplum, exemplar; — *dostać*, nancisci ²⁶ *w której wiele ważnych rzeczy* (lectu dignissima, magni momenti) *o A. zapisanych* (consignare, notare) *znalaztem, i z tamtąd go dokładnię pozn. i t. d.* (melius et accuratius cognoscere); ²⁷ *oculis intueri aliquem* ²⁸ *liber* ²⁹ *p. narrare* ³⁰ *curru aureo vehi* ³¹ *którego oby dwa boki zdobiły posągi ze złota i srebra urobione; — (Zresztą to opisuie Kurcyusz mówiac o bitwie pod Issus nie pod Arbelą)* ³² *używać takich wyobrażeń* (imago) *prawami świętymi* (lex sacra) *Magów zakazane było* ³³ *to zdanie zależy będzie podobnie od narrare i wyrazi się biernie* ³⁴ *pendenti magis quam volanti similis — albo krócéy p. aquila volat supra caput alcijs* ³⁵ *versari inter milites in subsidio collocatos.*

25 XXV. Alexander nie był nabożny 1, wieszczkowie tamtejszych wieków 2 zwyczajnym duchowieństwa trybem 3 nie byli odważni. Kto widział batalie, wie dobrze 4, iż w kurzu i zamieszaniu nie tylko iednego, ale całego stada orłów postrzedzby trudno 5. Ptastwo każdy zgiełk i wrzawa straszy. Orzeł, choć go królem innych nazywają, tak w ten czas ucieka, iako i wrona. Wszystkie te złączone razem okoliczności 6, sprzeciwiają się bayce, prawda, że zabawny, ale nie dobrze wymyślony.

Nad ciałem Daryusza, którego Bessus zabił, płakał Alexander według powieści swoich kronikarzóv 7; toż samo miał uczynić Cezar, gdy mu głowę Pompeiuszową przyniesiono. Takowe płacze albo nieszczére 8, albo nierozsądne 9. W mocy było płaczących nie dawać sobie okazji do żalu 10, a iezeli czynili dla ostentacyi 11, zgrzeszyli nieludzkością w dwójnasób 12.

Miał Alexander wielkie przymioty 13, ale passye zbyt porywcze i żywe 14. Wielkość iego była rodzaju ludzkiemu szkodliwa 15, przykład fatalny, dzieła, które czynił 16, dziwią i dziwić będą 17 potomność: ale zawieszzone na szali zdrowego rozsądku 18, podobno uczynią go bardzię godnym szpitala szalonych, niżeli tronu całego świata 19.

1 non admodum pius ac religiosus 2 *którzy w tamym czasie żyli* 2 proprio quodam sacerdotum more — imbellis et otii amans 4 *kto kiedy był w bitwie* (interesse pr.) — non me latet fugit 3 *iak trudnoby byto w zapale wojny* (in medio ardore pugnae), *gdy zewsząd grozi* (instare Abl. abs.) *niebezpieczeństwo, gdy się różne rozlegają wrzawy* (omnia variis clamoribus strepunt), *a przez kurz i tumany ledwo przejrzyć można* (pulveris nubes prospectum oculorum aufert, adimit), *nawet* (etiam) *całystado* (grex), *a cóż dopiero* (nedum) *iednego orła postrzedz* 6 quae omnia simul — repugnare — fabella lepida quidem, sed inepte excogitata 7 *piszą Kronikarze, że, gdy mu głowę P. przyniesiono, płakał nad iego śmiercią* (mortem alcijs lacrymis prosequi) 8 lacrymae conflictuae; dolor simulatus, fictus *będzie zaś: t. płacze, iezeli nie* (nisi) *są zm., są nier.* 9 stultitiae signum 10 luctum sibi afferre, dolorem facere, aegritudinem parere — *ze Spóynikiem* ne 11 sese jactandi et ostentandi causa 12 inhumane agendo — bis 13 est in aliquo virtus 14 *ale oszpecone* (deformare) *wadami; w których liczbie passye i. d.* (nimii motus animi rationi non obtemperantes) 15 damnosus — *fat. perniciosus* 16 res gere., facinora facere 17 magna est alcijs rei in posteritate admiratio 18 *ale gdyby ie kto i. t. d.* aliquid ratione perpendere, rationis iudicio ponderare, diligenter perpendere et integre iudicare 19 *godniejszym go osądzi* (t. i. osądzi że był g. — existimare dignum, qui cet.) *szpi- tal. szal.* (aliquem ut furiosum in custodia servare), *niż tr. c. św.* (orbi terrarum imperare, omnium gentium imperium tenere, totius mundi potiri. *Lecz że Stop. w. dignior nie był wcale używany, a magis dignus bardzo rzadko, tepley więc użyć: magis meruisse, ut cet.*

XXVI. 1. O Manliuszu Kapitolińskim.

Wiele nam dawna historia stawia 1 przykładów 26 ludzi 2, co w wolnym zrodziwszy się kraju, i czyli to przez zasługi czyli przez szczęścia sprzyianie sławy 3 między obywatelami nabywszy, dumnymi się stali 4; a widząc się znaczeniem wywyższonymi nad innych 5, dokusili się o osiągnięcie nad wszystkimi pierwszeństwa i panowania nad nimi 6. Takim był 7 u Rzymian 8 M. Manliusz, który 9 Kapitolum od Gallów obronił i ztąd przydomek dostał Kapitolina. Ten powodowany 10 żądzą najwyższej władzy 11 spiski knować a) zaczął 12, i sławy męstwem nabytę użył za narzędzie 13 do osiągnięcia pierwszeństwa 14 w kraju b). Zdawało mu się nietrudną być rzeczą 15, tego

a) Caes. b g. I. cap. 9. b) ib. c. 3.

dokazać ¹⁶; przeto iż c) dla szczodrośliwości swojej wielką miał ¹⁷ u pospólstwa wziętość ¹⁸, i znaczne posiadał ¹⁹ do szafowania ²⁰ zbiory d). Hoynemi przeto ²¹ darami ²² i wypłacaniem cudzych długów ²³ coraz ²⁴ większy nabywał powagi ²⁵, tak iż w krótkim czasie wziętość jego i znaczenie u wszystkich było iak e) naywiększe ²⁶. A gdy iuż rzecz do tego doprowadził ²⁷ stopnia, iż prywatnym będąc człowiekiem ²⁸ więcéy znaczył ²⁹ niż sami f) urzędnicy ³⁰, zaczął podżegać ³¹ pospólstwo ³² na Senatorów ³³ przez swoje buntownicze i niegodziwe g) odezwy ³⁴.

27 = Był wtenczas Dyktatorem Aulus Cornelius Cossus. — taki ³⁵ urzędnik miał nad wszystkimi moc życia h) i śmierci ³⁶. — Gdy mu doniesiono i) o tém ³⁷ podczas gdy z Wolskami wiódł ³⁸ woynę, szybko ³⁹ od woyska odieżdża, i iak może nayprędzey ⁴⁰ do miasta k) daży ⁴¹. Nazaiutrz wystawiwszy w Komicyum ⁴² krzesło, każe przywołać Manliusza i przed sobą się sprawiać ⁴³; gdyby się był okazał winnym, miał ⁴⁴ oddać głowę l) pod topór ⁴⁵. Lecz on do sądu wszystkich klientów i dłużników swoich, za których popłacił długi ⁴⁶, i ich domowników ⁴⁷, do kilku ⁴⁸ tysięcy ludzi zewsząd pozgromadzał, i przez nich usiłował od kary m) się wyłamać ⁴⁹. Dyktator wszystko wybadawszy ⁵⁰, gdy podeyrzenia iak naypewnieysze świadectwa popierały ⁵¹, sądził mieć dostateczny powód ⁵² do ukarania go ⁵³ podług kraiowego n) zwyczaju ⁵⁴; tém mniéy zaś ta rzecz wątpliwą mu była ⁵⁵, ile że miał w świeżey pamięci ⁵⁶, iż podobnym ⁵⁷ sposobem Kwintus Cyncynat obszedł się ⁵⁸ ze Spuryuszem Meliuszem o), gdy ten hoynem 28 darów sypaniem ²² lud ³² sobie uymował ⁵⁸. = Obawiał się iednakże zapamiętałości ⁵⁹ pospólstwa, i widział ⁶⁰, że ten krok z wielkiem niebezpieczeństwem p) połączony ⁶¹. Przestał ⁶² więc tym czasem ⁶³ na tém, że go poymać i do więzienia zaprowadzić ⁶⁴ kazał q). Na próżno ⁶⁵ Manliusz wołał do pospólstwa: że tak się zawsze ⁶⁶ ludowi rzymskiemu zasługi-

c) *ibid.*

d) *ibid.* c. 18.

e) *ibid.* c. 9.

f) *ib.* c. 17.

g) *ibid.* c. 17.

h) *ibid.* c. 16.

i) *ibid.* c. 4. 23. 7.

k) *ibid.* c. 7.

l) *ibid.* c. 4.

m) *ibid.*

n) *ibid.* c. 19.

o) *ibid.* c. 14.

p) *ibid.* c. 10.

q) *ibid.* c. 15.

wał⁶⁷, iżby w ich oczach⁶⁸ do więzienia nie powinien być wleczoney r) i w téy potrzebie⁶⁹ od tych opuszczony⁷⁰, dla których iedynie⁷¹ tak wielką z patrycyuszami podiał s) walkę⁷². Gmin tą⁷³ mową zapalony³¹, chociaż się przeciwko dyktatorskiéy władzy nie śmiał na nic odważyć, gdy iednakże za złożeniem dyktatury zniknęła⁷⁴ boiaźń, bronją się chciał swego prawa dobiąć⁷⁵: prócz tego wielkie mnóstwo ludzi po wsiach zebrane⁷⁶ groziło wyłamaniem⁷⁷ więzienia t). Témi okolicznościami⁷⁸ zniewolony⁷⁹ senat, nie czekał, ażby do tego przyszło⁸⁰, lecz więźnia uwolnił z więzów u).

1 praebere 2 vir 3 fama 4 połączyć zdania w ten sposób: *dumnymi się stawszy* (animus opinionibus vulgi inflatur — Abl. abs.), *gdy — widzieli i t. d.* 5 opes alcijs inter ceteros excellent 6 alqs omnibus anteferri illisque imperare (dodadź: nefandis consiliis) studet 7 horum numero fuit 8 Genit. 9 któremu obronione od Gallów K. przyd. K. nadało (indere) 10 adducere 11 regnum 12 novis rebus studere 13 opuścić 14 principatus 15 facile factu esse putō 16 conata perficere 17 esse z Abl. Gr. §. 149. 2 18 gratia 19 habere — *lepiéy pr. Plusquamp.* Słowa comparare 20 largiri 21 quare na początku 22 largitiones używane często było o hojnym dawanii 23 w zamiarze pozyskania sobie kogo, osobliwie do złych celów 24 *wypł. długi*; aes alienum dissolvere — *cudzych wyrazić* przez aliorum; *albo lepiéy wcale nie wyrażać* 25 *indies* 26 *favorem sibi conciliare*; — *tak iż, ut* 27 *multum valere* 28 *adducere*; — *do tego stopnia*, eo — *ale dodadź Słowo videri* 29 *samo privatus* 30 *multum posse* 31 *wysokich urzędników, incitare się tu rozumieją*, *zwali Rzymianie magistratus* 32 *incitare*, concitare contra alqm 33 *plebs, multitudo, vulgus* 34 *przez uszanowanie dla wieku zwali Rzymianie Senatorów także patres* 35 *seditiosa et imprōba oratio* 36 *nie talis lecz is; bo tu nie jest mowa o urzędniku podobnym dyktatorowi, ale o samym dyktatorze; a zatem taki stoi wyraźnie w znaczeniu ten.* Zob. Wst. 22, 6 37 *vitae necisque potestatem in alqm habere* 38 *ea res* 39 *przez Imięstów* 40 *maturat proficisci* 41 *jak nayprędzéy; quam maximis itineribus t. i. jak naywięcéy drogi w pewnym czasie (np. na dzień) odprawiać; bo iter jest droga, którą odprawiamy, via droga, po której się idzie* 42 *contendere* 43 *comitium było miejsce, gdzie się odbywały zgromadzenia ludu (comitia)* 44 *causam dicere apud alqm* 45 *podług Caes. b. g. I. c. 4: damnatum poenam sequi oportebat, ut cet. 46 dadź gł. pod t. securi percūti, ferri* 47 *alqm aere alieno exsolvere* 48 *familia* 49 *multa milia* 50 *se eripere z ne; a kara p. poenas solvere* 51 *cognoscere, jako wyraz właściwy*

r) ibid. c. 11.

t) ibid. c. 4.

u) ibid. c. 11.

s) ibid. c. 16.

o inkwizycjach sądowych; podobnie *congnitor i cognitio causae*
⁵¹ *res certissimae accedunt ad susp.* ⁵² *satis est causae, cur aliquid*
faciam ⁵³ *animadvertere in aliquem* ⁵⁴ *mos civitatis. Abl.* ⁵⁵ *eo*
minus dubitationis mihi dari video, quod cet. ⁵⁶ *mieć w s. p.*
memoria tenere ⁵⁷ *idem, albo przez ita* ⁵⁸ *alcjs favorem capere*
⁵⁹ *furor* ⁶⁰ *intelligere* ⁶¹ *podług Caes. ib. c. 10. tak*
się wyrazi: i widział, że, gdyby się to stało, z wiel-
kiemby niebezpieczeństwem się stało. zob. Gr. §. 72.
pod Infnit. Fut. ⁶² *satis habeo, ut cet.* ⁶³ *in praesentia* ⁶⁴
in custodiam dare, in vincula ducere ⁶⁵ *to zdanie przytączyć*
do poprzedzającego przez Imięstów Słowa wołać (vociferari ali-
cui) zgodzony z Zamkiem eum; a tak Manliusz opuści się ⁶⁶
omni tempore ⁶⁷ *mereri de aliquo* ⁶⁸ *conspicatus* ⁶⁹ *tam nec-*
cessario tempore ⁷⁰ *deserere, destituere (łączyć w sobie znacze-*
nie zgwałcenia powinności obrony; — relinquere znaczy opuścić
t. i. zostawić w niewinnęj myśli) ⁷¹ *quorum sola de causa* ⁷²
dimicatio — suscipere ⁷³ *qui na początku* ⁷⁴ *timor tollitur (Abl.*
abs.) — złożenie urzędu, abdicatio muneris (Abl. instrum.)
⁷⁵ *exsequi jus* ⁷⁶ *multitudinem ex agris cogere* ⁷⁷ *że wyta-*
mie (effringere) w. ⁷⁸ *res* ⁷⁹ *adducere* ⁸⁰ *fieri.*

2. Dalszy ciąg.

29 Manliusz na wolność się wydobywszy ¹ konie-
 cznie ² tego, co był postanowił, dokazać usiłował a).
 I dla tego wszelkiego przykładął starania ³, aby sobie
 iak najwięcący ludzi ⁴ i iak najdzielniejszych ⁵ do-
 brodzieystwami swémi b) zobowiązał ⁶; a tak ⁷ nie
 tylko w Senatorach lecz i w Trybunach ludu trwogę
 wznicił ⁸, że wolność upaść musi ⁹, ieżeliby zu-
 chwalstwu nie położono tamy ¹⁰. Pozywają Manliu-
 sza przed sąd ludu ¹¹, i seym zwoławszy ¹², cały stan
 rzeczy przed oczy stawiają ¹³ i przekonywają pospół-
 stwo, że ono swoim sprzyianiem własną ¹⁴ sprawę
 Manliuszowi zaprzedaie ¹⁵, który swych bogactw
 wziętości nie na obronę ¹⁶ wolności, lecz na ięć ¹⁷
 zgubę używa c). Przeciwnie Manliusz zaklinał, aby
 się z nim nie obchodzili surowo ¹⁸, że iego cała ¹⁹ wi-
 na iest, iż nazbyt sprzyiał ²⁰ pospółstwu. Wszakże ²¹,
 rzecze, gdybym się był poczuwał ²² do iakięj winy,
 nie było mi trudno się ustrzedz; lecz to mnie uwio-
 dło ²³, żem był przekonany, iż nic nie popelnilem
 takiego ²⁴, abym się miał obawiać e), i byłem pe-
 wny ²⁵, że pospółstwo od napaści ²⁶ senatorów za-

a) Caes. c. 5.

b) ibid. c. 9.

c) ibid. c. 20.

d) ibid.

e) ibid. c. 14.

wsze mnie będzie zasłaniać ²⁷. = Gdybym nawet ²⁸ ³⁰ dawną hańbę puścić chciał *f*) w niepamięć ²⁹, żeście dopuścili ³⁰ dumnemu senatorowi wtrącić mnie do więzienia; cóż mi się teraz dziać musi ³¹, kiedy się widzę z rozkazu tych na śmierć prowadzonym, którzy ³² nawet ³³ śmiercią własną ¹⁴ życie moje okupić ³⁴ gotowi być powinni. Próżne to były ³⁵ słowa; z ludem nie z gminem miał teraz do czynienia ³⁶. Więcący mówić nie dali ³⁷ mu trybunowie *g*); a gdy go winnym uznano ³⁸, z rozkazu ludu stracili ³⁹ go z tarpeyskiej skały.

Taki miał koniec ⁴⁰ M. Manliusz Kapitoliński, którego Liwiusz sławnym ⁴¹ nazywa, gdyby nie był w wolnym kraiu zrodzony *h*): i smutny zostawił potomnym przykład, iżby w szczęściu ⁴² nie wynosili się ⁴³, i, jeżeli im występki długo bezkarnie uchodzą ⁴⁴, nie rozumieli, że ich już los osiągnąć nie potrafi ⁴⁵: lecz to mieli w pamięci ⁴⁶, że czasem P. Bóg ⁴⁷ tym, których chce ukarać ⁴⁸ za zbrodnią, zwykł pomyślności ⁴⁹ używać ⁵⁰ i długo z ukaraniem czekać ⁵¹, a to, iżby ⁵² ludzie tém mocniéj uczuli zmianę *i*) szczęścia ⁵³.

1 custodia elābi 2 nihilo minus 3 omni cura id agere, ut 4 homo może być tylko domysłne 5 eosque fort. albo et ex his fortissimum quemque 6 alqm sibi b. obstrictum reddere, habere 7 itaque, które z ita i que złożone dostownie odpowiada naszemu a tak, tak więc, tak tedy i u wzorowych pisarzy (Cic. Caes.) zawsze tylko na początku zdania stoi; zaś igitur, nasze więc wryle stojące, i u Łaciniaków kładzie się zazwyczaj w tyle; i rzadko zamiać itaque na początku się znajduje 8 curam injicere alicui 9 actum est de aliqua re. To Perfectum wyrażające czynność w obecności już skończoną — Praesens rei perfectae użyte o czynności, która dopiero na przyszłość stać się może, wyraża tém dobitniéj, że niezawodnie się to stanie, jeżeli się nie zapobiegnie zawczasu. Podobnie u nas; Zginętem (za zginę), jeżeli ty mnie nie poratujesz. Ni res ita manifesta erit allata, ut responderi nihil possit, vicimus 10 resistere 11 diem dicere alicui, znaczy pozw. *h*. przed sąd ludu 12 populum ad comitia vocare 13 rem, uti sese habeat ob (ante) oculos ponere 14 suus iak zawsze 15 prodere 16 przez Słowo vindicare 17 dla dobitności można powtórzyć libertas — zguba, pernicies 18 aliquid gravius in alqm statuere 19 solus — a iego p. qui 20 cupere 21 wszystko to, co następuje wyrazić sermone obliquo, zaczynaąc to zdanie znowu od qui, a rze-

f) ibid.

h) Liv. VI. 25.

i) Caes. c. 14.

g) ib. c. 47.

cze się opuści — zob. Cz. I. XXIV. notę i — ²³ conscius mihi sum alejs rei ²³ decipere (biernie) ²⁴ non commissum a me intelligo, quare timeam Będą zaś sobie w tych zdaniach odpowiadać neque i et. Zobacz w Części I. XIV. 1. ²⁵ confidere zamknąć zdanie. ²⁶ injuria. ²⁷ auxilio esse, opem ferre contra alqd ²⁸ quod si ²⁹ oblivisci ³⁰ ferre, pati alqd fieri ³¹ pamiętać rzy sobie następujące wyrażenie szczególnię często w tēm znaczeniu używane od Cycerona: quem tandem animum mihi suscipiendum putas (putatis)? ³² ozdobię się wyrazi przekładając zdania tak, iżby to, co się od qui zaczyna, zaraz po quum było umieszczone; a to zdanie, do którego się qui ściąga, stanęło po niēm ³³ vel ³⁴ redimere ³⁵ nil prodest alqd ³⁶ res mihi est cum aliquo ³⁷ dostownie wyłożyć, albo podług Caes. ib. cap. 17. tak: więcý mówić usiłującego trybunowie wstrzymali (prohibere) ³⁸ i potępnego (damnare) i t. d. ³⁹ praecipitare ⁴⁰ exitus ⁴¹ p. memorabilis ⁴² iżby pomyślności (res secundae) doznając (uti Part. praeter.) i t. d. ⁴³ nimis fortuna insolenter gloriari ⁴⁴ uchodzi mi co bezk., alqd impūne fero — występek tu p. injuria ⁴⁵ extra fortunae tela positus sum ⁴⁶ sed ita putent ⁴⁷ lubię Facinicy Rzeczownik Deus łącząc z Przymiotnikiem immortalis ⁴⁸ ulcisci pro aliqua re ⁴⁹ res secundiores ⁵⁰ concedere ⁵¹ alicui diuturniorem impunitatem concedere ⁵² quo (za ut eo) ⁵³ graviter dolere ex commutatione rerum. — Ale porządek ma być taki: najprzód się położy zwykł (consuevi) P. Bóg, — potem zdanie przyczynowe zaczynające się od quo; po niēm zdanie względne (których chcę — ukarać); a na ostatku; tym pomyślności używać i t. d.

Listy polecające. ¹

1. Mureta do Kuiacyusza.

³¹ XXVII. Dwa lata iuż temu ² i więcý, iak Laelius Ubaldinus i Octavius Bandinus, młodzieńcy wysockiego rodu, do Francyi na nauki ³ za moją szczególnię radą i namową ⁴ się udali. Albowiem gdy mnie ich krewni pytali ⁵, coby! im podług mego zdania ⁶ wypadalo czynić ⁷, i w iakiby sposób naykorzystnię naukom mogli się poświęcić*; radziłem im najprzód, aby do Paryża się udawszy ⁸, nauczycielom starożytności i filozofii oddali się na naukę ⁹; potem wzięli się do prawnictwa, do którego wielką mieli ochotę ¹⁰, a którego dzisiay iedynie tylko ¹¹ we Francyi, a we Francyi tylko od Kuiacyusza gruntownie ¹² nauczyć się można. Tak więc uczynili, i że moię usłuchali rady ¹³, codziē bardzię sobie tego winszują. Ja zaś, Kuiacyuszu, wyznaię ¹⁴, że mam miłość własną ¹⁵, i co mówi Tucydides, że ta iedna namięię

tność nie zna starości ¹⁶, teraz dopiero przekonuywam się ¹⁷, że sprawiedliwie powiedział. I dla tego ¹⁸ pragnę, aby ci, którzy już teraz uznają, że mi wiele są winni, iżem im drogę wskazał do źródła, i to mi ieszcze byli winni, iżby od Ciebie, za moją sprawą ¹⁹ dobrze byli widziani i przyięci z tą samą ludzkością i uprzejmością, z iaką zwykłeś przyjmować wszystkich, którzy uczciwy i wspaniały posiadają myślenia sposób ²⁰. = Lecz obawiam się, czy to moje polecenie ²¹ nie będzie już za późno ²²; i czy Cię już sami pięknością obyczajów i talentów swoich ²³ tak nie ujęli, iż nowego polecenia wcale nie potrzeba ²⁴. Proszę cię iednak, iak ²⁵ mnie kochasz — rozumiem zaś że mnie kochasz nieladaiako ²⁶ —, ażebyś, iężeli można ieszcze co ²⁷ przydadź do twoihey ku nim życzliwości, uczynił to dla mnie ¹⁹; iczeli ich zaś już tak kochasz, że nic przydadź ²⁸ nie podobna, iżbyś sam co wynalazł i wymyślił takiego, coby się zdawało, żeś przez wzgląd na moje polecenie ²⁹ dla nich ¹⁹ uczynił. Ja ciebie, Kuiacyuszu, nadzwyczajnie ³⁰ kocham, i ile tylko mogę wzbudzam ochotę ³¹ tych ludzi do czytania dzieł twoich i do poznawania wyborney nauki ³² twoihey. Słuszna też iest, abyś i ty dla mnie ¹⁹ co uczynił. Większego zaś nic uczynić nie możesz, iak kiedy tym ówom młodzieńcom pokaziesz, że moje polecenie coś znaczy ³³ u Ciebie. Bądź zdrów. z Rzymu dnia 26. Stycznia 1579.

¹ epistola commendatitia. — *Jest to list Mureta naysławniejszego filologa, (który w drugihey połowie XVI. wieku żył we Włoszech) do Kuiacyusza, równie sławnego Professora prawa w Paryżu. Napis więc będzie: M. A (t. i. Marcus Antonius) Muretus — Jacobo Cujacio — Jurisconsulto celeberrimo S. P. D.* ² rok już temu, iak — *annus jam est, quum cet. zob. w Cz I. XVIII. 1.* ³ studiorum causa ⁴ przez auctor i impulsor ⁵ quaerere ex aliquo (wypytywać, wybadywać; o zdanie, o radę pytać); nie interrogare, które znaczy tylko zapytać, t. i. dać pytanie, na które krótka odpowiedź ma nastąpić ⁶ przez Słowo censere (coby rozumiał, że im czynić trzeba) ⁷ t. i. zrobić (facere), nie działać (agere) ⁸ studii alejs optime consulitur — to zdanie także ma zależeć od censere ⁸ se conferre, ire, proficisci, ale nie w Imiestowie, lecz potączyć zdania przez — que ⁹ alicui magistro sese recoquendum dare ¹⁰ incensus sum studio alejs rei ¹¹ quaeque nec usquam nisi —, neque, — nisi cet. ¹² recte ac vere ¹³ parere consilio ¹⁴ fateri; nie confiteri, które znaczy przyznawać się (do winy) ¹⁵ ambitiosus sum ¹⁶ senii expers sum; — *namiętność tylko przez opisy w łaci-*

nie daie się wyrazić (zob. w Słown.) czasem przez vitium, jeżeli jest tyle co wada. Muret użył greckiego πᾶσις¹⁷ experiri; — *sprawiedliwie*, vere¹⁸ zam. et ideo lepiej z początku zdania quare. — O cupio zob. Gr. §. 211. 8. ¹⁹ przez causa; *dobrze widzieć*, alqm libenter videre²⁰ ingenio ac liberali ingenio (praeditus) z. Wst. 14. 4. ²¹ commendatio commendare, nie recommendatio, które równie iak Słowo commendare nie jest łacińskie. ²² serus ²³ zrobić zdanie pośrednie: qua sunt et morum et ingenii elegantia ²⁴ c. supervacanea, inutilis est; commendationi nullus superest locus ²⁵ quantum. ²⁶ vulgariter — *biernie* ²⁷ est aliquid, quod — a obydwu jeżeli wyrazić przez sive — sive (czyłito — czyłito) ²⁸ p. fit accessio ²⁹ commendatione adductus — o videri zob. Cz. I. XVII. notę z, a o takiego Wst. ³⁰ eximie ³¹ p. ingenia (plur.), a czytać p. evolvere (przewracać) ³² wyborność nauki ³³ valere.

2. Korn. Waleryusza do Mureta. ¹

33 XXVIII. Patrz najsławiejszy ² Murecie, iakie ³ jest mniemanie o twojey nauce i grzeczności ⁴ za granicą ⁵. Justus Lipsius, mój uczeń a razem ⁶ przyjaciel, gdy go wzięła ochota ⁷, dla nauki języków ⁸ i starożytności iechać do Włoch, prosił mnie, abym go niektórym ⁹ przyjaciom moim polecił: osobliwie zaś domagał się ¹⁰, abym mu list dał do ciebie, którego widzieć i poznać dziwnym sposobem ¹¹ pragnie. Ja zaś chociaż niestosowną ¹² widziałem to być rzeczą, iżbym miał, nie będąc ci może ¹³ ani z pogłoski znanym, list pisać do ciebie, zwłaszcza taki, przez którybym ciężar ¹⁴ iaki na ciebie nakładał: powolnym się przeciw okazałem ¹⁵ młodzieńcowi tak usilnie proszącemu, i wolałem poyść ¹⁶ za iego życzeniem, niż za własną obawą ¹⁷: a to uczyniłem tém chętniey, ile żem ¹⁸ widział, iż nie do iakiego człowieka grubych i nieokrzesanych ¹⁹ obyczajów pisać mi wypada ²⁰, ale do tego męża, który wykształcony będąc pieknemi ²¹ naukami i wycwiczony w tych umiejętnościach ²², które zacnego ²³ człowieka są godne, niepodobna ²⁴, aby nie miał być grzecznym i uprzejmym ²⁵ iako dla wszystkich, tak szczególniey dla tych, co się temi samemi naukami trudnią ²⁶. Przeto też ²⁷ nie tak mi uniewinienia szukać śmiałości moiej, iak raczy cięszyc się wypada ²⁸, iż mi się podała sposobność ²⁹ pisania w interesie ²⁹ przyjaciela mego, a razem dania tobie poznać ³⁰, iak cię wysocę powa-
34 żam i iak szczerze kocham ³¹. = Otóż tedy ³² Mu-

recie posłałam ci Justa Lipsiusza, moiego ucznia 33, młodzieńca tak 34 poczciwego, skromnego, utalentowanego, światłego i rozsądnego, iak 35 mogę poświadczyć, żem dotąd żadnego nie znalazł; a przytém 36, co u ciebie naywięcéy znaczy, wielce lubiącego 37 starożytności, i te nauki, które ty kochasz i w których nad wszystkich celuiesz. Nie myśl zaś 39, iż ia to chępliwie 39 i z przesadą, zwyczajem zalecających piszę, owszem nawet inniéy może 13 piszę, niż na to zasługie nauka i cnota młodzieńca, a to z obawy 40, ażebym iego chwalać, nie zdawał się nas samych i szkołę naszą 41 wychwalać. Dla tego 42 proszę cię mój Murecie, a raczéy nayusilniéy 43 błagam i zaklinam 44 na wspólność powołania 45 naszego, na tę miłość, którą pałasz 46 ku naukom i wszystkim naukami się trudniącym 47, abyś temu młodzieńcowi przychylnosc, miłość i przywiązanie okazał 48 i do siebie go przywiązał 49. A ponieważ on z uczciwego wprawdzie rodu i bardzo dobrych rodziców pochodzi, tak szczupły iednakże posiada majątek,* iż się za granicą i w tak dalekich stronach 50 z trudnością ze swego utrzymać potrafi: z nieśmiałością 51 więc ieszcze i oto cię proszę (patrz ile sobie pozwałam 52), jeżeli wczém 53 zaleceniem swoim i pomocą wesprzeć go iestes w stanie (o czém bynajmniéy nie wątpię 54), abyś mu tego nie odmówił 55. W tém cię zaś zapewniam 56 i ręczę ci za to 57, że cokolwiek iemu wyświadczysz 58, nie mniejszéy zład, iak my wszyscy doznasz roskoszy. = Bardziéy 59 cię prosić 35 już nie śmiem; ale to ieszcze dodadź muszę 60, co mi w rozmowie 61 często wspominał, że nie z innéy prawie przyczyny z tak dalekich stron 50 do Włoch przybywa, iak aby ciebie i tobie podobnych 62 mężów zobaczył i poznał; słuszną więc iest, abyś ty mu w części ulżył pracy 63, któryy sam w znaczney części byleś przyczyną. Jeżeli zaś ty w naszych stronach 64 masz kogo z przyjaciół albo należących swoich, albo może mieć będziesz 65, udaj się 66 do mnie z tą samą śmiałością i poufałością, któryy ia ci dałem przykład 67; a ia cię przekonam, że mi do wspierania 68 ani na chęci ani na sposobności nie zbywa. Jeżeli ten list u Ciebie iaką mieć będzie wartość 69; podwóynie się cieszyć będę: naprzód bowiem przysłużę

się Lipsiuszowi, któremu nadzwyczaj sprzyjam 70, a potem sobie do twojoię przyiaźni nieiako przystęp 71 i wrota otworzę: nad co 53 nie pożądansego spotkać 72 mnie nie może. Bądź zdrów. z Lowanium dnia 19. Września 1569.

1 *List ten pisał Cornelius Valerius, Professor w Lowanium (w Nederlandach) polecając Muretowi ucznia swego Lipsiusza, który późnię wstawił się szczególnię wydaniem Tacyta i dziełem: de militia romana.* 2 eruditus 3 *t. i. iak wielkie, quantus, albo qui* 4 *Genit. zob. Cz. I. XXII. c. notę z* 5 *u zagranicznych (exterus) narodów* 6 *zob. Wst. 17. 1* 7 *cupido me capit: albo przez: velle coepi* 8 *nauka ięz. literae* 9 *nie aliquis lecz quidam, ięzeli chcemy rozumieć nie iakich bądź niekórych, ale pewne oznaczone osoby* 10 *contendere* 11 *mirum in modum cupere; albo mirifice flagrare studio* *alęs videndi* 12 *putidum* 13 *forsitan, fortasse; ale forte znaczy bardzię: własnę, przypadkowo; a w znaczeniu może stoi tylko po si, nisi, quum, ne, num; będzie zaś: abym ia człowiek, może ani z pogłoski (fama) nawet ci nie znany i t. d. (Accusat. c. Infm.)* 14 *onus officii* 15 *morem gerere; — usilnie, vehementer* 16 *obsequi* 17 *timor, pudor; — własny, meus; bo proprius mieści w sobie znaczenie własciwy* 18 *quod* 19 *mores duri et asperi* 20 *t. i. trzeba (Gerund.)* 21 *studia humanitatis* 22 *scientia nie l. mnogię: należy więc umiętności tłumaczyć przez literae, ięzeli się rozumieją same nauki, a przez artes, ięzeli ten wyraz obęmuie i sztuki piękne. — Tutay nauki osobno są wzmianhowane; umiętności więc stoją wyraźnie w znaczeniu sztuk pięknych* 23 *ingenuus* 24 *fieri non potest, quin* 25 *esse propenso et humano animo in alqm* 26 *studiosus* 2; *deditus* 3; 27 *quare, itaque* 28 *occasio, facultas offertur, datur* 29 *in negotio; albo p. causa* 30 *probare, testificari, significare* 31 *iak wielką ku tobie (nb. tui nie in te) miłoscią palam (flagrare amore, studio)* 32 *mitto igitur tibi, cet.* 33 *discipulus, disciplinae alumnus* 34 *przez is, ea, id i Rzeczowniki: probitas, modestia, ingenium, eruditio, iudicium* 35 *iakich (quantus) — w żadnym innym nie zn. (reperire, experiri)* 36 *tum vero* 37 *studiosus alęs rei* 38 *cave autam putes* 39 *ambitiose et supra quam res est* 40 *można opuścić a ne zależeć będzie od scribo* 41 *tu disciplina; — wychwalać, extollere* 42 *quamobrem* 43 *enixe; omnibus precibus* 44 *obtestor per —* 45 *communia studia; similitudo professionis* 46 *aliquem prosequi amore* 47 *literarum cultor, studiosus* 48 *alqm complecti aliqua re — studium, beneyolentia* 49 *devincire, obstrictum, sibi reddere* * *sum tam tenui fortuna, albo ea mediocritate fortunae, ut cet.* 50 *razem p. extera et longinqua regio; — z trudn., difficulter; — ze swego, de suo; albo opibus, facultatibus suis; — u-* *trzymać; sustentare* 51 *verecunde* 52 *sumere.* 53 *przez res* 54 *co pewne możesz* 55 *deesse alicui* 56 *spondere alqd* 57 *in se recipere alqd* 58 *commodare* 59 *pluribus (sc. verbis)* 60 *pominąć (omitto) nie mogę* 61 *sermo; — wspomnieć,*

significarc ⁶² Gr. §. 166. Uw. 1. ⁶³ laborem ex parte levare, biurnie ⁶⁴ zob. w Oddz. I. VII. 4 ⁶⁵ nie Fut. simpl., bo tu mowa o niepewny przyszłości, ale F. periph. ⁶⁶ utor apud alqm ⁶⁷ exemplum praebere; albo p. praire ⁶⁸ benigne facere — voluntas, facultas — deesse ⁶⁹ pondus ⁷⁰ vehementer cupere ⁷¹ fores et aditus. patefacere ⁷² contigit.

XXVII. List Stanisława Łubieńskiego, Biskupa Płockiego do Mateusza Kazmierza Sarbiewskiego, Jezuity, Kaznodziei Króla Władysława IV. ¹

Rozumiem, iż nie iesteś tak zapalonym myśli- ³⁶
wcem ², abyś w tém gorącu ³ i podczas kanikuly ⁴
chciał wietrzyć ⁵ po polach i za zwierzyną się uga-
niać ⁶; ani też nad książkami ślęczyć ⁷ w tym czasie
nie radzą uczeni. Gdybyś wiedział, co ia tu mam ⁸
za powietrze, pędembyś ⁹ do mnie przybiegł. Bug ¹⁰,
moia roszkosz, płynie ¹¹ pod samými oknami domu i
sam zefir z siebie wypuszcza ¹²; ten ia łykam ¹³ i ie-
go przyjemném ciepłem ¹⁴ się krzepię: łykam niekie-
dy i wino miernie ochłodzone lodem; nie zbywa ¹⁵
i na piwie dobrze sporządzoném i zastósowaném do
strawności moiego brzuszka. Jest i nasz Pruski, mój
stołownik ¹⁶. Jeżeli ty przybyć zechcesz; dopełnisz
miary ¹⁷ wesołości naszey. Odegnawszy troski i
zmartwienia, spokojnie ¹⁸ tu żyjemy; żaden głos
dzwonu ¹⁹ snu nie przerywa, nawet choć w ²⁰ sa-
mo śpiemy południe; ale na nas czeka obiadek na
wieyski sposób ²¹ zgotowany. Tak nam wesoło dzień
po dniu schodzi ²²; iednak nie bez pamiętania na
śmierć ²³, o której mi mój Pruski często śpiewa ²⁴.
Życzylbym sobie, abyś ty był przy nas, co między wie-
szczami tego wieku pierwsze zajmiesz miejsce ²⁵
i cokolwiek mnie rozweselił ²⁶, iżbym się nie trapił
bezustanném o śmierci myśleniem ²⁷. Bądź zdrów,
a w modlitwach ²⁸ swoich o mnie pamiętaj. W Bro-
kowie ²⁹ dnia 26. Czerwca 1637.

¹ Napis tego listu będzie: Stan. Lubienius Casimiro Sar-
bievio Soc. Jesu S. P. D. ² adeo venationi deditus, venationis
studiosus ³ coeli calores ⁴ łac. gdy pali Kanikula (urere,
cunicula Abl. abs.) ⁵ indagare, wyraz myśliwski ⁶ persequi
⁷ insudare; — radzić, censere alqd faciendum esse ⁸ fruor;
— co za, Wst. ⁹ curriculum; cursus velox, vehemens;
przybiedz, properare ¹⁰ Hipanis (Cic. Plin.): Łubieński i

i. Sərb, położyli Bugus 11 *alluere* 12 *eructare* 13 *ore haurire*. — *Ja* — *przez liczbę mnogą, i tak w tym liście wszędzie; iak często piszący używaią o sobie* 14 *jucundus, gratus tepor; recreari* 15 *deesse; — piwo, zythus, cervisia, potus hordeaceus* 16 *convictor* 17 *uzupełnisz (cumulare) wesolością* *oczekiwanie nasze* 18 *libere* 19 *aes campanum, przerywać turbare, auferre, interpellare, interrumpere* 20 *sub* 21 *rustico more* 22 *laeti labuntur, alternantur dies* 23 *memoria mortis* 24 *canere w znaczeniu przepowiadać; albo inculcare, wbiąć w pamięć; ale w łacinie przydadź Iniestów ventura (mors)* 25 *priores, primas partes obtinere; albo mihi tribuuntur, ad me deferuntur primae (sc. partes)* 26 *exhilarare, alacritatis aliquid asferre* 27 *meditatio: — trapić się, angi* — 28 *precatio* 29 *Brocovia.*

XXX. Odpis na ten list. 1

37 *Ja* 2 *przy téy tak wielkiéy Brokowa twego przyiemności* 3, *nic nie znajduię przyiemniejszego* 4, *nic weselszego nad twoię naukę, która ty zawsze szczególniejszą grzecznością krasie* 5 *zwykłeś. Wszakże niech* 6 *sobie Bug, roskosz twoia, iak chce łagodnie płynie, łagodniéy iednak tobie, chociażby* 7 *i w tym nawet liście, płynie mowa: niechay* 8 *sobie chłodnemi powiewa* 9 *zefiry; nigdy ty ich iednak chciwiéy nie chwytasz* 10, *iak się ia uganiam za słodkim i świeżym w tym wieku twoim powiewem erudycyi* 11. *I dla tego* 12 *nie tylko byłbym pobiegł* 13 *do ciebie, lecz poleciał na tych właśnie skrzydłach, któreś mi sam przyprawił, kiedyś mnie wezwał do siebie. Lecz pięć kazań w tym tygodniu* 14 *pomimowolnie* 15 *zatrzymały mnie w domu wzdychającego do téy włości twoiéy. Z resztą iak tylko będę mógł**, *za pozwoleniem króla, przylecę do ciebie, opiekuna* 16 *muż mouch, Wspomnienie wina ochłodzonego lodem i lekkiego* 17 *piwa pokrzepiło mnie: na tém właśnie Warszawie zbywa* 18, *a nawet saméy Warce, która do téy zapamiętałości* 19 *przyszła, iż swoje piwo ma* 20 *za wino, i wodą ie roztwarza, tak iż się obedyzie* 21 *bez przydawania zimnéy wody, ponieważ iuż roztworzone stawiaią na stole. Wczoray Królewicz* 22 *Kaźmierz do Wiednia, a Podkanclerzy do Krakowa odiechali. Także Wielki Podskarbi gotuie się w drogę* 23. *O iakżeś ty szczęśliwy* 24, *iżes iest w oddaleniu* 25 *od publicznych kłopotów, a swoje łagodisz* 26 *przyiemnością wieyskiego życia: bylebyś tylko* 27 *nie*

zbyt wierzył Pruskiego wróżbom. Samego bowiem Pruskiego śniło mi się niedawno żem widział bez duszy²⁷. Wieszczem iestem, i powiedz mu odemnie²⁸, niech się strzeże, aby ta śmierć, którą drugim nabiia głowę²⁹, iego za gardło nie uieła³⁰. Bądź zdrów, kościoła, oyczyny i nauk iedyna ozdobo³¹.

¹ Respondet Sarbievius. Napis można dać: Casim. Sarbievius S. J. Stanisław Lubienio Antistiti S. D. ² Ego vero; (zob. wyżey w Oddz. I. do Zad. XIII. notę 1) przy, in ³ nayıpię a moenitas; zob. w Oddz. I. II. notę 2 ⁴ musi się wyrazić przez amoenus, chociażby inne wyrażenia (jucundus, gratus, suavis cet.) stósowniejsze były do doctrina; a to dla rego, aby odpowiadało powyższemu amoenitas — wesoty laetus ⁵ condire ⁶ ut (Gr. §. 214; 4) — wszakże tu p. nam — iak chce nie wyrazi się ⁷ vel. Zob. Cz. I. XVII. w. ⁸ efflare; — chłodny; egelidus ⁹ excipere; — uganiać się, captare ¹⁰ używając w prozie za śmiałych przenosi (iakię sobie tu pozwolił rehnący poetycznym duchem Sarbievski), zwykli Łaciniacy łagodzić dodaniem stósownych wyrażen; np. nieiako, że tak powiem, iż użyję tego wyrazu i t. p. osobliwie zaś pewien, iakiś (quidam); które u Łaciniaków nader często wten sposób znaydujemy użyte, nawet i tam, gdzieby się bez niego mogło obejść dla zbyt słabey przenosi. Tutay więc: duleis quaedam eruditionis aura ¹¹ za et ideo, et propterea lepię na początku zdania: quare, quapropter, quamobrem i t. d. ¹² properare; — lecieć na skrzydłach, volare alis; — właśnie p. ipse — przyprawić, addere ¹³ septimana; — lepię hebdomas. Będzie zaś albo Przyp. 2. albo się doda: mające być miane (Zob. Cz. I. XXII. 2). — Można też tydzień opisać przez spatium septem dierum; wtenczas będzie: quinae orationes sacrae (conciones) spatia dierum septem habendae ¹⁴ invitus; połączyć z Imięst, wzdychającego przez: i — w domu, t. i. tu, gdzie iestem, zob. w Oddz. I. VII. notę 4 * zob. Wst. 3 ¹⁵ praeses ¹⁶ lenis ¹⁷ careo, indigeo; — a nawet p. ipse; lecz zamiast — a — powtórzyć w łacinie dla dobitności: na tēm ¹⁸ dementia. Zob. Gr. §. 139 ¹⁹ putare; — roztwarzać, diluere; — tak iż, zob. wyżey w Oddz. I. do zad. III. notę 7 ²⁰ non est w Oddz. I. opus frigida (sc. aqua) allatitia (Zob. ten wyraz w Słowniku) ²¹ Princeps, albo filius Regis nostri; Wieden, Vienna; Podkanclerzy, Vicecancellarius; W. Podskarbi, Supremus thesauri Praefectus ²² professionem parere, iter comparare lub se ad iter zob. Wst. 13. 1. ²³ Gr. §. 183 ²⁴ abesse, remotum esse a curis ²⁵ lenire, levare, permulcere ²⁶ modo ne; — wierzyć, credere, tribuere; — wroźba, vaticinium ²⁷ exanimatus, exanimis, exanimus — per quietem videre ²⁹ meo nomine; — strzedz się, Gram. §. 171. ²⁸ inculcare alicui alqd ⁴⁰ improviso adoriri, invadere; imprudentem opprimere; albo w żarcie: ne mors ex improviso adsit, eique nil tale metuenti, collum obtorqueat ³¹ decus

XXXI. *O początku, wzroście, upadku i
wskrzeszeniu języka ¹ łacińskiego.*

38 O powstaniu łacińskiego języka uczeni mężowie w różnych czasach wiele rozprawiali. Lecz gdy ² zdanie tych, co Romuła podają ³ za twórcę albo zupełnie nowéy mowy, albo przynajmniéy powstałéy z mieszaniny innych, mało do prawdy podobném się być zdaie; idzie ⁴ więc o to, aby wykazać, od którego szczególniéy ⁵ narodu wywodzić ⁵ należy język łaciński. Usiłowania ⁷ nowszych pisarzy, wykazały ⁸ już dostatecznie ⁹, iż naród rzymski od Etrusków wziął początek; ci zaś byli osadnikami Greków ¹⁰, którzy z wolna do Italii przechodzili; mowy zaś etruskiéy z grecką spokrewnienie i podobieństwo dosyć wykazało wielu, a tak niewątpliwą ¹¹ zdaie się być rzeczą, że język łaciński greckiemu, o wemu starożytnemu i nieokrzesanemu ¹² ieszcze winien swóy początek. Ten ¹³ zaiste w grubym i dalekim od oświaty narodzie ¹⁴ długo zostaiąc bez uprawy ¹⁵, bezustannym zmianom ulegał ¹⁶; późniéy zaś, gdy po rozprzeźrzeniu ¹⁷ państwa oświata ¹⁸ od Greków do Rzymian przechodzić ¹⁹ zaczęła, im bardziéy się kształcił ²⁰ i zbogacał ²¹ za staraniem i usilnością ²² świetnych geniuszów, na wzór bardziéy już wtenczas wykształconéy ²³ mowy greckiéy, tym więcéy się oddalał od owego pierwiastkowego ²⁴ kształtu, iaki miał za czasów starych Rzymian; tak iż z czasem ²⁵ niepodobnym prawie stał się początkowi swemu. Ztąd poszło, iż w złotym wieku ztrudna ²⁶ znaleźć można było takiego ²⁷, coby rozumiał Saliarskie pieśni ²⁸, które śpiewano ²⁹ pod panowaniem Numy, i w prawach dwunastu tablic wiele znaydowano rzeczy ³⁰ nie dosyć zrozumiálych. ³¹

Język ten, który za czasów Cycerona i Wirgilego, szczególniéy za staraniem wierszopisów i mówców do naywyższego stopnia ³² piękności, ³³ powagi i doskonałości doszedł, straciwszy wolność pod Cesarzami, kiedy zanieciano naukami się trudnić ³⁴, zaczął zwolna utracać swą piękność ³⁵ i ozdobę, aż nareszcie napady barbarzyńców i spustoszenie państwa ostatnią zarazę i zgubę mu sprowadziły ³⁶.

39 Historią łacińskiego języka różnie podzielać zwy-

kli. Najczęściej³⁷ dzielą ją na wzór³⁸ ludzkiego życia na wiek dziecięcy³⁹, młodzieńczy⁴⁰, męski i zgrzybiały. * Dziecinność zawiera przeciąg czasu od Romuła aż do drugiey wojny punickiey; wiek młodzieńczy od wojny punickiey aż do czasów Cycerona; wiek męski trwał przez cały ciąg⁴¹ panowania Augusta: od którego śmierci aż do końca panowania Cesarza Trajana zaczął się ięzyk chylić⁴² ku starości; a psując się coraz bardziey⁴³ aż do zdobycia Rzymu przez Gotów, za napływem barbarzyńców zupełnego prawie doczekał się skażenia, tak iż sam nosił na sobie cechę téy saméy dzikości, iaka podówczas osiadła⁴⁵ w krajach, gdzie nim mówiono⁴⁶.

W tym stanie⁴⁷ zostawał ięzyk łaciński aż do 15 po Chrystusie wieku; w którym to czasie grube barbarzyństwa i niewiadomości chmury rozpędzać zaczęto⁴⁸, a wydobywszy⁴⁹ z prochów starożytnych dzieła, zajęto się⁵⁰ na nowo uprawą nauk⁵⁰ i przywracaniem⁵¹ ięzyka łacińskiego do dawnéy czystości i godności. Włoskiemu krajowi bez wątpienia nad inne w téy mierze⁵³ należy się chwała, iż nappierwszy był, który ięzyk łaciński do dawnéy przywiódł⁵⁴ powagi i naywiększe wydał⁵⁵ mnóstwo uczonych wyborną łaciną⁵⁶ piszących; które to pierwszeństwo⁵⁷ przez 3 następne⁵⁸ wieki utrzymał⁵⁹. Od tego czasu ięzyk łaciński ciągle przy swoich utrzymuie się⁶⁰ prawach; a chociaż nie zawsze i nie wszędzie równa około niego spostrzegać się daie gorliwość⁶¹; wszyscy iednakże tego są przekonania⁶², że bez gruntownéy znajomości łaciny⁶³ trudno prawdziwie uczonego pozyskać nazwisko.

¹ origo — incrementa — interitus — novus quasi ortus ² quumque ³ alqm exhibere auctorem alcjs rei ⁴ id agendum est ⁵ zob. Oddz. I. VII. n. 8 i XV. n. 7. ⁶ deducere, repetere ⁷ Zaczęć zdanie wyrazami: Jam vero — które się często używają w przeysciach od założenia do dowodzenia; a gdy to z kilku części się składa, używa się za nie: Jam primum ⁸ constat alqd — *usiłowania* (opera singul.) będzie Abl. instr. — *nowsí*, *recentiores* ⁹ p. satis ¹⁰ połączyć zdania przez quum w ten sposób: którzy gdy Greków przechodzących — osadnikami być mieli (perhiberi), a mowy *etruskiey* i t. d. ¹¹ extra omnem dubitationem positum est alqd ¹² rudis, invenustus ¹³ p. qui, quae, quod ¹⁴ populus ab *literarum studis alienus* ¹⁵ incultus; *zostając t. i. będąc* z. Gr. §. 204. ¹⁶ obnoxius sum ¹⁷ amplificare ¹⁸ Graecorum doctrina ¹⁹ penetrare ²⁰ fingere, perpolire, excolere ²¹ locu-

pletare ²² studium et opera (cura) — *Ablat. instrum.* ²³ p. elegantior, cultior ²⁴ antiqua, prima forma priscis Romanis usitata ²⁵ przez tandem ²⁶ vix ²⁷ zob. Gr. §. 211 ²⁸ carmen saliare ²⁹ zwykłe być śpiewanemi ³⁰ zob. Wst. 19 ³¹ ad intelligendum non satis apertus ³² summum fastigium ³³ venustas, elegantia; *ale* pulchritudo używa się tylko w właściwem znaczeniu o zewnętrznej kształtności; *a* amoenitas o widokach natury ³⁴ literarum cultum negligere (*Abl. abs.*) ³⁵ użyć przenosiennie flos ³⁶ adferre ³⁷ p. Przymiotn. plerique ³⁸ secundum hominum aetates ³⁹ pueritia, infantia ⁴⁰ juvenus, adolescentia ⁴¹ aetas matura (nie virilis, które się tylko używa do oznaczenia płci, nie wieku) — extrema senectus ⁴² tać. zupełnia ten przeciąg czasu, przez który *A.* panował ⁴³ delabi, se inclinare, inclinari, albo inclinare iako intransit. ⁴⁴ i psuł się coraz bardziej (sensim depravari) aż do zd. — *G.* tak iż napływem (irruptio) *b.* zupełnie skażony (corumpere) téy saméy dzik. i t. d. ⁴⁵ signum, notam barbariei prae se ferre ⁴⁶ occupare locum ⁴⁷ loqui aliqua lingua — przez Imiastów zgodzony z Rzeczown. kraie ⁴⁸ ten był stan (conditio) ięzyka ł. i t. d. ⁴⁹ barbariem depellere, discutere ignorantiae tenebras bez coepi — zrobić *Ablat. absol.*; *a* Stowo wydobyc zamienić w tać. na okoliczne i połączyć z następującym p. — *i* — ⁵⁰ protrahere in lucem ⁵¹ literarum studia colere ⁵² reducere. Zamknąć peryod słowem coepisse. Lecz uważamy, że przy biernym bezokol. Trybie zwykło się za coepi używać biernéy formy coeptus sum; *np.* haec res in senatu agitari coepta est ⁵³ non dubie, sine dubio; sine ulla dubitatione, controversia; albo nulla est dubitatio, non est controversia, quin cet. ⁵⁴ nad inne i wtéy mierze nie wyrazi się ⁵⁵ restituere alicui alqd albo alqm in alq ⁵⁶ proferre plurimos v. d. ⁵⁷ pure et eleganter latine scribere ⁵⁸ principatus albo przędnie palma ⁵⁹ p. qui i sequi ⁶⁰ tenere, tueri; sustinere ac tueri ⁶¹ tenere, obtinere alqd ⁶² pari studio colere alqd; eandem diligentiam impendere in alqd ⁶³ persuasum mihi est, neminem, nisi qui cet. ⁶⁴ plane cognovisse alqd.

ODDZIAŁ TRZECI.

I. 1. Nadzwyczajna pomieć. ¹

¹ **H**ippias, iak u Platona stoi ², chlubi się tém, iakoby wielkim i nadzwyczajnym darem ³, że pięćdziesiąt raz słyszanych wyrazów ⁴ powtórzyć ⁵ potrafi. Ale daleko większém iest to, co o sobie Seneka pisze,

iż w młodym wieku ⁶ miał pamięć szczęśliwą aż do
 podziwienią ⁷; albowiem nie tylko przeszło dwieście
 wierszy zadanych sobie od współuczniów ⁸ po ie-
 dném od każdego ⁹ potrafił ¹⁰ powiedzieć ⁵, zaczy-
 nając czy to ¹¹ od pierwszego czy od ostatniego; lecz
 nawet ¹² dwa tysiące wyrazów ⁴ nie mających ża-
 dnego związku ¹³ tym samym porządkiem, którym
 były zadane ¹⁴, powtórzyć był w stanie. Tego ¹⁵
 rodzaju jest i to, co świadczą ¹⁵ o Cyrusie, iż wszy-
 stkich swoich żołnierzy po imieniu ¹⁷ nazwać umiał.
 Co wszystko ¹⁸ jeżeli się komu ¹⁹ dziwném i dla tego
 podeyrganém być zdaie; ten zapewne dziwić się, i za
 rzeczy niepodobne ²⁰ a nawet za wielkie uważać to
 przestanie, skoro ²¹ usłyszy, co o pewnym Korsyka-
 nie ²² podaie naoczny świadek ²³ Muret: którego
 wszakże powaga tak wielka jest ²⁴, iż, co za rzecz
 prawdziwą poda i swoim świadectwem zatwierdzi,
 chociażby najmniej do prawdy miało podobieństwa
²⁵, przecież o prawdziwości ²⁶ tego nikt wątpić nie
 powinien. = Pisze zaś, iż w Padwie ²⁷ w jego są-
 siedztwie mieszkał pewien młodzieniec ²⁸, rodem
 z Korsyki ²⁹, z znaczney pochodzący familii, przyby-
 ły tam na naukę ³⁰ prawa; do której ³¹ przez lat kil-
 ka tak pilnie i starannie się przykładał, iż wielkie
 wzniecił ³² o swojej umiejętności między ludźmi
 mniemanie. Wieść się rozeszła ³³ o nim, że posia-
 da ³⁴ pewną sztukę pamiętania ³⁵, za której pomocą
 wiele rzeczy ³⁶ dokazuje ³⁷, którym bez przekonania
³⁸ się niepodobnaby wierzyć. Ta pogłoska gdy
 doszła do moich uszu (własne ³⁹ bowiem Mureta sło-
 wa tu kładzimy), wzięła mnie ochota ⁴⁰ przypatrzeć
⁴¹ się tym dziwom ⁴²; w takich albowiem rzeczach
 najmniej ze wszystkich zwykłem dowierzać ⁴³. Po-
 nieważ zaś on, kiedy mu się podobało, do mego do-
 mu przychodził, i w nim podług woli ⁴⁴ się bawił ⁴⁵,
 postanowiłem ⁴⁶ więc od niego niby za komorne ⁴⁷
 tego żądać, ażeby, jeżeli mu to nie będzie przykro ⁴⁸,
 w mojej obecności dowód ⁴⁹ iaki dał sztuki swojej.
 Bez zdrążania się ⁵⁰ odpowiedział, iż iak nayechę-
 tniey ⁵¹ uczyni to, kiedy tylko zechcę. A gdy wszy-
 scy, którzy byli obecni ⁵², zgodzili się ⁵³ nato, iżby
 zaraz zrobić doświadczenie ⁵⁴; weszliśmy więc do
 najbliższey izby, i usiedliśmy. Wtedy ja zacząłem

dyktować wyrazy ⁴ łacińskie, greckie, cudzoziemskie ⁵⁵, ze znaczeniem ⁵⁶, bez znaczenia, tak rozmaite, tak bez żadnego między sobą związku ¹³ i w takiéy obfitości ⁵⁷, iż i mnie dyktować, i chłopcu, któremu dyktowałem ⁵⁸, pisać, i wszystkim obecnym słuchać i czekać się przykrzyło ⁵⁹. On sam ieden z całej gromady ⁶⁰ niez mordowany ⁶¹ coraz ⁶² więcej żądał. Ale m ja oświadczył, iż przecię ⁶³ miarę iakąś zachować trzeba, i że bardzo będę kontent ⁶⁴, iezeli przynajmniej ⁶⁵ połowę ⁶⁶ tego, co mu zadano ⁶⁷, będzie w stanie ¹⁰ powiedzieć ⁵. = Wtenczas on, gdy wzrok wlepiwszy ⁶⁸ w ziemię z wielkiém oczekiwaniem naszym ⁶⁹ przez chwilę ⁷⁰ stał w milczeniu, zacząwszy mówić, co do iednego wszystkie tym samym porządkiem bez zastanowienia się prawie i bez zaiakania ⁷¹ z podziwieniem ⁷² wszystkich powtórzył: potem zacząwszy ⁷³ od ostatniego aż do pierwszego doszedł; i znowu tak, iż pierwsze, trzecie, piąte i tak kolejno ⁷⁴ mówił; a nareszcie i iakim kto chciał porządkiem bez najmniejszégó omyłki ⁷⁵ powtarzał. Tegom ja później, kiedym się z nim lepiéy poznał ⁷⁶, często doświadczał i zawszém ⁷⁷ się przekonywał o prawdzie ⁷⁸. Zaręczył ⁷⁹ mi raz sam, (byłto zaś człowiek daleki ⁸⁰ od samochwalstwa), że iest w stanie tym sposobem trzydzieści i sześć tysięcy słów powiedzieć: co zaś dziwniejsza, iest to ⁸¹, że wszystko tak dobrze mu tkwiło ⁸² w pamięci, iż czego się raz nauczył ⁸³, po roku ieszcze ⁶⁵ bez trudności ⁸⁴ powtórzyć obiecywał ⁸⁵: ja przynajmniej ⁸⁶ po wielu dniach o tém się przekonałem. Nie dosyć na tém ⁸⁷. Bawił się ⁸⁸ u mnie nieiaki ⁸⁹ Franciszek Molinus, patrycyusz wenecki, młodzieniec dziwnie przywiązany ⁹⁰ do nauk pięknych ⁹¹. Ten czuiąc słabość pamięci swoiégó ⁹², prosił owego Korsykanina ⁹³, aby go téy sztuki pamiętania ³⁵ nauczył. Z naywiększą chęcią obiecał ⁹⁴ mu to; umówiono ⁹⁵ miejsce i godzinę, o którégó codziennie schodzić się mieli ⁹⁶. Ledwo uwierzą czytelnicy ⁹⁷ temu co powiem: oto zaledwo ⁹⁸ sześć lub siedm dni upłynęło ⁹⁹, gdy i ten drugi przeszło ¹⁰⁰ pięćset słów bez żadnéy trudności ⁸⁴ albo tym samym, albo iakim bądź ¹⁰¹ innym porządkiem powtórzyć był w stanie. Téy zaś sztuki miał się ów Korsykanin nauczyć od pewnego Francuza, którego w młodości ¹⁰² miał ¹⁰³ za nauczyciela domowego.

1 de quorundam admirabili memoria 2 esse 3 donum —
iakoby, tanquam 4 nomen 5 recitare, referre, repetere, red-
dere 6 przez adolescens 7 aliquis ea memoria est, quae in mi-
raculum usque procedit 8 qui una cum aliquo praeceptorem au-
diunt, ad audiendum praeceptorem convenire solent 9 singuli
versus a singulis dati 10 posse 11 sive — sive 12 etiam 13
nihil inter se cohaerere 14 dicere 15 idem 16 tradere, refer-
re 17 nominatum, nomine (suo quemque) appellare 18 *zob.*
Wst. 22, 1 19 *z. Gr.* §. 241 *Uw.* 2 20 incredibile 21 simul
22 homo quidam Corsicus 23 przez tradere alqd a se ipso visum
(*tutay dadadz można: et auditum*) 24 est autem ea Mureti au-
ctoritas 25 alqd probabile, verisimile non est, a vero discrepare,
abhorrere videtur 26 przez; alqd verum est 27 Patavium
28 *p.* homo adolescens 29 *p. Adjectiv.* 30 *p.* discere 31 in quo
studio — consumere tempus 32 przez: est opinio de aliqua re
33 rumor spargitur 34 tenere. *zob.* *Wst.* 6, 4 35 ars quaedam
memoria 36 *zob.* *Wst.* 22, 1 37 in sermone obliquo może qui
miéc Tryb bezokol., gdy stoi nie w swoim właściwym znaczeniu
*iako relatywum, ale tylko za et is (iak tutay); inaczey ma za-
wsze Tryb łączący* 38 alqd, nisi spectatum, non credere 39 ip-
sa verba 40 cudio inaccessit alqm 41 spectare 42 mirabilia et
inaudita 43 credulus sum 44 suo arbitratu 45 *p.* uti aliqua re
46 statuere; *albo* przez placuit, visum est 47 alqd quasi mercedis
loco postulare. *Muret użył greckiego εἰσολογία* exigere 48
si tibi commodum est; quod tibi commodum sit; quod sine mo-
lestia tua fiat 49 specimen 50 nihil gravari — *Particip. praet.*
51 lubentissimo animo 52 praesens adsum 53 placet omnibus
54 periculum facere 55 barbarus 56 significare — nihil sign.
57 tam multa 58 *dostownie albo* przez: puer, cui mandatum
erat, ut ea (t. i. nomina, quae dictabantur) exciperet 59 fes-
sus sum dictando, *i t. d.* 60 numerus 61 alacer ac recens 62
assidue 63 tamen 64 mihi abunde satisfit 65 vel 66 dimidia
pars 67 dicere, dare, dictare 68 defigere oculos *Abl. absol.*
69 *dodadz: wszystkich Gr.* §. 133 70 aliquamdiu; — w
*milczeniu, tacitus. Ale połączyć zdania przez quum —
gdy — stat, potem zacząwszy (ordior) m. i t. d.* 71
nusquam prope (ferè) insistens, nusquam haesitans 72 stupere.
Abl. abs. 73 *zaczynając* — incipere 74 deinceps 75 sine
ullo er. 76 familiarior fio alicui 77 usquequaque 78 alqd ve-
rum esse deprehendere, comperire 79 affirmare 80 alienus ab
omni participantia 81 *takie: iest to że — nigdy się nie wyraża;
następujące więc zdanie będzie głównem* 82 haerere in animo
83 commendare memoriae 84 sine ulla difficultate; minimo ne-
gotio 85 affirmare, dicere ze zwykłą tym Słowom *konstr.* 86
certe 87 neque hoc satis. *Bo Łaciniy lubią na początku
zdań kładź neque, za non; gdzie w polszczyźnie da się po-
łożyć: i nie — za samo nie* 88 diversari 89 opuścić 90 mi-
rificè deditus studio alcjs rei 91 artes optimae 92 sum parum
firma memoria (*Abl.*) 91 przez homo; którego Rzeczownika
znaczenie nie iest tak poniżające, iakby się nasz człowiek wyda-
wał w tém miejscu 94 operam suam, officium suum prolixissime de-
ferre alicui; se paratum ostendere ad alqd 95 dicere — a za-

miast — 1 — powtórzyć to Słowo ⁹⁶ zob. *Wst.* 6, 5 ⁹⁷ opisać przez *si qui i legere* ⁹⁸ *vixdum, nondum*; — *a o to* nie wyrazi się ⁹⁹ *abire* ¹⁰⁰ *amplius* zob. *Wst.* 23, 3 f. *O quum* zob. *Cz.* I. XVII. ¹⁰¹ *quicunque, quilibet, quivis* ¹⁰² *puer* ¹⁰³ *utor*.

2. Dalszy ciąg.

4. II. Co Muret o owym Korsykaninie napisał, a co, aczkolwiek wątpliwém nie jest przecieź prawie pojęcie przechodzi ¹; to samo podają o żyjącym ² obecnie ³ w Bononii pewnym uczonym Włochu, imieniem Mezzofanti, Professorze ⁴ języków wschodnich, lubo ten w daleko innym rodzaju pamięci celuie; albowiem trzydziestu i dwoma językami z równą łatwością i równą doskonałością ma mówić ⁵. Który to ⁶ mąż gdy, ile wiem ⁷, nie wielu jest znany; a jednak, iako prawdziwa osobliwość ⁸ naszego wieku zasługuie ⁹ na to, aby go znano powszechnie ¹⁰; sądziłem, że przyjemną rzecz czytelnikom ¹¹ uczynię, kiedy tu przytoczę nieco z tego, co * o nim wiary godni podróźni ¹² podają. W roku 1820, w którym nadzwyczajne ¹³ owo zaćmienie słońca przypadło, (pierścieniowém ¹⁴ nazwane, temu, że, gdy słońce było zaćmione ¹⁵ obwód jego odkryty ¹⁶ patrzącym ⁵ się złotego pierścienia stawał ¹⁷ obraz), wszyscy cudzoziemcy, którzy ¹⁸ się pod ten czas znajdowali w Bononii i byli ciekawi takich rzeczy, zesłali się w Obserwatorium, aby wraz z drugimi uważać ¹⁹ to zaćmienie. W liczbie ciekawych ²⁰ był i Mezzofanti, Professor bonoński i bibliotekarz tameczny ²¹, sam nie mniejszą będący osobliwością ⁸, iak była ta, której się przyszedł przypatrywać ²². = Ten między widzami spostrzegłszy ²³ cudzoziemców różnemi językami ²⁴ mówiących, do każdego takim przemówił, iakim wiedział, że najlepiéy mówić umieją ²⁵, i nie tylko podziwienie wzbudził ²⁶ we wszystkich, ale ich w zadumienie wprawił ²⁷. Nie tak on bowiem mówił, iak ci zwykli, którzy kilka obcych umiejęć ²⁸ języków, a rzadko je mając w używaniu ²⁹, mieszaią wszystkie z sobą, albo ³⁰ każdemu kształt oyczystéy mowy nadają ³¹; lecz z zupełną dokładnością ³², i z właściwym każdemu językowi doborem wyrazów i sposobów mówienia ³³: nie zadawał on sobie żadnego gwałtu ³⁴, nie okazywał najmniejszéy trudności

w szukaniu albo dokładném wymawianiu wyrazów; lecz bez zaiakania się³⁵, bez zastanowienia³⁶, tak szybko, tak gładko mówił³⁷, iż było widać, nie iakoby on szukał i dobierał³⁸ wyrazów, lecz że bez potrzeby namyślania się³⁹ wszystkie ie miał na pogotowiu⁴⁰, tak iż niewyczerpana i niezatamowana słów obfitość⁴¹ sama przez się⁴² z ust płynąc⁴³ się zdawała. Słowem⁴⁴ tak gładko i dokładnie słyszano go mówiącego po angielsku⁴⁵, po niemiecku, po francuzku, po polsku, po rossyjsku, po czesku, po węgiersku, po wołosku, po malajsku, iż każdy⁴⁶ z obecnych cudzoziemców, który nie wiedział, że Mezzofanti urodzony w Bononii aż do téy pory⁴⁷ z niéy się nie wyruszył⁴⁸, miał go za kraiówca⁴⁹ swego, który zrodzony w téy saméy, co i on, ziemi, i w tym samym od dzieciństwa chowany ięzyku, za krótko⁵⁰ ieszcze bawił między Włochami, aby swóy oyczysty ięzyk mógł zapomnieć⁵¹ albo⁵² sobie popsuć⁵³. = Tego 6
 wszystkiego nie śmielibyśmy⁵⁴ z taką podawać pewnością⁵⁵, gdyby i ci, co o tém pisali, i ci, których podali na świadki⁵⁶, nie byli ludźmi tego rodzaju, iżby ani pierwsi⁵⁷ za kłamców uchodzić⁵⁸ chcieli, ani ostatni pozwolili⁵⁹ na to, iżby ich świadectwa miał⁶⁰ kto na poparcie⁶⁴ kłamstwa używać⁶²: zwłaszcza iż⁶³ rzecz ieszcze iest świeża, i każdy mający ochotę i sposobność⁶⁴ łatwo się sam o prawdzie przekonać może⁶⁵. Z tym tedy Mezzofantym nie tylko z współczesnych⁶⁶ albo bliskich naszego wieku, ale ze starożytnych nawet nikogo porównać nie można. Co bowiem niektórzy dzieiopisowie o Mitrydatesie, królu Pontu i Bitynii podają, że dwudziestu dwóch narodów, nad którymi panował⁶⁷, umiał⁶⁸ ięzyki, i bez tłumacza z niemi⁶⁹ rozmawiał, to trzeba mieć na uwadze⁷⁰, że co innego iest, unieć⁷¹ iaki ięzyk tyle, aby zrozumieć⁷² nim mówiących i im się dać zrozumieć, a co innego znowu⁷³, znać go tak gruntownie⁷⁴, iżby od cudzoziemców za rodaka być uważanym⁷²; powtóre⁷⁵, podobném iest do prawdy, iż narody owe wspólne wszystkie miały ięzyk⁷⁶ na odmienne dyalekty podzielony tak, iż⁷⁷ znając ieden, można go było użyć za klucz⁷⁸ do nauczenia się drugich; gdy tym czasem Mezzofanti 32 starożytnych i nowych posiada ięzyków, między którymi⁷⁹ niektóre tylko nieiakie do⁸⁰ siebie mają podobieństwo, inne zaś są

zupełnie różne: iak polski i niemiecki, angielski i włoski.

¹ paene excedere fidem ² degere ³ nunc ⁴ tutaj można magister, — linguae orientales; I., quibus utuntur populi solem orientem spectantes ⁵ lingua aliqua et promte et ornate loqui; linguam et plane cognitam habere eaque commode uti o ma z. *Wst.* 6, 3 ⁶ z. *Wst.* 22, 3 ⁷ quod sciam ⁸ veluti quoddam prodigium ⁹ dignus esse *Gr.* §. 211, 4 ¹⁰ z. *Wst.* 16, 1 ¹¹ znoum przez is, qui legit cet. * z. *Wst.* 22, 1 ¹² peregrinator ¹³ insolitus, admirabilis ¹⁴ anularis ¹⁵ obscurari *Abl. abs.* ¹⁶ extremus margo undique apertus ¹⁷ praebere ¹⁸ wszyscy c. którzy i t. d. quotquot tūm peregrini Bononiae degebant ¹⁹ contemplari deficientem solem ²⁰ p. contemplator, spectator. ²¹ bibliothēcae, qua urbs illa gaudet, praefectus ²² rei spectandae causa venire ²³ animadvertere — *widz p. hospes* ²⁴ alienigēnae variis sermonibus loquentes ²⁵ po łac. tak ułożyć; którym (sc. ięzykiem) wiedział, że każdy nayłat wiéy mówi (commode uti), tym do kaźdego przemawiał (singulos alloqui) ²⁶ admirationem efficere ²⁷ in stuporem conjicere, quotquot adsunt, omnes ²⁸ plures linguas didicisse; z quom ²⁹ raro uti aliqua re ³⁰ przed mieszaią dodadź drugie aut, któreby temu odpowiadało ³¹ detorquere linguam aliquam ad formam vernaculae, ad f. patrii sermonis ³² przez Przystówki bene et accurate ³³ is verborum dictionumque (locutionum) delectus (*Ablat.*), qui cuique sermoni maxime proprius est ³⁴ taenia męczył on się (luctari), nie pocił, nie dychał (anhelare) z trudnością szukając (conquirere) wyrazów, któreby z wielką mocą z głębi płuca wydobył (ex imis pulmonibus eruere) ³⁵ p. nusquam titubare, offendere ³⁶ haerere, haesitare ³⁷ promte atque expedite verba fundere; albo p. sine ullo impedimento ac salēbris alicui tota decurrit oratio ³⁸ verba ad sensum accommodare ³⁹ sine ulla cura et cogitatione ⁴⁰ in numero habere (przenośnia wzięta od gotowych pieniędzy) ⁴¹ jugis quaedam ac beata aptarum vocum copia. (jugis w dobrę prozie wtaściwie tylko o płynach używane, dla tego quaedam, aby przenośnią ztagodzić) ⁴² ultro ⁴³ manare ⁴⁴ ut verbo dicam; albo quid multa, quid quaeris? ⁴⁵ prompte et accurate, bene et expedite; — anglice, — — — russice, bohemice, hungarice, yalallice, malaice; albo przez szóste przypadki: Lingua anglica, — russica cet. ⁴⁶ kaźdy i który p. si qui; obecni przez: ii, qui adsunt ⁴⁷ dies, tempus ⁴⁸ pedem egredi ex aliquo loco ⁴⁹ popularis ⁵⁰ non satis longum tempus versatus sum cum aliquo, ut possim cet. ⁵¹ nie iest tu zapomniéć o czém, ale zap. co zupełnie: w takim razie zwykło obliwisci ktaśdź się z 4 przypadkiem ⁵² po aut dodadź certe (przynaymniéy) ⁵³ corrumpere, depravare ⁵⁴ nie Praesens (condition); bo rzecz już iest podana ⁵⁵ alqd pro certo tradere ⁵⁶ uti aliquo teste alcis rei; eum adhibere, citare, dare testem ⁵⁷ pierwsi — ostatni; illi — hi ⁵⁸ mendacii arguor, coarguor; mendax habeor, putor. Położyć tu *Accus. c. Infin.* przy velle ⁵⁹ patior fieri alqd; aequo animo ferre, si quis cet. ⁶⁰ zob. *Wst.* 6, 5 ⁶¹ confirmare, comprobare, mendacio fidem conciliare ⁶² abūti aliqua re ad alqd ⁶³ praesertim quum lub quum praesertim ⁶⁴ est mihi animus nec

deest facultas; albo p. et lubet et vacat ⁶⁵ invenire, (investigare), verumne sit alqd, neo ne ⁶⁶ qui nunc vivunt, aut proxima ante nos vixerunt ⁶⁷ sub potestate sua, sub imperio habere alqm, imperare alicui ⁶⁸ linguam callere, cognitam habere ⁶⁹ p. homines illarum gentium ⁷⁰ considerare, reputare ⁷¹ nosse ⁷² przez drugą osobę liczby pojed. — *dadź się zroz.*; p. bierna zakorbzenie Słowa intelligere ⁷³ przez samo et *lec. zob. Wst. 23, 3* ⁷⁴ accurate ⁷⁵ tum vero ⁷⁶ communi lingua uti; populi ejusdem linguae sociatate inter se conjuncti ⁷⁷ *tak iż*; ut *zob. Oddz. I, III. n. 7* ⁷⁸ *za ięgo pomocą mógł łatwo poznać i inne*; albo: *od tego takoby źródła wyszedłszy* (progrędi) *łatwo mógł nabyć* (sibi comparare) *znaiomości innych* ⁷⁹ p. Gen. — *niektóre*, pauci ae, a ⁸⁰ inter ⁸¹ plane diversus; albo: plane differre, discrepare inter se; nihil omnino commune habere.

III. Muret najuczniejszy mąż wieku XV. do Polski wezwany.

Wiadomo to jest powszechnie ¹, że po odrodzeniu się nauk ² w XV. po Chr. wieku, Włosi najpierwsi ³ z uczoneści słynęli ⁴ i sztuką pisania wyborną łaciną ⁵ nad wszystkie inne narody celowali. Którą to chwałę przez trzy następne ⁶ wieki potrafili ⁷ utrzymać. Uczeni owych czasów pilnie czytając ⁸ Cyserona dzieła i troskliwie naśladowując styl ⁹ ięgo, nieiako nowy wiek złoty dla łaciny ¹⁰ we Włoszech przywrócili ¹¹; od ¹² czego im też zaszczytne z początku, a później dla niewolniczego niektórych naśladowania nienawistne imię ¹³ Cyceronianów nadano. ¹⁴ Wszystkich iednakże, którzy podówczas słynęli ¹⁵, uczonych chwałę Muret w sposób prawie niepodobny do wierzenia ¹⁶ przyémil; tak bowiem szczęśliwie naśladował ¹⁷ wymowny styl ¹⁸ Cyserona, iż gdyby ¹⁹ rzeczy, o których pisał ²⁰, nie okazywały ²¹ nowszych czasów pisarza, mniemałby każdy ²², że czyta ²³ pisma samego Cyserona. Tę ięgo nadzwyczajną łatwość ²⁴ nie samęj uczoneści ²⁵ albo iakięj osobliwszëj tajemnicy ²⁶ naśladowania, drugim ²⁷ nieznanęj, lecz innym raczëj przyczynom przypisać ²⁸ należy. Albowiem i między starożytnymi na przykład ²⁹, Pliniusz młodszy ³⁰ wielką ³¹ posiadał naukę i pisał wtenczas, kiedy ięzyk łaciński dosyć ieszcze ³² był czysty ³³, chciał zaś, iak sam o sobie powiada, iedynie ³⁴ Cyserona naśladować ³⁵; a iednakże nie ma ani iednego ³⁶ peryodu czy to ³⁷ w li-

stach iego, czy w pochwale ³⁹ Traiana, któryby
⁸ Cyncero za swój chciał przyjąć ³⁹. = Inny przykład
 podaie nam spółczesny ⁴⁰ Mureta Manucyusz. Ten
 co do nauki i zności języka w niczym mu nie ustę-
 pował ⁴¹, usiłowaniem zaś naśladowania Cyncerona
 daleko go przewyższał. W całym albowiem życiu o
 to się jedynie starał ⁴², aby się do niego jak najbar-
 dziej zbliżyć ⁴³. Ale i o nim powiedzieć można, że
 sięgał ⁴⁴ Cyncerona, ale go nie osiągnął, i w tej naśl-
 dowania sztuce daleko za Muretem został ⁴⁵. Czego
⁴⁶ jeżeli kto zechce szukać przyczyny, tę znajdzie:
 że Muretowi przyrodzenie taki sam dało geniusz ⁴⁷,
 jak Cynceronowi, Pliniuszowi zaś i Manucyuszowi od-
 mienny dostał się talent ⁴⁸. A tak jako ⁴⁹ Mureta
 podobne przyrodzenie wprowadziło w ślady Cyncero-
 na, tak odmiennie ⁵⁰ pomimowolnie ⁵¹ Manucyusza
 w inną pociągnęło stronę ⁵²; tak iż się dziwić nie
 należy, że pisma Mureta, kiedy je tylko ⁵³ do rąk
 weźmiemy, tak nas zajmują ⁵⁴, że się od nich ode-
 rwać nie możemy ⁵⁵; Manucyusza zaś, chociaż
 także ⁵⁶ są pięknie ⁵⁷ i ozdobnie pisane, niedługo
 nam się przykrzą ⁵⁸, dla tego że wszędzie przebiia się
⁵⁹ zbyt duża chęć naśladowania. Tak tedy ⁶⁰ ani
 wątpić można, że Muretowi ze względu ⁶¹ na jego
 geniusz, wymowę i sztukę pisania ⁶² prawdziwego
 Cynceroniana należy się imię, chociaż z obawy ⁶³ za-
 wiści sam nie chciał, aby ⁶⁴ go tak nazywano.

⁹ Sława ⁶⁵ Mureta, którą sobie ziednał nauczaiąc
 publicznie to w Paryżu, to w Wenecyi, to w Pa-
 dwie ⁶⁶, to nareszcie w Rzymie, i wydając ⁶⁷ z wy-
 bornemi komentarzami ⁶⁸ dzieła Greków i Rzymian,
 sprawiła, iż mężowie, których imię w uczonym świe-
 cie jakie miało znaczenie ⁶⁹, na wyścigi ⁷⁰ prawie
 sławili ⁷¹ Mureta naukę, pod niebó wynosili ⁷² ge-
 niusz i o przyjaźń i zność iego ⁷³ jak o najwię-
 kszemu zaszczyt się ubiegali.

W tym właśnie ⁷⁴ czasie panował w Polsce Ste-
 fan Batory ⁷⁵, Monarcha i w wojnie i w pokoju ⁷⁶
 równie sławny; mądry ⁷⁷ w rządzeniu krajem, bi-
 tny w boju, wielki miłośnik i opiekun nauk, które
 sam w wysokim stopniu posiadał. ⁷⁸ Ten założy-
 wszy ⁷⁹ w Wilnie dla Litwinów ⁸⁰ akademią, a Kra-
 kowską ⁸¹ pragnąc podnieść ⁸², chociaż w Polsce

podtenczas nie zbywało na uczonych 83, ze saméy stolicy 84 nauk 85, z Włoch postanowił sprowadzić 86 najsławniejszych Nauczycieli 87; a na ich czele 88 Mureta. Ale naylepiéy będzie tę rzecz poznać 89 z listów w tym interesie 90 pisanych, które tu umieszczamy. 91

1 constat inter omnes; nota atque inter omnes pervulgata res est 2 post renatas literas, post depulsam barbariem; albo ozdobiéy opisać: quum literarum studia, quae oppressa barbarie per longum temporis intervallum paene extincta jacuerant, discussis tandem ignorantiae tenebris, in lucem protracta (albo ad vitam quasi revocata) sese recreare et denuo coli coepissent; ale to zdanie musiałoby stanąć na początku, a umieszczone w pierwszém nocie zamknąć peryod. 3 primi fuerunt, qui cet. 4 doctrinae laude florere 5 ars bene et eleganter latine scribendi 6 przez Przyst, deinceps 7 p. contingit mihi 8 te Gerundia zostanę niezamienione, boby przez to Słowa czytać i nadsładować (o co tu właśnie idzie), na ważności straciły: — *pietnie* studiose, assidue; — *troskliwie*, diligenter, accurate 9 dicendi, scribendi genus 10 literae latinae (będzie Genit. zależący od aetas) 11 instaurare, revocare 12 ex 13 invidiosus, odiosus 14 alqm odioso nomine Ciceronianum appellare 15 clarrēre 16 p. credi vix potest, quantum cet. *chwate przyćmić*, officere luminibus alcjs (przenosińia wzięta od Jurystów, zob. Słown.) 17 exprimere alqd 18 razem p. eloquentia 19 *gdymbynie*, nisi; *iak zawsze w tén sposób użyte* 20 tractare alqd. 21 prodere, indicare — recens scriptor 22 przez drugą osobę liczby pojedynczém 23 *biernie* 24 cuius facultatis praestantia 25 doctrina (iak zbiór tego, co kto umie) 26 aliquod peculiare (singulare) artificium 27 p. ceteri, alii 28 alqd repetere ab aliqua re; *dodadź w łac. Słowo videri* 29 *Albowiem (etenim) iż (ut) dla przykładu ze starożytnych hogo położę* 30 minor 31 abundare aliqua re 32 etiamtum. Bo adhuc, które pospolicie w tén znaczeniu kładę, od wzorowych pisarzy używane tylko było o obecności w znaczeniu: *iesz czte teraz na pyt. aż dokąd? a etiamnunc na pyt. kiedy?* 33 incorruptus. *Położę Abl. abs.* 34 unice id agere, ut cet 35 imitando effingere 36 ne una quidem reperitur p. 37 aut — ant; albo p. neque — neque, które i po przeczeniach się użyć może; *byleby nie znouu po neque* 38 laudatio; ale Plinius nazwał z grecka panegyricus 39 agnoscere alqd suum lub pro suo 40 aequalis z 2. lub 3. przyp. 41 nihil omnino cedere alicui aliqua re; albo co do — i — *nie ustę p.*; neque — neque cedere albo inferiorem esse (aliquo); *także: et — et — aequare alqm aliqua re* 42 id unum agere 43 ad alcjs similitudinem quam proxime accedere; *także: alicui, quam possum, simillimus videor* 44 sequi, a dosiągnąć assequi 45 relinqui 46 zob. Wst. 19 47 mihi naturae beneficio idem ingenium contingit, quod alteri 48 *tutay* przez ingenii forma, — *odmienny*, diversus 49 przez ita factum est, ut 50 dissimilis 51 przez invitus ac reluctans 52 aliorsum 53 quum semel, simul ac 54 tenere, delectare, *biernie wyrazić* 55 satiari non posse lectione alcjs rei; nonnisi invitus de manibus librum ponere 56 *Zob. Wst. 17, 2* 57 *venuste, eleganter; albo haud in-*

venuste, haud inelegeranter (właściwie dosyć pięknie) ⁵⁴ satiatem affere; także taedium parere, afferre, movere np. legenti; alqm taedio afficere ⁵⁹ animadvertere, conspicerere, ostendere. *biernia* ⁶⁰ quod quum ita sit — *ani p.* ne quidem ⁶¹ ob ⁶² mirum quoddam dicendi et scribendi artificium ⁶³ *p.* *Imiest. Słowa* timere, vereri ⁶⁴ *Accus. c. Infin.*, *iako* nazywczaynieysza *konstrukcyja przy volo, nolo, malo, cupio i t. p.* *Ale porównay wyżey na str. 33 notę 21 i str. 36 notę 6* ⁶⁵ famam sibi parere ⁶⁶ Parisii, orum; — Venetia, ae i Venetiae, arum (*Abl.* zazwyczay się używa od liczby mnogiej) — Patavium, ii ⁶⁷ dla jednostayności z powyższem docendo, nie zamieni się i to Gerundium na Gerundivum ⁶⁸ opus egregio commentario instructum *podług Cz. I. XXII. c. e* ⁶⁹ viri docti, quorum nomen paulo esset illustrius; viri, qui inter doctos aliquo haberentur loco (numero), qui inter d. aliquod nomen haberent ⁷⁰ certatim ⁷¹ laudibus effere; albo razem certare, contendere inter se aliqua re ⁷² ad coelum extollere ⁷³ *i o to iakby o wielki iaki zaszczyt (decus) się ubiegali* (alqd cupidissime appetere), *aby i t. d.* — consuetudinem (usum) amicitiamque cum aliquo contrahere; in alcjs notitiam et familiaritatem pervenire. — *Uzupetnić zdanie przez posse lub licet mihi* ⁷⁴ forte — *ułożył tak: panował wtenczas właśnie* ⁷⁵ Stephānus Batorius ⁷⁶ *p.* artes belli et pacis (*instrumental.*) ⁷⁷ *iakoż* (*p.* ut qui albo quippe qui) *mądrością (consilium) w rz. kr.* (administrare rem publicam) *i odwagę (virtus) w wojnie nie miał* (*p.* nemo) *sobie równego; tenże* (idem) *nauk*, — *mił. i opiekun* (amator et fautor; praesidium ac decus; albo *p.* amare alqd praesidioque esse alicui rei) ⁷⁸ haud mediocriter literis tinctus, politus; a l. instructus, earum usu subactus, cognitione imbutus ⁷⁹ constituere, condere academiam ⁸⁰ *gdzieby młodzieńcy Litwini wyższych nauk nabywali* (altioribus studiis artibusque se dedere, altiores disciplinas — doctrinas — discere) ⁸¹ *a tę, która była w Kr. założona* ⁸² splendorem, celebritatem (także razem celebritatem famamque lub famae celebritatem) conciliare alicui; aliquid illustrius reddere ⁸³ *p.* Polonia abundat aliqua re ⁸⁴ domicilium ac sedes ⁸⁵ *dodaż: to iest z Włoch — to iest p.* nempe przed, albo videlicet po Rzeczowniku: — scilicet i nimirum to samo znaczące, używają się zazwyczay mówiąc z ironią. *Lepiej będzie to zdanie tak przetłóżyć: z Włoch, gdzie wtenczas nauki swoje miały stolicę i t. d. i w tym razie nauki dadzą się obszerniej opisać przez: literae elegantiores et ingenuae artes; albo liberalissima studia et doctrinae* ⁸⁶ arcessere, accire ⁸⁷ doctor nobilis ⁸⁸ *p.* princeps ⁸⁹ *naylepiej się rzecz pozna* ⁹⁰ o tøy rzeczy ⁹¹ ponere.

IV. List Jana Zamoyskiego Podkanclerzego koronnego ¹ do M. A. Mureta.

¹⁰ Już to ² z powszechnéy sławy ³, iuż z pism, które przez ciebie na świat ⁴ wydane we wszystkich ⁵ *rolu* dla swéy wyborności ⁵ *znaydują się* ⁶, pozna-

lem twoię nadzwyczajną naukę 7. Łatwo więc to twoie zalety 8 i wemnie, chociaż w tak znaczném oddaleniu 9 od ciebie i którym 10 cię nigdy nie widział, miłość ku tobie wzniecić 11 były w stanie; gdyż 12 i ja lubię nauki, iakkolwiek się na nich mało znam 13, i oddany iestem sprawowaniu urzędów 14. O tém ci w tym liście 15 krótko namieniam 16. Obszernię 17 ci rzecz wyłoży JW. 18 Jan Zamoyski, Sekretarz Jego Kr. Mości 19, którego tam 20 Naji. Pan posęła. Jemu ty chcię 21 wierzyć, co ci odmnie 22 oświadczy, i kochay 23 mnie tak, iak ja ciebie kocham 24. Bądź zdrow. Z obozu pod Gdańskiem 25 d. 29. Czerwca 1577.

¹ Vicecancellarius Regni ² tum — tum ³ constans fama ⁴ in lucem ⁵ praestantia, elegantia ⁶ teri manibus alejs ⁷ singularis doctrina, praeclara eruditio; *albo tak; poznałem, iak wielkim iesteś w naukach* ⁸ virtus w l. poied. ⁹ p. locorum intervallo remotus ¹⁰ t. i. chociażem cię n. w. — *będzie więc qui mieć Tryb tącz.* ¹¹ trahere alqm in amorem alterius ¹² quum ¹³ ignarus, minus gnarus, m. peritus, non ado intelligens, parum int. alejs rei ¹⁴ in vita civili occupatus sum (*Partic.*) ¹⁵ hisce literis ¹⁶ dodadz velle położone w Perfect. równie iak niżey Słowo posęta; *podług Gr. §. 225* ¹⁷ plenius, albo pluribus (*sc. verbis*) ¹⁸ generosus ¹⁹ Serenissimi Regis Secretarius *zob. niżey str. 120 n. 31* ²⁰ z. na str. 36 *Zad. VII. n. 4* ²¹ to Słowo opuścić ²² meo nomine — nunciare ²³ to i poprzedzające wierzyć położyc *podług Gr. §. 226,* ²⁴ i mnie ciebie kochającego wzajemnie kochay (*redamare*) ²⁵ Gedanum.

V. 1. List M. Antoniego Mureta do Pawła Sakrata.

.....¹ Teraz wyłożę ci cały ów interes z Polakami ² ¹¹ iak skoro zaginął list, którym do ciebie za świeża ³ pisał. Stefan, Król polski, który iako ⁴ innemi królewskimi cnotami iest ozdobiony, tak tém szczególnięj przewyższa ⁵ wszystkich innych monarchów, którzy od ⁶ wielu wieków żyli, że i w wysokięj cenie ma ludzi uczonych, i sam nadzwyczajnie ⁷ iest biegły w wszelkiego rodzaju naukach ⁸, przysłał ⁹ do Włoch iednego z domowników ¹⁰ swoich, aby ¹¹ uczynił wybór ¹² mężów celujących nauką i pod ¹³ nader korzystnymi ¹⁴ warunkami wezwał ich do Polski, do nowęj Akademii, którą Król w Krakowie założyć zamysłał ¹⁵. Miał zaś posłannik ten ¹⁶ zlecenie, aby, eo

- się tyczy innych, wybierał podług swego zdania ¹⁷ iak naylepszych ¹⁸ i w uczeniu naybiegleyszych; trzech zaś wymienionych było wyraźnie ¹⁹, t. i. ia, Karol Sygoniusz i Fulvius Ursinus. Płacy ²⁰ mi 1500 dukatów ²¹ na rok ²² dawano. Dodał Król i to, że, gdybym chciał zostać księdzem ²³ — nie wiedział bowiem ieszcze, że nim ²⁴ iestem —, to pomyśli ²⁵ o tém, abym w krótkim czasie ²⁶ dobrą iaką dostał prebendę ²⁷ przynoszącą ²⁸ naymniéy 500 czerw. złotych, iżbym tém większą miał ochotę ²⁹ mieszkać w Polsce. =
- 12 O tém ieden z magnatów ³⁰ owego królestwa, Jan Zamoyski, który teraz iest wielkim Kanclerzem ³¹ napisał do mnie list w bardzo uprzejmych i zaszczytnych wyrazach ³². Zrobiła na mnie wrażenie ³³ nie tak wielkość płacy (choć w tych czasach niezwyčajna), iak [raczéy] taka przychyłność i łaskawość ³⁴ tak wielkiego Króla ku ludziom naukami się trudniącym; nie zrażałem się ³⁵ wcale niewygodą ³⁶ podróży; będąc przekonany ³⁷, że gdyby mnie w lektyce ³⁸ wraz z synowcem moim, dzieckiem sześcioletniém, którem z sobą tam ³⁹ wziąć zamysłał, zaniesiono do kościoła laretańskiego ⁴⁰ — tam bowiem postanowiłem z nabożeństwa ⁴¹ podróż odprawić, — mógłbym ztamtąd lekkim powozem ⁴² aż do Krakowa bardzo wygodnie zaiechać ⁴³. Już miałem od Króla obiecaną podróż ⁴⁴ trzysta dukatów, do których ia 200 ze swego przyłożyć myślałem. Mieszkanie wolne ofiarował mi ów wzór świątobliwości i nauki Stanisław Kardynał ⁴⁵ Warmiński w swoim obszernym i pięknym pałacu ⁴⁶ który ma w Krakowie. Wiele mi listów polecających obiecały znaczne osoby ⁴⁷ do Niemiec i do Polski; tak iżbym ⁴⁸ tam się dostawszy, nigdzie prawie nie potrzebował wstępować do zaiezdnych domów ⁴⁹.
- 13 Nie bałem się też bynajmniéy ostrości klimatu i tegości mrozu, które mają być w Polsce ⁵⁰. Wiedziałem dobrze, iż dyabeł nie tak straszny iak go malują ⁵¹; a prócz tego ⁵² i iam się też sam urodził w części Francyi naygórzystszy i nayzimniejszy. Co się zaś tyczy tego, co ⁵³ niektórzy, chcący mnie odstraszyć, wołali, iż to są narody dzikie i barbarzyńskie, to mnie czasem do śmiechu, czasem i do gniewu pobudzało ⁵⁴. Zostawałem ⁵⁵ ia z wielu Niemcami,

z bardzo wielu Polakami w poufałej przyjaźni, w wielkiej zażyłości i ścisłych związkach⁵⁶. Zawszem ich znalazł⁵⁷ dobrymi,⁵⁸ prostymi, ludzkimi; i wszystkich prawie z taką edukacją⁵⁹ i tak pięknym wykształceniem⁶⁰, które do wytworności⁶¹ raczéj, niż do barbarzyństwa było podobnym⁶². Baiania⁶³ to są ludzi, którzy tych, co pochlebiać, oszukiwać i co innego mieć na języku a co innego na myśli⁶⁴ nie umieją, barbarzyńcami nazywają. Bodayemy my takimi⁶⁵ barbarzyńcami byli. Którzy⁶⁶ zaś bardziej są dzikimi⁶⁷, ci co we⁶⁸ Włoszech się urodzili, a z których między stu ledwoby się jeden znalazł⁶⁹ umiejący⁷⁰ po łacinie lub po grecku, albo lubiący nauki; czy też⁷¹ Niemcy i Polacy, z których bardzo wielu i oba te języki⁷² doskonale znają⁷², i tak są przywiązani⁷⁴ do nauk i sztuk nadobnych, iż na nich cały czas trawiają? Dawniej może⁷⁵ oni byli dzicy i nieokrzesani⁷⁶, w tym atoli⁷⁷ wieku podobno⁷⁸ do nas dzikość, do nich zaś⁷⁹ oświata i wytworność życia, nauka i obyczajność przeszły⁸⁰ zmieniwszy siedliska⁸¹.

¹ Początek listu nie należący do rzeczy opuszczonej. ² przez Przymiotn. z. Cz. I. XXII. c. 2. ³ res adhuc recens. Abl. abs. ⁴ et, — et ⁵ alqd eximium habere supra alqm. lepięj prae aliquo ⁶ multis abhinc s. mirifice excultus esse aliqua re. ⁸ doctrina elegans; litterae ingenuae, elegantiores. ⁹ Plusquam., bo wtenczas, kiedy to Muret pisał, iż już nie było we Włoszech tego, którego Król przystał¹⁰ domesticus¹¹ qui, iak zawsze, kiedy się aby po polsku da wyrazić przez Zaimek który¹² delectus. Wyraz ten właściwie używa się o wyborze do wojska; dla tego dodadź mu tu trzeba quidam quasi d. ¹³ conditionibus — propositis ¹⁴ c. aequa, bona, optima (zob. w Słown.) ¹⁵ parare ¹⁶ opisać przez Słowo venire (ten, który tu przybył) ¹⁷ alicui in mandatis potestatem facere alcis rei ¹⁸ ten przymiot dobro i i biegiłości miał być uważany w każdym z osobna, ale wszyscy mający być wezwanymi posiadać go musieli. W takim razie (t. i. kiedy jeden przymiot w najwyższym stopniu kilku osobom lub rzeczom się przyznaie, ale nie razem lecz z osobna uważanym) stopień najwyższy Przymiotnika stoi w liczbie pojed. i dostaje po sobie quisque — tutaj więc: optimus quisque et in d. exercitissimus — To samo ma miejsce i przy imionach liczbowych porządkowych — zob. niżej notę 69 ¹⁹ nominatim perscribere de aliquo — to jest nie wyrazi się wcale, iak zazwyczaj przy podobnych wymienianiach z. W. 23, 1 ²⁰ mnie ptaca obiecana była (proponere) z. 85, 5. ²¹ numus aureus ²² quolannis; albo p. Przym. annuus zgodzony z numus ²³ saceris initiari ²⁴ sacerdos położyć, bo wyżey nie było ²⁵ perficere alqd — luculento sacerdotio cohonestari, honesto s. augeri ²⁶ t.

i. w *przestągu* (intra) *Kr. cz.* ²⁷ sacerdotium — zob. 26.
²⁸ z *któryby* nie *mniéy* (zob. *Wst.* 23, 3 f) i *ak* — *po-*
bierał (capere). ²⁹ p. libet mihi manere. *Ale* to zdanie *sta-*
nąc powinno *przed* *tém*, *co* *się* *od* *aby* *zaczyna*, *iako* *wyra-*
żające *iego* *powód*. zob. *Gr.* §. 236, 1 ³⁰ primores ³¹ takie *god-*
ności *starożytnym* *nieznane* *naylepiéy* *dla* *krótkości* *i* *rozumiało-*
ści *dostównie* *wyrażać*; *tutay*: summus Regni Cancellarius ³²
przez *Przysł.* peramanter perque honorifice ³³ moveri aliqua re
³⁴ propensa ac benefica voluntas ³⁵ movet me alqd (czynnie)
³⁶ difficultas albo incommoda (plur. neutr.) ³⁷ p. qui i explora-
 tum habere ³⁸ zob. *Wst.* 13, 2. b ³⁹ illuc. z. *wyżéy* str. 36
VII. n. 4 ⁴⁰ sanum lauretanum ⁴¹ religio, pietas (*można* *oby-*
dwa *położóy*) z *causa* ⁴² l. pow. cisium ⁴³ vehi ⁴⁴ ad iter
fac... ⁴⁵ Cardinalis zob. *wyżéy* n. 31. *Arcybiskupem* *Gniezno-*
był *wtenczas* *Jakób* *Uchański*. ⁴⁶ *żać*. w *sw. pałacu*, *który*
obszerny *i* *piękny* (razem amplissimus) *ma* w *Kr.* ⁴⁷ summi
viri — *zdanie* *wyr. biern.* *Ale* zob. *wyżéy* n. 9 ⁴⁸ z. *wyżéy*
Oddz. I. Zad. III. n. 7 ⁴⁹ diversorium publicum ⁵⁰ *nie* b. s.
t. owéy, *która* *ma* *być* w *P.*, *ostrości* *i* *t. d.* (inclemen-
 tia coeli asperitasque frigris) ⁵¹ omnia re multo minora sunt
 quam fama ⁵² alioquin ⁵³ *takie*: *Co* *się* *tyczy* *tego* — *ni-*
gdy *się* *nie* *wyraża* w *łacinie*, *kiedy* *po* *niém* *następuje* *co* *lub* *że*
ze *Słowem* *declar.* *lub* *sentiendi*; *będzie* *więc*: *Co* *niektórzy*
— *wotałi*. *Porówn.* *wyżéy* str. 43, n. 18 ⁵⁴ alqs movet risum,
— *stomachum* *alicui* ⁵⁵ est mihi cum aliquo familiaritas cet. ⁵⁶
 magna necessitudo ⁵⁷ experiri ⁵⁸ rectus ⁵⁹ vitae cultus; (*Abł.*
qualit.) *taki* zob. *Wst.* 22, 6 i 13, 2 a ⁶⁰ *piękne* w., mundi-
 tia ⁶¹ elegantia ⁶² accedere ⁶³ nugae, arum z *Zaimk.* *iste*
podł. *Gr.* §. 231, 1 ⁶⁴ aliud loqui aliud cogitare ⁶⁵ eo modo
⁶⁶ z. *Wst.* 18 ⁶⁷ barbarus z *dosłaniem* *magis*; *bo* *barbarior*,
którego *tu* *Muret* *użył*, *równie* *nie* *było* w *używanu*, *iak* *i* *nay-*
wyższy *stopień* ⁶⁸ in media Italia — *który* *to* *Przymiotnik* *do-*
daie *się* *zazwyczaj* *Rzeczownikowi* *łacińskiemu*, *gdy* *polski* *Przym-*
imek *tylę* *znaczy* *co* *w* *wróód*, *w* *pośród* *i* *t. p.* ⁶⁹ zob. *Wst.* 21,
 1 i str. 40 n. 10 ⁷⁰ *któryby* *umiał* *i* *t. d.* ⁷¹ an;
które w *podwóyném* *pytaniu* *zawsze* *zaczyna* *drugą* *połowę* w *zna-*
czeniu *czy*, *czy* *też*, *albo*, *albo* *też* *i* *t. p.* ⁷² *nie* *obydwa*
razém, *ale* *każdy* *z* *osobna*; *i* *dla* *tego* *uterque* *mieć* *będzie* *przy*
sobie *Rzeczownik* w *przyp.* 2 ⁷³ callere ⁷⁴ p. amare — *szl.*
nad., liberales disciplinae ⁷⁵ zob. *na* str. 100 n. 13 ⁷⁶
 asper et barbarus; rudis et incultus; eruditionis et humanitatis
 expers; albo p. a cultu et humanitate abesse ⁷⁷ p. at lub qui-
 dem ⁷⁸ *opisać* *przez* vereor ne; *bo* *tak* *zwykli* *Łacini*, *kiedy*
podobno *stoi* *w* *tém* *co* *tu* *znaczeniu*, *i* *nie* *żęczył* *by*
sobie, *aby* *tak* *było* *ale* *się* *boię*, *czy* *nie* *jest* *tak*
w *istocie* ⁷⁹ zob. str. 51 notę 26 i *Gr.* str. 235, b ⁸⁰ cul-
 tus — splendor vitae — eruditio — humanitas; — migrare,
 transire, commigrare ⁸¹ mutare sedes (*Abł. abs.*)

2. Dalszy ciąg.

14 A tak ¹, kiedy ² ci mam prawdę wyznać, *iak*
naychętniéy *był* *by* *tam* *pojechał* ³, *gdyby* *nie* *nie*

było na przeszkodzie ⁴. Czëgom bowiem tylko od nich żądał dla siebie ⁵, wszystko mi szczerze i hojnie ⁶ ofiarowali; tak iż nie podpadało żadney wątpliwości ⁷, żeby do zgody złatwością między nami przyszło ⁸. Krótko mówiąc ⁹, dałem im słowo ¹⁰, że przybędę, jeżeli Papięż ¹¹, któremu służę, i Kardynał Este ¹², którego klientem i domownikiem iestem ¹³, nie przeciw temu mieć nie będzie ¹⁴; że bowiem inaczej ¹⁵, iak za ich pozwoleniem, nie takiego o sobie przyrzekać nie mogę. Rozumiałem zaś, iż żaden ¹⁶ z nich nie urazi się o to ¹⁷; gdy Kardynał darmo mnie żywi — do niczego bowiem mnie nie potrzebuie ¹⁸, — a Papięż mnóstwoby ¹⁹ znalazł iak nayuczeńszych mężów, którzyby się starali o moje mieysce ²⁰. Ale inaczej się stało, niżem rozumiał. Albowiem ²¹ gdy się iuż po całym mieście rozeszła wieść o moim odieździe, Konserwatorowie ludu rzymskiego (iest to naywyższy urząd z tych, na które dzisiaj odbierają przez głosowanie ludu) ²² udaiają się do Papięża w obecności nawet Kardynałów będących Kuratorami nauk, ²⁴ rzecz mu przedstawiają ²⁵, i proszą pokornie ²⁶, aby mi odieźdzać nie dał ²⁷; dodają przytëm wiele rzeczy ²⁸ o mnie, o których wolę, abyś się od innych dowiedział ²⁹. Papięż łaskawie ich wysłuchał ³⁰, kazał im być spokojnymi ³¹ i zapewnił, ³² że zaleci, co potrzeba.

W kilka dni potëm przez Ludwika Chasteigner ¹⁵ de la Rocheposay, Posła ³³ Króla francuskiego ³⁴, męża i świetnością rodu i cnotą i nauką celującego ³⁵, oświadczyć ³⁶ mi każe, iżbym nie odieźdzał; iż on się o to będzie starał ³⁷, abym nie pożałował tego, że go usłucham ³⁸. Odpowiedziałem, że żadne pieniądze nie są u mnie w tak wysokiéy cenie ³⁹, iżby mi się podobać miało to ⁴⁰, coby się nie podobało ⁴¹ Papiężowi; że zaszczytną zdaie mi się być rzeczą ²⁸, iż mnie taki Król wzywa ⁴², ale ⁴³ daleko zaszczytniejszą, że mnie Papięż a to ieszcze ⁴⁴ taki Papięż zatrzymuie. Późniéy ⁴³ przysłał mi Papięż list iak nayuprzeymiéy ⁴⁶ napisany, w którym mi doniósł, iż do pięciu set dukatów, którem od dawną ⁴⁷ pobierał, dwieście ieszcze ⁴⁸ przyłożył. W tym samym czasie Mateusz Contarelli ⁴⁹, Kanclerz papięski ⁵⁰, mąż i z nieskazitelnego życia ⁵¹ i nadzwyczajney biegłości w rzym-

skiéy historyi ⁵² znany; mój zaś, iak wiesz, wielki przyjaciel ⁵³, uwiadomił mnie, że odebrał zlecenie ⁵⁴ od Papieża, aby mi niezwłocznie ⁵⁵ wyznaczył ⁵⁶ i zaasygnował roczną pensyą wynoszącą ⁵⁷ 300 dukatów. A tak ⁵⁸ Król tak odległy swoiém świadectwem i sądem o mnie sprawił, iż ze szcudrobliwości Oycy S. ⁵⁹ do dawnych moich dochodów ⁶⁰ przybyło 500 dukatów na rok ⁶¹. I Kardynał też Este, skoro tylko od was ⁶² powrócił, dał ⁶³ mi znaczny ⁶⁴ i zaszczytny podarunek; co ia tém bardziéy głosić pragnę, iż mi sam nakazał milczenie. Trzeba iednakże słuchać, ażebym, chcąc za wdzięcznego uchodzić ⁶⁵, nie okazał się za mało powolnym ⁶⁶. Ale iużem się i ia zmordował pisaniem, i ty, iak się domyślam ⁶⁷, gdy to przeczytasz tak obszerne pismo ⁶⁸, zmordowanym będziesz. Bądź zdrów. W Rzymię dnia 31. Kwietnia 1578.

¹ zob. wyżéy na stron. 95 notę 7 ² takie zdania wtrącone wyraża Łacinik zawsze przez ut: abym prawdę wyznał ³ commearé. ⁴ obstaré ⁵ commodi mei causa. ⁶ prolixé et copiose ⁷ samo constare ⁸ do zg. przychodzi p. samo conuenit (imperson.) — z łatw., sine ullo negotio, nullo n., facile ⁹ z. na str. 65 n. 15. ¹⁰ fides ¹¹ summus Pontifex ¹² p. Przymiotnik Estensis ¹³ esse in clientela et familia alcijs ¹⁴ nie mam nic przeciwko temu, per me licet ¹⁵ aliqui enim, nisi permissu eorum, non p. — ¹⁶ zob. Wst. 18 ¹⁷ alqd iniquo animo ferré ¹⁸ utor opera alcijs — nic p. nulla res. Zob. na str. 39 notę 16 ¹⁹ ingens copia — znaleźć, habere ²⁰ cupere se substitui in locum alterius ²¹ etenim — rumor pervulgatur ²² magistratus defertur suffragiis populi ²³ quum praesentes etiam adessent ii ex C. ²⁴ alicui studiorum cura commissa est ²⁵ exponere ²⁶ p. Przymiotnik simplex ²⁷ zob. Cz. I. XXIV. notę bbb i XVII. n. lh ²⁸ bez res zob. Wst 19 ²⁹ cognoscere alqd ab lub. ex aliquo, ³⁰ Gr. str. 205, b ³¹ bono animo esse ³² affirmare, confirmare — zalecić, imperare ³³ Castaneus Rupiposaes — orator, legatus. ³⁴ Król francuski od Papieża miał r. ut: Rex christianissimus, tak iak hiszpański: Rex catholicissimus. ³⁵ praestare ³⁶ denanciare. ³⁷ est mihi curae alqd ³⁸ parere auctoritati alcijs. ³⁹ w łak w. c — tanti mihi est alqd, ut ⁴⁰ opuścić albo p. aliquid, quidquam — miało, z. Wst. 6, 5 ⁴¹ displicet ⁴² to i następujące zdanie wyrazić biernie ⁴³ temu sed powinno odpowiadać w poprzedzającym zdaniu po honorificum umieszczone quidem ⁴⁴ p. samo et ⁴⁵ postea ⁴⁶ peramanter, amantissime ⁴⁷ jam pridem, jam dudum — capere. ⁴⁸ praeterea ⁴⁹ Matthaeus Contarellus ⁵⁰ tabularii pontificii Praefectus. Ale go lepiéy nazwać zwyczajnym wyrazem: Datarius Pontificis ⁵¹ integritas vitae ⁵² singularis rerum romanarum intelligentia — znany, insignis aliqua re

⁵³ mihi amicissimus, mei amantissimus ⁵⁴ mihi mandatur alqd
⁵⁵ quam primum ⁵⁶ attribuere ⁵⁷ opuścić, a 300 położyć w 2
 przyp. Gr. §. 148 ⁵⁸ zob. notę 1 — odległy, longinquus, lon-
 ge remotus ⁵⁹ sanctissimus Pontifex ⁶⁰ reditus; fortunae (plur.),
 fortunulae ⁶¹ przez Przymiotnik ⁶² p. istinc. zob. na str. 36 n. 4
⁶³ donare alqm ⁶⁴ gratus haberi. *Miastów rozwiązać p. dum*
⁶⁶ non satis morigerus ⁶⁷ zob. na str. 69 n. 14 ⁶⁸ haec tam
 verbose scripta.

VI. List Mureta do Nayiaśniejszego Króla Stefana Batorego. ¹

Nayiaśniejszy Panie! ²

Nic mi się w życiu ani pożądansego ani zaszczy- ¹⁶
 tniejszego wydarzyć ³ nie mogło nad to, iż ⁴ nie bę-
 dąc ⁵ ani talentem ani nauką bynajmniey nad dru-
 gich wyższym, od Waszég Kr. M. ⁶ pod tak korzy-
 stnemi i zaszczytnemi ⁷ warunkami do Polski byłem
 wezwany. Dokąd ia zaiste ⁸ pragnąłem iechać,
 nie tak w nadziei osobistych korzyści ⁹, iak raczég
 przeięty dziwną iakąś żądzą ¹⁰ oglądania i czczenia
 zbliska tego Monarchę ¹¹; który dzisiay sam ieden po-
 twierdza dawne słowa ¹² naywiększego mędrca: że
 wtenczas dopiero szczęśliwe będą państwa ¹³, kiedy
 albo filozofowie królować albo królowie filozofować
 będą. Ale gdym tego tak pragnął, iż niczego nie mó-
 głem pragnąć goręcęy ¹⁴, czemu nie byłem w stanie
 zisćić ¹⁵, dowiesz się Wasza Kr. Mość ⁶ od Jana
 Zamoyskiego Sekretarza swego. Proszę zaś W. Kr.
 Mości pokornie ¹⁶, abys mnie dla tego nie raczył wy-
 łączać ¹⁷ z liczby swoich, i nie wziął mi tego za złe,
¹⁸ że, póki mi życia stanie ¹⁹, iakimi tylko zdołam
 sposobami, i mówiąc i pisząc, wyznawać i głosić bę-
 dę, ile Jego Królewskiéy wspanialości ²⁰ winien ie-
 stem. Bóg naywyższy ²¹ niechay W. Kr. Mość ⁶ we
 wszelkich pomyslnościach ²² iak naydłużey zachowa.
 W Rzymie dnia 1. Grudnia 1577.

¹ Napis: Serenissimo et Potentissimo Principi Stephāno, Dei
 Gratia Poloniae Regi cet. M. A. Muretus ² Serenissime Rex:
ale nie ha początku, lecz w ciągu listu umieścić w stósowném
mieyscu ³ zob. na str. 79 notę 25 na końcu ⁴ i ⁵ iak
 iż (quam ut) człowiek ani tal. (ingenium), ani naukę
 nad dr. wyższy (ceteris praestans, eos antecedens) ⁶ a Te,
 Serenissime Rex; *albo nowym, ale teraz powszechnie używanym*
sposobem: a Tua Regia Majestate ⁷ amplissima et honestissima c.

i proponere ⁸ equidem (za ego quidem) ⁹ privatam commodum
¹⁰ mirificum studium ¹¹ princeps ¹² vetus dictum — homo sapientissimus. ¹³ beata civitas ¹⁴ ardentem, vehementer ¹⁵ efficere ¹⁶ połączyć z poprzedzającóm: któręy p. proszę, ab i t. d. ¹⁷ non dedignari alqm adscribere (referre, recipere) in ¹⁸ iniquo animo, aegre, moleste ferre ¹⁹ vivere ²⁰ liberalitas ²¹ Deus optimus maximus ²² omnibus rebus florentissimus.

VII. *List Mureta do Jana Zamoyskiego Podkanclerzego koronnego.*

17 Nad wszelkie oczekiwanie moje i wypadło, iż, kiedy pomiędzy mną i Janem Zamoyskim, Najjaśniejszego Króla Sekretarzem, już prawie wszystko ułożone było ², i iam się już do podróży zabierał ³ i w myśli całkiem ⁴ już u was ⁵ byłem, nagle mi Papież dał do zrozumienia ⁶, że nie jest kontent z mego odjazdu ⁷, i przez nader zacne osoby ⁸ uwiadomić ⁹ mnie kazał, iżbym nie odieżdżał, że się postara o to, ażebym nie gorzēy stał ¹⁰ w Rzymie, iak mi obietnią ¹¹ w Polsce. A nawet do piacy ¹² wynoszącęy 500 dukatów, która już od dawna wyznaczoną mi była, zaraz mi dwieście przyłożyć kazał i zalecił swemu Kanclerzowi ¹³, ażeby niezwłocznie ¹⁴ z innych źródeł ¹⁵ obmyślił dla mnie rocznego dochodu 300 dukatów. Ta okoliczność ¹⁶ przymusiła ¹⁷ mnie odstąpić przedsięwzięcia ¹⁸ udania się do was; od którego oprócz woli i rozkazu ²⁰ Oycza S. odwieśdź była w stanie. Zresztą ²¹ i bez mego oświadczenia ²² każdy łatwo widzi, ile Najjaśniejszemu Królowi Stefanowi, i Tobie, przezacny ²³ Zamoyski, winien jestem. Wszakże ²⁴ musiałbym być najniewdzięczniejszym z ludzi, gdybym tego tak znacznego dochodów moich powiększenia ²⁵ Wam nie przypisał. I dla tego dopóki żyć będę, wyznawać nie przestanę ²⁶ iż obydwom tyle winien jestem wdzięczności ²⁷, ile tylko ²⁸ człowiek człowiekowi winnym być może. ²⁹ Ciebie zaś usilnie ³⁰ proszę, abyś mi u Jego Kr. Mości przebaczenie uzyskał ³¹, i był przekonany ³², że, gdyby się kiedy podała pora ³³, iżby życie nawet samo albo za Króla Jego mości albo za Twoię godność na niebezpieczeństwo trzeba było wystawić ³⁴, nie dopuszczę nigdy, aby kto inny ³⁵ z większą ochotą ³⁶ lub od-

wagę ³ 7 miał to uczynić. Bądź zdrów. W Rzymie dnia 1. Grudnia 1578.

¹ praeter spem et opinionem — a wypadź z. na str. 79
^{notę} 25 tudzież niżę 127, 20 ² convenit de aliqua re
inter aliquos ³ se accingere, parare z *Wst.* 13. 1 ⁴ animo et
cogitatione totus sum in aliquo loco ⁵ istic z. na str 36
^{notę} 4 ⁶ ostendere, significare ⁷ non placet mihi alqd ⁸ vic
summa auctoritate (praeditus) ⁹ p. monere — *kazac p. curare,*
które za Tryb bezokol ma Gerundium lub Gerundivum ¹⁰ dete-
riori conditione esse, quam quae ¹¹ conditio defertur alicui ¹²
stipendium ¹³ Datarius ¹⁴ primo quoque tempore, quam primum
¹⁵ *aby sprawił, iżby z innych źródeł (aliunde) 300 d.*
rocznie mi płacono (pendere) — pierwsze ut może być tylko
domyślnie ¹⁶ res ¹⁷ *ęg okół, stało się, iż byłem przym.*
i t. d. ¹⁸ deponere, omittre, abjicere consilium, quod quis ce-
perat ¹⁹ ne vivam, ne salvus sim, si ¹⁹ auctoritas ²⁰ abducere,
demovere, depellere, avocare, revocare ²¹ interea ²² vel mō ta-
cente ²³ clarissimus ²⁴ *wam bowiem, ieżelibym nie*
chciał być niewdzięcznym, to — — przypisać (ac-
ceptum ferre) muszę (necesse est z samym Tr. łacz. podług Gr.
§. 211, 8) ²⁵ luculenta, magna, larga accessio ²⁶ *samo Futurum*
Słowa fateri ²⁷ *nie wyrazi się, bo ani nie mająć łacinię wyra-*
żenia na to, ani go też tu potrzeba, gdy tantum dostatecznie od-
daie ²⁸ quantum plurimum ²⁹ *biernie* ³⁰ etiam atque etiam,
vehementer, omnibus precibus petere ³¹ impetrare veniam ab
aliquo ² sibi persuadere ³³ tempus evenit; occasio offertur,
datur ³⁴ discrimini objicere, in discrimen exponere vitam; se pro
aliquo vel mortis periculo committere ³⁵ nemini concedere, qui
faciat alqd ³⁶ promitte; animo prompto, parato ³⁷ animose;
animo magno, forti.

VIII. *List Jana Zamoyskiego Kanclerza Ko-*
ronnego ¹ *do M. A. Mureta.*

Że nasze zabiegi ² o ciebie tak ci na dobre wy- ¹⁸
szły ³, tobie zaiste winszuję, ze względu na siebie ⁴
cieszyć się nie mogę, kiedy ⁵ cię tu nie oglądam, gdzie
i bardziéy zbliska ⁶ mogłem korzystać ⁷ z twoich nauk,
i bardziéy ie nawet zdobić, iakem sobie tego szczerze
⁸ życzył. Lecz spuśemy się ⁹ w tém na wolą Boga,
którego z pokorą ¹⁰ słuchać należy. Ty nie omie-
szkuy ¹¹ do nas iak nacyjściéy pisywać, i skero co
mieć będziesz takiego ¹², co uznasz za godne twoich
oczu i uszu, nie zaniedbay ¹³ tém i nas uszczęśliwić. ¹⁴
Zrobisz nam rzecz bardzo przyjemną i godną naszey
przyiaźni. Bądź zdrów. — w Warszawie dnia 25.
Marca. R. P. 1577. Wiedz, żeś u naszego Króla bar-
dzo dobrze położony. ¹⁵

¹ Regni Poloniae Cancellarius ² studium (*sing.*) ³ bene ce-
dere ⁴ *p. samo mihi odpowiadające poprzedzającemu tibi* ⁵ *p.*
qui; — *nie oglądam p. carere* ⁶ *z bliższego miejsca* ⁷ *frui*
⁸ *summopere* ⁹ *committere alicui* ¹⁰ *p. necessario*, — *stuc-
hać*, *obtemperare* ¹¹ *p.*; *vide*, *ut* ¹² *z. Cz. I. XVII. z.* ¹³
praetermittere na końcu ¹⁴ *beare* ¹⁵ *imprimis commendatus*
alicui.

Listy pocieszające. ¹

IX. List Mureta do Pawła Sakrata cieszący go po śmierci brata. ²

- 19 Wielką mi boleść sprawiła śmierć brata twego, iuż to ³ dla tego, żem go kochał, iakem powinien wszystkich twoich, iuż też że znając ⁴ twoją ludzkość i przywiązanie ku swoim, łatwo się mogłem domyślić, iak ciężki ona i przykry cios tobie zadadź musiała ⁵. Chociaż zaś to pocieszenie moje późnem zdawać się może, przecież nie podobna mi iest ⁶ nie przypomnieć ci tego, co, iak wiem ⁷, dobrze ci iest znanomem: — (lecz zdarza się czasem, iż doymniąca żalność ⁸ to nawet, co bardzo dobrze znamy, wybiia z pamięci) ⁹; — to iest: iż stałem sercem ¹⁰ znieść powinienes tę wolą Boga, tę konieczność przyrodzenia ludzkiego. Wszakże ¹¹ gdyby podobna ¹² było wynaleśdź iaką sztukę, za pomocą której w tém życiu wieczniebyśmy zostawali; chronićby się nam iey i brzydzic ją wypadalo ¹², przeto iżby ¹³ nam tamowała przystęp do lepszego życia; cieszyć się zatem raczy niż gniewać ¹⁴ o to należy, że z woli Boga włożona iest na nas konieczność, abyśmy ztąd raz przecie ¹⁵ się oddalili; i niczem ¹⁶ bardziéy nie różnią się nierostropni od mądrych, iak tém ¹⁷, że tamci zloszczą ¹⁸ się, kiedy ich krewnych ¹⁹ to spotyka, co i ich samych ma spotkać ²⁰ w swoim czasie, tudziez kiedy sami doydą ²¹ do tego kresu, do którego ²² doysdź muszą; ci zaś ten los wszystkim wspólny i w krewnych ¹⁹ spokojnie znoszą, i sami ²³ spokojnie
- 20 go oczekują. = Dziwimy się, Sakracie, iż umierają ci, których kochamy; my sami wszakże ²⁴ codziennie umieramy. Jakaż ²⁵ to cząstka w nas pozostała z tego, co było w młodzieńcach? — mnie oto ²⁶ iuż poumieraly zęby, albowiem prawie wszystkie

powypadały; zwolna umieraia oczy, czuję albówiem
²⁷ iż co dzień słabszemi ²⁸ się stają: umiera pamięć;
 inne poumieraly rzeczy, które niechby sobie ²⁹ iuż od
 wielu lat były pomarły. Wierz mi Sakracie, mnie
 moia starość z żadnego względu ³⁰ nie iest tak przy-
 iemną ³¹, iak że mi się zdaie torować łagodniejszą
 drogę do śmierci ³². A tak winszujemy zmarłym przy-
 iacielom dobrej śmierci ³³, a sami do niey ³⁴ gotujemy
 się codziennie. Ja iuż raz za twego brata mszą odpra-
 wiłem ³⁵: oby modły moje wysłuchane były ³⁶; cze-
 go mi miłosierdzie ³⁷ boskie i iego znana pocze-
 iwość ³⁸ spodziewać się każe. Bądź zdrów. Dnia
 12. Lutego 1584.

¹ consolatorius ² epistola, qua Muretus Paulum Sacratum de
 morte fratris consolatus est ³ iuż to — iuż też; tum, tum; —
dla tego (tém i t. p.) nie tłumaczy się przed quia, quod i
t. p. ⁴ cognitum habeo alqd; — *przywiaz.*; caritas ⁵ łac. *zad-*
ać miała — alqd mihi grave et molestum est ⁶ facere non
 possum, quin cet. — *monere* ⁷ o takich zdaniach zob. *Wst.* 7
⁸ doloris acerbitas ⁹ excutere ex animo; — *znac p.* notum est
¹⁰ aequus animus; — *to iest, nie tłumaczyć wcale z* *Wst.* 23. 1
¹¹ takie wszakże służące do połączenia zdań, nie wyraża się
 w łacinie: będzie zaś: gdyby mogła być wynaleziona iak-
 aka sztuka, przez którąby się stało, iżbyśmy i t. d. ¹²
oportet. repudiare, aversari ¹³ przez quae; przed którym można
 położyć: quippe lub utpöte: — *tamować, intercludere*
¹⁴ laetari i irasci; albo *p. animo laeto i iniquo ferre alqd* ¹⁵
aliquando, quandoque — *migrare, abire, discedere* ¹⁶ neque ulla
 res (za et nulla res) z *Wst.* 19 ¹⁷ zob *wyżey n.* 3 ¹⁸ indignari
¹⁹ przez sui, orum ²⁰ contingere, bo w dobrém znaczeniu; *evenire*
i w dobrém i w złém równie się używa. *Zob. wyżey na str.*
⁷⁹ notę 25 ²¹ albo dochodzą; o czém zob. *Gr. §.* 208, 2
²² i w sobie samych; *spokojnie, placide quiete, tranquille;*
secure; albo p. animus placidus i t. d. ²⁴ atque na początku;
albo go wcale nie kładź ²⁵ quota pars, albo quota quaeque
 pars. superesse (być ieszcze) ²⁶ mei quidem — *dentes* ²⁷ opu-
 ści się enim zamieniając eos na quos ²⁸ quotidie magis ac
 magis hebescere; albo *qu. minus ac minus perspicaces oculi* ²⁹
utinam ³⁰ non alio nomine ³¹ Comparativ. *Wst.* 20. 4 ³² Ge-
 rund. *od mori* — *torować, sternere* ³³ *winsz. dobrej sm.,*
bene precari alicui ³⁴ powtórzyć: *do dobrej śmierci (Ge-*
rund. od mori) ³⁵ rem divinam facere; sacrificare, sacrificium
 facere ³⁶ quae (t. i. res divina) lub quod (sc sacrificium) uti-
 nam Deo grata (— um) acceptaque (— umque) fuerit; albo (*ie-*
żeli się użyto sacrificare): *utinamque litaverim.* *Bo u staro-*
żytnych litare znaczyło tak ofiarę odbyć, iżby ta od Boga ta-
skawie była przyjętą ³⁷ clementia ³⁸ perspecta probitas.

X. 1. *List pocieszający przyjaciela, któremu umarł¹ oyciec już podeszły w wieku.*

²¹ Rozumiałem mój naydroższy Antoni (bodaybym tak długo mógł żyć szczęśliwie², iak prawdę mówię), iż prędzey mnie samego ciężki iaki smutek zniszczy³, niżby⁴ się tobie co tak przykrego⁵, wydarzyć mogło, abys w sobie nie miał znaleźć⁶ dosyć pomocy do uśmierzenia żalu. Znanie⁷ mi iest bowiem pomiarkowanie umysłu twoiego, znana rostopność. Dla tego to, gdybym nie był miał za rzecz pewną⁸, iż to, iak wszystko inne zniesiesz z pomiarkowaniem i rozumem⁹; iak tylko¹⁰ mnie wieść doszła o śmierci oycza twego, byłbys zaraz odebrał¹¹ list mój pocieszenia pełen. Ze iednakże ten nieszczęśny wypadek¹² za nadto gwałtownie cię wzruszył i nadto ciężko zasmucił, abys nie miał potrzebować¹³ pociechy, domyślam¹⁴ się tego z twego listu, w którym¹⁵ doniósłszy mi o śmierci, błagasz i zaklinasz na wszystkie świętości przyiaźni¹⁶, abym do ciebie iak nayspieszniey¹⁷ przybyć starał się¹⁸, że prawie zmysłów pozbawiony¹⁹ śmierci iakoby dobrodzieystwa iakiego wyglądasz, za nic uważając życie²⁰, które pozbawiony oycza nędznie prowadzić²¹ musisz.

²² Ja sam²², iak mi tylko zdrowie pozwoli²³, przybyć nie omieszkam²⁴; tym czasem postanowiłem²⁵ co do ciebie napisać, pragnąc²⁶ w tym przykrym smutku, którym obydwu przeięci²⁷ iesteśmy, i tobie i sobie samemu ulgę sprawić.²⁸ Widzisz bowiem zapewne²⁹, iż ten ciężar iest mi z tobą wspólny³⁰, iuż to dla dziwnéy³¹ miłości, iaką pałam ku tobie, iuż dla osobliwszego ku samemu oycu przywiązania³²; które chociaż ku niemu powziąłem³³ gdy iuż był w podeszłym wieku, tak go iednak w starości³⁴ młodzieniec iak rówiennika kochałem. Umiał³⁵ on bowiem połączyć uprzejmość z powagą starca, i wszystko co w ciebie słabym³⁶ odraża³⁷, tak uprzyemnić³⁸ dobremi obyczajami i sztuk znajomością, iż nietylko podeszłego wieku osobom³⁹ był miły (równi bowiem z równymi, iak dawne niesie przysłowie, nayprędzey się zgodzą),⁴⁰ lecz, co daleko większą iest rzeczą⁴¹, wszyscy nawet młodzieńcy, co go tylko⁴² znali, z dziwném iakiémś przywiązaniem do

niego lgnęli ⁴³. Kiedy się więc ⁴⁴ nad tą rzeczą uważnie zastanawiam ⁴⁵, szczególniey ⁴⁶ dwa znajduię powody, które mi sądzić każą ⁴⁷, żeś nadewszystko ⁴⁸ śmierć oycy swego nie przykro i rostopnie znieść powinien. Naprzód ⁴⁹ iż on odbywszy już tę długą podróż ⁵⁰, w którą my dopiero puścić się mamy ⁵¹, do tego już doszedł był kresu, w którym ⁵² sytość życia wczesną porę śmierci sprowadza ⁵³; powtóre iż on, iak wiadomo, takie w każdym wieku wiódł życie ⁵⁴, że śmierć jego uważać iedynie ⁵⁵ należy za przejście do siedliska błogostawionych ⁵⁶. Zastanówmyż się teraz nad ważnością i słusnością obydwóch powodów. ⁵⁷

Natura wiek ludzki w ten sposób podzieliła na ²³ części ⁵⁸, iż każdéy pewny trwałości ⁵⁹ wyznaczyła przeciąg i pewny kres, któregoby ani pomknąć ⁶⁰ ani przestąpić nikomu nie było wolno. Gdy więc przeznaczenie nasze takie jest, abyśmy przeżywszy każdego wieku porę ⁶¹ ciąglą śmiercią ⁶² do coraz nowego przechodzili ⁶³ żywota; postanowionym być koniecznie musiał ⁶⁴ iakiś ostateczny kres całego doczesnego ⁶⁵ życia, w którymby ciało, iako płody drzew i ziemi przez zupełną dojrzałość ⁶⁶ psuło się i podpadało zniszczeniu. ⁶⁷ Jeżeli zaś ⁶⁸ śmierć wspólną jest wszystkim ⁶⁹ wiekom, temu zaś najbliższa i nieuchronna (spodziewa się bowiem młodzieniec, że długiego pożycie, starzec zaś tego ⁷⁰ sobie obiecywać nie może), cóż jest naturalniejszego iak śmierć ⁷¹ starca, iak skoro iéy młodzieńczy wiek ⁷² nawet uniknąć nie zdoła? Do czego zaś zimierza ta mowa ⁷³? oto do tego, abyś poznał ⁷⁴, że żądać, iżby starzec nie umierał nigdy ⁷⁵, jest to sprzeciwiać się ⁷⁶ saméy naturze; i abyś się tém bardziéy przekonał ⁷⁷, że ci się w tym zbytnim żalu miarkować należy, aby się rostopność twoja nie pokazała mniejszą niżesmy zawsze o niéy trzymali. ⁷⁸ = Gdyśmy się bowiem często dziwili ⁷⁹ ²⁴ pomiarkowaniu umysłu i stałości ⁸⁰ twoiéy tak w innych rzeczach, iak nadewszystko w tém, iż ⁸¹ wcale nie uważałeś za rzeczy przykre tego, co inni uciążliwém i nieznośném być sądzili, odpowiadałeś zawsze, iż twoja rostopność na tém zawisła, że idziesz za najlepszym przewodnictwem natury ⁸², iakoby bóstwa iakiego i wszystko za dobre uważasz, cokol-

wiek z natury rzeczy wypływa.⁸⁸ Nie można więc nigdy dosyć pochylać oddadź filozofii⁸⁴, mawiales, któryś kto się trzyma⁸⁵, wszelkie wypadki⁸⁶ życia bez przykrości znosić może, i nic mu się złem nie wyda, co z konieczności przyrodzenia wynika.⁸⁷

Byłem ja świadkiem⁸⁸ wielu rozmów poufanych przyjaciół twoich; mawiali oni⁸⁹, iż ta rozsądna pociecha często im w ciężkich dolegliwościach ulgę przynosiła.⁹⁰ Mnie samemu⁹¹ tak się stała pomocną⁹² wtenczas kiedym śmiercią brata mego, młodzieńca osobliwszych przymiotów⁹³, a daleko większemu nadziei, był zmartwiony⁹⁴, iż nie tylko zmniejszyła, lecz nawet zatarła⁹⁵ wszelkie tak znaczny kłęski dolegliwości. Sądziszże, iż owe słowa, co tak wielki wpływ miały na umysły⁹⁶, byłyby mnie albo innym jaką przyniosły pociechę⁹⁷, gdybyśmy nie byli pewni⁹⁸, iż one z przekonania twego pochodziły⁹⁹, i równieby skutecznymi były¹⁰⁰ do uśmierzenia twoich własnych dolegliwości?

¹ *Conjunctiv.*, bo nie mówimy o żadnym pewnym człowieku, ale o jakimkolwiek. ² w łacinie potęczyć trzeba to nawiasowe zdanie z resztą mowy, robiąc z niego główne; zacząć zaś słowami: *Ego vero* (zob. wyżej O. I. Z. XIII. n. 1.) w ten sposób: *Ja zaś, mój n. Antoni, bogdabyśm tak długo żył szczęśliwie* (*diu vivo, vita perfruo, felix sum*; także: *vita mihi perfrui licet, Deus me adjuvat* — zob. Gr. §. 211), *ia-kęm rozumiał, iż prędzę i t. d.*, lecz putare stanie dopiero na końcu tej konstrukcyi po *Accus. c. Inf.*, *ia-kęm zazwyczaj Verbum finitum*. ³ *gravis dolor alqm consumit* — *biernie* ⁴ *quam ut, albo Accus. c. Inf.* zależący od tego samego *putare* ⁵ *acerbum* — ale nie będzie stato in *Genit.* *partitivo* podług Gr. §. 137. *Uv. 1.*; lecz się zgodzi z rzeczownikiem *aliquid* (*quidquam*), bo wyraża tego *Pr-dyhat* ⁶ przez *esse: est mihi in me ipso satis, opis ad* — *lenire* (*Cic. Sen. II. init.*) ⁷ *notum mihi est alqd albo przez: novi* — *moderatio* — *aequitas* ⁸ *alqd certo scire, pro certo credere, pro comperto habere; albo: alqd persuasum, persuasissimum mihi est; także: persuasi mihi* ⁹ *bardzo często Łaciny nasze rzeczowniki z przyimkiem* — z — (*osobliwie kiedy się przez nie przymiot wyraża*) tłumaczą przez przysłowki; np. z pewnością, z szybkością, z obawą: *certo, celeriter, timide cet.*, podobnie więc i tutaj uczynić z rzeczownikami *modus* (*moderatio*) i *sapientia* (*Cic. ib. I. med.*) ¹⁰ *quam primum, simulac, statim atque* (Gr. §. 207, 2) ¹¹ *accipio; albo przez: literae ad me perferuntur, dare literas ad alqm* ¹² *nieszcz. wyp., casus* — *gwałtownie, vehementer; ciężko, graviter* — wyrazić *biernie*, a o konstrukcyi: zob. *Wst. 20, 3* ¹³ *egere, indigere* — *dodadź tu słowo videri, kłórem Łaciny lubią zamykać zdania* ¹⁴ *intelligere; po łac.*

lepty Perfectum nř Praes. — Gr. §. 225 12 Wst. 13. 2 6
 mortem significare 16 alqm per, quidquid in amicitia est sanctum,
 orare et obsecrare — *lecz znowu Perf. za Praes.* 17 quam
 primum — *lepięy*: quam primum possum; *które to częste użycie*
Słowa possum przy stopniu najwyższym z quam uważać na-
 leży — np. Caesar legatis imperavit, ut, quam plurimas possent,
 (aby tak najwyżcęy okrętoń) naves aedificandas curarent. — Galli,
 quam maximas possunt, copias cogunt. — Pompejus scribit Pe-
 trejo, ut, quam celerrime possit, ad se veniat 18 velle 19 vix
 mentis compos, paene alienata mente — moriis beneficium optare
 20 i że ci się żadnęm wydale być życie (Cic. ib. III. init.)
 21 nędźnie prowadzić (razem), ducere, trahere. (Gerund.)
 22 ipse lub equidem 23 ratio validitudinis patitur, per validitinem licet
lecz zob. Wst. 3 24 omitttere, dubitare, cessare 25 statnere, al-
 bo przez: visum est 26 *prze to iż* (quod) *chciałem i t. d.*
 — *ale to słowo iako Verbum finitum* polożyć na samym końcu
 27 premor, sum affectus: (Cic. ib. I. init.) 28 alqm levare acer-
 bo dolore (ibid.) 29 profecto, procul dubio 30 Cic. ibid. 31 in-
 credibilis, mirus; *będzie*: tum ob incredibilem, qui est meus in-
 te amor; *albo*: ob incr. meum erga te amorem; *także przez*:
 incensus sum 32 exiniām alejs studium 33 *którego* (sc. oyca)
ia chociaż iuż w podeszłym wieku będącego (grandis
 natu, aetate proventus) *kochać* (colere) *zaczętem* 34 *przez*
 senex 35 *była w nim bowiem uprzcymością* (comitas)
 przyprawiona (condire) *powaga* (Cic. ib. IV. init.) 36
 fragilis 37 aliquid odiosum est, offendit, — *dodadź*: solere; a-
 omnia nie wyrazić 38 alqd dulcius reddere (Cic. ib. XVIII. in.);
lecz ponieważ umięć nie wyraziło się wcale, więc reddere
musi tu być Verbum finitum. 39 grandis natu, proventus aetate, senex;
 aby *wiknęć użycia niestósownego tutaj wyrazu persona* (zob.
 w Słown.) 40 facile congregari (Cic. III. init.) 41 id quod long-
 ge maximum est 42 quotquot 43 *ruere*, ferri in alqm 44 sed
 tamen ego, — *które poważnie zaczyna zdanie, zamiast igitur*;
tutay bowiem i w polszczyźnie więc da się wyrazić przez lecz
 — *lecz ia kiedy się zastan. i t. d.* 45 alqd contemplari
 animo 46 petissimum na początku stać nie może, *lecz dopie-
 ro po iakim innym wyrazie* 47 *dla których* (cur) *mniemam,*
iż i t. d., a tak każe nie wyrazi się, a puto iako verbum fi-
nitum poydzie na koniec zdania i będzie w trybie łączącym iako
zależne pytanie 48 imprimis, molliter — sapienter (ib. II. fin.
 V. fin.) 49 *naprzód, powtore przez*: unus — alter, lub
 alter — alter; *zastósowane do causa* 50 conficere viam, iter
 51 *nie chcemy, zamysłamy, lecz musimy; a więc nie*
fietur. periph. z. Wst. 6, 6 (ibid. II. fin.) 52 ubi. Albo-
 wiem przysłowki względne (ubi, unde, quo, cur, i t. d.) często
 w tacinie się kładę w miejsce zaimka względnego, *nawet kiedy*
się ten do osób ściaga; np. Athenienses, unde leges ortae sunt:
osobliwie zaś gdy mowa o miejscu 3 asserre tempus; — *wcze-*
sny, maturus (ib. XX. fin.) 54 vivere; a: *iak wiadomo*
 (constat) *zob. Wst. 7* 55 nil aliud nisi 56 *ib. V. fin.* 57 z
 tych, *ieżeli się podoba* (videtur, placet) *powodów, iak*
wielki i iak sprawiedliwy każdy iest (uterque, bō o
 dwōch mowa) *zobaczymy* 58 describere partes aetatis — *biere*

(ib. II. p. med.) Można na początku położyć iam vero; podług O. II. Zad. XXXI. n. 7 ⁵⁹ certum, quod expleat, spatium cet. — dla jednostajności trzeba i to zdanie wyrazić biernie ⁶⁰ proferre, producere ⁶¹ ea conditione natus sum — peragere singula aetatum tempora ⁶² złagodzić przenośnią dodaniem quasi ⁶³ transire, traduci, transgredi; — coraz, semper, deinceps ⁶⁴ necesse fuit (ibid.) ⁶⁵ mortalis ⁶⁶ maturitas tempestiva ⁶⁷ quasi vietum et caducum fieri ⁶⁸ Quod si (vero) zob. Gr. str. 225. ⁶⁹ każdemu (omnis, quisque) w. (ib. XIX. a med.) ⁷⁰ quod idem (ibid.) ⁷¹ quid est tam secundum naturam ⁷¹ przez mori ⁷² młodzieńcy (ib. XI. p. med.) ⁷³ tylko przez: quorsum vero haec? ⁷⁴ intelligere, z. Wst. 23, 3 ⁷⁵ senem nunquam mortuum velle — za mori; który to Infinitiv. praeteriti z formy bierny, osobliwie z opuszczeniem esse (a zatęm istotnie Partic. praet. pass.) za Infin. praesent. lubią Łaciniacy kładź przy velle, nolle i czasem cupere; np. hoc te monitum volo, za moneri, — laudem tibi praereptam nolo, za praeripi; — te ad honores eventum cupio, za evehi cet. ⁷⁶ repugnare 3; albo pugnare contra (ib. II. fin.) ⁷⁷ putare — sibi temperare a ⁷⁸ alqd parum dignum est opinione alcjs. — pokazać się, videri (ib.) ⁷⁹ to zdanie przytączyć do poprzedzającego przez qui, quae, quod, (którym ty często dziwiącym się pom. i t. d.) i wyrazić sermone obliquo aż do: z konieczności przyrodzenia wynika ⁸⁰ aequitas ⁸¹ kształtniey się wyda w łacinie, kiedy się tak ułoży: iak nadewszystko, że, co inni uc. i niezn. (molestum, intolerandum) sądzili, to bynajmniey (nequaquam, minime) tobie przykrém (grave) się nie zdawało, zawsze, iż twoia r. na tēm zawiśla (in eo sum sapiens), mawiałeś (ajo) i t. d. (ibid.) ⁸² sequi ducem ⁸³ znowu przestawić zdania: i co z natury wypływa (fieri secundum n.) za d. uważasz (alqd. in bonis habendum censere) (ib. XIX. a med.) ⁸⁴ przytączyć do poprzedzającego: i że nie m. i t. d. a mawiałeś nie wyrazić już wcale (porówn. Cz. I. XXIV. i) — dadź pochw., digne laudare (ib. I. p. med.) ⁸⁵ parere ⁸⁶ casus ⁸⁷ necessitas naturae adfert (ib. II. init.) ⁸⁸ interesse sermoni alcjs ⁸⁹ połączyć przez qui. Przy czém uważamy tę osobliwość w łacinie, iż przy takim qui często, a przy quod — przeto iż, bardzo często stoi należące do niego słowo dicere, putare (i inne tego znaczenia) w trybie łączącym; chociaż podług prawidła nie te słowa, ale zależące od nich w tym trybie stać powinny. Za przyczynę tego możnaby uważać przemianę słów pochodzącą ztąd, iż Łaciniacy nie lubią zdań wtrąconych z ut (ut dicebat, ut putabat); np. Miles Annibalis permissu quum exisset de castris, rediit paulo post, quod se oblitum nescio quid diceret; za: quod, ut dicebat, oblitus esset. — Illi ementiundo, quae se ex Allobrogibus audisse dicerent, Consuli invidiam conflaverunt; za: quae, ut dicebant, audissent cet. ⁹⁰ alqm levare onere — biernie (ib. III. init. i. l. p. m.) ⁹¹ mihi quidem, — i zaraz tu włożyć zdanie zaczęte od kiedym, ze wszystkim, co do niego należy ⁹² alqd est salutare ⁹³ egregia virtus, który to rzeczownik używa się często zbiorowo

w znaczeniu wszystkich dobrych przymiotów ⁹⁴ aliquis afflictus angitur ⁹⁵ non modo minuere, — sed etiam abstergere — molestias (*ibid.*) lecz. zob. *Wst.* 5, 1 ⁹⁶ vim habere in 6 *lub* 4 ⁹⁷ za aliquod solatium, *partitive*: aliquid (*lub* quidquam) solatii — praebere, afferre ⁹⁸ zob. *wyżéy* 8 ⁹⁹ ex animo venire, proficisci; — opuścić et ¹⁰⁰ aequale valere ad. — lenire dolorem.

2. Dalszy ciąg.

Ale, powiadasz ¹, że kłęski wszystkich innych ²⁵ ludzi niczém są w porównaniu z tą twoją przygodą. Toż ty sądzisz; * że go potrafiysz wskrzesić twoim żalem? Albo może myślisz, że zgon jego nagły i niespodziewany wymówką będzie dla twego niepomiarkowanego płaczu. Wszakże nie masz nikogo ², coby wątpił, iż wszystkim koniecznie śmierć przeznaczona ³ jest; (a dnia nawet nie wiemy ani godziny ⁴. Cóżby to więc za nierozsądny młodzian być musiał ⁵, któryby to miał za rzecz niezawodną ⁶, że wieczora dożyje? ⁷ Jeżeli przeto ⁸ młodym, chociaż się temu samo przyrodzenie zdaie sprzeciwiać ⁹, często się zdarza ¹⁰, iż nieprzewidzianą ¹¹ śmiercią iakoby płomień gwałtowny ¹² nagłym wody wylewem zostaią przyduszeni ¹³; cóż dziwnego, gdy starcy ¹⁴, wtenczas nawet kiedy nacyzerstwiéy wygladaią, nagle iako dojrzały owoc ¹⁵ spadaią i nikną? ¹⁶ Widzisz ztąd bez wątpienia ¹⁷, iż taka wymówka nie przystoi wcale na mędrca, któremu nic nieprzewidzianego, nic nadspodziewanego wydarzyć się nie może.

Następuie teraz z porządku nad drugim zastanowić się powodem, dla którego ¹⁸ śmierć twego oycy mniey oplakania godną być sądzę: a tym jest, że ¹⁹ go nie uważam za wydartego szczęściu, iak tobie mnieć mać każe twoją żalóść i dziwne ku niemu przywiązanie ²⁰; ale raczéy ²¹ za takiego, co życie nędzy pełne na daleko szczęśliwsze i swobodniejsze ²² zamienił. W wykazaniu ²³ czego mam nadzieję, że mi ty sam osobliwie ²⁴ pomocą się staniem. ²⁵ Nie wiem ²⁶ albowiem czy to, czém w końcu listu, żalóść twoię bronić usiłujesz — iakobys nie na własną użalał się nędzę, lecz ci to przykrém było ²⁷, że oycu wydartém nagle zostało kosztowanie roskoszy ²⁸ ostatniego wieku, któreś mu właśnie gotował, nie mniey jest mędrca godne, niż owo, cośmy na pierwszym ²⁹ miejscu rozebrali. ³⁰ = Wszakże ³¹ jeżeli prawda jest, na

co się wszyscy filozofowie zgadzają, a o czém religia wątpić nam nie pozwala ³², że dusze ludzkie nie zupełnie giną ³³, ale w pewne przechodzą ³⁴ miejsca, gdzie mają bytować, ³⁵ wiecznie i odbierać zapłatę przepędzonego życia; musinay ³⁶ koniecznie za najszczęśliwszego w przyszłości ³⁷ uważać tego, co tak w całym wieku ³⁸ szanował cnotę, że od nięj nawet w ostatnięj życia porze nie odstąpił ³⁹, a rozłączając się ze światem ⁴⁰ zabrał z sobą czyste sumienie ⁴¹ i pamięć dobrych czynów. ⁴² Taki nie tylko ⁴³ się nie przestrasza ⁴⁴ zbliżaniem śmierci; lecz owszem bynajmnięj mu nie jest przykro, że się do nięj zbliżyć musi, równie ⁴⁵ jak żeglarzom, gdy długą odbywszy ⁴⁶ żeglugę do portu nareszcie zawinąć ⁴⁷ mają. Jeżeli się tak rzecz ma ⁴⁸, nie wiem czy ⁴⁹ nie lepsze jest zdanie ⁵⁰ tych, którzy sądzą, iż nad śmiercią wcale nie należy płakać ⁵¹, niż tych, co wymagają po sobie ⁵² żałości przyjaciół i łkania; a to temu ⁵³, że tamci pokazują ⁵⁴, iż tak żyli, że mają nadzieję wiecznęj szczęśliwości ⁵⁵; ci zaś mniemają, że ich dusz albo wraz z ciałem zaginie, albo przynajmnięj ⁵⁶ błogiego nie osiągnie żywota. ⁵⁷ Któreż to zaś życia naszego roskosze porównać się mogą z wiecznemi cnotą nagradami?

Lecz zkądże to ja tak wiele o tém mówię ⁵⁸? bo żąd zapewne widzisz, że ci się na bacznosci mieć ⁵⁹ trzeba, abyś dla tego niepomiarkowanego smutku ⁶⁰ nie był uznany za godnego należeć do liczby ⁶¹ owych mędrków ⁶², którzy nie przypuszczają ⁶³ nieśmiertelności dusz ludzkich, albo pamięci oycą twego, któremu wszyscy zawsze przyznają pierwszeństwo ⁶⁴ w zamiętowaniu cnoty, sam jeden nie uczynił podeyrzaną. Tom chciał ⁶⁵ dla pocieszenia napisać do ciebie. Jeżeli to ⁶⁶ uczyniło jaki na tobie skutek, przypisz ⁶⁷ to swoim własnym ⁶⁸ i oycą swego mowom i ⁶⁹ piśmóm. Z nich ⁷⁰ ja to bowiem czerpałem to lekarstwo, którego użyłem na uleczenie ⁷¹ umysłu twego. Wszakże jeżeli ⁷² ie za nadto słabem być osądzisz, aby na ciebie jakie zrobić mogło wrażenie ⁷³; rozumiem, że i wtenczas rozprawa moja nie będzie daremną ⁷⁴, która cię od żałości do myślenia nawróci; a to ⁷⁵ spodziewam się, że bardzo będzie dla ciebie zbawiennem. Bądź zdrów. —

¹ *nie kładź wcale; będzie więc: ale głębsi* (factura w liczbie poi.) *mate są porównane, lub: jeżeli się porównaia* (Praes. Conj.) *z tą swoią* (sc. głębszą) ° An in p.
² nemo profecto est, qui cet. ³ ea est alcijs conditio, ut ipsi moriendum sit ⁴ id incertum, an (bez non) eo ipso die et hora, zob. Gr. §. 242, 4 a ⁵ quam stultus igitur putandus sit is adolescens, cui cet. ⁶ alqd mihi est exploratum ⁷ vivere ad (ib. XX. a. m. i XIX. in.) ⁸ quodsi vero ⁹ adversari et repugnare ¹⁰ haud raro coringit; (ib. a. f.) ¹¹ improvisus, inopinatus ¹² vis flammae. (Gr. h. 236, 2) ¹³ subito aquae impeiu opprimi ¹⁴ quid mirum in senibus, si etiam quum robustissimi videantur cet. ¹⁵ poma ¹⁶ extingui ¹⁷ profecto ¹⁸ drugi teraz następnie powód, dla którego (cur) roumtem, że śmierć t. o. mniey optakiwać należy ¹⁹ quod (nempe) z. Wst. 23, 2 ²⁰ iniecta pietas; — *kazał, cogere* ²¹ *ale raczyż* i t. d. *zależące od puto* ²² *beatus ac felix* ²³ *alqd demonstrare, planius facere; — tego przez quae res* (zob. Wst. 19) ²⁴ *mirum in modum* ²⁵ *juvare — biernie* ²⁶ *W sposób Łacini-
 nikom właściwy zacząć zdanie od qui, quae, quod — tak: czém bowiem w końcu listu* (z. Wst. 15, 4) *żał. tw. br. us., iakobys* (Accusat. c. Infin.) *i t. d. aż do gotował, nie wiem, czy* (vereor, ne) *i t. d.* ²⁷ *molestie ferre* ²⁸ *wyd. zostały roszkosze, których kosztowanie* (fructus) *mu właśnie* (cum maxime) ²⁹ *prior* (nie primus) *z Wst. 20, B. 2* ³⁰ *indagare* ³¹ *nam* ³² *velare* ³³ *extingui* ³⁴ *deduci aliquo, ubi* ³⁵ *esse c. aeternus* ³⁶ *neccesse est c. Coniunct.* ³⁷ *że będzie najszcz.* ³⁸ *omn. aetate* ³⁹ *deserere. w łaci-
 nie lepiej: że go ona nie odstąpiła — biernie* ⁴⁰ *rebus humanis eripi, e vita discedere* ⁴¹ *conscientia bene actae vitae* ⁴² *recte factum* ⁴³ *tantum abesse, ut — ut — zob. Cz. I, XVII, r. i Gr. §. 210. c. o taki z. Wst. 22, 6* ⁴⁴ *alqd me terret —
 appropinquatio* (adventus) *mortis — czynnie* ⁴ *porównania przez* *równość* (Positiv.) *mniey się Łaciniom podobaią, niż przez* *wyższość* (Comparativ.) — *Intay więc się położy: owszem* *nie bardzięy mu to iest przykro* (deleo), *kiedy się* *i t. d. iak żeglarzom* (is, qui per mare decurrit) — *powtó-
 rzyć: iest przykro —* ⁴⁶ *defungi* ⁴⁷ *venire* ⁴⁸ *Quod si* *ita se res habet; — quae quum ita sint. Gr. §. 237 Uw. 2* ⁴⁹ *haud scio an* (bez non — Gr. §. 242, 4 a) ⁵⁰ *przez sentire* ⁵¹ *lugere alqd* ⁵² *opisać* (podług Cic. ib. XVI. p. m.) *przez: nego me velle vacare aliqua re — dolor et lamenta* (plur.) ⁵³ *idque ea de causa — lecz to lepiej całkiem opuscić* ⁵⁴ *fateri* ⁵⁵ *confido, me dignum esse vita aeternam beata* ⁵⁶ *certe nie* *saltem* *To bowiem używa się bezwzględnię* (semel saltem ad me veni); *tamto zawsze w zmniejszającym znaczeniu* (si non omnes. certe aliqui venient) ⁵⁷ *vivere vitam beatam* Gr. §. 176. ⁵⁸ *wyrazić krótko: quorsum vero haec tam multa* (sc. a me de hac re disputantur)? — *podług Cic. ib. V. in.* ⁵⁹ *videre* ⁶⁰ *Abl. causae* ⁶¹ *conijci in turbam — a za godny położyć Ge-
 rund.* ⁶² *minuti philosophi — podług Cic. ib. XXIII.* ⁶³ *negare* *z Accus. c. Infin.* ⁶⁴ *consentire, aqm principem esse in aliqua re facienda* ⁶⁵ *haec habui, quae cet. Gr. §. 244, 6.* ⁶⁶ *quae si — vim habere in —* ⁶⁷ *attribuere.* ⁶⁸ *przez tuus i ipse nie*

proprius; zob. Oddz. I. XVI. n. 13 ⁶⁹ dodadź: tum — tum.
⁷⁰ przytęczyć do poprzedzającego przez unde (za ex quibus);
tym sposobem uniknie bowiem. A co następuje, tak wyrazić:
z których ja co wyczerpałem zbawiennego (salubre;
lecz plur., bo nie o jednę rzecz mowa zob. Wst. 22, 1) tego
użyłem i t. d. ⁷¹ sanare ⁷² quod si ⁷³ movere—o konstr. Wst.
20, 3 ⁷⁴ ani wtenczas nawet nie będzie mi się zdawa-
ło, że daremnie rozprawiał (ale videri położy się
osobiście i na końcu), gdy cię zwrócę (Praeter. in futuro)
⁷⁵ quod — confido.

S P I S

uwag gramatycznych, które się znajdują we Wstępie do Części drugiey i w nótach obudwóch części.

[Wytłumaczenie znaków. 1) Wst. lub W. z liczbą arabską znaczy pewien Oddział we Wstępie; np. W. 21 — 2) liczba rzymska z następującą po nięć głoską znaczy notę w pewnym Oddziale Części pierwszey; np. XVII, e — 3) dwie liczby arabskie znaczą stronę i na nięć notę Części drugiey; np. 25, 3 t. i. na str. 25 nota 3.]

A.

Ablativus qualitatis za nasze przypadki z przyimkami W. 13, 2, a

— — instrumentalis — tamże 2, b

aby iak się w łacinie wyrażać może W. 10, 1

abv nie iak wyrażać W. 10, 2
accidit, contingit, evenit różnica 79, 25

adhibere za polskie — z — W. 13, 4

— — i invitare (ad coenam) różnica 53, 34

ambo i uterque zob. uterque
amicus kiedy z 2 kiedy z 3 przyp. 62, 19

a to ieszcze lub a nawet iak wyraża Łacini W. 17, 1

a to temu, a to dla tego, a ten iest i t. p. zamiast to iest kiedy wyrażać nie trzeba W. 23, 2

auctor i scriptor różnica 36, 7

B.

Bez iak się różnie wyklada w łacinie W. 13, 5

C.

Carere znaczenie 64, 7

co — kiedy po łac. quae (plur.) W. 22, 1

— kiedy się wyraża przez qui, quae, quod W. 22, 5

co kiedy się nie wyraża wcale W. 23, e

codzień, co miesiąc i t. p. iak się wyraża W. 21, 1 na końcu

co trzy lata i t. p. iak wyrażać W. 21, 1

co za (pytające) iak się wyraża W. 22, 2 Uw. c.

coeptus sum kiedy się używa za coepi 106, 51

czemu (pytające) ze Słowem iak ozdobnie wyraża Łacini W. 17, 4.

D.

Droga kiedy iter kiedy via 93, 41

E.

Equites za equitatus 57, 21

etiam i quoque różnica 56, 22

F.

Fatur. simpl. w łacinie za nasze F. exact. W. 2

fut. exact. w łac. za nasze Fut. simpl. W. 3

fut. exact. w zdaniu głównem kiedy stoi W. 2, 1—2

G.

Gdy Spójnik przez iakie partykuły może się w łacinie wyrażać i z iakimi Trybami W. 11

gotować się na wojnę

i. t. p. parare bellum
i se ad bellum W 13, 1

J.

*Jak wiadomo, iak widać,
iak się powiedziato
i tym podobne wtrącone
zdania iak się wyrażaią w
tacinie* W. 7

iaki w tacinie qui W. 22, 6

iako nie wyrażone w tacinie
W. 23, 3. c.

*iam vero i iam primum
kiedy zaczynaiać zdanie*
105, 7; porówn. 140, 41

id quod za samo quod 49,
17

*teden, drugi, trzeci iak
tłumaczyć* 49, 31

iest to że — nie wyrażone
109, 81

ieżeli przez ut wyrażone 122,
2

*ignoratio i ignorantia
różnica* 35, 9

ille dodane przed quidem
41, 1

*ilu iest takich, co (t. i.
którzy) i t. d. iak tłuma-
czyć* XXIX. A, rr

*imięstów przeszły za terażniczy-
szy* XXI. 2, hh

*imięstowy od Stów Deponentia
biernie użyte* 69, 3

— — bez znaczenia czasu
XXXI. B, ee

*imperfect. w polszcz. za łac.
Perfect.* W. 1, 1—3

*infinit. Praeter. pass. (Partic.
Praet. pass.) za Infinit.
Praes. przy velle, nolle i
cupere* 75

inimicitiae (plur.) nie inimicitia
51, 84

inny, reliquus XVII, bb

*interrogare i quaerere
różnica* 97, 5

is kiedy się nie kładzie 37, 12

ita domyslnie 33, 7

ita i sic kiedy się używaią 38,
3 i W. 23, 3, b

*itaque i igitur różnica co
do znaczenia i miejsca*
95, 7

iter i via różnica 93, 41

K.

*Każdy z dwóch X, i
Kiedy? na to pytanie iaka w*

łac. Konstrukcyja VI, 2, b

*kilku — kiedy aliquot kie-
dy plures* 44, 9

*kożo (Praepos.) iak się tłuma-
czy* XIII, 1, q

krótko mówiąc 56, 15

kto, który kiedy w łac. utor
W. 18.

L.

Lada przez quivis XVII, 1

*liczbowych wyrazów Konstrukcyja
w tacinie różna od pol-
skiej* W. 16, 3

liczby pierwsze (cardinales) w
łac. porządkowe W. 21, 1

lub podziałowe W. 21, 2

*a—b
lubić* 50, 1

M.

*Medium (Rzeczownik) i me-
dius, a, um iak używał*
63, 5 porówn. XXI, A, cc

*medius, a, um dodane w łac.
tacinie* 120, 68 porówn. XX.

c. ff.

*memini z iakim czasem bez-
okol. Trybu się kładzie* 45,
13

*męski wiek nie aetas viri-
lis*

*mieć wyrażone przez habere,
esse, uti* W. 6, 1

— — wyrażone przez Futur,
periphr. W. 6, 2

— — w znaczeniu mówią,
powiadaiać i t. p. iak
się wyraża W. 6, 3 i 4

— — w znaczeniu powi-
nieniem i t. p. W. 6, 6

— — opisujące Tryb łączą-
cy W. 6, 5

mieć z wyrazami pytającemi i Trybem bezok, iak wyrażać W. 6, 7

— z wyrazami względniemi i Tr. bezok. W. 6, 9

— — rozkazujące W. 6, 8

— — użyte do wyrażenia podziwienia iak wyrażają Łacimcy W. 6, 10

między kiedy się tłumaczy przez in nie inter 56, 21; 84, 1 porówn. 43, 1

między stu bedwo jeden jest taki, co i t. d. iak podobne zdania wyrażać W. 21, 1

mieysce, żąd list pisany, iak wyrażać 32, 19

— — iak się oznacza w pisaniu listów lub w rozmowie 36, 4

może nie forte 100, 13 porówn. 59, 33

— — przez credo 86, 7

— — kiedy można tłumaczyć przez forte 100, 13

multa i multae res, omnia i omnes res, nihil i nulla res, quid i quae res, id i ea res i t. p. iak się mają używać W. 19

N.

Nagana nie vituperium 31, 29 i 83, 15

należać się XX, a, s

nauki kiedy przez studia tłumaczyć 34, 3; 35, 7

nawet, chociażby nawet vel XVII, w

neque za non XXXI, B, t; 115, 37

nić, nihil i nulla res zob. Rzecz

nie ma, non est XVII, A

nieiako (że tak powiem) iak czasem wyrażają Łacimcy W. 17, 5

nieosobista konstrukcyja w łacinie osobicie wyrażona W. 8

niepodobna i t. d. iak Łacimcy wyraża XX, a, d; XX, e, 2, z; 38, 6

nie tylko — lecz nawet XVII, 7

nihil i nulla res kiedy się używają z. Rzecz

niż kiedy nie trzeba wyrażać W. 23, 3 f.

numerus zbytecznie użyte w łacinie 74, 1

O.

O — ze Słowem sentiendi, declar, iak wyrażać W. 6, 4

obliviscor z 2 i 4 przyp. 112, 51

omnia i omnes res zob. Rzecz

opera za polskie przez W. 13, 3

opuścić deserere, destituere, relinquere iak się różnią 94, 70

osoba pojed. przez mnogą wyrażona 102, 13

— — druga liczby pojed. za nieoznaczoną 40, 10 porówn. 113, 72

ostatni kiedy w łac. posterior W. 18; kiedy ultimus kiedy postremus 38, 2

oto nie wyraża się w łacinie W. 23, 3, a

P.

Pedites za peditatus 57, 21

pensvi np. 3000. Takie drugie przypadki iak wyrażać w łacinie 85, 5; 119, 20

perfect. w łac. za nasze Imperf. W. 1, 1 — 3; za Futur. 95, 9

piękność, venustas, pulchritudo, amoenitas różnica 106, 33

pierwszy w kiedy prior nie primus W. 48 i 33, 6 i W. 20, B. 2

pilus i capillus 45, 7

pluralia tantum iakie Imiona liczbowe przybierają W. 21, 2 b

plusquam. w łac. za nasze Perfect. W. 4

podobno przez vereor, ne
120, 78 porów. 39, 12
polecać, polecenie 98, 21
polliceri, promittere różnica 61,
13
possum z quam dodane po sto-
pniu najwyższym 131, 17
postremus i ultimus różnica
38, 2
potius i potissimum iak się uży-
wają 36, 8; 43, 7
pozwoić, patior XVII, hh
prawda verum i veritas różni-
ca XXIX, B, fff
pro za in w których sposobach
mówienia się używa 56, 39
promittere zob. polliceri
przez wyrażone w łac. przez
Rzeczownik opera W. 13, 3
— — z imieniem autora (np.
przez Krasickiego) iak tłu-
maczyć 63, 1
przymiotniki liczbowe iakie się
używają przy Rzeczowni-
kach tylko w l. mnogiej
się odmieniających W. 21, 2
— — polskie kiedy w łacinie
Rzeczownikami W. 14, 1-4
— — w łac. za polskie Rzecz-
owniki W. 15, 1-3
przysłówki polskie w łac. Przy-
miotn. W. 15, 1-2
— — czasowe nie wyrażone w
łacinie W. 23, 3, g
— — względne za Zaimki
131, 52
Ptolemaeus nie Ptolomaeus 76,
5
puer bez znaczenia rodzaju
70, 2
pulchritudo zob. pięknosć

Q.

Quam domysłne W. 23, 3, f
qui. (za chociaż) z Tr. łącz.
117, 10
— z Tr. bezokol. 109, 37
— — łączącym bez przyczyny
133, 97
quid i quae res zob. Rzecz
quidam bez znaczenia 103, 40;
112, 41

quidem dodane 122, 43
quis sum i quid sum iak się róż-
nią W. 22, 2 porówn.
XXVII, i
quisque po najwyższym stopniu
lub imieniu liczbowem (np.
optimus quisque, tricesi-
mus quisque) W. 21, 1
porówn. 119, 18
quod attinet ad — iak się kró-
ćcy wyraża 31, 19; 38, 10;
opuszczone 120, 53; po-
równ. 43, 18
quod z Tr. łączącym bez przy-
czyny XXX, B, ooo; 132, 87
quoque zob. etiam
quota (quaeque) pars 127, 25
quotusquisque iak się używa
XXIX, A, rr
quum czasowe i quum przyczy-
nowe XV, Uw. 1

R.

Razem kiedy una kiedy simul
reverti i revertor iak używać
62, 37
rzecz — kiedy Łacinik wyra-
ża przez res (np. haec, mul-
tae res) a kiedy przez ro-
dzaj niaki (np. haec, mul-
ta) W. 19
rzeczowniki oznaczające ród wy-
rażone przez Przymiotniki
W. 15, 3
— — w łacinie za polskie
Przymiotniki W. 14, 1-4
— — polskie w łacinie Przy-
miotnikami W. 15, 1-3
— — wyrażające się przez
Słowa XXII, c, 1
— — z Przymiotkiem wyraża-
jące się przez Przysłówki
W. 13, 5, b; porównaj
112; 32; 130, 9

S.

Sam kiedy solus kiedy ipse VI,
a
Scriptor i auctor różnica 36, 7
sed tamen użycie 131, 44
serce kiedy cor kiedy animus

si quid za quod, si qua za quae i t. p. 31, 25 i 54, 9; porówn. XXIV, 11

simul zob. una

sin za si 31, 13

Słowo okoliczne gdzie *hlaśdz* 127, 2 i 26, 47

ślusznie i iego stopnie iak wyrażać 77, 12

somnus i somnium różnica XXVIII, s

spóyniki hipotetyczne z Tr. oznaym, i łączącym XV. Uw. 4

— — przyczynowe z iakim Tr. tamże Uw. 3

starać się nie curare 36, 10

środek medium i medius, a, um różnica 63, 5; porówn. XXXI. A ccc

stolica, urbs 72, 9

stopień wyższy w łacinie za nasz równy W. 20, A 1—5

— — naywyższy w łacinie za nasz wyższy W. 20, B. 1

— — wyższy w łac. za nasz naywyższy W. 20, B. 2

— — naywyższy kiedy dostaje po sobie quisque 119, 18

szczególniey, potissimum 36, 8; 43, 7

T.

Tak — niewyrażone w łacinie W. 23, 3, b

taki — kiedy is W. 22, 6 na końcu; porówn. 93, 35

także — kiedy etiam, kiedy quoque 56, 22; kiedy et ipse W. 17, 2; i str. 45, 8; kiedy et idem W. 17, 1 porówn. 47, 14

tempus opuszczone XVIII, a

to — kiedy w łacinie wyrażać przez l. poied., kiedy przez mnogą W. 22, 1

— stojące po Zaimku iak wyrażać W. 22, 3

— stojące rzeczownie za Subiekt kiedy w łac. rzeczownie, a kiedy przymiotnie się bierze; np. to iest kamień, kiedy będzie:

hoc est lapis, a kiedy: hic est l. W. 22, 2

to — kiedy się nie wyraża W. 23, 3, d

to iest — kiedy się nie powinno tłumaczyć W. 23, 1

to wiedz, że — kiedy Łacznik nie wyraża W. 23, 4

trans i ultra czém się różnią XIII, 4

tyczyć się zob. quod attinet tydzień 103, 13

tytuły terażniejszych urzędów iak wyrażać 120, 31; 123

6

U.

Ultimus i postremus różnica 38, 2

ultra zob trans

Ulysses i Ulixes, 50, 24

umiejętności (plur) nie scientiae 100, 22; 46, 10

una i simul różnica 33, 4 i 60 4

uterque z przyp. drugim 120, 72

— — i ambo różnica 37, 9

ut — kiedy ma Perfectum Coniunct. W. 5, 1

— kiedy się łączy z Futur. periph. W. 5 2

V.

Venetia i Venetiae (plur.) 116, 66; porówn. 127, 20

venustas, elegantia, pulchritudo różnica 106, 33

vero z początku listu 42, 1

volo, nolo, malo kiedy ma Accus. c. Infin. 116, 64; kiedy ut 33, 21; kiedy Tr. łącz. bez ut 36, 6

W.

W — przy imionach autorów (np. w Ciceronie) iak tłumaczyć 75, 20; porówn. 48, 10

warunkowy przeszły czas kiedy amaturus essem nie amavissem 85, 11

wcale przez nullas WV. 16, 2
u dołu str. 16; przez ni-
hil 42, 3
w którym (np. liście, dziele
i t. p.) kiedy w łacinie ma
Przyimek in a kiedy nie
61, 12; WV. 13, 1, 5
właśnie z Zaimkiem w łac.
przez ipse wyrażone WV.
17, 3
własny nie proprius 44, 13;
43, 14; 100, 7
współczesny nie coaevus
XXX, B, fff
wszystko kiedy omne kiedy
omnia WV. 22, 1
wtrącone zdania iaki kształt
w łacinie mają WV. 7
wydarzyć się zob. Accidit

Z.

Z — prepozycją kiedy Łaciniż
wyraża przez Słowo adhibe-
re WV. 13, 4
za — o odległościach kiedy trans
kiedy ultra XIII, n
za mały i t. p. z następują-
cym aby iaki wyrażać
WV. 20, 3

za to kiedy się nie tłumaczy
XXIV, n
zaczęcia listów, zakończenia i
podpisy iak się robić mają
po łacinie 32, 18
żaden kiedy neuter nie nullus
WV. 18
zaimków zwrotnych iak Łacini-
cy używają VI, 4, a
zaprosić np. na biesiadę kie-
dy invitare, kiedy adhibere
53, 34
zaś — kiedy wcale Łaciniż nie
wyraża 51, 26
zdania twierdzące kiedy Łaci-
niż wyraża z przeczeniem
WV. 12, 1-2
— — zależne z ut kiedy mają
Perfect. WV. 5, 1; kiedy
Futur. periphr. tamże 5, 2
— — wtrącone iaki kształt
mają w łac. WV. 7; 69, 14
że — Spójnika różne sposoby
wyrażania w łac. WV. 9, 1-5
ze strony (co się tyczy)
w łac. przez — a — wy-
rażone WV. 22, 8
zdawać się WV. 7. na końcu
zgoła — iak tłumaczyć 65, 15
życzyć sobie nie cupera
34, 2

